

11.
47

0858

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

NEGYVENHETEDIK KÖTET.

1912—1913.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1913.

300858

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOMJEGYZÉK.

I.

A LXVII. ünnepélyes közülés.

	Lap
Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde	7
Vargha Gyula titkári jelentése	12
Szaboleska Mihály: Költemények (Hír a falunkból, Őseim nyomán, Elsülyedt világból)	17
Pekár Gyula: Haza! (elbeszélés)	20
Zempléni Árpád: Mogyoróbél hercege (vogul hősrege)	34
Rákosi Jenő: Az idegen elem beáramlása (tanulmány)	61
Beöthy Zsolt: Báró Eötvös József emlékére (ünnepi pohárköszöntő)	69

II.

Elhunyt tagok emléke.

Brábek Ferencz: Megemlékezés Vrchlicky Jarosláv levelező tagról	75
---	----

III.

Jutalmazott pályaművek.

Gyöngyösy László: A kosaras tót (elbeszélés)	81
Rezek Román: Galamb Péter (elbeszélés)	144

IV.

Bírálatok és pályázatok.

A Kisfaludy-Társaságtól hirdetett pályakérdésekre 1912 október 31-ig beérkezett pályaművek jegyzéke	181
Haraszi Gyula: Jelentés a kisebb regényre vagy nagyobb elbeszélésre kitűzött Széher Árpád-jutalomról	183
Fereneci Zoltán különvéleménye e jutalom tárgyában	186

	Lap
Sebők Zsigmond: Jelentés a magyar történelmi tárgyú kisebb elb- szelésre kitűzött ifj. bojári gróf Vigyázó Sándor-jutalomról...	188
Angyal Dávid: Jelentés a Greguss-jutalomról (Első Műkritikai Évkör)	190
Heinrich Gusztáv: Biráló jelentés Antal Gézának Scheffel Ekkehardja fordításáról	225
A Kisfaludy-Társaság jutalomtétellei	227

V.

Tájékoztató közlések.

A Kisfaludy-Társaság személyzete (elnökség, tisztviselők, állandó bizottságok)	231
Rendes tagok névsora	232
Levelező "	233
Elhunyt "	235
Alapítók "	239
Kivonatok a Társaság jegyzőkönyveiből	246
Hegedüs István beszéde az aradi Csiky- és Fábán-ünnepélyen	263
Jakab Ödön üdvözlő beszéde Csengey Gusztáv jubiläumán	264
Rákosi Jenő köszönő levele	267
Négyesy László jelentése a székesfehérvári Prohászka-ünnepélyről	268
Tagajánlások: 1. Az íróval betölthető rendes tagsági helyre Császár Elemér ajánlása Ferenczi Zoltántól, Ábrányi Emiltől s Pekár Gy- lától és külön Riedl Frigyes-től. 2. A levelező tagsági helyekre: Krohn Károly ajánlása Sebestyén Gyulától; Norsa Umberto ajánlása Radó Antaltól	269
A Társaság vagyona	274

I.

A LXVII. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉS

1913 FEBRUÁR 9-ÉN.

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉD.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Tisztelt Társaság, tisztelt Közönség!

A régi mondás, hogy fegyverzaj közt hallgatnak a múzsák, nem a magyar költészet múzsájáról szól. A magyar hazafias lyra, a magyar satira, a magyar históriás ének, a magyar epos, a magyar dráma mind fegyverzajban született, élt és virágzott föl. Költészetünk múzsája mindig részt kért közéletünk harczaiból és részt vett e harcokban, harangszavával «élőket hívva, holtakat siratva, villámokat törve». Ihlete nemcsak költői, hanem mindig egyszersmind hazafiúi ihlet volt s a mivel Tompa a magyar főnemességet dicsőítette, hogy «mindannyiszor, ha vész jött, nem engedé elveszni a hazát»: legalább olyan mértékben áll nemzetünk szellemi aristokráciájáról: íróinkról és költőinkről. Költészetünknek ez a részessége a nemzet közéletében, ez a mindenkor védő, a kétségek között fentartó, a vész napjaiban erősítő, az aléltságból feltámasztó lelke: tán ép a legfeltünőbb és legállandóbb vonása, mely jellemzően húzódik végig egész életén.

A nagy szakadozásban, mely napjaink magyar közéletét jellemzi, a nagy politikai és társadalmi változásokkal, melyeknek küszöbére értünk: mintha ebben a tekintetben is szakadás és változás fenyegetne bennünket. A magyar érzés költői hangja úgy az ujjáalakulás törekvéseiben, melyek eltöltenek bennünket, mint fenyegetett erkölcsi javaink védelmében: szinte elnémult s alig hallik a siketítő hangzavarban. Egy világ készül összeomlani határainkon, melyhez bennünket nemcsak gyászos és lelkesítő emlékek, hanem nagy érdekek szálai fűztek. Nem ezek a motívumok, nem ez a legsajátosabban magyar költői érzés lobbant-e fényes lánggra egykor az öreg Arany lelkében, mikor megénekelte Plevna hőstét?! Határainkon belül is új eszmék és régi érdekek, új erők és régi hagyományok elkeseredett harca folyik. És ha már ebben a talán végzetes küzdelemben, midőn nemzetünk jövője forog kockán, a magyar múzsá alig hallatja szavát: talán nem lesz tanulság hiján s nem lesz méltatlan Társaságunkhoz sem, ha néhány rövid szóval oly időkről és emberekről

emlékezem, melyek e drága kapesot, a magyar irodalom és közélet törekvései és lelke között, a mainál épebbnek, szorosabbnak és hatékonyabbnak mutatják. Történelmünk mult századi nagy alkotó korának alkotó irodalomtörténeti emlékeit legyen szabad egy-két perczre föl-idézni. Ezek az emlékek valósággal úgy csendülnek bele napjaink tomboló lármájába, mint a viharba valamely távoli harang elkapott hangjai.

A reformkornak történetünkben sajátos fenségét az adja meg, hogy nemcsak nagy és kitartó küzdelem, hanem nagy és kitartó munka kora volt s eredményében büszkén mutathatunk mind a két vonására. Politikai és irodalmi hőseinek emlékei immár százados fordulón merülnek föl. A ránk köszöntött év is ilyen százados nagy emléket, még pedig kettős emléket idéz föl lelkünkben: báró Eötvös József és Szalay László születésének százados fordulójához értünk. Mind a kettő dicsősége közéletünknek és irodalmunknak, de büszkesége Társaságunknak is. A Kisfaludy-Társaság Szalay Lászlót, első novellái és Amade-kiadása után, mindjárt az irodalmi intézetté szervekedése utáni esztendőben, 1837-ben választja tagjává, Eötvöst pedig, első drámai kísérleteinek elismerésül, egy évvel később, 1838-ban. Kilencz évvel utóbb, midőn nagy regényei szárnyán költészetünk élére emelkedett, elnöki székébe ültette, melyben az önkényuralom után ő lett Társaságunk feltámasztója.

Milyen nagy emlékünk ez a két név s milyen nagy emlékeink azok, a melyek hozzájuk fűződnek! A magyar politikának és szónoklatnak, tudománynak és költészetnek dicső emlékei, a mint egy lélektől elevenítve, egy célra törve, együtt vívják a magyar jog, a magyar ész és a magyar szív harcát. Eötvös és Szalay mindegyik mezőn a legelső sorokban. Az ifjú költőt, mint *Karthauziját*, egy forrongó kor szenvedélyes ellentéteiből, belső meghasonlásaiból, keserveiből és csalódásaiból az önzetlen munkának megtisztult gondolata és elszánt ereje váltja meg. Gyermekkori barátjával, Szalayval karöltve, államböleseleti, politikai és jogtudományi munkáival ő alapozza meg az utat és jelöli ki az irányt, melyen nemzeti törekvéseink célzt érnek, az új szellem megtalálja államjogi formáit és biztosítékait. Toldy Ferencz egyenesen őt nevezi «Magyarország új alkotmánya szellemi szerzőjének». Ez alkotmány visszaszerzésének s a monarchia belső szervezetében, sőt külső politikájában való biztosításának is egyik legfáradatlanabb és legmélyebb szellemű munkása, majd miniszteri székén culturánk új fejlődésének nagy alapvetője és irányzója. A könyvek és cikkek, rőpiratok és beszédek pedig, melyek törekvéseit szol-

gálták, nem merültek el a haladó politika hullámaiba, hanem a tanulmány, a gondolat, a képzelet és az érzés erejével megmaradtak és megmaradnak a magyar irodalom, államtudomány és szónoki művészet kincseinek. De Eötvös nemcsak államférfi, tudós és szónok, hanem költő is. Képe mintegy kora egyik legvonzóbb és legérdeke-
sebb sajátosságának: egyesíti magában a politikust és a költőt. Nemcsak politikus is, meg költő is, hanem magyar lelkében politikus és költő együtt. Regényeinek nemes sentimentalismusa és maró gúnyja, történelmi felfogásának és társadalmi kritikájának mélysége és ereje, előadásának szívbeli őszintesége és költői varázsa: nemcsak az emberi szívhez, hanem a nemzeti lélekhez is keresik és megtalálják az utat. Meséjük, eszméik, szellemök és hangjuk, egész művészi hatásuk a nemzeti újjászületésnek és újjáalakulásnak azt az eszményét szolgálják, mely Eötvös lelkét eltöltötte.

De Eötvösével együtt, elváhatatlanul hozzá csatlakozva, Szalay Lászlóét is. E két nagy léleknek az iskolapadtól a sírig tartó barátság, megható bensősége és hűsége mellett szinte nem is személyes természetűnek látszik: mindegyikükre nézve a munkás hazaszeretet ösztönévé lett. Szalay korán búcsút vett a múzsától s általán a magyar költészetről bizonyos szerény tartózkodással nyilatkozott. Flegler jegyezte föl egy mondását, hogy «költészetünk nem mérkőzhetik a nagyobb európai nemzetekével, talán még a kisebbekével sem; de mégis van költeményeinkben bizonyos sajátságos báj, üde, egészséges, erőteljes szellem lengi át őket.» A reformkor egyik legmélyebb gondolkodójának ebből a nyilatkozatából mintha méltánylás hangzanék ki ép e kor magyar költészete iránt, mely a maga üdeségével, egészségével és erejével a kornak hatalmas erő kifejtését támogatta. Ebben az erő kifejtésben, mélyítésében és irányzásában, Szalaynak nem a költészet, hanem a jog- és államtudomány s különösen a történetírás terén volt előkelő része. Nemcsak egyikét írta a legkitűnőbb és legnépszerűbb összefoglaló munkáknak Magyarország történetéről, de ezzel a munkájával a nagy katastropha után szinte határozólag nyúlt bele a nemzeti lélek világába. A nagy mű töredék maradt, de olyan torso, melyből a mű lelke világosan és hatásosan szól. Minden irányzatosságtól távol, az elfogulatlan igazság keresésével, alkotmányunk magja épségének, fennállásunk alapjainak vizsgálatával, a külső és belső események összefüggésének kimutatásával: a kétség és új út keresés idejében a jövő fejlődésnek nemzetlélektani tényezőjévé lett.

Eötvös és Szalay nagy szellemi munkája, az eszmék fejlődését

tekintve a reformkorban, az önkényuralom és a kiegyezés korában, a legérdekesebb és legtanulságosabb jelenségek egyike. Egy nagy eszmearamlat indul meg Széchenyivel és uralkodik az ébredő, fejlődő, dolgozó, küzdő magyar világon: a nemzeti erő érvényesítése munkában és haladásban. Vezérgondolata: a nemzet magával való komoly számvetésének szüksége s ennek alapján erejének kifejtése, főképp gazdasági tekintetben. A számvetés eredménye helyes önismeret legyen, nemcsak viszonyainknak, hanem lelkünknek ismerése. Ezzel az ismerettel, nemzeti lelkünk ismeretével, tartózkodik Széchenyi, rendszerében és törekvéseiben, az érzelmi motivumoktól ép úgy, mint a történet lelkésítő befolyásától, szerinte a tétlen busongás és maradi elbizottság forrásaitól. Innen tűnik fel sokak szemében egész felfogása utilitaristicusnak és antihistoricusnak. De a mint a tőle megindított eszmearamlat legmélyebb forrásának gyújtó erejével áthatja a nemzet lelkét és vezetni kezdi a jogi, társadalmi és gazdasági átalakulás felé: vele rokon, kiváló szellemek ebbe az áramlatba új eszméket, új motivumokat visznek a tőle kitűzött cél lelkes szolgálatában. A magyar költészet is nemcsak lelkesedésével követi, hanem a maga szellemét oltja bele s gazdagítja a nagy mozgalom eszme- és érzésvilágát. E tekintetben legjellegzetesebb képviselője a fiatal Eötvös, ki «csak olyan gondolatnak hisz, melyet szíve is helyesel». Ő viszi a reformáramlatba leghatározottabban és legjellemzőbben a maga lelkének lelkét, a humanismust, az emberszeretetet s democraticus átalakulásunk hatalmas motivumául oltja bele. Gondolatát szívével képviseli. Szalaynak is rokon feladat jutott osztályrészéül. Széchenyi antihistorismusa voltaképp csak a történetírásnak nagyzó irányzatosságát illeti; de rendszerének alapja, a nemzeti önismeret, épen a nemzeti fejlődés biztonsága céljából, egyenesen ráutal az elfogulatlanul vizsgált és feltüntetett múlt tanulságaira. Ráutal ép úgy, mint az igazi nemzeti erő kifejtés a történeti tudat folytonosságára és elevenségére. Így Eötvös humanismusa a demokratiai elv diadalának, Szalay historismusa a kiegyezés sikerének lett hatalmas tényezőjévé. Ime, minden költészetnek altruisticus lelke s a magyarnak történeti hajlama: Széchenyi eszmearamlatának sodrában, Eötvös és Szalay által.

Midőn szellemök előtt, születésöknek százados fordulóján, kegyelettel hajlunk meg: áhítattal gondolunk az újjászületett magyar szellemi életnek arra az egykori nagy harmoniájára, melyben énekeiket énekelték és tanításaikat tanították. Ez a fényes összhang a legnagyobb magyar szellemek és legnagyobb magyar egyéniségek korát jellemezte. Fényök kialudt, nem hagyhatták ránk; de az út, a melyen haladtak

s nemzetöket nagy czélok felé vezették, nekünk is szabad, a ma irodalmának, a ma költészetének. A nemzeti közösség érzése, az igazságért való tiszta lelkesedés, az emberszeretet melege és az emberbecsülés méltósága, a biztos czéltudatosság: mindebben követhetjük és követnünk is kellene korszakos nyomdokaikat. Eötvös azt kívánja *Végrendeletében*, hogy «eszméi győzedelme legyen emlékje». Eszméi győztek; de ezt a győzelmet nemzetünk számára csak az ő és társai felséges erkölcsi világának gyümölcsöző hatása biztosíthatja.

Ezzel megnyitom Társaságunk ünnepélyes közülését.

TITKÁRI JELENTÉS.

VARGHA GYULÁTÓL.

Tekintetes Társaság, tisztelt ünneplő Közönség!

Lapozgatva a Kisfaludy-Társaság iratait, hogy a mult év eseményeinek rövid krónikáját összeállítsam, kétség fogott el, hogy nem hiábavaló-e minden törekvésünk, nem meddő-e minden munkánk? S közülésünk is, melyet elődeink a magyar irodalom ünnepének szántak, ünnep-e valóban, kivált most, midőn a világtörténeti események torlódása ropogva feszíti a szakadozó gátakat, itt benn pedig nemzetünk testét, csontja velejéig, gonosz láz borzongatja.

De kétségeim közt is éreztem, hogy nekünk nem szabad elveszteni hitünket az irodalom nemzetfentartó erejében, s viszont mindent el kell követnünk, hogy irodalmunk hű maradjon nagy nemzeti hagyományaihoz. Hűtlenséget talán nem is lehet szemünkre hányni. Megőriztük magyarságunkat érzésben, gondolkodásban s, a mi ép oly fontos, nyelvünkben, tudván azt, hogy a nemzeti lélek, sőt a nemzet élete is a nyelvhez van forrva s ha megromlik, átalakul a nyelv: megromlik, korcsesá válik maga a nemzet s korhadásával legfölebb idegen tenyészetnek készít termő talajt.

A nagyközönségre részint havi üléseink felolvasásaival, részint kiadványainkkal iparkodtunk hatni. Kilencz havi ülésünkön 34 felolvasás hangzott el, 20 kötött, 14 kötetlen nyelven. A Társaság tagjai 25 felolvasást tartottak; de szívesen adtunk tért Társaságunk körén kívül álló író társainknak is s vendégektől kilencz dolgozatot mutatunk be. Igaz, hogy ma már az irodalomkedvelő közönségnek csak egy kis töredéke fér egy szűk felolvasó-terembe, de a hírlapok és folyóiratok a nagyközönség szélesebb rétegeinek is hozzáférhetővé tették a felolvasó-üléseinken elhangzott műveket.

A tagok felolvasásainak sorozata következő volt: *Ábrányi Emil*: Nye pozvolim, költemény; *Bárd Miklós*: Mysterium, költemény; *Bayer József*: Egy hazánkban letelepedett dán festő, tanulmány; *Berczik Árpád*: A titkos drámaíró, elbeszélés; Európai culturczikázások, humoreszk; *Berzeviczy Albert*: Olympia, útirajz; *Brábek Ferencz*: Emlékbeszéd Vrchlicky Jarosláv felett; *Csengeri János*:

Műfordítás Euripides «Kyklops» című satyros-drámájából; *Hegedüs István*: Szellemóra, Romok, költemények; Az élet sorja, Szerelem és halál, műfordítások Tennysonból; Hangok éjjel, költemény-cyklus; *Heinrich Gusztáv*: Lohengrin, tanulmány; *Jakab Ödön*: Két tü románca, Sokat hallom, Az én kis falumba, költemények; *Kozma Andor*: Tót népköltemények fordításai; Assisi, költemény; *Lévay József*: Alkony, költemény; *Pekár Gyula*: A fekete kontraktus, elbeszélés; *Mab esküvője*, breton történet; *Radó Antal*: Boldogasszony tánczosa, költemény; *Sebők Zsigmond*: A két piros, elbeszélés; *Sebestyén Gyula*: A jelenkori népköltési gyűjteésekről, tanulmány; *Szabolcska Mihály*: Költemények; *Vargha Gyula*: Műfordítások Goethéből (Szélesend, Tavasz, Czigánydal); Eredeti versek (Eltűnt ifjúság, A szél, Homokpusztán); Egy református lelkész temetése, Meddő kétség, Látogatás, költemények; *Gróf Zichy Géza*: Levelek, Öreg csónak, költemények; A sheffieldi bajnívás, ballada. A vendégek felolvasásai ezek: *Antal Géza*: Fordítás Scheffel Ekkehardjából; *Csűrös Zoltán*: Habocska, elbeszélés; *Árkosi Ferenczy Kálmán*: Kukoriczahántás, elbeszélés; *Horváth Ákos*: Horváth István brigadéros, költemény; *Somkuti*: Műfordítások Leino Eino finn költő balladáiból; *Palágyi Lajos*: Részlet Az anyaföld című költői elbeszélésből; *Váczy József*: Vaspróba, elbeszélés; *Vértesy Jenő*: Műfordítás a Shakespearenek tulajdonított III. Edvárd című drámából; *Wiegand János*: Műfordítások Uhland költeményeiből.

Felolvasásaink egy része Évlapjainkban is helyet foglal s különösen gazdag a múlt évben megjelent 46-ik kötet, mely többek közt magában foglalja felejthetetlen elnökünk, Gyulai Pál emlékének szentelt ünnepélyes közülésünk s jubiláris tagtársunk, Lévay József tiszteletére rendezett ünnepélyes havi ülésünk egész tárgysorozatát s havi üléseinknek több értékes felolvasását.

Alapítói könyvtárunk sorozatában Gyulai Pál kis regénye, *Varju István* s *Katona Lajos*nak két kötet irodalmi tanulmánya hagyta el a sajtót s várja a szétküldést. Gyulai Pál még az ötvenes évek első felében írta ezt a kis regényét, melyre mélységes felejtés borult s a mely ma már teljesen ismeretlen, bár legkiválóbb æstetikusakink nagyon magasra helyezik értékét. Megjelenése mintegy új kincsesel gazdagítja irodalmunkat s új levelet fűz Gyulai Pál koszorújába. Nagy értéket képvisel *Katona Lajos* tanulmányainak két-kötetes gyűjteménye is. Mint a hogy egy évtizeddel ezelőtt Péterfy Jenőt igazi nagyságában a Kisfaludy-Társaság által összegyűjtött tanulmányaiból ismerte meg a közönség, ép úgy csak most, összegyűjtött tanulmányainak megjelenése után fogja látni a nagyközön-

ség, hogy mit veszített a magyar irodalom Katona Lajosban, a folklore és az összehasonlító irodalomtörténet e nagy tudású, finom ízlésű s erős ítéletű művelőjében. Katona Lajos mélyen bepillantott a magyar nép lelkének gazdag világába, míg széles területet átpillantó éles tekintete felismerte a sok szálát, mely bennünket az egyetemes emberihez fűz.

A Kisfaludy-Társaság sem szószólója a szűk látkörű nemzeti elfogultságnak. Multja és jelene egyaránt tiltakozik ez ellen. A Kisfaludy-Társaság volt az, mely legtöbbet tett a világirodalom remekeinek átültetésére s a Kisfaludy-Társaság az, mely a Shakespeare-cultust oly intensiv módon ápolja, hogy arra csak a nagy brit költő hazájában és Németországban van példa. A Shakespeare-Bizottság munkásságának legújabb értékes tanubizonysága a már évkönyv-alakban megjelent Shakespeare-Tár, melyről a hazai és külföldi kritika nagy elismeréssel emlékezett meg. A Shakespeare-Tár új kötete Ferenczi Zoltán társunk szakavatott szerkesztését dicséri; Bayer József társunk, egészségére való tekintettel, lemondott a szerkesztésről. A legnagyobb elismerés mellett mondunk neki köszönetet érdemes munkásságáért.

A *Költők és Írók* című gyűjteményes kiadványunk sorozatát dr. Kéki Lajosnak Tompa Mihályról írt s a Széher Árpád-jutalommal koszorúzott becses tanulmánya zárta be. E jeles munka alkalmas rá, hogy Tompa Mihályt, kiről a mai kor háládatlanul már félig megfeledkezett, ismét valódi nagyságában ismerje meg a magyar közönség.

A hazai föld vadontermő virágait, a népköltési termékeket is gondosan gyűjtögetjük. A gyűjtés munkáját az erre leghivatottabb szakember, Sebestyén Gyula társunk intézi. A Magyar Népköltési Gyűjteménynek eddig tizenkét kötete jelent meg s a gyűjtés és rendezés munkája újabban oly eredményes volt, hogy ez évben és a jövő esztendőben tizenkét új kötet várja a sajtó alá bocsátást. Egyes gyűjtőink az ország különböző részeiben jelenleg is buzgón folytatják a népdalok, népmesék s a népi szellem egyéb költői megnyilatkozásainak följegyzését; de még nagyobb sikerrel kecséget az a mozgalom, mely a néphagyományokat kutató Folklore-Fellows magyar osztályának megalakulásával, szintén Sebestyén Gyula társunk vezetése alatt, megindult. A közép- és főiskolák ifjúságából egész gyűjtő hadsereg alakul, melynek buzgóságát Társaságunk kisebb jutalomdíjak kitűzésével is iparkodik emelni.

A népköltési gyűjtés nagyarányú kiterjesztését a közoktatásügyi miniszter úr hazafias áldozatkészsége teszi lehetővé Társaságunknak. Ugyancsak a közoktatásügyi miniszter úr hathatós támogatása

teremtette meg a Shakespeare-Bizottság működésének anyagi alapját is. Fogadja érte ez alkalommal is hálás köszönetünket.

Őszinte köszönetet mondunk két régi hatalmas intézetünknek, a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnak és az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnak is, melyek régi hagyományaikhoz híven, az elmúlt évben is megújították 400—400 koronás adományukat. Társaságunk alapító tagjai közé lépett 200—200 koronával az Országos Nőképző-Egyesület Vörösmarty-önképzőköre és Vadász Lipót országgyűlési képviselő úr, az utóbbi lelkes szavakban fejezve ki azt a hatást, melyet rá mult évi ünnepélyes közülésünk gyakorolt.

Az év folyamán többször nyílt alkalmunk élő és elhunyt jelesink ünneplésén részt venni. Évlapjaink legközelebb megjelenő kötete fog ez ünnepélyekről beszámolni. Legyen szabad itt mégis megemlékezniem egy-kettőről, mely különösen közel esik Társaságunkhoz és szívünkhöz. Aradon két érdemes elhunyt tagtársunknak, Fábián Gábornak és Csiky Gergelynek emeltek emlékművet s az ünnepélyen boldogult jeleseinkhez méltó módon esendült meg Társaságunk képviselőjének, Hegedüs István társunknak szava.

Nem külső ünnepélyességgel, hanem a szeretet, ragaszkodás meleg közvetlenségével ünnepeltük két jeles élő tagtársunk jubiláris esztendjét: Berczik Árpád színműíró-pályájának megfutott félszázadára tekintett vissza s a hosszú idő alatt mennyi derű, mennyi jókedv, mennyi szelid humor áradt ki az ő törülmetszett s igazán a magyar társadalom földjéből sarjadt darabjaiból. A sok mosolyt, melyet ajkunkra csalt, most, életének e nagy határkövénel a meghatottság könnyével fizettük meg.

Tiszteletünk, szeretetünk, ragaszkodásunk őszinte melegségével köszöntöttük Rákosi Jenőt is hetvenedik éve betöltésekor. Nagy és értékes irodalmi munkásság magaslatáról tekinthet vissza az eltöltött hosszú évtizedekre s mi szinte meglepetve látjuk, hogy alakja mennyire megnőtt. Munkássága oly nagy, oly gazdag, oly változatos, hogy nem is tudom, mit emelhetek ki belőle, a néhány szóban, mely a rendelkezésemre álló szűk keretbe fér. Szelleme talán legfényesebben ragyog színműveiben, melyekben a játssi elmésség és a drámai pathos, a romantikus regevilág bűbája és a történelem komoly igazsága váltakoznak, a képzelet csodás erejétől nyerve életet s a gazdag, fordulatosságot nyelv szárnyain emelkedve, csapongva.

De Rákosi Jenő alakját irodalmi munkásságánál is magasabb talapzatra állítja a magyar nemzet jövőjéért tollal és az élőszó erejével vívott harcainak dicsősége. Csodáljuk és tiszteljük benne a magyarság ügyének bátor, rettenthetetlen és tántoríthatatlan bajnokát és a nemzet nagy jövőjébe vetett hit rendíthetetlen apostolát.

Ez a hegyeket mozdító hit élt, lobogott régi jeleseink lelkében is s visszasugárzik sírjukból is reánk. Példa erre Társaságunknak egykori titkára, majd másodelnöke, Greguss Ágost. Vagyonát, melyet egész életén át munkával s takarékossgal összekuporgatott, Társaságunkra hagyta, hogy kamataiból évenként felváltva 2000 korona jutalommal tüntetessék ki a megelőző hat év alatt megjelent legkitűnőbb műkritikai dolgozat, az utolsó hat év folyamán készült legjobb festmény, a felmerült legjelesebb színműi alkotás, a legjelesebb szobrászati, a legjelesebb zenei, végül a legjelesebb építészeti mű szerzője.

A jutalmazás az elmúlt 1912-ik évben kezdődött. A lefolyt hat éves cyklus igen gazdag volt értékes műkritikai dolgozatokban, amelyek körét maga az örökhatyó akkép jelölte meg, hogy a műkritikai mű lehet valamely irodalmi vagy művészeti remek, valamely író vagy művész æsthetikai méltatása, de lehet egyetlen műé is. Társaságunk a jutalommal Angyal Dávid társunknak Gyulai Párról írt kitűnő essayjét jutalmazta meg, a mű kritikai és művészi jelességének elismerésén kívül, a legnagyobb magyar műkritikus, Gyulai Pál emlékéit is megtisztelni óhajtván e jutalmazással.

Rendes tagjaink sorát ez évben megkímélte a halál, levelező tagjaink sorából azonban elhunyt Vrchlicky Jarosláv, kit honfitársainak ítélete a legnagyobb költői géniuszok mellé helyez. A boldogult nemcsak nemes barátunk volt, hanem ritka művészettel lefordította Petőfi költeményeit s irodalmunk más remekeit cseh nyelvre. Elvesztettük Kont Ignác társunkat is, ki a párizsi egyetemen tanította a magyar irodalmat s hű munkásságával megbecsülhetetlen szolgálatot tett nem ismert, rokon- és baráttalan nemzetünknek. Idegen földben porlad hű magyar szíve, mely a távolban is nemzetéért dobogott.

A levelező tagok megritkult sorát tagválasztó ülésünk két jeles erővel pótolta. Megválasztottuk Norsa Umberto mantuai író, ki Petőfi összes költeményeit szószerinti hűséggel lefordította olasz nyelvre. Továbbá megválasztottuk Krohn Károlyt, a helsingforsi finn egyetem kiváló tanárát, ki a finn-ugor néphagyományok összehasonlító tanulmányozásába a magyar néphagyományokat is bevonta; ő az alapítója a néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetségnek, a Folklore Fellowsnak, melynek magyar osztályáról az imént emlékeztem meg.

Végül a betölthető egy rendes tagsági helyre Császár Elemért, a magyar irodalomtörténet fáradhatatlan buzgóságú s finom ízlésű művelőjét választottuk meg. Melegen üdvözlöm őt körünkben, mint a ki szívvel, lélekkel hozzánk tartozik s valóban osztályos társa munkásságunknak, törekvéseinknek.

KÖLTEMÉNYEK.

SZABOLCSKA MIHÁLYTÓL.

Hír a falunkból.

Szabó-Nagy Pálnénak egyszerre ment férjhez
Mindakét leánya,
S egyszerre jött vissza — korán, — mindakettő
A szülei házba.
Mindakét menyecske szép szeme kisírva,
Az édes anyjának panaszát így sírja :

A fiatalabbik : «Nem tudok maradni
Tovább az uramnál,
Kínozott, meg is vert, pedig a szerelmem
Tisztább volt a napnál.
Megtette valami babonás igézet :
A halála az is, hogyha másra nézek !»

S szól az öregebbik : «Engemet az uram
Egy újjal se bántott.
Bár verne meg inkább, minthogy rám se nézzen,
Akármit csinálok.
Sirtam vagy nevettem : egy-hidegen hagyta,
Maradhattam akár jöhетtem miatta !»

— Szabó-Nagy Pálnénak megeredt a könyve
A kettős csapáson.
S az árvábbik felé hajlik a szánalma :
«Lányom, édes lányom» . . .
Szíve megérzi a nagyobb veszedelmet,
S jajszóval ölelte át az — öregebbet!

Őseim nyomán.

Az én apáim a földet művelték,
Fentmaradt róluk falunkban az emlék,
Hogy rigmusos, nótás emberek voltak,
S váltig keveset szomorkodtak.

Szivemmel látom őket, a hogy nyárban,
Madárdalos, vadvirágos határban,
Dolog közben is — földszint vagy az égen, —
Méláz szemök a messzeségen!

Dallal, virággal nem tudnak betelni.
S hogy őszre kelve se virág, se semmi:
Templomba járnak, éneket vezetnek,
S százötven zsoltárt énekelnek!

* * *

— Utóduk én, ki elvetődtem távol,
Városra a vadvirágos határról,
Míg tart a nyár: mélázva, munkaközbe,
Én is nótákat gyűjtök össze!

De őszre fordulván — itt lesz maholnap, —
Ha vége szakad virágos dalomnak:
Előveszem az ősi örökséget,
S én is a zsoltárokra térek!

Elsülyedt világból.

Sok régi, régi elavult
Írásaimat rendezem,
S e jegyzetek fakó során,
Egy különös írás nyomán
Akad föl egyszer a szemem:
«Magunk közt a Nagyerdőn.»

Idézőjelbe írva, így.
Valami verszím lehetett,
Valami édes hangulat,
A mi megiratlan maradt.
Róla csak ennyicskét lelek:
«Magunk közt a Nagyerdőn.»

Óh szent bolondság, szerelem,
Nótás, virágos tavaszom:
Keresem rajtad ezt a dalt,
A hogy szivemben megfogant
Egy ájtatos hangulaton,
Magunk közt, a Nagyerdőn!

Tán legelőször, vakmerőn,
Ekkor fogtam meg a kezét.
S az erdő átrezgett bele,
Szívem dalokkal lett tele . . .
Onnan e sornyi töredék:
«Magunk közt a Nagyerdőn.»

— És hosszasan mélázgatok
Az elfakult vonásokon . . .
Mintha tengerbe sülyedett
Csodás tündérsziget felett
Lebegne pár virágszirmom:
«Magunk közt a Nagyerdőn.»

HAZA!

PEKÁR GYULÁTÓL.

I.

Fagyos tél, tüzes farsang... a kassai kalendárium öreg regulája, és hát így volt ez akkor is régen, anno ezernyolczszázharmincz és egynehányban. Vígán mulatnak Kassán, — no és hogy a karneváli búcsú ne legyen túlkeserves, im' hamu helyett vidám hó hull még hamvazó szerdára is. Fehér a táj, egy vég szőnyeg Miskolcz felé; siklik a szán, csengő csörög, az muzsikál a tánczó hópihéknak. De már csak ők, már mint a hópihé, járnak oly vígán. Benn a szánkóban könyesepp fagy meg egy szerelmes leányarczon.

— Tán fázol, kis Annuskám?

— Hagyja, Samu bácsi...

— Dejszen, már micsoda gyámszülők volnánk, ha bál után így czudarul hűlni engednénk? Pepi lelke, huzzad csak a képibe azt a prémes bibifökötőjét. Úgy la, és most szorítsuk, kétfelől melegítsük ezt a mi kis... libapástétomunkat, hehehe!

Hát neki láttak és pedig alaposan. Hármásban ültek a szánra talpalt uti berlina hátsó ülésén és Annuskának utóbb már csak a fitos orrocskája meg a két nagy bús sötét szeme látszott ki a gömbölyű öregek közül. Szó a mi szó, kályha volt már Mindszenty Samu egymaga is: emeletes bajuszú, háromtokás, örökké pipáló, füstölő emberkályha, — de hát még az élete párja!? Isten bocsa', mellette Pepi néni legalább is kemenczeszámba ment; egy biztos melegű, szeretettel fülő öreg, jó kemence, mely csak áldás hevéét árasztotta maga köré. Derék pár ember, maguknak nem volt gyerekük, hát csak annál komolyabban vették a gyámszülői tisztséget a teljesen árva rokon, a kis Mindszenty Annuska felett. Apja, anyja bizvást nyugodhatnak a sírban, — jól kezeli Samu a rengeteg árva vagyont, Pepi néni meg nem kevésbé circumspectusan vezeti a férjhezadás báli hadjáratát. Mert vigyázni kell ám szörnyen! Könnyebb száz bolhát összetartani, mint az ilyen kis fruska gondolatait okos szerelemre csoportosítani...

— No Annus, hát jól mulattál Kassán?

Szófogadó, de savanykás válasz:

— Köszönöm, Pepi néni . . .

Vagy úgy? No lám! A kemence-néni széles arca ármányos mosolyra derült. A bibifőkötőn át az ura hóval virágzó torzonborz szemöldökére pislantott:

— Pedig szép volt Samukám, úgy-e? Nagyon módis, nagyon elegant bálók! Aztán . . . Szirmayék, Semseyék, Metséry generálisné, mind oly szívesek voltak. Hát az az aranyos öreg úr, az a báró Berzeviczy intendáns! Maga hozta el a lózse-bilétát, hogy a játékszinben Dérynének, a göttliche Déruskának tapsolhassunk.

A «Déruska» szóra mintha rezzenet volna Annus a pokróczkok alatt. Érezték mind a ketten és most már Samu bácsi hunyorított át a bibifőkötő felett:

— Igazad van, Pepuskám. Szép kis Drintsi az a Déruska, kivált *Roznában*, meg a *Schöne Minkában*. Csak ne kurizálna úgy neki az a schwadronneur Adonis, az a Csáky Theodor . . . Hiába teszi a szépet! Déruska az egyszer megbolondult, nem a szép Theodorba szerelmes, hanem abba a csúf, nyurga vasasnémet kapitányba.

Itt újra, sőt még jobban rezzenet Annus a pokróczkok alatt, szinte már rugdalódzott! De Samu bácsi annál ártatlankodóbban folytatta:

— Nem emlékszel rá, Annus? Hisz gondolom, tánczoltál is vele az éjjel a Metséry-bálon . . . Az a mord képű, nyakigláb öles ember, mindig duzzogni látszik, kiállhatatlan egy fráter! No Annus . . . hogy is hívják azt a semmirekellő lump amicét? Nem tudod, úgy-e?

Újabb könyecsepp, de ez már nem ért rá megfagyni a piruló, forró arczon. Tragikus sóhaj:

— De tudom, Samu bácsi: «Johann Jörg Christian, Graf von und zu Drachenstein».

Samu bácsinak magasra szöktek a havas szemöldökei:

— Be hosszú neve van! Olyan hosszú, olyan zavaros, mint a milyen bolond ő maga . . . Ebadta éhenkórász németje!

Csöndes tiltakozás:

— Nem éhenkórász ő, Samu bácsi. A nagybátyja, a Markgraf, nagyon gazdag, vára van a Neckarvölgyben Heidelberg mellett.

— Ej, ej, — óbégatott Pepi néni, — és hogy az a vasasnémet ráért mindezt elmondani neked az éjjel a *Langaus* alatt!

— Na hát, — tromfolt Samu bácsi, — én mint szittyta Kazinczista szóba se állok ilyen néppel, de azért mégis többet tudok: grófnak gróf, de a milyen izgága és összeférhetetlen, örökre összeveszett a nagybácsijával s ezért is van osztrák szolgálatban. És tud meg, nem ő lesz a majoresco, hanem az unokatestvére, a ki mint

várományos már benn is ül Drachenstein várában. Szóval nincs a grófodnak semmije, — punctum!

— Nekem mindegy, Samu bácsi . . .

Annus vállat vont, az öregek meg durezáskodva néztek egymásra a havas bibifőkötő felett: «no pupák, odaégett a rántás!» — csend lett. Szaladt a szán, — a leány a szeretve melegítő két kályha daczára is dideregni kezdett. A tánczoló pihékre meredt, melyek lassan a Langaus dallamára kezdtek zizegni előtte. A suhanó fátyol mögött Krisztián gróffal látta lejteni kettejüket. Nyurga? hórihorgas? Lehet, de mikor oly jól esik ez öles szőke férfi mellett kicsinek lennie! Igazi «halber zwölf», jól emlékszik: csak ép a harmadik gombjáig ért fel a fehér waffenrocknak . . . Hogy mord és duzzogó? Az is lehet. Krisztián bizony nem beszédes. De hisz ép az a veszedelem, mikor az ilyen duzzogó ember aztán egyszer beszélni kezd, és ha csak egy perczre is, kedvessé lesz. Egy ilyen percz többet ér más mosolygó figura egész évi folytonos nyájaskodásánál . . . Csúf lenne? Nem lehet oly igen csúf, ha Dérynének tetszik. Oh, gonosz Déruska! Boldog Rozina, ő Kassán marad és Krisztián ma délután már újra nála lesz. Rettentő! nem lehet ezt túlélni. De mikor az ember még csak meg se halhat itt a bácsi meg a néni közt. Beh nehéz is a leány élete, kivált így hamvazó szerdán, bál után . . .

Öreg este lett, mire a pislogó Miskolcz városába a Mindszenthyporta elé értek. Samu bácsi — már a mennyire a terjedelem engedte — közel ágaskodott Pepi nénihez, harcziasan súgta:

— Ép idején hozzuk el onnan. Még csak az kéne! Tűzzel-vassal verem ki azt a vasas németet a fejéből! Te csak vigasztaljad, szórakozzék . . .

II.

Hát nehezen ment. Kassa után nem kellett Annusnak többé semmi se Miskolczon, se bőjti táncz, se barátnő, se színház, se udvarló, — főként nem az ottani gyalogos katonarendből! Az ő gondolatai nagyon lóháton jártak . . . a Krisztián gróf telivér Minka lován és egyre csak vissza a paripa gazdájához, annak is a fehér waffenrockos szíve tájékához. Ott az ő helye, gondolatban arcját a harmadik gomb alá hajtotta, aztán sírt, annyit sírt, hogy az a gomb akár százszor is megrozsdásodhatott volna tőle. Csak néha riadt fel: hátha a valóságban az ő feje helyett más fő, a Déruska arcza pihen azon a waffenrockon? Jaj . . . Persze ha a néni szuszogását hallotta az üvegajtó mögül, menten ismét a kézimunkája fölé hajolt. Romantikus kis hajképecske volt ez: díszes, kacskaringós szomorúfűz édes

anyja fürtéből, alatta hajsírkő s ezen bús betűk szintén hajból: «Hier ruhet mein Hertz».

Egy délelőtt nagy lemondóan ép a «Hertz» utolsó «tz» betűjét fejezte be, midőn lelkendezve Pepi néni vitorlázott be hozzá:

— No de ma este színházba megyünk! Képzeld csak: Kilényi uram, a játékszín-igazgató Miskolczra szöktette Dérynét Kassáról. Nézz már ki, itt jönnek!

Anna sápadtan kelt fel. Az ekhós szekér csakugyan ott zúgott el az ablak alatt. A leány az üveghez nyomta forró homlokát:

— Nem . . . kérem, ne menjünk, néni.

Aztán ajkbiggyesztve tette még hozzá:

— Én nem tartom Dérynét oly nagy művésznőnek.

— Bolond beszéd! — szólt a begördülő Samu bácsi, — megyünk! Küldetek is már a rondellába a lózse-bilétáért!

Az öregek tipegve fordultak ki az üvegajtón. Annuska magára maradt. Ép azt gondolta, hogy inkább belehal, semminthogy azt a gyűlölt Déruskát kelljen néznie egész este, mikor egyszerre csak össze-rezzent. Mi az ott? Egy kutyát, egy gyönyörű nagy orosz agarat látott ott lenn az utcán a hóban. Oly ösmerős . . . nézte, aztán pirulva kezdett ujjongni: hisz ez a Krisztián agara, az! Hamar az alsó ablaktáblát . . . kihajolt és hivogatóan kiáltott le: «Junker, Junker!» Az állat felnézett, indult már a kapu felé, de aztán hirtelen nyurga nagy vágtaival fordult vissza az utcán. Mi az? lódobogás, — a leány alig ért rá a fejét visszakapni: trapp-galoppban két hetyke lovas érkezett és csörtetett tova, nyilván az ekhós szekér után. Fehér ló, selyembojtos kék takaró, persze Csáky Theodor ül rajta, ő az a híres sallangos bekecsében, — de az a másik ott mögötte, ki az? Arczát a czilinder széles karimája rejt, alakját pedig byroni lebernyeg takarja *à la Abellino*, az agár feléje ugrándozik . . . Annus tapsolt, majd szívéhez kapott: az ő Krisztián grófja civilben, az! Oh csakhogy viszontláthatja! Hűtelen gonosz, Déruska után jön ide Miskolczra, de se baj. Megállj Déruska! A leány harcziasan egyenesedett ki: majd ő, Mindszenty Annus is ott lesz ma este a színházban . . . Azzal lecsapta a czérnát a hajképecske hajsírrjára: ej, dehogy is akar ő meghalni! és nagyon is élettelenesen szaladt ki Pepi néni után, hogy «küldtek-e már lózse-bilétáért és mit is adnak estére?» A néni boldogan örült jókedvének: «mégis csak szófogadó, jó gyerek vagy te! Hát itt az esti theátrum-czédula: *Kunigundát* adják, — nem aféle fityfirty, hanem gyönyörű, érzelmes és kiadós darab lehet, itt van ni, — németből átplántált érzékeny játék, vagy mi a nyavalya . . . kilencz felvonásban!»

Bánta is Annus; hej lenne bár tizenkilencz felvonás, annál jobb volna, mert annál tovább láthatná Krisztiánját! Csak valahogy meg ne tudják a bácsiék, hogy ki az a Theodorral jött civilizista, ez baj lenne, mert menten visszaküldenék a lózse-bilétát... De nem tudták meg. Az aggódo leány egész délután a városi pletyka neszét leste s közben a «schmachtloknnyikat» fodorítva készült az esti harcra. Megállj Déruska! Este hét órára nagy parádéval állt elő a vattirozott és kézikályhás, czímeres négyes batár. Csak épp egyet fordult a sarkon és már is letette őket a rondella elé. No annak a rondellának se igen juthatott eszébe, hogy egykor csizmadiaszín volt, oly módos úri rendek feszengetek és fényeskedtek benne. Tele volt a nézőtér, — hátul a nép és polgárság dörömbölt, elől pomádés és világfájdalmas nemes ifjak lelkesedtek, a páholyokban honleányok hevültek. Samu bácsinak könnye csordult a bajusza felső emeletére. Fel-sóhajtott:

— Magyar játékszín! Örülne szegény Kazinczy barátom... Csak ép ez a két lózse itt velünk szemben mért üres?

Nagy szívdobogva Annus is azt a két lózsét nézte, de ő sejtette már, hogy kiké lehet. A két vetélytárs kezdet előtt bizton még Déruska körül settenkedik a színpalak mögött... Samu bácsi újra kezdte:

— Fékomadta, bosszant ez az ür! Szégyen! Megyek, megveszem azt a két lózsét, inkább a kocsisomat ültetem beléjük, csak teli theátrum legyen —

— Hagyja, Samu bácsi!

És e perczben csakugyan nyílt is már a két páholy ajtaja. Nagy garral az egyikbe a kassai Adonis, a betyke Csáky Theodor lépett be, a másikba egy agár. A «Junker»-kutya szép illedelmesen ült fel egy zsámolyra és hegyezett füllel, érdeklődve nézett a széjjelibbenő függönyre, A közönség mulatott a dolgon, csak Samu bácsi jött dühbe:

— Per amorem, hát ez az agár vette ki a lózsét!? Mars ki!

De nem volt szükség rá. Jött már a gazdája s a szék alá intette le az ebet. Mozgalom, suttogás: ki ez a komor idegen, ez a lebernyeges Abellino? Samu bácsi a térdére ütött:

— Mit rezzensz úgy te, Annus? Ahá... Hisz ez az az átkozott vasasnémet! Tyüh, az áldóját, Pepi, kelj fel, megyünk!

A néni felháborodottan csitította: «Samukám, nem lehet, skandál lenne...», Annus is könyörgött:

— Ne bácsi, oly érdekes ez a darab!

— Érdekes?! Hát jó, akkor azt nézzed, és csak annyit monddok: oda ne merj pillantani arra az agaras páholyra!

Denique maradtak. Tapsvihar. Jött már Déryné és úgy elragadt, úgy lekötött mindenkit, még a bácsit is, hogy Annus kezdett fellélegzeni. Félve, de erős akarattal pillantott át Krisztiánra: «itt vagyok, én rám nézz!» A gróf végre meglepetten ösmert rá, köszönt is lopva, de aztán megint csak Déruskát nézte, sőt a felvonás végén Theodorral és agarastul együtt újra a színpalak mögé tűnt el. A bácsit megnyugtatta ez az ismétlődő absentia, a leányt azonban annál kevésbé. Nagyon búsult, de azért nem adta fel a játszmát. Istennek hála, *Kunigundának* kilencz felvonása van, ráér még, ő bizony tovább küzd! És küzdött is ébredő kaczérságának minden hősiességével. Folyt a szemjáték hosszú órákon át s Annus úgy éjfél felé, vagyis a nyolczadik felvonás után végre csakugyan czélt ért. (Mégis csak jók ezek a régi darabok!) A gróf nevetve hagyta Theodort a színpalak mögé menni, még küldte is, ő maga pedig maradt és lebernyegének gallérja mögül most már ő kezdte a kis leányt szemmel ostromolni. Annus boldogan csitította pillantásával, de hiába. Krisztián már hátat fordított a színpadnak s az egész kilenczedik felvonás alatt öt leste. Hát ebből baj lett, nagy baj, akkora bolond eset, hogy még évtizedek múlva is emlegették a nemes városban. De mondjuk ki mindjárt: nem Samu bácsi játszott itt közre, világért se, — az agár csinálta.

A Junker-kutya ugyanis, látva, hogy a gazdája nem ügyel rá, kezdte újra felvetni a fejét a lózséban; nemcsak, de tovább merészkedvén, a gazdája háta mögött szépen ismét felült a székre. Ott ült és kutyamódra nagyokat ásított a színpad szereplőire. Csak az utolsó jelenetnél kezdett jobban figyelni, érdeklődni, akkor t. i., mikor a félrevezetett apa a barlang csontjai közt a fia koponyáját keresi. — E jelenet nyilván nagy hatással volt a Junkerre, a fülét hegyezte, aztán csak egyet mordult és igazi agárugrással szökkent át a lózse könyöklőjén, le a színpadra a csontok közé. No, lett ott felfordulás! A gróf az Annus bámulásából borzasztó skandalumra ébredt; hiába ordított rá a garázda agárra, német szava csak annál jobban kihívta a sértődött magyar publikum dühét. Szidták a burkus istenét: «sok a vére, eret kell vágni rajta!» S az emelkedő öklök közül hárman, egy Meskó, egy Fáy, meg egy Bornemissza-fiú keztyűt dobtak fel a páholyába. Krisztián elfogta őket és most már kihívó daczczal bólintott ő is . . .

Annus ennyit látott. Csak a kocsiban tért magához. «Azt a magyarfaló izgága lelkét! . . .» mennydörgött Samu bácsi, de a leány hallgatott hozzá, nem felelt neki. Jaj mi lesz most? Az álmatlan éj szörnyű aggodalmai után reggelre végre megtudta a hajnali hár-

mas párbaj eredményét. Semmi veszedelem! A grófnak átlőtték a czilinderét, lebernyegét, de áll a talpán, vagyis ül már és iszik a *Koronában* az ellenfelekkel. Vivát! — estére bál lesz, Csáky Theodor adja, ő rendezi, jön is már a jockeyja az aranyszélű invitációval... Samu bácsi prüszkölt, mérgesen fújta a longa pipa füstjét, de végre is engednie kellett.

És estére Annus megint a Langaust járta Krisztiánjával. Hogy dobogott a szíve, milyen félve, mily várakozóan nézett fel a harmadik gomb alól az ő keményképű, szűkszavú Adonisára! Mert nem szólt a gróf egy szót sem a táncz alatt, csak a végén, mikor már letette a leányt, fordult vissza úgy véletlenül:

— Hab' was vergessen . . .

A kis leány ránézett: nini a daczos arcz egyszerre milyen zavarodottra szelődül, hogy melegednek a rideg kék szemek, mennyi őszinte igaz hév árad belőlük! Piezi professzor előtt egy ügyefogyott, ménkű-nagy iskolás gyerek — és hozzá még nem is tudja a leczkét . . . Annus segített neki:

— Mi az, gróf, mit akar mondani?

— Csak azt, — erőlködött Krisztián, — no, heraus damit! . . . szeretem magát . . . Sohsem mondtam még így, hát nehezen megy. De már kimondtam. És megkérem a kezét.

A leány arca tűzbe borult. Csak annyi ereje volt, (ép elég!) hogy a kezét nyujtsa:

— Itt van . . .

A vasaskapitány boldog-komolyan csókolta meg a kicsi kezeckét:

— Bei Gott und auf Ehre!

Látta az egész bál a kézesókot, látta Samu bácsi is és a menynyire poczakja engedte, mazúrosan billegett a suttogva menekülők után. Észre sem akarta venni a grófot:

— Elég volt. Le a batárba, gyerek!

Annus fuvolahangon, de némi erélylyel szólt:

— Késő már, Samu bácsi.

— Szót se! Életed, vagyonod rám bízva s te kiskorú vagy.

— Igen, Samu bácsi, de mindjárt nagykorú leszek, mihelyt férjhez megyek . . .

— Per amorem, velem jösz! Ereszd a karját. — Uram . . . Ki ez ez úr?

— A vőlegényem, édes bácsi. Bemutatom: Johann Jörg Christian Graf von und zu Drachenstein . . .

Pityke szakadt a Samu bácsi dülleszkedő haragos gyomrán:

— Köszönöm, nem kérek a szerencséből.

— Értem, Samu bácsi: nem itt, — majd otthon, a vőlegényem vizitel nálunk holnap.

Lett a batárban patália, ám otthon a bácsi utóbb mégis kénytelen volt belátni, hogy ő elvégre is csak gyámapa. Másnap délben tragikus arcczal hallgatta végig a jelentkező gróf leánykérő szavait. Nagyot sóhajtott:

— Hát jól van, öcsém, legyen, ha már úgy kell lenni. De én részemről csak egy feltétel alatt adom áldásomat. Magyar leány férje magyar legyen, de ha már nem az, legalább azzá legyen! Ezt kívánom.

Még hozzátette:

— Pláne tőled, az ilyen... agaras gróftól!

Az öles kapitány olyan daczczal vetette fel a fejét, hogy menten bele is ütötte a csillárba:

— Kruzitürken!... hagyjon már békén azzal az agárral, lieber Onkel, ne bosszantsanak vele, mikor nem vagyok hibás benne. Egész legenda lesz már belőle. Micsoda feltételek ezek?! Én a sárkányok kora óta Drachenstein vagyok, ein Germane!... német vagyok és most már csak azért is az maradok! És az asszony az urát kövesse, én megyek innen a feleségemmel, — viszem haza Németországba!

— Annus, — jajdult a bácsi, — gyere már be, hallod-e! Visznek Sörországba Germániának? Hát magyar leány vagy te? Követed ezt az agaras gróft?

A leány belépett. Lesütötte a szemét és szólt jámboran németül:

— Szeretem és követem.

— Mindenhová? Még abba a sörös németységbe is?

— Oda is...

De aztán magyarul tette hozzá sűgva:

— Azért csak bízza rám, édes bácsi. Mondok valamit, hanem el ne áruljon...

— Mondjad. Én nem szólok. Bennem rothad meg.

— Na hát: én majd magyart csinállok belőle!

— Annus! — reménykedett az öreg, — Fogadod? Parolát rá!

— Mindszenthy-parolát, édes bácsi!

— No, egye fene... De aztán — úgy legyen.

III.

Ime így történt, így lett a kis Annusból Drachenstein grófné. Nagy port vert fel az eset, annyit, hogy fullánkos nyelvvel commentáltak hónapokon át, — nemcsak, de a most elkövetkező évek alatt

is ez maradt a figyelő, hazafias pletyka állandó örök-themája hét vármegyében. Folyt a terefere: szégyen, gyalázat, magyar leány és ahhoz a magyarfaló vasasnémethoz ment hozzá, a hirhedt «agaras grófhhoz», a ki büdös büszke arra, hogy nem akar magyar lenni, a ki Annus helyett csak «Náni»-nak szólítja a feleségét és örökké csak azt emlegeti, hogy vissza «haza Németországba»! Hogy vinné már az ördög... Elment már? Dehogyan is ment! Ott ül, ott kuksol a feleségénél a basagáti nagy Mindszenthy-kastélyban, lerugta a munderért, gazdálkodik és azt lesi, arra vár, hogy a haragos Markgraf nagybácsija megbocsásson és birtokot adjon neki. Hát ad-e? Ad ördögöt, — hisz nem is felelt a két év előtti levelére, csak ép havi pénzt küldet neki a majordomusával, «nehogy a Drachenstein-becsület szégyenné soványkodjék itt a zsíros barbárok közt»... Persze Krisztiánt szörnyen bosszantja ez a havigázsis várakozás és csak annál jobban schimfel mindenre itt a magyar glóbuson. Schimfel és dolgozik, — no azt meg kell adni: pedáns, szorgalmas, kitünő gazda, már is rendbe hozta a Nánija uradalmát...

Így festett ez az állapot messziről, a pletyka madártávlatából. A ki közelebb került s a szomszéd urakkal esetleg vizitbe ment Basagátra, az ezek után, legalább első perczre, nagyot nézett. Egy pörge kalapos, poros csizmás, hórihorgas vidéki magyar urat látott ott a földeken a parasztok közt, — ott áll és dirigál, akár a tulajdon ispánja: nyakán az alföldi nap bronza, zsebében kostök, makrapipa a szájában és hegyesre pödört bajusza alól, ha törve is, de fluenter dül az oktató, parancsoló, sőt basáskodó magyar szó. Káromkodni p. o. már egészen hibátlanul tud... De a nép azért nem gyűlöli, nem a', inkább szereti, azt mondja rá: «igaz ember!»; a nép tudja hogy még a grófi deres is csak a javára válik a parasztnak és áldás nő az ő «oktató pofonjainak a trágyájából». Meg aztán nem büszke a gróf, délben, ha künn reked a munkásokkal, bizony leül övelük szalonnázni, issza a vinkót s ha a vályogvető cigány odasompolyodik, a nóta alatt egyszerre oly csendes lesz: illetődötten, szinte küzködve néz le az anyaföldre maga elé. Szó a mi szó: szépen tud búsulni... Nos, ép egy ily jelenetnél történt, — im' vizitbe jönnek a szomszéd urak s lábujhegyen mögéje sompolyogva rajta kapják. Sajna Gazsi bácsi végre felkaczag:

— No német sógor, hiszen te már egészen magyarrá lettél!

Az az átalakulás! Krisztián talpra ugrik a tűz mellől s mérgesen rugja fel a bográcsot, cigányt hegedűstől együtt.

— Kruzitürken... én német vagyok és megmondtam, az is maradok... Egyébiránt isten hozott, menjünk, meine Herren.

Mennek a kastélyba és ott borocskás, víg uzsonnánál folytatódik a szokott móka. A gróf hallja az urak magyar szavát, de a világerért se felelne nekik máskép, mint németül — nem az istennek se!

— Ugyan ne izélj már, kaczag Kubinyi Péter, — miért adod még mindig azt az agaras grófot? Tudsz te magyarul és szereted is már ezt a szittyá ajert...

Krisztián fitymálva szól:

— Nagyon poros egy ájer.

— Poros? De azért jó itt az élet, urasan finom, ugy-e?

A gróf professzorosan mordúl:

— Schön, schön: ti basák vagytok, naplopó, lusta ázsiaiak. Nálunk? Nálunk rend van, a németek mind dolgoznak.

— Elég szamarak, — bölcsekedik Sajna Gazsi, — dolog? hát 'szen megeshetik az emberen az is. Okkal-móddal nem árt meg a munka, de én részemről azért szívesen ott lennék a dolog temetésén. Eh, úr nem dolgozik! Úr a pokolban is úr...

— ... és még ott is más fűt alá! — tódítja Átok Pista, — vigyázz, te Krisztián, megver a magyarok istene: belénk szeretsz.

— Soha, lieber Freund!

— No-no, «extra Hungariam non est vita...» Komám, megettünk mi már nálad nagyobb darab németet és mégse romlott el a gyomrunk tőle. Bekaptuk, mint te azt a paraszt-pörköltet ott künn... Jól esett, ugy-e? Hát nem jó az a magyar étel? Hisz mindig azt eszed! És nem jó az a magyar borocská?

Krisztián vállat von:

— Jó, jó, de jobb a rajnai. Der göttliche Rheinwein! Majd megkóstolod, Nánikám, ha hazamegyünk Németországba.

— Hát a magyar muzsika? Ne tagadd, meglestünk...

— Aber meine Herren... mi az a czinczogás Mozarthoz képest? Majd meghalod otthon, Nánikám!

— «Nánika»!? — pattan fel Kubinyi, mindig «Nánika»! ugyan szólítsd már egyszer Annusnak ezt a magyar menyecskét!

Mind rámennek. A grófné szerető bús mosolylyal simul az urához:

— Szivem, Krisztiánom, ez volna életem leghőbb vágya...

A gróf hévvel öleli magához Annust:

— Liebechen, de mikor én Náninak ösmertelek és annak szerettelek meg... Eh urak, mentül jobban kényszerítetek —

Nem fejezi be, csak duzzogva sétál el az ablakhoz. Az urak kocczintanak, Annus az alatt utána lopózik s átfogja a nyakát: «hova bámulsz ki?» Krisztián önfeledten szól:

— Oly gyönyörű ez a naplemente...

— Ugy-e szép, kis uram? Mondd, hát nem szép ez a magyar róna?

Ám a gróf mindjárt csökönnyössé lesz ujra:

— Eh mi a sárga, szennyes Tisza tája a Neckarvölgyhöz képest? Akác, homokbuczka, délibáb, gémeskút... egy termékeny sivatag, de szörnyű egyhangú. Unalmas. Csak te vagy itt szép, Liebhchen, és majd még százszor szebb lesz otthon Németországban!

Hónapok, évek telnek, — így folyik az élet szép Basagáton. Pepi nénit csak az búsítja, hogy még mindig nincs gyerek a háznál... Ám a baráti marakodások hovatovább mindjobban kiélesednek; a szomszédok végre is összevesznek a kellemetlen, nyakas némettel és lassan el-elmaradoznak. Samu bácsi is már csak akkor kocsizik ki, ha tudja, hogy egyedül találhatja Annuskáját. Az ötödik év végén történt, hogy egy délután ismét beállított így hozzá; ép bús, keserű kedvében volt, hát így szólt:

— No Annus, valld be: oda a Mindszenty-parola!

— Hát igaz bácsi, — sóhajtott a menyecske, — jó lélek, arany-szív, csak hát hiába: nem tudtam magyar embert csinálni belőle. De azért...

Itt pirulva súgott valamit a bácsi fülébe. Samu tapsolni kezdett:

— Igazán?

— Igen, bácsikám, s azért mondom: ha már az apja nem, a gyermekem, az legalább mégis magyarrá lesz!

Ép javában örültek a családi boldog perspectivának, mikor egyszerre nyílt az ajtó és Krisztián rohant be egy nagy pecsétetes kopertát lobogtatva:

— Megvan! Itt a bácsi gyászjelentése, itt a testamentom...

és mégis csak én vagyok a majoresco! Indulunk, költözünk, pakoltass Náni, hurrah, a fiam németnek születik! Adieu, Samu bácsi, megyünk végre valahára haza Németországba!

IV.

Szélvészfényként ment mindez. Bánta is a gróf a felfordulást, nagy lelkesedve ő maga sürgött legjobban, oly annyira, hogy rá se ért a német garderobját előszedetni: úgy a hogy volt, zekében, magyar nadrágban ugrott fel a pompáskodó úti négyes bakjára. A cselédnép levett süveggel sírt ott körülöttük, — Krisztián egy perczelelérzékenyedve fordult hátra, de aztán felkaczagott és csak annál daczosabban csapott a lovai közé. Csengve, bongva indultak a sok futamatnyi hosszú útra.

Mentek Pesten, Bécsen át Passau felé. A gróf olyan lett, mint a kéneső, izgett, mozgott, egyre rajongva fordult hátra feleségéhez:

— Ott a határ, mindjárt ott leszünk! Kebledre, hazám, Germania . . . Érzed-e, Náni, ezt a más levegőt? Érzed-e?

Annus bizony nem igen érezte, ő csak annyit érzett, hogy a falubeli vámnál egyszerre nagyhasú és nagyszakálú mord finánczok és policzajok szuronynyal elállják a négyes útját. Minden szívesség nélkül bömböltek: Halt! A gróf, ki más honi fogadtatásra volt elkészülve, kicsit a földre cseppent lelkesedéséből. Körülnézett:

— Hm, furcsa, hogy megváltozott itt minden! Nem értem . . . Minden oly otromba, nehézkes, barátságatlan. Ezek a sörhasú, nevetséges alakok, ezek a meredt pofák, megannyi rosszul sült cselédkenyér . . . No barátaim?

A fináncz pöffeszkedve intette le: «Maul halten!» Aztán gyanakodóan mustrálta a gróf és a cselédek, fullajtárok magyar öltönyét. Végre kibökte: «Komödianten-truppe?» Mi? Krisztián az ostorát emelte: «Komédiás az öreg apád!» — «Fogjátok le!» — «Ereszsz, gazember, én Drachenstein örgróf vagyok!» — Nagy röhögés: «Das kann a' jeder sagen: hol az útlevíl, keresztlevél, rendőri engedély, egészségügyi kimutatás? Semmi svindli, le a bakról, itt rend van Németországban!» Erre már dühbe jött a gróf: «azt a német rend mindenségét! rajta fiúk!» Cserdült a fullajtár karikás, ő meg a lovak közé csapott és átvágott a finánczseregen. Hajrá, fakó! A pohos sörhasak nem tudták utolérni . . .

— Sebj, Náni. Csak hát . . . fenemód megváltozott itt minden. No majd szebb lesz beljebb.

Hát nem igen lett szebb. A grófnak legközelebb a gyomra lázadt:

— Hallatlan, már főzni se tudnak itt! Nem értem . . . Nem bírom tovább ezt a vajjas meg núllis moslékot.

Annus elmosolyodott. A szeme csillant:

— Szívem, tán majd én főzök neked valamit . . . egy kis paprikást.

A grófnak felderült az arca:

— Azt, azt!

— Szívesen, drágám . . . de van-e paprika, vendéglős úr?

A hálósipkás sváb eltátotta a száját:

— Paprika? Ahá, tudom már. Hivatom az orvost.

— Az orvost?

— Igen, mert csak receptre lehet kapni a patikából . . .

— Gazember! — ordított Krisztián, — hát én már a patikából vacsoráljak? Mars, — fogatni, megyünk! Jaj de megváltozott itt minden . . .

Ilyen és hasonló kalandok után, melyek alatt a gróf folyton a Polizeistaat rendőrségével került ellenkezésbe, végre beértek Heidelbergbe. Itt szülőföldjén újra lobbót vetett Krisztiánban a lelkesedés. Kimentek a Conzert-promenádra s leültek egy asztalhoz. A gróf körülnézett a kötögető, sörivó fehérnépen:

— Ej beh csúnyák lettek itt a nők! Főként a lábuk nőtt meg. Nézzed már, hisz a basagáti bakternek van téli csizmában akkora patája, mint annak a Jungfraunak ott... No mindegy, legalább igazi rajnai bort iszunk végre. Pinczer, egy johannesbergit, — de a Drachenstein-pinczéből!

Nagy hódolva maga a vendéglős hozta, Krisztián megkóstolta, de menten elfintorította a képét:

— Hozzá ne nyúlj, Náni! Gázság, hamisítás... Hát már a bor is megváltozott itt? Ember, bort ide, de jó bort!

A tulajdonos kétségbeesett. Lelkendezve hozott egy másik üveget és abból öntött.

— Ez már beszéd! Ez már német bor.

— Bocsánat...

— Nem az?!

— Nem... de én is jobb szeretem ezt. Ez... magyar bor: Somlauer!

— Mi az ördög? Somlai?... No hál' Istennek! Végre ihatok.

Ivott is a gróf aztán, és pedig annyit, hogy hamarosan széles jó kedve lett ott a promenádon. Ágálni kezdett, sőt utóbb ácsit kiáltott a kótából kolduló, szemüveges német muzsikusra. Ezek nem szívesen túrték a tegezést és rezonnirozni kezdtek, denique nagy baj lett ott, tisztult a nép a placzról... no de itt már tudták, kicsoda. A hogy magára maradván tovább ivott daloló kocsisai közt, a nép áhitattal nézett rá:

— Ez az a magyar Drachenstein... Holnap vonul be ősei várába!

V.

Hát eljött végre az az ünnepélyes holnap. Krisztián nagy kocsisorral kanyarodott fel a kies Neckarvölgyből a tornyos és bátyás sasfészek felé. «Ménkü nagy hegy», dörmögte — «még a hegyek is megnőttek, megváltoztak itt. Az ember csak a lovát teszi tönkre»... Fenn lengő, sárkányos zászlókkal üdvözölte őket a cselédek, fehér ruhás leányok és hajlongó frakkos beamterek serege. Kezdődött a fogadtatás: egy duplaszemüveges professzor nagy gajdolván a család történetének a szavalásába fogott bele, de bizony este lett és még

csak a XVI. századig jutott el. «Halt», védekezett a gróf, — «a többi négyszáz esztendő t majd vacsorára eszszük meg» . . . Unottan kergette el a társaságot s a kastély pompázatos komor termeit járta be Annussal. Nézte a Ritter-ösöket, főként azt, hogy micsoda trampli nehéz lovakon ülnek . . . Aztán fáradtan ültek ki a mélység fölé rúgó bástya-teraszra. Szép nyári est volt. A nap ép lebukott a hegyek mögött és búcsúzó sugarai szeliden aranyozták be a vadregényes Neckar-völgyet.

Csend. A grófné némán ült néma ura mellett és szorongva nézte mindezt. Hisz szép volt ez, — de mentől szebb lett, Annus annál jobban elszontyolodott. Szemébe könny szökött: hát ezután majd itt élnek s az ő gyermeke itt messze idegenben idegennek születik világra . . . Sóhajtva pislantott férjére:

— No, teljesült a vágyad, itthon vagy végre, Krisztián. Szép táj . . . Örülhetsz: ez nem a szennyes Tisza rónasága, — itt nincs egyhangú akác, homokbuczka, nincs unalmas délibáb, gémeskút . . .

A gróf tán nem is hallotta, csak bámult a nap után. Szörnyen elkomolyodott. Egyszerre aztán összerázkódott. Halkan motyogta:

— Basagáton is nyugszik a nap most. Aranyporban fürdik a róna, beh szép lehet! Oh áldott akác, édes homokbuczám, meg az a görbe gémeskút, hogy hívogat . . .!

— Szivem, mit motyogsz, mi lelt?

Krisztián küzködve szökött talpra. Rekedten szólt:

— Fázom, Liebchen, de itt, itt belülről fázom. Én nem tudom mi lelt, csak . . . sírhatnám, no, — olyan vágy száll fel bennem, és oly elemi erővel, hogy azt hiszem, belehalok.

— Krisztián!

A gróf megindultan ölelte át a feleségét. És éltében először magyarul szólt hozzá:

— Annus, kelj fel!

— Oh drága kis uram . . .

— Annus, nem maradok itt. Megyünk innen.

— De hová, szivem?

Krisztián szilajon tört ki:

— Hová? Hát haza . . . haza Magyarországba!

MOGYORÓBÉL HERCZEG.

(Vogúl hős-ének.)*

ZEMPLÉNI ÁRPÁDTÓL.

I.

Mogyoróbél herczeg
Feleséget szerzett.
Nem volt jámbor nő az,
Nem volt igaz szerzet.

Egy szóval se kérte,
Nem is harczolt érte.
Erdőn, mezőn a hölgy
Kéretlen kísérte :

— «Nyírfahéj-doboznak
Ezüstbáb lakója,
Czirbolya-toboznak
Fehér mogyorója,
Szakálltalan állú
Álom-ismerős fi,
Fehér testű, vállú
Fejedelem-hősfí,
Ma hajnalba' nálunk
Meglstem öltözted,
Szép vagy, szeretlek,
Mogyoróbél herczeg!» —

Bokros az Ob partja,
Fövényes a martja.
Mogyoróbél herczeg
Föllép a tutajra.

* E feldolgozás Munkácsi Bernát *Vogul Népköltési gyűjtemény-e* II. kötetének 52—93. lapjain olvasható *Öbölvárosi istenek* című vogul szövegen alapszik.

Az asszony is fellép:
 — «Hadd, állhassak melléd!
 Ha nem szeretsz, döfj le késsel!» —
 Szól s kitarja mellét...

II.

Világ közepében,
 Zöld berek ölében.
 Százados faház áll
 Halom tetejében.

Jagali javasnak
 Világnéző háza,
 Honnét a napistent
 Nyaranként vigyázza.

Éjfeltől napdélíg
 Napdélitől éjfélig
 Arany fejedelmét
 Szemei késérik.

Pusztasík, nagy ország
 Az a kerek távol,
 Melyet a fénylő nap
 Körül bevilágol.

Éles szem, öreg szem,
 Vén *Jagali* szeme,
 Tízakkora kört is
 Átal tekintene.

Tízakkora körben
 Meglátná a hangyát,
 Meghallaná szúnyog
 Döngicsélő hangját.

Hát ezt hogyan látná?
 Nem is világ vége!...
 Vendégével szökik
 Ifjú felesége...

Görcsös erős ijját
 Ajzza, irányozza :
 — «Nem hord ez odáig,
 Erőtelen, rossz fa.

«Csalfa ifjak, napot
 Jól választottatok.
 Egy ebem sincs itthon
 Reátok uszítnom.

«Egy hajóm sincs itthon,
 Kire felülhessek ;
 Egy szolgám sincs itthon,
 Kit mellém ültessek.

«Verjen meg az átok,
 Veretlen se hagyjon,
 Kölyök arczú férfi,
 Fondor elmű asszony !»

Ajzott görcsös-erős
 Ijját leereszti.
 Vas hegyű nyilait
 Könnyével fereszti.

III.

Elmúlt esztendeje,
 Másodiknak fele.
 Szép *Anyirisz* uj urát is
 Unja már meg fele.

Untánál szerelme
 Napról-napra kisebb.
 Bosszantja, hogy férje
 Még nálánál is szebb.

Mikor öltözteti,
 Már nem dédelgeti ;
 Mikor vetkőzteti,
 Már nem becézgeti.

Előbbi urával
Összehasonlítja.
Karja ennek téjhab,
Azé mohos szikla.

Szava ennek ékes,
Mesemondó, édes.
Hangja annak érdes,
Menydörgős, fenséges.

Amaz csupa termet,
Emez puha gyermek ;
Amaz öles férfi . . .
Kár is összemérni ! . . .

Elmúlt esztendeje,
Másodiknak fele.
Szép *Anyirisz Jagalihoz*
Vágyik vissza fele . . .

IV.

Reggel van, ég a tűz.
Pattog a szövétnek.
Anyirisz királyné
Szól a sok cselédnek.

— «Szolgafiak, lányok,
Munkára fel, nosza !
Harmincz hát nyírhéjat
Hozzatok ma haza !» —

Harmincz hát nyírhéjat
Háton haza hoznak,
Varrják lúdláb-rajzos
Haltartó doboznak.

Lábas állat mint megy,
Szárnyas szárnyat lenget,
Kés hegyivel, tüvel
Ugy írják be mindet.

— «Édes uram, férjem,
Figyelmedet kérem.
Ősz az idő, rövid a nap,
Nem halásznak télen.

— «Friss halnak, jó halnak,
Ob-húsnek, tó-vajnak
Minő szép dobozok,
A miket im hozok . . .»

Lába elé rakja,
De az félre rugja,
Aztán pedig sorba
Forgácscsá tiporja.

— «A ki megéhezett,
Ott a száraz keszeg!
Én is csak azt faltam,
Mégse látszik rajtam.

«Szeretnél halászni?
Obon hajókázni?
Halat sózni, főzni?
Erdőn éjszakázni?

«Ázva, éjszakázva,
Sátor alatt fázva,
Nem fogsz te künn csavarogni:
Asszony helye háza!» —

És tombol és berzeng
Mogyoróbél herczeg,
Mint ki légyvesztőtül
Megbódul, megbódul.

Nem tud vele bírni,
Kezd az asszony sírni!
— «Ezért hoztál? rabnak hoztál?
Kornyadozva élni?» —

Puha fejű zsenge
Kis fiát ringatja,

Ringatja, rángatja,
Baját dalolgatja :

«Tavaly se? idén se?
Nem birom már én se,
Megládd.
Finom friss keszeget
Szolgád is eszeget :
Adj hát !

«Otthon ül a medve,
Nincs kimenni kedve,
Mérges.
Csucsújj, fiam, Bocs-úr,
Anyáért ne busúlj :
Éhes.» —

Haragszik a herczeg,
Káromkodik, henczeg.
Női szó mérgétül
Meggödül, meggödül.

Míg van kész dobozza,
Anírisz csak hozza.
Anírisz csak hozza,
A király tapossa.

V.

Leroskad a király,
Leroskad az ágyba :
«Gyáva vagyok, gyáva !
Bálványbűvölő javassal
Kiállni csatába.

«Nem merek kimenni,
Bosszút fogna venni.
Csak jobb nekem *Jagalitól*
Jó messzire lenni !

«Öböl-városomban,
Erős faváromban,

Jobb itten a száraz keszeg,
Mint a lazac ottan.

«Halászat, halászat!
Obi nagy halászat!
Számomra ott mi teremhet?
Vereség, gyalázat.

«De *Jagali*, hajh, még
Soká fog kidülni! . . .
Kopplalva, remegve
Benn kell addig ülni! . . .

«*Mogyoróbél* herczeg
Jobb ha megverekszel!
Mert a gyáva százszor hal meg,
A bátor csak egyszer!» —

Felugrik, kimegyen,
Felveri cselédit.
Napisten az öböl taván
Mosolyog már végig.

— «Legények, halljátok,
Hajóm pántoljátok!
Mához harmad napra
Kimegyünk az Obra!» —

VI.

Hadat gyűjt halászni
Mogyoróbél herczeg,
Kikkel az Obra is
Bátran kievezhet.

A kinek fia jó,
Fiát viszik hadba;
A kinek apja jó,
Azt sorozzák abba.

Ötszáz jó legénnyel
 Ötven hajó indul
 Harczra, halászatra
 Öböl vizein túl.

VII.

Mikor *Mogyoróbél*
 Hajójára felült,
 Fölkélt a Napisten,
 Orczája földerült.

Anirisz a dombra
 Felbámul a partrul:
 Mily ragyogó nagy hős
 Közelget, im, arrul?

Feléjük fegyverben
 Tán egy hadisten tart? . . .
 Öccsük az, a híres,
 Jeles harczos, *Szentkard*.

A nő lelkendezve
 Szaladna eléje,
 De az már messziről
 Kiabál feléje:

— «Ángyikám, *Anirisz*,
 Fondor-elmű nádszál,
 Ennyi ember éltivel,
 Tanácslom, ne játszál!

«Szemes vagy és elmés,
 Jól vigyázz, ha elméssz.
 Rajtad állok bosszút,
 Jó bátyánk ha elvész!» —

Anirisz felpattant,
 Megharagutt roppant.
 Vissza felelt süvének,
 Hangja csakúgy csattant.

— «Hát már a ki mozdul,
 Mindjárt el is pusztúl?
 S ha szavamnak enged,
 Fejét veszik ennek?
 Vérért kutya iszsza? . . .
 «Forduljunk hát vissza!
 Öbölvári száraz keszeg,
 Eztán is jó lesz a'!» —

Mogyoróbél herczeg
 Szégyelt visszatérni . . .
 Élet? halál? a mi rá vár,
 Megmutatja: férfi!

Szép szó, fenyegetés
 Nem fog Aniriszen.
 Jagalinak izen,
 Meddig lesznek vizen.

VIII.

Obfő szigetében,
 Nyírfák ligetében
 Áll nagy nyári sátor
 Félereszre, fából.

Előtte a tűznél
Anirisz melegszik.
 Jobb végén a fejedelem
 Friss fű-almon fekszik.

Sátoruk bal végén
 Lóg a böleső békén
 Puha fejű, zsenge
 Kis fiok van benne.

Fáradt a férj, alszik . . .
 Horkolása hallszik . . .
 Jaj, ne aludj, fehér herczeg,
 Bizony ma kárt vallsz itt!

Csalfa feleség
 Hozza ellenséged.
 Szétküldözte halászni
 Apródlegénységed'.

Ötven-hatvan hajón
 Szerte csolnakoznak,
 Ötven-hatvan telt hajóval
 Reggel halat hoznak.

Obfó szigetében
 Nyírfák ligetében
 Bármi talál érni,
 Egymagad vagy férfi!

IX.

Puha fejű, zsenge
 Kis fiok oly gyenge! . . .
 Gonosz anyja fekteté őt
 Szúrós gerebenbe.

Fák közt áll a sátor
 Iromba nyírfából.
 Lombteteje reszket a
 Fiúcska jajától.

Kipróbálta *Anirisz* :
 Jól alszik-e férje?
 Gonosz tervet tökéletl,
 Hogy az rajt' ne érje.

Fogta férje ijját,
 Mélyen bemetszette.
 Kardja fogásának
 Szegeit kiszedte.

Pánczélíngét alúl
 Ideggel bevarrta.
 Nyilainak villás végét
 Behasgatta sorba.

Alig végzi, ura
Ébredezni kezdett . . .
És a gyermek sikolt
És az anya reszket . . .

A kis fiú sírt-rítt,
Anírisz kiszökött.
Sziget alján *Jagali*
Népével kikötött.

Fák közt áll a sátor
Iromba nyírfából.
Nem hall semmit a király
Gyermeke jajától.

Csöndes éj megzajlik,
Csöndes Ob morajlik,
Nyírág zörög, hajlik,
Halk suttogás hallik :

— «Várnod legjobb lessz itt . . .
Férjed mikép fekszik?»
— «Sátorunk jobb végén
Friss fű-almon fekszik.

«Sátorunk bal végén
Hadd a bölesöt békén!
Fiam az ott . . . Neked abból
Hóst nevelek még én.» —

Sűrű nyírbozótba
Csöndben meghuzódva
Anírisz a sziget partján
Leült egy tuskóra.

Ül a nyírbokorba,
Kibámúl a partra,
Sötét manók, lovas rémek
Kaptatnak föl arra.

Kavics elkezd sírni,
Fűzbokor megsínyli,
Felvonúl a kőszemű hét,
Vasszemű hat vichli . . .

X.

Bősz *Lonch-sát-Jagali*
Üvöltözni kezdett:
— «Gyerek arcú fehér király
Én vagyok itt: Veszted!

Haj! szét is faraglak ma
Sok ezer darabra,
Hónál fehérebbre,
Vérnél pirosabbra!» —

Mogyoróbél herczeg
Fektéből felpattan,
Hörcsögnél fürgébben,
Macskánál gyorsabban.

Pánczél-öltözetét
Rángatja magára;
(Bevarrták azt!) felcsavarva
Húzza hát karjára.

Sötétben hét-nyolcz kard
Vágja, üti, véti.
Tőlök magát *Mogyoróbél*
Balkarral így védi.

Jobbal kardja után
Kapkod a sátorban.
Nagyot örül, mikor végre
Megtapintja: hol van? . . .

Kiugrik a térre,
Nagyot csóvál kardján.
Pengve hullt az a kövekre
Távol az Ob partján.

Kezébe nem maradt
Csak a csont-markolat.
Vissza futott: jobb a sátor
Lombernyője alatt!

Fogja, vonja íjját,
A nagy vasas félkört;
Alig vonta, félig vont,
Ijja is ketté tört.

Hamvatag parázsok
Szúrtek gyér világot.
Sáttra mellől felkapott egy
Evedző lapátot.

Avval aztán nekik!
Kit hol elér, tángál!
Ember és ló bukik,
A sok vichli hátrál.

Csapd fejbe! csak fejbe!
Azok jobban győzték.
Sátorába szegényt
Hamar vissza úzték.

Nyíl érte ágyékát,
Nyíl a szíve táját,
Fekhelyére vissza roskad...
Ellenei vágják...

XI.

— «Bátyám, édes bátyám,
Nyisd föl szemed, nézz rám!» —
Nem mozdúl a halott,
Csak fekszik a hátán,

Mogyoróbél-testét
Véresők megesték.
Lábai, mozgatva,
Mind reves darab fa.

Karjain vert sebek,
 Újjain vér csepeg.
 Mindene mereven,
 Csak szeme eleven.

Nyuszt-süvegje alól
 Csak a szeme bámul
 Élet-ölő kinnal
 Vissza a halálbul . . .

XII.

Sirályfogó herczeg
 Sírva néz bátyjára.
 Csüllő fiókával
 Tele a sipkája.

Most szedte az útban,
 Míg a hajón jöttek . . .
 Zajjal jött a gyors segítség:
 A vichlik elszöktek.

Utánok a sereg! . . .
 Itt maradt a gyerek.
 Lábtól a halottnál
 Ángyával pityereg . . .

XIII.

A legény sohajtva
 Kimegyen a partra,
 Csonka-tollas madárkáit
 Kalapjában tartva.

Véle megyen ángya,
 Fia sír, nem bánja . . .
 Réz-ékével a húnó nap
 Az Ob tükrét szántja.

Bagoly suhog, huhog,
Csapong a ligetben.
Vadlúd, vöcsök száll ezrével,
Hemzseg a vizekben.

Lemennek a vízig,
Nap áldoztát nézik,
Szálló madár, úszó madár
Boldog repesésit.

Gyengén fagyos iszap
Süpped lábuk alatt.
Orezájukon a nap
Érzez fénynyel gyulad.

Felpillant a legény,
Felbámul ángyára,
Nyulánk termetére,
Kerek formájára.

Sötét haja zománcz,
Arca égő arany!
Érzi: ennél semmi szebb nincs
És ő — boldogtalan.

— «Gyönyörű *Anirisz*
Csókold meg a számat,
Neked adom hét szép
Csüllőfiókámat!» —

Visszanézi ángya,
Mosolyogva szánja:
— «Szegény gyerek, balga gyerek,
Olyan mint a bátyja!» —

XIV.

Szentkard úr és népe:
— «Körébe! elébe!» —
Kergeti Jagalit,
Várait bevéve.

Gombolyított kötél
 A hogy tekeredik,
 Két Ob-parton úgy kanyargnak
 Hosszú seregeik.

Ott a sok szép város,
 Barmok bőv nyomával . . .
 Zeng ítélet: minden élet
 Véget ér ott mával!

Népét kigyilkolják,
 Házaik pozdorják,
 Mint forgácsot gyerek alól,
 A folyamba szórják.

Jagali menekül:
 — «Csak tovább!» — ész ne'kül.
 Rajta már ha Numi Tárom,
 Más alig könyörül.

XV.

Nincs segély immáron
 Földi nagy határon.
 Felvonatta vitorláit,
 Fut a folyam-áron.

Lát a vitorlákhoz,
 Leül a kormányhoz.
 Fel az Obon fut hajója,
 Úszva szálló szárnyas.

Könnyedén haladnak,
 Kít szelek ragadnak.
 Evezős kis ladikocskák
 Lassan elmaradnak . . .

XVI.

Sok volt-é vagy rövid?
 Mentek egy ideig,
 Vasvár látszik, kővár mered,
 Felhők tartják, fedik.

Himbálózik, úszik,
 De le mégse csúszik.
 Éghez kötő köldök-láncza
 Mennyekbe fogózik.

— «Micsoda vár ott az?
 Tudod-é, apródom.» —
 — «Nem tudom én, honnan tudnám?» —
 — «No, majd én megmondom:

«Kőszemű» hét vichli
 Lakik a kővárban,
 Vasszemű hat a vasvárban:
 Együtt tizenhárman.

«Ha fiaim oda
 Bevesznek bennünket,
 Melyik isten milyen nyila
 Érhet el ott minket?...

«Parthoz a hajóval?
 Le a vitorlakkal!» —
 Megkötik nagy kötelekkel,
 Kőrmős vasmacskákkal...

Fogadják a vichlik
 A menekülőket.
 De *Szentkard* és hada
 Nyomon üzik őket.

Hadnép kel a várra...
 Rengeti a rengő,
 Zengeti a zengő
 Egeket a lárma.

Kapuja czédrusfa,
Pántokkal áthúzva.
Kard és balta vágja,
Fejsze töri, zúzza.

Forgácsa, szilánkja
Ha válik helyibül,
Mint a szárnyas madár,
Énekelve repül . . .

Bezuhant a kapu . . .
Berohant a sereg . . .
Kiket *Jagaliék*
Nyíllal köszöntenek.

Elől rohant *Szentkard*,
Okelve, tiporva ;
Kilótt nyilaikat
Elkapdosta sorba.

Jagali vén javas
Meglöpve megállott,
Szentkard is megállott.
Ily szókat kiáltott :

— «Eljöttem éretted
Javasok királya,
Nem bízom bűnödöt
Mennyisten nyilára.

«Naphevű szent szablyám,
Holdfényű szent kardom',
Húsoddal étetem,
Véreddel jól tartom !

«Hiába szállt merszed
Gyors lábad inába.
Futnod is hiába,
Bujnod is hiába.

«Ha kigyó földbe búsz,
Tőlem nem szabadúlsz.

Mint hal vízbe merülsz,
Engem el nem kerülsz.

«Ha mint lúd égbe szállsz,
Ott is szembe találsz,
Vashoroggal foglak,
Ugyis levonszollak.

«Ha lúd el nem húztál?
Kígyó ki nem csúsztál?
Bárkám alá kötlek:
Válj sügérré, úszkálj!» —

Ijját elő vette,
Ajzani kezdette,
Egyik legjobb nyilát
Reája fektette.

Erős íjj! két vége
Recsegett, kiáltott,
Mint hattyú ha rikolt,
Mint varjú ha károg.

Rettentő nyíl! Ember
Meg nem áll előtte!
Pánczélinges *Jagalit*
E nyíllal meglötte.

Jó pánczél volt! A nyíl
Nem fúrta keresztül,
Elhordta messzire
Minden emberestül.

A kerítés-falig
Eltolta *Jagalit*.
Félig repült szegény,
Félig kalimpázott,
Ott vakand képiben
Ingéből kimászott.

Illant mint a macska.
 Üres lett a kaska.
 Pánczél-inge össze-lottyant,
 Félre gurúlt siska.

Surrant a vakondok,
 Elinalt az undok.
 Száz lába kelt; annyiba telt,
 Míg egy szót kimondok.

Szentkard hős a porba
 Fegyverét leszórva,
 Hölgymenyét képében
 Indult nyomozóra.

Föllelte, megűzte,
 Űzte, utól érte.
 Nyakon csípte, rázta, tépte,
 Szeme forgott vérbe.

Fogja, tépi, rázza,
 Alig lát dühétül;
 Kirázta a vakondokot
 Fekete bőréből.

Mire a vérködöt
 Szemérül lekapta,
 Tova kelt már a vakondok,
 Szárnyát csattogatva.

Búvármadárrá lett
 S elszállt az üldözött.
 Ő meg mindjárt vasvöcsöknek
 Képébe öltözött.

Emberek és vichlik
 Bámulják, irigylik,
 Hogy ők a magosban
 Kergetőznek hosszan . . .

XVII.

— «Elvégzik ők magok
Bajukat egymással!» —
Vallja *Szentkard* legénysége
Hangos szóváltással.

— «Nincs tennivaló itt
Se balra, se jobbra!» —
Lehuzódnak csendesen a
Két várbul az Obra.

Ott úgy sürgött-forgott,
Leplezte a dolgot,
Bósz *Jagali* hajójára
E nép felsompolygott.

Néhány legény morgott,
Ellenállt, legyőzték;
A vitorla-mestert
Padjához kötözték.

Haj! neki az árnak!
Senkire se várnak.
Fordítatják a vitorlát
Öböltői várnak.

Kétféle elemtül
A nagy hajó lendül,
Fűszár-sipok, nádszál-sipok
Vidám szava zendül.

A nép egyik fele
Kezét huzogatja,
Megunatkozott kezének
Ujját ropogatja.

Kézesuklójuk ropog,
Kezők ujja recseg,
Mint megfagyott vörös fenyő
Télen ha megreped.

A nép másik fele
 Hadi tánczát ropja,
 Szőrös csizmájával
 A taktust topogja.

Dünyögnek dallamot,
 Röpítgetnek élczet.
 Egyszerre csak új énektől
 Hangos a fedélzet:

— «Halas nagy Ob medrét
 Im hiába jártuk:
 Majd valahol jót verekszünk!
 Mindhiába vártuk.

Kezünk-lábunk zsibbadt
 Ültünkben, vártunkban.
 Csömör merevedik
 Nyakunkban, hátunkban.

«A mi ellenség volt,
 Megenni kevés volt.
 Szentkard elől maga elől
 Égbe, vízbe szétfolyt.

«Ránk hogy sor kerüljön
 Mindhiába vártuk.
 Halas nagy Ob medrét, partját
 Mindhiába jártuk.»

XVIII.

Szentkard és Jagali
 Fent a fényes égbe'
 Kanyargózva tűnt el
 A kék messzeségbe.

Soká szállt *Jagali*,
 Míg feljutott oda,
 Hol örök napfényben
 Áll arany palota.

Mint fecske besuhant
 Kapun a tornácza,
 Tornáczrul pitarba,
 Pitarbul a házba.

Ég-úr atyánk székén
 Megpihent lihegve . . .
 Kinn a pitarajtót
 Egy szakács betette.

XIX.

— «Hol jársz itt madárkám?» —
 Kérdező az isten.
 — «Hozzád jöttem, Ég-ős-atyám,
 Végső inségemben.»

Szól és hadi ruhás
 Öreg hőssé válik.
 — «Vén javasom, ne félj,
 Nem hagylak halálíg!» —

XX.

Karddal veri *Szentkard*
 Ég-atyánk ajtóját:
 — «Tárem atyám, add ki nekem
 Bosszúm okozóját!» —

— «Nem adom ki, nem, nem!
 Kotródj haza innen!» —
 — «Legalább a talpát engedd
 Karddal megjegyeznem!»

— «Jó no, hát kinyújtom
 Itt a hasitékon!» —
 S kinyújtja a vén *Jagali*
 Félesizmáját rúdon.

— «Nyújtsd egy kissé kijebb,
Bevérződik házad!» —
Ős-ég-anya kijebb nyujtá
A fejet, a szarat.

Ádáz dühvel *Szentkard*
Vág nagyokat rajta.
Botost, botot ketté csapott
Rettenetes kardja.

Szétesett a csizma
Elvágva torkába'.
Legurúlt a feje,
Bent maradt a szára
Az Isten markába . . .

Sírva fakadt *Szentkard*,
Szégyentül elsápadt,
Hogy csak botost kapott,
Nem eleven lábat.

Az arany tornácson
Toporzékolt sírva.
A zárt pitarajtót
Verte, a hogy bírta.

Kiszólt az Ég-anya
Komolyan, nyugodtan :
— «Eredj haza, vöcsök-ember!
Ne várd, többször mondjam.»

«Tudd meg, hiába sírsz,
Én meg nem indulok.
Vendéget kiadni
Istentelen dolog!» —

XXI.

Mikor vissza repült
Szentkard e világba,
 Lelte öcesét *Anirisszel*
 Csúf nagy barátságba.

Tuskón ült az asszony,
 Fésű volt kezébe'.
Sirályfogót fésülgette,
 Nézett a fejébe.

Simogatta békén,
 Füsülgette bátran . . .
 — «Ej, be össze barátkoztak,
 Míg én oda jártam!» —

Kosár-bölcsejében
 Sírt-rítt a kis isten;
 Nem éreztek ők a gyászból
 Egyik sem, semmit sem.

Este volt, szellő járt,
 Rezgette a nyárfát,
 Elringatta bölcsejében
 Csöndesen az árvát.

Este volt, szellő járt,
 Lengette az árnyat,
 Ágon függő feje bőrét
 Szegény holt királynak.

Mint a sirály pelyhét,
 Hófajd puha keblét,
 Fürtös hajú feje bőrét
 Szellők úgy emelték . . .

Szentkard megáll, néz, néz,
 Szeme szúr, szeme ver.
 Bátyja teste, temetetlen',
 Sátorában hever.

Nézi aztán őket,
Ez új szeretőket.
Mit csináljon velők?
Agyon üsse őket?

Parázna az egyik,
Tudatlan a másik.
Vesszót érdemelnek,
Nem kardja csapásit.

Kamaszkorú öccse
Ostoba kölyköeske,
Ángyával is e miatt
Hasztalan vész össze.

Mit ér? a két bűnös
Feje ha leperdül . . .
Csolnakba kötötte,
Szó nélkül kilökte
Ángyát a szigetrül.

XXII.

Víz ellen, szél szárnyán,
Vitorlás nagy bárkán,
Zöld lomb-ernyő alatt
Haza tért a halott.

A két bátya váltva
Kis öccsét ringatta,
Majd a hajó kormányrúdját
Húzta, igazgatta.

A két messzi partnak
Változtak vidéki . . .
Ringatták öccsüket,
Dalolgattak néki:

— «Aludj, fiú, aludj!
Árvaságról ne tudj!

Haza jössz mivelünk,
Nagy hőssé nevelünk.

«Vár nehéz feladat:
Viselned hős hadat,
Megállnod *Jagalin*,
Atyáért, bosszudat.

«Nékünk nem engedte
Isten az egekbe'.
Jobb sarjadék, vívd ki
Győzedelmünket *Te!*»

Este volt, szél megállt,
Zúr-zaj fent se, lent se...
Borúlt e világra
Átkos balszerencse,
Gonosz béke csendje...

AZ IDEGEN ELEM BEÁRAMLÁSA.

RÁKOSI JENŐTÖL.

Igen sűrűn hangzik fel mostanában a panasz és elismerjük, teljes joggal, arról, hogy az irodalomba, a nyelvbe beáramlik egy idegen irány vagy anyag, egy idegen szellem, mely ennek a nyelvnek és irodalomnak tisztaságát és eredetiségét veszélyezteti. De ha az életben egy kissé körülnézünk, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy ez a beáramlás nemcsak az irodalom és a nyelv területén történik meg, hanem a társadalom minden intézményében szemlélhető, megtaláljuk szokásainkban, multságainkban, szórakozásainkban, ipari készítményeinkben, ruhaviseletünkben, gondolkozásunkban, törvényhozásunkban és politikai intézményeinkben, szóval az egész életen keresztül mindenütt megtaláljuk az idegen beáramlások nyomát és hatását. Nem csoda, ha megdöbbenünk ezen a jelenségen, de igazán megdöbentő volna, ha csodálkoznánk rajta.

A hogyan mi magyarok a középkor sötétségéből átléptünk az újkor világosságába, ez a mód igen természetesnek tűnteti föl azt, hogy a mi társadalmunkban, irodalmunkban és közéletünkben ezek az idegen áramlatok szembeszökőek és veszedelmeseknek látszanak. Mert minket teljesen műveletlen állapotban talált az újkor; nem mintha tudósaink nem lettek volna, azok mindig voltak, de nem volt tudományunk; jeles íróink is mindig voltak, de nem volt irodalmunk; voltak nagy művészeink, mint például Liszt Ferencz, de egyáltalán nem volt művészetünk; voltak művelt embereink, de nem volt művelt magyar közönségünk; sőt az ily elmaradottság mellett még ennek az országnak sem volt társadalmi, szellemi, politikai, kormányzati középpontja egész a múlt század kezdetéig. Még csak száz esztendeje sincs, hogy magyar fővárosunk van és harmincz esztendővel ezelőtt még ez is jórészen idegen város volt. Hogyne csodálkoznánk, hogy ily körülmények között minden szellő, a mely az idegenből jött és végig söpört rajtunk, ki nem vitte belőlünk a lelkünket. Ebben az állapotban talált bennünket az újkor minden nagy mozgalma és minden nagy vívmánya, a vasút, a telegraph, a telephon, a gőzhöz és

villamossághoz kötött minden új találmány, megszűntek a világban a distantíák, megszázszorozódott érintkezésünk a világgal, az emberek, anyagok és eszmék kicserélése és behurczolása százszerosan könnyebbé vált. Száz évvel ezelőtt pár heti készülődés kellett, ha Pestről Debreczenbe akart utazni az ember, a gyengébb szíviűek még végrendeletet is csináltak. Csak kiváltságos nagy uraknak és vándorló mesteregényeknek volt módjában külföldi nagy városokban, Párizsban, Londonban megfordulni, oda közönséges halandó alig jutott el. De mi az ma egy felvidéki tótnak vagy egy alföldi parasztnak kétszerháromszor megfordulni Magyarország és Amerika között? Minden középsorsú ember már egy pár száz koronáért európai körutat tehet, társaságok is vannak rá, melyek olcsón és kényelmesen meghordozzák az embert a művelt világban.

Millió ajtó, ablak és kapu van állandóan tárva rajtunk, hogy betóduljon reánk az idegen culturák hatása és hogy néha egyeseket és egész nemzedékeket megtántorítson a maguk önállóságában. Ez ellen panaszkodni lehet, de ezt panaszszal elűtni, meggyógyítani nem lehet. És ha panaszkodunk is, jusson eszünkbe, hogy vajjon csak a jelenkornak a jelensége-e az idegen elemeknek ez a beáramlása? Mert ha mi ma panaszkodunk, e mögött az a gondolat rejlik, hogy régebben nem így volt, régebben jobban volt. De a régi idő hasonlított a hegységhez, a melyet ha a távolból szemlélünk, gyönyörű kék köd borul reá és mi csak a kimagasló szép csúcsokat látjuk belőle, de nem látjuk a hegyeken a szakadékokat, a bennök lakó fenevadakat, kígyókat és férgeket, melyek benépesítik. Ha a multba visszatekinünk, nem látunk mást, csak a mi dicsőség, nagy esemény, nagy ember maradt reánk emlékebe belőle. A kicsinyes vesződéseket, egyeseknek kétségbeeséseit, jajgatását, melyek a multban is elhangzottak, ma már nem halljuk. Nem énekelte-e száz évvel ezelőtt a híres magyar költő, hogy «Romlásnak indult hajdan erős magyar, nem látod, Árpád vére miként fajul?» És ha a magyar már akkor «rút sybarita váz» volt, akkor a fejlődés törvényénél fogva azóta még százszer rútabb lett. S a nagy költő mindezt szép horatiusi versformában énekelte, a mely elvégre is nem a magyar genius találmánya. És ha visszanezünk anyáink korára, tudjuk, hogy ők még németül leveleztek, s azt tartották, hogy nem művelt ember Magyarországon az, a ki németül nem tud. Nagyra voltak a magyarságukkal, de magyar beszéd, magyar művészet, magyar műveltség akkor még nem volt, a magyar emberek műveltsége tisztán német volt, sőt még büszkék is voltak reá. Ezek a bajok tehát egész mértékben megvoltak a multban is.

Nekünk azt kell néznünk, hogy vajjon ezekben a befolyásokban csakugyan olyan főbenjáró veszedelem van-e és hogy nincs-e meg, mint a természetben mindennek, úgy ennek is önmagában az ellenmérge? Konstatáljuk mindenekelőtt, hogy az idegen beáramlás nem mai, nem is csak száz éves, hanem oly régi, mint a historia és befolyása a nyelvre, a szokásokra, a viseletre, az élet minden tünetére kiterjed. Maga a keresztyénség felvétele sem volt más, mint rettentetes kiforgatása a nemzetnek önmagából; természetesen jelentette egyzersmind a nemzet lelki és szellemi életének és nyelvének esodálatos gazdagodását. Azután a századok folyamán szláv, olasz, latin, török, német befolyás váltakozott, s mindegyiknek megvan a nyoma irodalmunkban, nyelvünkben, építkezésünkben, ruházódásunkban és szokásainkban, sőt még a fajban is. Ez a beáramlás tehát ezer éve tart; ma csak tömegesebb, közvetlenebb és rohamosabb a megváltozott viszonyoknál fogva, de ezen se szabad elcsüggedni, se elbizakodni, hanem legjobb a székely közpéldaszót követni, a mely szerint «nem kell félni, de ügyelni szükséges.»

A multnak áramlásait befogadta a régi magyar nemzet és fel is dolgozta. Mi volt az a régi magyar nemzet? A magyar nemesség, ötszázezer, nyolczszázezer vagy egy millió ember, a mikor jól ment a dolga. De egy millió magyar nemes helyén ma tízmillió magyar ember van, a ki a keblét kitarja ezeknek az áramlásoknak. Az ősi kuriák helyett, melyeknek pusztulásáról annyit hallunk, ma óriás lendülettel feltörekvő ifju fővárosunk van, a melynek egy millió lakosából nyolczszázezer magyar. E mellett vannak rohamosan fejlődő magyar városaink is. Vannak e mellett évszázados küzdelmek eredményei gyanánt tudományos és szépirodalmi akadémiáink, nagyszerű nemzeti iskola-szervezetünk a tanárok és tanítók hadseregével, culturintézményeink és egyesületeink, társadalmi, irodalmi, művészeti szervezeteink, a melyekről ötven vagy száz évvel ezelőtt nagy embereink álmodni sem mertek volna. Művészetünk rudimentalis alakjai betörtek a városi lakosság alsó rétegébe is, elfoglalták helyeiket az orfeumok, kabarék stb. primitív eszközei a culturalis életnek. Mi igen büszkén mondtuk fiatal korunkban, hogy a magyar az ilyen alantjáró művészettel nem foglalkozik, hogy Budapest német és az is marad. Tévedés volt. Ma egy szerves nemzeti életnek a legfinomabb szerveire éppen úgy szüksége van, mint a legaljasabb és leginæsthetikusabb szerveire, ha egészséges akar maradni. Nem a francia nemzeti színház szülte Molièret, hanem a vásári bódé és a montmartrei kabaré szülte Molièret és Molière szülte a francia nemzeti színházat.

Mit soroljak fel még? Itt van még egy soha nem álmodott

mértékben fellendült sajtó. Tudom a vádak légióit, hogy a maga lázas, hirtelen, felületes, léha munkájában feltárja kapuit az idegen szellem és forma, az idegen erkölcs és gondolat beáramlása előtt. De nem egyszer fordult elő, hogy egy család reputációját, anyagi és erkölcsi situációját az a fiú mentette meg, a kitől legkevésbé várták s a kit legtöbbet szidtak. Akármilyen léha, felületes és hirtelen a sajtó, de magyar; — és ha azt hiszi valaki, hogy Kossuth Lajos, Deák, Vörösmarty, Petőfi, Arany már a gyermekszobában azt a classikus magyar nyelvet beszélte, a mely nagyságát hirdeti, — akkor csalódik! A dajkaszobában ők is a dajkák és a gyermekek nyelvét használták és idegen beáramlások hatása alatt nőttek fel, de a mint geniusuk kifejlődött, nyilott ki geniejük virága. És valamint ők a maguk pályáján elérték a dicsőséget, azonképpen a most még a gyermekszobák nyelvén és a dajkák dialectusán beszélő sajtó is, a mint a nemzettel együtt nő és halad tovább, el fog érni arra a magaslatra, a hol meglesz az a relativ értéke, mely a nemzet életében minden czéltudatos, nagy eszközt megillet.

Mert a százados változásokon és nagy behatásokon keresztül ment nemzet egyet meg tudott őrizni magának rendületlenül: nyelvének azt a tisztaságát, mely remekíróinak könyveiben documentumképpen örök időkre le van téve. És most ezzel a nyelvvel, Vörösmarty, Petőfi, Arany nyelvével birtokunkban közeledünk ahhoz az időhöz, a mikor egy milliós lakosságú főváros és egy sereg százezer lakosságú vidéki város intensiv szellemi életet élve, e nyelvnek és e nyelv geniusának kormányzása alatt fog tovább fejlődni. Ez azt jelenti, hogy ezentúl óriási magyarul beszélő embertömegek fognak együttlakni, a kiknek elméje, érzése, gondolkozása e nyelv törvényei szerint igazodik, a magyar nyelv geniusá által formáltatik. Mert tudni kell, hogy minden nemzet izlése, szokása, gondolkozása, jelleme, művészete, életének minden nyilvánulása a saját maga által alkotott nyelv szerint alakul. A mi nyelvünk a legősibb, a legegyszerűbb, a leglogikusabb structurájú nyelv a világon. Nyugodt, méltóságos, kissé patheticus, hihetetlenül erős az egyszerűségében, nem hebehurgya, nem szeles, nem falja és nyeli el a hangok felét, kiejtése világos és nem szorul sem nagy gesticulatióra, sem éneklő hanghordozásra, hogy kifejező legyen. Plasticus és asszonyi ajkon oly búbajos melódiája van, hogy ellenállhatatlan, mert a magánhangzók teljes értékelését követeli a beszélőtől, a mi a női hangnak csodálatos érvényesülésével jár.

Ez a mi nyelvünk temérdek idegen anyagot szedett föl, de oly logikus erő lakik benne, hogy a felszedett anyagot jobban a maga képére teremtette, mint bármely nyugati nemzet. Az idegen nyelv-

vekben meglátszik a szavak idegen eredete, de nálunk az idegen eredetű magyar szavak kilencztizedét tősgyökeres magyarnak lehet nézni; a magyar ember nem is sejti, — magyar tudósoknak kell jönni, hogy ellenünk bebizonyítsák, hogy ez vagy az a magyar szó idegen eredetű. Ilyen a mi nyelvünk, ilyen erő lakozik benne.

Most pedig képzeljük el ezt a várost, hogy milyen lesz száz év múlva. Itt akkor két-három millió ember fog nyüzsögni, a ki négy nemzedéken keresztül mindig csak magyarul élt, magyarul beszélt és magyarul imádkozott, magyarul kereskedett, minden funkcióját magyarul végezte és minden gondolatát magyarul mondotta ki. Lehet-e oly befolyást gondolni, melyet ez az ősejében tisztán megmaradt nyelvalkotás fel ne szívjon, a maga hasznára és gazdagítására ne fordítson? Mert minden csak attól függ, mint képes valamely nemzet a felszedett anyagot feldolgozni, a maga képére átformálni. Az idegen beáramlás csak egy neme a táplálkozásnak; a míg a szervezet a felvett táplálékot föl tudja dolgozni, addig csak haszna van belőle.

Vannak példák rá, mikor az idegen elem megölt egy nemzetet. Ilyen a bolgár nemzet; ma szláv, pedig fajára, eredetére nézve nem szláv nemzet volt. Ez nem tudta megemészteni a befolyásokat, megemésztetett tehát maga. De a magyar itt van; ellenállott minden ily beáramlásnak, mert meg tudta óvni a nyelvét. De a beáramlás nemcsak a nyelvben, a szokásokban ment végbe, hanem a legnagyobb mértékben végbement a vérben is. Mert honnan van, hogy Magyarország asszonyai a legszebbek a világon? Onnan van, hogy sehol a világon annyi vérkereszteződés nem ment végbe, mint itt a kelet és a nyugat csataterén, a hol a nemzetek évszázadokon át felváltva törtek reánk és mind itt hagyta a nyomát, — a hol bevándorlások áradtak a pusztító harcok után s a hol ezek a népek a fajuk legszebbjeit itthagyták. Miért mutatkoznak nálunk az oly ritka nagy tehetségek, mint Pázmány, Madách, Széchenyi, Munkácsy, Lotz, Székely, ebből a kis nemzetből oly nagy számban, mint hasonló arányban sehol a világon? Azért, mert a vérkereszteződés által, az idegen vér beáradása által a mi vérünk újból, meg újból felujult s a fajjavítás nagyszerű productiója ment végbe. Miért szeretik és becsülik sokra Párizsban a magyar iparost, holott nálunk ipar sincsen? Mert innen került ki, ebből a vérből, melyet a magyar nemzet tart fenn Európa számára.

Mert vérünk épen úgy, mint nyelvünk, a századok folyamán ismét és ismét megujult, testi és lelki szépség dolgában azért van annyi adományunk.

Egy beáramlott szellem kiváló előszeretettel becsméri a magyar történeti osztályt. Pedig nincs még egy ember-typus, a mely oly érdekes, vonzó és hódító volna, mint az igazi magyar gavallér. Erényeiben tündöklő, mert ez csinált itt mindent, a mi Magyarországon van, annak alapját ez vetette meg. Elszántsággal és lemondással, önfeláldozással küzdött, csinált irodalmat, színházat, fizette vérével és vagyonával a politikát, mely a szabadság kivívásában merült ki, és feláldozta magamagát, hogy a többieknek szabadságot adhasson. Ennek a történeti osztálynak mi, városi lakók, mind jogutódai vagyunk; ezt az osztályt nekünk, mint őseinket tisztelni, becsülni, szeretni kell és nem szabad emléüket bántani. Át kell tőlük venni azt a hódító erőt, a melyet ők gyakoroltak másokra, mert roppant hódító ereje van a magyarságnak. Gondoljunk csak egy áldott emlékű királynéira és egy tragikus sorsú királyfiira, a kik a népdal szava szerint, szívet cseréltek a magyarral. Gondoljunk a vörös-sapkás tót honvédekre, a Rákóczi rusznyájkaira, a mi alföldi svábjainkra, a kik büszkén vallják, hogy ők svábok, ugyan, de magyarok s a német izgatókat a piros-fehér zöld zászlónak a rúdjával verik ki a falujukból. Ne feledjük, hogy mi már egy elszakadt testvérrel is beszélhetünk, a turmezei nemesekről, a kiket az osztrák befolyás sülyesztett le balkáni niveaura. Ha ezek mind egy dicsőségtől sugárzó Franciaországot imádnának, vagy a világhatalmú Angliáért lelkesednének, ezt mindenki könnyen megértené, de mindezek egy boldogtalan, vergődő, üldözött és elnyomott nemzetet szerettek s lelkesedve áldoztak érte vért és vagyont. A gazdagot lehet szeretni a gazdagságáért, a szegényt csak erényeiért szereti az ember.

Mert ez a nemzet, melynek jelleme fenséges nyelve képére van teremtvé, nem vassal és vérrel hódít, mint a brutális német, hanem jellemével és temperamentumával. Hiszen mi, a híres «elnyomók», minden itt lakó nép számára találtunk becéző nevet és nem csúfolódó szót: a német sógor, a tót atyafi, a zsidó szomszéd, még a cigány is kománk mi nekünk.

Ha ez a szellem hat át bennünket és megtesszük mind a kötelességünket, akkor a mit őseink dicsőn kezdtek, mi dicsőn fogjuk bevégezni: a beáramlásokból befogadjuk, megtartjuk és feldolgozzuk, a mi jó és kivetjük a mi rossz. Hiszen ugyanaz a folyamat ez, mint a táplálkozás. Akár ananászt, akár káposztát eszik az ember, mindekből csak azt tartja meg, a mi érdemes, hogy vérré váljék az emberben. És ez a vér az, a mi a magyart magyarrá teszi, mely azt az erőt adja, melyet eseteltem. És ennek az erőnek fegyvere a mi

magyar nyelvünk. A magyar nyelv, mint a husvéti harangszó, a saját eredeti aranyát megtartva felvette magába mindazoknak a hatásoknak az érczét, a mely érczek egy jó haranghoz kellenek.

A hol a mi sorsunk vásznát szövöi a Gondviselés, százfelől futnak össze a szálak; de a mi Geniusunk sodorja és a mi idegen fonalat belesodor a mi sorsunkba, az nem gyengíti, hanem erőssé teszi azt a vásznat.

Igy jönnek azután létre a Hunyadiak, Zrinyiek, Frangepánok és egyéb másvérbeliek, a melyek a mi sorsunkhoz kötötték a maguk sorsát; ezek ittak a magyar oroslán lába nyomából, szomjuhozván és magyar oroslánokká váltak tőle. Ez az erő az, a mi minket erősekké, szépekké, tehetségesekké tesz, a magyarságot pedig örökéletűvé.

Mi száz meg száz év óta ittunk a műveltség minden forrásából; nem néztük, hogy mily sziklából eredt a forrás, ittunk belőle, hogy felfrissüljünk, táplálkozzunk, hogy erőt nyerjünk belőle, de olyan forrás, a melybe öngyilkos szándékkal beledobtuk volna magunkat, olyan forrás nincsen. Sem a franczia, sem az angol, sem a német, sem az itthon való idegen befolyások oly erővel nem rohantak meg bennünket, hogy magyar nyelvünk Geniusának paizsa minket könnyűszerrel meg ne védelmezett volna. Modern harcainkban sincs másra szükségünk, mint a mi ősi erényünkre (a melyben azonban a nemzet bízik) s ez az ősi erény: a világos agy, az arany szív és az aczélos ököl, mely felváltva dolgozik a magyar culturáért. Sohasem a szenvedés és a megpróbáltatás ölte meg a nemzeteket, sohasem a harc és küzdelem, hanem a buja, a csalfa, a csábító, a puhító szerencse. Ez pusztítja a nemzeteket, a balsors pedig összekovácsolja őket. És mi, írók, büszkén és meghatottan tekintünk azokra az elődeinkre, a kiknek nevében papi tisztünket teljesítjük. Elképzelhetetlenül, hihetetlenül szomorú időkben éltek és küzdöttek a mi elődeink. Kiváltságos istenadománya volt náluk nem a nagy tehetség, hanem már csak maga a hit is, hogy nem kell elvesznünk és hogy nem dolgoznak hiába a nemzetért. A lemondások, keserőségek, csalódások, megaláztatások rengeteg hosszú sora és kínszenvedése üldözte a mi nagy elődeinket, de ők csüggedetlenül, meg nem rendítve semmitől, se külső veszedelemtől, sem a belső apocalyptikus állattól, a nemzet közömbösségétől meg nem riadva tették kötelességüket és nekünk nyelvet, irodalmat és hagyományokat teremtettek, a melyeket mi szolgálunk tovább. A mi feladatunk a mi őseinknek emlékét tisztelni, magasra tartani és példának állítani a jelen és jövő generatio

számára. Ha ezt elmulasztanók, hitszegők és árulók lennénk, ha pedig ezt cselekeszszük, méltó utódok vagyunk, ha nem is tehetségben, de hitben és siker dolgában messze túl fogjuk őket haladni. Mert az irodalom hivatása nem az erőszak, nem a sértés, nem a megalázás, hanem az összegyűjtés, a fölemelés, a munkárahívás, a testvéri szeretet hirdetése; hogy a ki hozzánk csatlakozik, a ki felénk jön, a ki magyarul ír és a magyar nyelvet kívánja szolgálni, az itt mi köztünk oltárt talál, tárt szívet és otthont, a világ bármely tájékáról, a népesség bármely rétegéből jön is, — ide jöjjön, mert itt áldoznak azért, a minek neki is szentnek kell lennie.

...

...

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF EMLÉKÉRE.

Beszéd a Gyulai-serleggel az ünnepi lakomán.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Tisztelt Társaság!

Az irodalmi életnek is vannak fejedelmi alakjai, kiknek emlékéhez legméltóbb az az angol szokás lenne, a mint ők gyűléseiken és lakomáikon királyukat éltetni szokták. Minden szóvirág, minden magyarázat, minden indokolás nélkül egyszerűen annyit mondanak: a király.

Azt hiszem, ebben a Társaságban nekem is egészen elég lenne ma annyit mondanom: Eötvös. Hiszen nemcsak ebben a mi társaságunkban, de a magyar életnek egész tág körében, minden mivelt magyar ember előtt oly elevenek azok a nagy emlékek, melyek Eötvös pályáját a magyar irodalom pályájával, a magyar nemzet pályájával összefűzik, hogy egyenkint felidézni őket valóban fölösleges lenne. Ezek az emlékek olyan természetűek, hogy mikor feltámadnak bennünk, szinte a nemzeti hála fényében és melegében ragyognak. Széchenyi István pályáját alig lehetne rövidebben és találóbban jellemezni, mint azzal, hogy ő volt az a magyar ember, kinek munkája által a magyar nemzet látóköre legmesszebb tágult. Széchenyi nagy munkatársának, Eötvösnek pályáját is valami hasonló gondolattal jellemezhetnők: azzal, hogy ennek a nemzetnek gondolatvilágát senki sem gazdagította annyira, mint ő. Ez a meggazdagodott gondolatvilág és mindaz, a mi a nemzeti élet körében belőle csirázott, fejlődött, mindaz, a mit alkotott, sőt teremtett: mindaz emlékének tisztességére föltámad bennünk. Fel különösen ez alkalommal, midőn születésének százados évfordulója hí bennünket a kegyelet oltárához áldozatra.

Ehhez a helyhez és ehhez az alkalomhoz képest, melyen szólanı szerencsém van, szabad lesz e nagy léleknek és nagy pályának egy mozzanatánál: Eötvös érzésvilágánál maradnom, sőt ennek is csak azokra a szálaira szorítkoznom, melyek lelkét nemzetének lelkével összefűzték s a melyek által pályájának legmélyebb indítékában dicső részesévé, vezetőjévé lett e nemzet sorsa intézésének.

Ez érzésnek, Eötvös hazafi-ézésének borongó mélységébe visz legrégibb költeménye, mely nevét hazaszerte a hír szárnyára vette: a *Bucus*. A *Bucus* a *Szózat*tal egy esztendőben született, a magyar hazafias lyrának azzal a termékével, mely a nemzetnek örök énekévé lett. Örökké azért, mert a mint ezt a magyar hazafi-ézését mult és jelen megszöötték és bármely jövőnek neki indítják, legsajátosabb és legteljesebb kifejezését benne találja. Motivuma nem a hazaszeretet általában, de a magyar hazaszeretet, a melyben együtt van keserv és büszkeség, kétség és remény, az emlékek fájdalma és a jogérzet ereje, mindaz, a mi a magyar szívet ezeréves történetünk alatt megtermékenyítette, a magyar közérzést táplálta. Ennek a sajátos magyar hazaszeretetnek legmélyebb és legköltőibb kifejezése a *Szózat*. Ragyogó színpéne egyik elemét pedig, a melancholikus borongást, mélyebben, tisztábban és meghatóbban alig tolmácsolja magyar költemény, mint Eötvös *Bucus*ja. Azt mondja benne, hogy a nemzetnek minden kincse egy szentelt fájdalom. Eötvös hazafi-ézésének a reformkor válságai között, melyekben ború és napfény váltakozott, e szentelt fájdalom jellemző vonása. Ez táplálja a költői sugallat erejével képzeletét és gondolkodását egyaránt. Nem szeretnék közismert dolgokat ismételni; nem is arra akarok utalni, hogy ez az érzés hevíti képzeletét, erősíti szemét, élesíti gúnyját az akkori magyar állapotok keserű bírálatában épúgy, mint a magyar történet tanulságainak felidézésében. Nem *A falu jegyzőjét* és Dózsa György történetét említem, csak arra a könyvre gondolok, melynek a magyar élethez, a magyarsághoz látszólag semmi köze sincs, de épen úgy csak látszólag, mint *Az ember tragédiájának*. Ez a könyv: *A karthauzi*.

A karthauzi, a mint Pap Endre jellemezte, a XIX. század életírása, a társadalom jajkiáltása, nagy műveltségünk kétségbeesése. Az új törekvésekben vergődő, új alakulásokban küzdő mivel Nyugoté, nem a magyarságé. De az ifjú Eötvös, a ki 1836-ban azokkal az érzésekkel bucsúzott hazájától, melyeket a *Bucus* tolmácsol, a ki ugyanazokkal az érzésekkel nézett előre Nyugotnak, a melyekkel visszatekintett Kelet felé: ez érzések talajába fogadta be mindazokat a tapasztalatokat, tanulságokat, élményeket, melyeket ott gyűjtött. Ennek a talajnak melege, ereje, színe a lelki élet törvényével kell hogy jelentkezzék mindenben, a mi Eötvös szelleméből, ennek bárhol nyert benyomásából fakadt. A mivel emberiségnek új ideálokért folytatott romboló és alkotó küzdelme, e küzdelemmel kapcsolatos meghasonlása, szenvedése, csalódása: ezek ihletik az ifjú Eötvöst. Ihletik akkor, mikor az ő hazája és a mi hazánk hasonló külső fejlődés és belső alakulás küszöbén áll. Bizonyára e válság küszöbére jutott magyar-

ságnak is hazaszeretete, szentelt és remegő fájdalmának uralma alatt keresi Eötvös e fenséges könyvben az utat, mely a nemzet lelkét a fenyegető tétovából, meghasonlásból, kétségbeesésből kivezesse, a mentő gondolatot, mely munkájának és szenvedéseinek méltó eredményét biztosítja. És a visszavonásban, az erőpazarlásban, a keservnek abban az özönében, melyben a nyugoteurópai mivelt emberiséget találta s mely a magyar társadalomra is várakozott, miben találja ezt a mentő gondolatot? Az önzetlen munkában. Értsük meg jól, ez *A karthauzi* tanulsága, elmondva 1841-ben annak a magyar nemzetnek, a magyar nemesség alkotta akkori magyar nemzetnek, melynek önzetlenségétől és munkájától függött a jövő. Csak ez az önzetlen munka valósíthatta meg nemzetének eszményét, megváltását. Ime, ebben a távlatban és kapcsolatban látva a francia tárgyú *Karthauzit*, úgy tetszik nekem, mintha fenséges tanulsága: az önzetlen munka megváltó erejének hirdetése annak a nagy történeti könyvnek jeligéje lenne, melyben alkotmányunk átalakításáért a mult század negyvenes éveiben folyt küzdelmeinknek emléke foglaltatik.

E törekvéseknek, e küzdelmeknek végső eredménye is, a mint megalkottuk, Eötvös szellemében született meg először. Általában a mint a költő Eötvös a maga uralkodó érzéseivel politikai, sőt tudományos munkásságát is áthatotta, ezeknek mezején is a költőnek egy sajátos adományát mutatja: a jövőbe látást. Nemzeti életünknek számos intézménye ezt a nemzeti életet érintő nemzetközi fejleményekig, a független felelős magyar kormánytól az európai szövetségeknek ma uralkodó rendszeréig mennyi minden villant fel először Eötvös divinatorius lelkében, a mi néha évtizedek mulva, sokszor mások által, de valósággá lett, bekövetkezett. A szükségszerűség gondolatának logikai erejével együtt ezekben a jóeszméiben mindig uralkodik érzéseinek követelő hatalma is. Adja Isten, hogy az az utolsó költeménye, a melyet a mult század hatvanas éveinek elején írt, az is ilyen jóeszmének bizonyuljon. E költemény *A zászlótartó*, bizonyára a világsi fegyverletételnek és a kényuralom alatti szomorú sorsunknak symboluma. Egy vitéz katona a mohácsi vészből megmenti a zászlót. Kincsét rejtegetve bujdosik, sebekkel borítva, bús szívvel, de nem esve kétségbe, mert a hős nemzetnek, mely halni úgy tudott, föl kell támadnia sirjából. Remetévé lesz, a nép jőtevőjévé, tanácsadójávé, vigasztalójává, imádkozván folyvást hazája megváltatásáért. Így öregszik meg a Mátra rejtekében s közeledik halálához. A környék népe köréje gyülekezik bucsút venni a szent öregtől. Megáldja őket s felmutatja kincsét: az egykor megmentett zászlót. Bucsúját az élettől csak az teszi nehezzé, hogy senki sincs, a kinek kezébe adhatná.

Erre száz kéz emelkedik, a nép kéri a lobogót azzal a fogadással, hogy úgy meg fogják őrizni, a mint eddig védve volt.

Annak a nagy politikai átalakulásnak küszöbén, a melyre jutotunk, mélyen meghatva kívánom, hogy Eötvös költői jóslói erejének legyen majd bizonyossága ez a költemény is. A nép, a melynek kezébe magyar nemzeti zászlónk jut, őrizze oly híven és erősen, mint régi zászlótartói!

És most legyen szabad újból megemlékeznem arról, a mit a régi magyar világról szólva sokszor emlegettem. Eötvös és Eötvös kortársai pályájának nemcsak mélyen jellemző, de mélyen megható vonása az a szoros kapcsolat, mely korokban a magyar politika és magyar irodalom között élt. Íróink ép oly categorikus imperativusnak érezték kötelességöket a magyar élet közössége, eszményei és céljai iránt, mint a hogy ennek a közéletnek vezetői, politikusaink érezték a hála kötelezettségét a magyar irodalom iránt, mert ez az irodalom volt nemzeti életünknek az a fegyvere, a mely mindig készen állt, a mikor csak szükség volt rá. Eötvös a maga nagy lelkében a mint egyesítette a kettőt: a költőt és államférfit, összefoglalta ezt a két kötelességet is. Abban az épületben, melynek védelme alatt ma nemzetül élünk s a melyet megtartani és kiépíteni törekszünk, ez épület megalkotásában és megszilárdításában része van nemcsak gondolatainak, hanem érzéseinek is. A régi monda szerint, melynek a mi *Kömüves Kelemen*ünk is egyik változata, az ujonnan alkotott épület összeomlik, ha kömüvesei vért nem kevernek vakolatába. A mi magyarságunknak és szabadságunknak épülete még e monda szerint is meg kell hogy maradjon. Költőinknek, közöttük Eötvösnek is szive vére biztosítja.

Emelem a Gyulai-serleget nemcsak Eötvös nagy emlékére, hanem ennek a nagy emléknek minél mélyebb, minél tágabb és minél maradandóbb hatására is!

II.

ELHUNYT TAGOK EMLÉKE.

MEGEMLEKEZÉS VRCHLICKY JAROSLÁV LEVELEZŐ TAGRÓL.

(1853—1912).

BRÁBEK FERENCZTŐL.

Az elhunyt Vrchlicky Jaroslávval nemcsak a legnagyobb cseh költő távozott el, hanem egy oly hatalmas szellem, mely az egész művelt világé volt.

Csodálattal állunk meg egy olyan élet műve előtt, melynek gazdagságát, mélységét és jelentőségét csak az utókor lesz képes teljes mértékben méltányolni, ha majd alkotásai fordítások útján az egész művelt világ számára hozzáférhetőkké válnak.

Egyik cseh irodalomtörténetíró, Novák Arne, Vrchlicky élete munkáját egy eddig még csaknem áthatolhatatlan őserdőhöz hasonlította, melynek belsejébe még ezután kell utat törni. «Régi mythosok és legendák korhatag fatörzsei fölött egészen modern gondolatoknak büszke koronái borulnak össze szédítő magasságban, indák gyanánt metaphorák, parabolák és epizódok fonják körül lombzatukkal a világtörténeti események és erkölcsi történetek törzseit és a madaraknak majd fölujjongó, majd pedig vágyva susogó paradicsomi énekébe az ironia, burlusk és travestia majomképe vigyorog bele. A gondolat-pathosnak gazdag folyamai rhythmikus zuhatagokban hullanak alá a reménytelenség mélységeibe. A vallásos sejtéseknek és philozophiai reményeknek hatalmasan összefont ágai nyögnek a pusztító skepsis vad szélrohamai alatt és lenn a földön érzéki hangulatoknak tarka bogárvilága nyüzsög. Ennek a buja és merész vegetatiónak az eredetét nehéz megmagyarázni, az ihletnek madara exotikus meszszeségből hozta a költészet növényének csodálatos magját, a cultura fuvalmai elhintették az őserdőben a gothikának és a renaissancenak legdrágább magvait, de sok óriás törzse gyökerezik ez erdőnek szilárdan a hagyományos hazai talajban».

Több mint hatvan kötet költemény, majdnem ugyanannyi fordítás, harminczegy dráma, számos irodalomtörténeti tanulmány és essay, négy kötet próza, vagy száz irodalmi előadás, mindezt egy ember alkotta harminczöt év (1875—1910) leforgása alatt.

Fölületes szemlélő könnyen azt gondolhatná az alkotások e tömegének láttára, hogy a sok közül egy s más talán kevésbé jelen-

tós. De ez éppen nem áll Vrchlickynél. Minden egyes verséből a lángész igazi költészete árad, a lángészé, mely képzeletének varázskulcsával eddig nem is sejtett szépségek kincseit tárta föl, a cseh nemzetet az egész művelt világgal szoros összeköttetésbe hozta s a cseh nyelvet a tökéletességnek olyan magas fokára emelte, hogy az ma, a mi kifejező voltát és elegantiáját illeti, bátran felveheti a versenyt bármely világnyelvvel.

Vrchlickynek költői tevékenysége úgy anyag, mint forma tekintetében olyan sokoldalú, hogy hasonlót, minden idők és népek irodalmában hiába keresnénk. Mindenek előtt találunk epiko-lyrai költeményeknek gyűjteményeit, melyek az emberiség legnehezebb problémáit érintik: *A mélységből, Szellem és világ, Istenek és emberek, Bár-Kochba, Az emberiség epepeiájának töredékeiben*. Az emberi szellemnek az igaz és szép legmagasabb ideáljaiért való örök küzködését állítja elénk imposáns módon. Találunk nála vakító szerelmi és reflexiv lyrát, a szenvedők iránt való részvétnek, a gyászolókkal való gyászolásnak, az emberiesség és az igazság győzelmébe vetett reménységnek a lyráját.

Eredeti pessimismusa az idő folytán lassanként nyugodt stoicismusba megy át. (Lásd *Vittoria Colonna, Tantalus öröksége, Sphynx, A zárándok dalai*.)

Dramáiban a lyrai elem gyakran túlhaladja a drámait, mégis legtöbb színműve, különösen vígjátékai, a cseh színházak műsorának állandó ékességei fognak maradni.

S mit mondjak Vrchlickyről, mint műfordítóról? Aligha volt előtte olyan, a ki jobban át tudta volna tekinteni az összes cultur népeknek régi és újabb irodalmát, mint ő. Fordításainak értéke a cseh irodalom számára megmérhetetlen, mert érintkezésbe hoztak bennünket az emberiség egész régi és új culturájával.

Lefordította az egész Dantét s úgy belemélyedt tanulmányozásába, mint előtte senki. Más emberfiánál már ez egy egész életnek az energiáját követelte volna. De az ő lendületes és mesteri fordításai között ott találjuk a műveit Ariostónak, Cannizarónak, Foscolónak, Leopardinak, Manzóninak, Michelangelónak, Petrarcának, Tassónak, Vivantinak, Calderonnak 14, Echegaraynak és Lope de Vegának egynehány drámáját, a francziák közül Baudelaire, Hugo, Leconte de Lisle, Corneille, Molière, Rostand, Sardou műveit, a német Goethe, Schiller és Hamerling, az angol Byron, Poe, Shelley, Tennyson, továbbá Mickievic, Hafiz és mások munkáit. Az én évekig tartó baráti viszonyom a mesterral eredményezte, hogy betelt az a vágya, hogy a magyar irodalmat közvetlen közléről élvezze. Így keletkeztek Arany *Buda halálából* való fordításai és a minden lyrikusok királya, mint

ő nevezni szokta Petőfit, költeményeinek átültetései. Ezt a két fordítást a cseh akadémia adta ki. Hányszor mondta nekem, hogy azokat az órákat, melyeket velem ezek mellett a fordítások mellett töltött, élete legkellemesebb órái közé számítja!

Nagyfontosságú volt Vrchlickýnek mint essaystának és kritikusnak működése is. Idevágó tanulmányai is magukon hordják a lángész bélyegét. Csak olyan művekről ír, melyek vonzották és lebilincseltek. «Nem tudnék olyan emberekről vagy könyvekről írni, melyek kellemesen nem hatottak rám», — szokta mondani. Vrchlický mester volt a magnak a héjból való kihámozásában. Irodalomkritikai tanulmányai nyolcz kötetre rúgnak s bennük nemesak cseh költőknek és tudósoknak, mint Jan Kollár, Neruda, Bozdech, Svatopluk Cuh arcképeit találjuk meg, hanem egy Leopardi, vagy Tennyson s francia költői nagyságok szellemesen megrajzolt profilját is, érdekes összehasonlításokat Victor Hugo és Goethe között, számos mély tanulmányt Danteról, melyek, mint már említettük is, páratlanok a maguk nemében.

Vrchlickýnek egyes műveit németre fordították Edmund Grün (*Költevények, Hippodamia, Diogenes hordója* stb.), továbbá Adler, Albert, gr. Boos-Waldeck, Jakob Fürth, dán nyelvre Marer János fordította le a *Színes cserepeket* Brandes György előszavával. Svédre számos költeményét fordította le Jensen Alfréd, a kinek Vrchlický-életrajza máig az első helyet foglalja el a napról-napra növekvő Vrchlický-irodalomban. A szlávok között Vrchlický műveire legnagyobb figyelmet eddig a lengyelek fordítottak. Miriam lefordította a *Szellem és Világ* című költeményét és sok drámáját (*Grabowsky és Konopnicka*) és több művét lefordították a mesternek. Horvátra Josip Milákovics, szlovénre S. Pretnár és Anton Áskerc. Angolra legújabb időben Selver, a ki Vrchlickýről egy nagy irodalomkritikai művön dolgozik. Magyar folyóiratokban is jelentek meg fordítások költeményeiből és prózájából egyaránt. A költőnek egy nagyon jóra való cseh nyelvű életrajza jelent meg Jaromir Borecky tollából.

Vrchlický életének külső folyásáról szóljunk röviden pár szót. 1853 február 17-én született Lounyban, ebben a tiszta cseh városkában, hol atyja kereskedő volt. Mivel a fiú gyenge testalkatú, beteges volt, öt éves korában nagybátyjához adták, ki falusi lelkész volt, nála töltötte el gyerekkorát s tanulmányi éveinek is összes vakációit. Művelt nagybátyjának védszárnyai alatt nemesak testileg erősödött meg, hanem szelleme is ott nyerte az első magvakat a későbbi gazdag aratásra, a gazdag papi könyvtár a fiúra magikus vonzóerőt gyakorolt s az ifjú lélek már akkor nem egy classikusban mélyed el. *Otthonom* és *A lélek egy mimóza* című könyveiben sok emléke-

zést találunk boldog gyermekkoráról. Gymnasiumi tanulmányainak bevégezése után, 1872-ben, először a theologia tanulmányozásának szentelte magát, de egy félév múlva otthagyta ezt a pályát s a prágai egyetem bölcsészeti karán történetet, philosophiát, modern nyelveket és irodalmakat s művészeti tárgyakat hallgatott. Ezekben az években a megélhetésért is kellett küzdenie, mert atyja időközben elvesztette vagyonát. Tanulmányai mellett oktatta a francia historikust, Denis-t a cseh nyelvre s 1875-ben Montecuccoli gróféknál nyert nevelői alkalmazást, kikkel egy évet Itáliában töltött. Visszatérve, egy évig a prágai tanítóképzőben tanárkodott, 1877-ben pedig a cseh műegyetem rectorátusának titkárává nevezetett ki. 1879-ben feleségül vette a cseh írónőnek, Podlipska Zsófiának leányát, Lidmilát. Ebből a házasságból egy fiú és két leány származott. A következő években beutazta Franciaországot, Belgiumot, Németalföldet, Németországot, Dániát és Lengyelországot, hol különösen meleg fogadtatásban volt része. Miután 1892-ben a cseh egyetem tiszteletbeli doktora lett, 1893-ban rendkívüli és 1898-ban rendes tanárává nevezetett ki az egyetemes irodalomnak.

Életében sok hálátlanságban volt Vrchlickynek része, másfelől azonban elárasztották a legmagasabb kitüntetésekkel is. Hogy mást ne említsünk, 1901-ben az osztrák főrendiház örökös tagjává nevezetett ki. Csak egyszer beszélt a parlamentben. 1905-ben a Kisfaludy-Társaság levelező, pár évre rá a Petőfi-Társaság tiszteletbeli tagjává választotta.

Élete utolsó három évét súlyos idegbajjal részint Abbaziában, részint a Cseherdőben töltötte, hol őt, a halhatatlant 1912 szeptember 9-én elragadta a halál. Bebalzsamozott testét szeptember 14-én a cseh nemzeti muzeum pantheonjából a Vyschradba, a cseheknek erre a szent helyére szállították, hol a nemzet legnemesebbjei nyugszanak. Utolsó útjára az egész megszorodott népnek s a külföldnek impozáns részvéte kísérté. «Milyen szomorú, szűk verembe helyezük koporsóját — mondá a gyászszónokok egyike, a költő Kvapil — pedig vállainkra kellene vennünk s el kellene vinnünk, fel a hegyek közé, az elemeknek nagy symphoniájába, — nem, magasabbra, a csillagokig . . .»

Befejezésül szóljunk pár szót Vrchlickyről, mint emberről. Még életben lévő öreg, 90 éves anyja három egyszerű, de megható szóval jellemezte: byl dobrý syn! — jó fiam volt. Igen, nem csak jó fiú volt, hanem az érző nemes embernek is ideálja, a kiengesztelő, bölcs humanismus apostola és senki, ki csak egyszer is találkozott vele, nem fogja elfelejteni soha azt a nyájas melegséget, mely egész lényéből kiáradt.

III

JUTALMAZOTT PÁLYAMŰVEK

III

REVÜMAYLAI TITONAJATUL

A KOSARAS TÓT.

A megosztott Széher Árpád-díjjal jutalmazott pályamű.

GRÖNGRÖSY LÁSZLÓTÓL.

I. A határszélen.

Az ősrégi királyi út (via regalis) Budától, az ország régi fővárosától, Bártfán keresztül a legrövidebb vonalon viszen Galicziáig. Augusztus végén, a mikor a tótság bevégezte aratását, a határon levő utolsó kanyarulatnál, a haragos-zöld fenyvesektől szegett, szakadékos országúton hangos nógatás zaja hallatszik: «Hejó, esih, hijó!» Nemsokára előtűnnek a fordulónál a magas bordájú hosszú tót szekerek, erősen megrakodva, akkorák, mint egy tót ház, a fűrg, apró hegyilovak mégis oly könnyen mozognak a kikövezett országúton, mintha a magok jókedvéből toporzékolnának. A szekereken ülve, részint a szekér mellett ballagva egy csapat különböző korú tót házas ember és legény nótája most már világosan hallatszik jó messzire. Búsán, siralmasan fúják, nagyobbrészt dönögve a felemás tót és magyar nótát, a melynek ősrégi, ma már alig hallható rhytmusa az elmúlt idöket mintha fuldokolva sírná el. Pedig ugyancsak együgyü a tartalma s így szól:

Mit csináljunk tima dzivkami? (leányokkal)
Megyünk kocsnába, vonyi zanami (ök utánunk)
Mi parancsolunk, onyi vipiju, (ök kiiszszák)
Ha fizetni kell, tase pokrijü (akkor elbújnak).

Hát bizony a tótnak is nagy keserűség az, mikor fizetni kell és mégis más iszik helyette. Haj, haj az a fránya, ármányos Dorkó, Zsofka meg a többi. Hamis menyecskék és leányok!

No, de itt vannak a határszélen. Az a kapaszkodó már galicziai föld. Ezen innen a viharverte, szakadozott fakereszt. Pléh teteje kivörösödött a sok rozsdától, a Krisztus teste is csak egy nagy rozsdafolt már. Palencsár Misó érkezik oda elsőnek szekerevel, a nóta elnémul az ajkán, lekapja a Krisztus előtt kis karimájú kalapját. Várja, míg valamennyi szekér odaérkezik. A kik hátul maradnak, még fúják a nótát, de a végső, tizenkettedik szekér megérkezésével az utolsó hang is elhal; igaz, hogy Misó is intett a hátulsóknak felemelt balkezevel.

Tagba szakadt, lassú mozgású legény ez a Misó, széles orczája virít, mint a réztepsi, lenhaja alól szeliden csillog kék szeme, fejét azonban kevélyen hátraszegezi, mintha alattvalói lennének azok a tótok, a kik feléje közelednek. Urasan végig is simítja rövidre nyírt sárga bajuszát. (Mert bizony ősrégi tót divat ez és nem angol, mint mai viselői hinni szeretik. De persze angol közvetítéssel kapósabb a tót divat is.)

Most már a következő kép bontakozik ki előttünk az út aljában. A tótok félkörben állanak a kereszt előtt és Misóra szegeztek tekinteteket. A szekerek összetorlódva, sűrűn, egymásután álldogálnak. Most látjuk, hogy a házmagasságra rakott teher nemzeti színben pompázó különböző alakú kosár, a mely bámulatos művészettel van egymás tetejére halmozva. A magas teher tehát mégse olyan nagy, hogy a kicsi, de izmos lovak ne bírnanak véle. Most már kitalálhatjuk, hogy embereink kosaras tótok, bártfai nyelven kosikárok. Főfészkök e vidéken Belovezsa, de akad köztük magnak Hazslinból, Andrejováról is. A legrövidebb úton iparkodnak Galicziába, az első vasúti állomáshoz. Szekeren járnak, így versenyeznek a kerülőkön zakatoló vasúttal az első galicziai állomásig. Ott feladják az oroszországi vasútra a kosarakat, mert a mi embereink ott várják a jó szerencsét: a kosarak jó árát. Különben is nagy rend van az ő czéhökben. Egymás között békésen megosztják a világot. A mi csapatunknak most Kis-Oroszország jutott osztályrészül.

A tótok sorra rángatják színes mellényöket, a mik annál színebbek, minél ifjabb a viselőjük, még furulya-ujjú ingöket, gatyájokat is rendesen meghúzták. A kosarak nyereségére elszántan kész csapat mereven nézett Palencsár büszkén hátraszegett fejére.

Miso komoly orczával az addig balkezében tartott szalmás, pálinkás kobakját jobb kezébe vette, s avval ünnepiesen szájához is emelte és a benne levő pálinkát egy hujantással az utolsó csöppig kiitta. Ezt a többiek is nagy lelkesedéssel utána mívelték. Kivétel volt azonban Kotriba Nikoláj. Ennek egyik kezében se látszott a szalmás-kobak. Hogy ezt hathatósan bizonyítsa, két kezét addig felemelve tartotta, míg a többiek ittak. Bizonyosan valamelyik kosár alatt rejtegette a magáét. Miso kifordította pálinkás kobakját annak bizonyságául, hogy egy csöpp se maradt benne. Ugyanazt cselekedték a többiek is. Miso harsány hangon kérdezte:

— Nincs már senkinek egy csöpp pálinkája se?

— Nincs egy csepp se — válaszoltak vékony és vastag hangzavarban.

De ebből a zűr-zavarból is kihangzott a vén Kotriba kenetteljes vontatott beszéde.

— Nékem nem is volt pálinkám, de nem is lesz!

Miso szelid kék szeme egyszerre elsötétült, különben is vörös arca olyan lett, mint a főtt rák.

— Arra nem vagyunk kíváncsiak. A mi törvényünk azt parancsolja, hogy a keresztig mindenki ihatik, azontúl egész utunkon soha egy cseppet se. Mert a kereskedéshez tiszta józan ész kell, de azért is, hogy mindenki hazahozhassa pénzét és földet vegyen rajta. E miatt választjuk a legjózanabbat közülünk gazdának és pénztárosnak.

— Akkor hát én vagyok a legjózanabb — jelentette ki jámborul és mély neggyőződéssel szakállát simogatva Kotriba.

Miso mosolyogni próbált, de dühös orcájával ez csak kevésé sikerült neki.

— Hát akkor ki hevert a mult szombaton is tökrészen az árokban?

— Ki látta? — kötekedék Kotriba, még fejét is felkapta, de akkor sem az emberekre, hanem a magas égre nézett.

— Fedinecz Juro és Tótin Miron — jelentette ki nagy szigorúsággal Miso és lesujtó tekintettel méregette végig. Két tanu elég arra is, hogy az akasztófára jussál.

— Ketten látták, ketten — kapkodta fejét a vén Kotriba — én százat is mondok olyat, a ki nem látta.

A kosaras tótok elképedve néztek össze. Világos, hogy itt a vén Kotriba fellázadt a nagy tekintélyű és erejű Miso ellen, a ki fiatal kora ellenére már két éve gazdájok és pénztárosok volt.

Miso hirtelen válaszolni se tudott Kotriba ármányos kifogására. Ujjongva visított újra reá vércsehangjával Kotriba.

— Azután én már húsz éve járom kosarakkal a világot, tehát a legtudósabb én vagyok köztetek. Hej Miso, Miso, meg kell becsülni a tapasztalt vén embert, ezt parancsolja a mi nagy törvényünk is. (Nas veliki zákon!)

Miso érezte, hogy itt veszedelem van. De azért türtőztette magát, s lefelé nézegetve ellenfelére, tompa hangon szólott.

— Az érdemes öreg embert mindenki megbecsüli. De mivel bizonyítja kend tudós mivoltát? Tudós ember-é az, a ki húsz évi járás-keles után semmit se szerzett.

— De vettem két darab földet — vágta ki büszkén a mellét Kotriba.

— De Duved kocsmáros tizenhat darabot vásárolt azóta a bátyám pénzéből — így jött végre-valahára segítségére Csupelya Fedor Misónak.

A tótok egész karikája nevetett. A nagy nevetés halálra sebezte

titkos szándékát a vén Kotribának. Csak kapkodott a szó után, de hiábavaló volt nagy iparkodása. A nevetés most már hahotára viharzott át. Ez teljesen tönkre tette a vén Kotribát. Csak állott ottan lehorgasztott fejjel.

Tomcsik Palyo végre vékony karimájú kalapjának lengetésével kikiáltotta a páros viaskodás győztesét.

— Éljen, éljen, százszoros éljen lesz, Misónk pénztáros és gazda lesz !

A fellelkesült tót nemzet viharzó lelkesedésével utána mondotta Palyó gyönyörűséges rigmusát, a ki különben a képviselő- és egyéb választások alkalmával ily gyönyörű verseivel mindig kitűnt, ezért nagy tekintélynek örvendett és hallgattak is reá.

Palencsár Miso fülének mennyei muzsika volt a nemzet nagy lelkesedése, a mit még a fenyves is visszazúgott, kevély önérzettel hallgatta végig, mikor aztán a zaj elült, méltóságosan kijelentette :

— Meghajlok a ti nagy, könyekre indító elhatározások előtt, mert ezt a felséges Úristen is így akarta, mivelhogy az ő szentséges akarata ellenére egy levél se mozdul meg. Gazdátok, igaz vezérek lesztek a nagy idegen országban és különféle népek között. No de mostan lássunk a dologhoz.

Evvél odament a kereszthez, megállott előtte, mögötte megint karikába sorakoztak az atyafiak. Miso éles hangján egy ájtatosan síró egyházi éneket kezdett, a mit nagy erővel folytattak vékonyanvastagon, a hogy jött nekik össze-vissza.

Miso azután csak úgy emlékezetből igen tekintélyes, ünnepies hangon elmondotta a nagy esküt. (Istenem, milyen ész — mondotta a nemzet, — tavaly óta még nem felejtette el!) Ez esküben az volt, hogy keresetőkkel hűségesen beszámolnak, élelmökről és egyéb szükségiekről Miso, a gazda gondoskodik, szintén nagy hűséggel sáfárkodva, minden garast megbecsülve, fogához verve. A társaság minden tagja se hegyen, se völgyön, se pusztán, se mezőn, se városban, se falun, se kocsmában, se szekeren vagy azonkívül nagy útfok alatt egy korty pálinkát se fog inni. Isten, a boldogságos szűz Mária és minden szentei őket úgy segítsék, Ámen.

Ezt mindnyájan térden állva fogadták. Azért volt ilyen körmönfontan körülírva a pálinka nagy tilalma, mert a szomjas torku tót nemzet különféle furfangos ürügyekkel mentette magát, a mikor iváson csípték. Most pusztán vannak, hát lehet inni, így mentegetőztek. A másik a tutajon próbálta szomjúságának kedves eloltását, vagy szekeren, hiszen arra nem esküdött meg; ott szabad, nem is vétek.

Mindezeknek utána keresztet vetettek, némán, önkéntelenül megilletődve lépték át a magyar határt.

Csak Kotriba Nikoláj nem tudott semmit sem arról, a mi körülötte történt. Az egész világ elhomályosodott szeme előtt. Mintha sűrű szitán nézett volna keresztül. Szekere mellett majd felbukott. A mint felocsúdott, még akkor is lehorgasztott fejjel járt a szekér oldalán. De olykor alattomosan dühös pislogással méregette végig győztes ellenfelét és magában motyorékkolt.

— Jó, jó, minden úgy van jól, a hogy van. De lehet az még más-képen is. Most virágzik, mint a kiskert, az ő dicsősége, de fagy is jöhet, dér támadhat. No, no — hozzá még öklét is szorongatta, de csak úgy jobb kezével a baloldali mellénye alatt.

II. Nadia.

A szent Kiew zezugos utczáin a kora reggeli órákban bandukolnak a mi kosaras tótjaink. Palencsár Miso bámulva nézi a fényes palotákat, de Tomsik Palyónak a büszke emeletes házak mellett szerénykedő faházak tetszenek jobban.

— Ilyen nálunk is van Belovezsán — jegyzi meg nagy megelégedéssel.

— Már hogy volna, — kételkedik Miso. Még Eperjesen, Bártfán sincsen. És rámutatott egy vakító fehér kétemeletes, zöldre festett, faragott homlokzatú palotára.

— De az ott mellette — magyarázta Palyo. Olyan fatornáczos háza van a belovezsai birónak, Tótin Gyurónak is. Haj, haj, de messze is estünk a mi kis falunktól — sóhajtotta utána nagy szomorúsággal.

— Ejh mit — szólott reá fensőbbiséggel Miso — én olyat nem nézek, a melyet otthon is láthatok. Nézd csak, Palyo, milyen lapos nagy fedelők van ezeknek a nagy házaknak, alig van éle, mintha nem is háztető volna.

— De hallod a túlkölő pásztort, a mezőre hajtja a teheneket, akárcsak nálunk — folytatá Palyo.

Palencsár nem is hallgatott reá. A felkelő nap arany sugarai ekkor özönlöttek végig a temérdek templomú város tornyain és fény-sávolyokban játszottak a háztetőkön.

Miso kíváncsi szemmel nézett körül. A gyéren kövezett, bokáig érő poros, lejtős úton tartottak fölfelé. Türelmes fekete hátú samár húzta lassú lépésben talyigájakat, a melyre magasan felrakták színes kosaraikat. Észre se vette, hogy nyomában egy leány jár, a kinek

menése közben nemcsak a csipeje mozgott, de a keze is járt, mint a motóla. Majd oldalra került Miso felől, a mikor vékony ajakával mosolyogva villantott zöldes szeme Miso piros orcájára, majd hirtelen kaczer fordulattal megint a háta mögé került. Kíváncsian hallgatta a beszédet, a mely olyan ismerős volt előtte, de csak imitt-amott értette.

Miso nem is látta meg a kíváncsi fehércselédet. Szeme az előtte lévő dombra tapadt, a hol a szentséges hírben álló Laura Pecserszk temploma állott előtte a sugárzó nap fénykörében nagy kupolájával, a mely körül mint vékony nyársak meredtek az égnek karcsú minaretszerű tornyai.

Míg Miso így teljes gyönyörűséggel élvezte Kiew, a szent város nevezetességeit, a háta mögött egy jámbor, hosszú kabátos muzsik nógatta a szénával megrakott talyiga előtt csökönyös lovát felfelé az utcán.

Végül nagyot káromkodva az ostor boldogabb végével sujtott a lóra egy irgalmatlant, a mire a ló vadul meghorkant és neki iramodott a dombos útnak. Pozdorjává törte volna a tótok kosarait, ha a szemes Palyo félre nem igazítja talyigáját, a miben persze a szelid csacsonak is érdeme volt, mert a jámbor állat életösztonétől indítva nagy ugrással menekült a veszedelemből. A muzsik azonban pórul járt, talyigája nekiment egy kőszentnek, rúdja eltört, a paraszt leesett a széna tetejéről, lova pedig mind a négy lábát az ég felé mutogatta. A muzsik feltápáskodott ugyan, de nagyon tapogatta oldalbordáját, majd fejét vakarva keservesen nézegette lovát és az utca porába került szénáját.

A leány csipejére tette kezét s úgy nevetett, majd a muzsik, majd az ijedt arcú Tomesik Palyót végignézve, oldalvást Miso felé pillantgatott. Miso csak ekkor vette észre. Önkéntelenül rajta felejtette szemeit gömbölyű formás termetén, mosolygós, gödrös arcocskáján, a mint hamiskásan összehúzott szemöldökkel villogott feléje zöldes szeme. Gömbölyű melle kék blúzában csak úgy emelkedett nevetése közben, még egyet-kettőt lépett is hozzá, miközben zöldesikű szoknyája meg-meglibbent.

Miso zavartan nézte a leányt. Meglepetésében el is felejtette azt a veszedelmet, a miben kosarai forogtak. Még jobban megzavarta az, hogy a leány mosolyogva mérte végig szemével a feje búbjától kezdve a talpáig s ő nem tudta, voltaképen milyen teremtéssel van dolga. A ruhája teljesen uras, de elég piszkos sárga selyem, göndör haja azonban nagy gonddal van fésülve, de formás lába mezítelenül állt az utca porában.

— Se nem paraszt, se nem úr — gondolta magában Miso.

Csakugyan olyannak is látszott, mint egy parasztleány, a ki úri ruhába búvik, de a mezítláb járás gyönyörűségéről nem tud leszozni.

Ebben a helyzetben igazán csak bajnak érkezett oda Kotriba Nikoláj, Csupelya Fedorral valamelyik zugutzából nagy hirtelen előbújva. Kotriba apró serét szemével gyanúsán nézegette Misót és a leányt, a kik még mindég egymásra pillantgattak, de minden kísérő hang nélkül. Mikor azonban közelebb ért a leányhoz az őszes hajú vén ember, örömmel felrikantott.

— Ni, ni Nádia, csakhogy megtaláltalak. Mindég az utczákat róttam kosaraimmal, de sehol sem tudtalak megpillantani. Mint a tű, úgy elbújtál előlem ebben a nagy városban.

— Hát aztán — válaszolt Nadia kurtán, vállát vonogatva.

Palencsár Miso arca elborult a bizalmaskodó hang hallatára s meglepetéssel vegyes bosszúsággal hol Nikolájt, régi vetélytársát, hol Nadiát nézegette.

Kotriba azonban még nagyon benne volt a vizontlátás örömében.

— Hej, juj, csakhogy újra látlak! De mit nézel rám oly idegenül? Hát nem emlékezel a jó öreg Kotribára, a kivel együtt theáztál, a kinek szakállát is megsimogattad és azt mondtad róla: becsületes vén ember. Még vodicskát is töltöttél neki és, és...

De itt hirtelen elhallgatott, nagy megdöbbenéssel vizslatva tekintgetett körül, mint a ki minden oldalról veszedelmet sajdít. Szerencsére társai nem értették a válogatott kifejezést, a mennyiben vodicska finom orosz nyelven pálinkát jelent. Ezt pedig a kosaras tótnak kereskedés közben élvezni — mint tudjuk — halálos bűn volt. Különben Miso vetélytársa iránt érzett féltékenységből csak arra ügyelt, mit válaszol neki Nadia.

— Ejh mit, ha én mindenkire emlékeznék, a kivel találkoztam Kiewben, Moszkvában, Nisni-Novgorodban — vágott vissza Nadia pattogva.

A vén Kotriba magához tért, mikor látta, hogy a vodicska szó elrepült a levegőben, mintha sohase csúszott volna ki a száján.

— De Nastyenka, hiszen még a hátam is megveregetted s ugyancsak bizonyígtattad az egész társaságnak, hogy milyen aranyos vén lókötő vagyok. Meg aztán nem emlékszel, mennyit beszéltem neked Belovezsáról, benne levő házamról s arról a szántóföldről, a mi az enyém? Még meg is kérdezted: özvegy ember vagyok-e? Persze hogy az vagyok. Egy fiam van, az is kint jár Amerikában. Ő is csak pénzt küld haza...

— Ejh nagy társaságban ki tudja már azt, kivel és miről beszélt?! Aztán mi közöm nekem a te amerikai fiadhoz és az ő pénzéhez, vagy a te földedhez?

Azzal odalépett Miso elébe, mert a fehércselédek zavaros helyzetekben is könnyen tudnak magukon segíteni, a férfiakat is szívesen segítik ki az ilyen állapotból, ha nekik úgy tetszik.

— Azt hiszem, nem akarsz végignézni, hogy szedi fel szénáját ez a muzsik — mondja Miso vállára téve kezét, a ki úgy meg-rándult a leány kezétől, mintha villamos áram érte volna. — Csak nem akartok felmenni a kolostorba? A szentek nem vesznek kosarat, a barátoknak pedig minden ingyen kellene. Menj a Dnyeperparti városnegyedbe, ott minden házban vesznek tőled. Itt a kezem rá, hogy úgy lesz — s erősen megszorította Miso kezét, a ki azt se tudta, fiú-e vagy leány. Csak nézett tétovázva hol a leányra, hol társaira.

Nadia nem sokat teketóriázott, megindította a csacsit.

— Erre csak, erre — biztatta Tomcsikot, a tetszeni vágyó fehérnép furfangja szerint mindjárt hasznosnak is iparkodott feltűnni.

Csak a vén Kotriba nem akarta még most se belátni, hogy neki Nadia körül már semmi keresnivalója nincsen. Odasompolygott hozzá és fülébe sugdosott.

— Hej Nadia, hidd el, hogy nagyon jó a vén fa árnyékában pihenni!

Csupelya Fedor és Tomcsik Palyo nevetni kezdett.

— Kozmás az öreg — jelentette ki Palyo.

— Csirkehúst ehetnék — röhögött Fedor.

Nadia otthagya Kotribát és a kosaras talyiga mellé lépve csak hátát mutogatta néki s onnan beszélt elő.

— Nem is tudom mit akarsz, azt sem értem, mit beszélsz. Elég bajod van a kosaraiddal, csak annak tudnál megfelelni. Hát te mit állsz ott, mint egy kőszent? — kiabált Misóra. — Gyökeret eresztett a lábad, nem bírod a földből kihúzni?

Miso megrezzent s a következő pillanatban már ő is ott volt a talyiga mellett. Onnan rendelkezett erős hangon Kotribával.

— Egy úton nem jöhettek velünk, próbáljátok meg a szerencsét más városrészen.

— A külvárosban sokat fogtok árulni — tanácsolta nekik Nádia. — Ide nincsen is nagyon messze.

— Csak épen elég távol tőletek — morgott a vén Kotriba. — De attól tartok: a hamar megegyezés hamar el is múlik.

— Igaza van Misonak, — hagyta helyben Fedor. — De a

leánynak is. Magam is hallottam, hogy a külvárosban jó vásárt lehet csapni. Neked már csak a kosarakra legyen gondod, öreg, ne a leányokra.

Kotriba lassan elindult, talyigájok után. Mint a vén medve topogott, nagy, de lassú lépéssel. Olykor-olykor visszafordult, Misóék felé sandítva sunyi apró szemével. Egyre dörmögött.

— Már egymás mellett mennek. Már feléje hajlik a leány. Mily vidáman magyaráz neki . . . Mintha együtt nőttek volna fel . . . Az a másik pedig csak úgy néz reá, mint borjú az új kapura.

Már az utcza kanyarulatához értek, a talyiga be is fordult, Kotriba csak állott ottan, míg Fedor rá nem kiáltott.

— Jőjjék már no, kire hagyom az utcán a kosarakat, míg én a házak lépcsőit járom ? !

Kotriba így vesztette el szeme elől a leányt és Palencsár Misót, mintha sohase látta volna őket.

— Bár a föld nyelné el mind a kettőjüket — fejezte be kegyesen forrongó gondolatait Kotriba Nikoláj.

Ők pedig haladtak a föld színén egymás mellett. Miso elfogulva alig ejtett egy pár szót, de lopva annál többször nézegette a lány sugárzó szemét, mosolygós ajkát. A leány azonban szóra tudta indítani. Mindenféle haszontalanságot kérdezett tőle, a mire Misónak, ha egy szóval is, de felelnie kellett. A hol nem értette Miso, ott mutogatni kezdett. Miso ugyan ettől se lett tudósabb, de az bizonyos, hogy Nadiától a mutogatás is jól esett neki.

— Kinek hívnak, te idegen ifjú ?

— Palencsár Misónak — felelte reá.

— Miso, Miso, milyen különös hangzású név ez, de azért nem csúnya — és mosolyogva nézett Misóra. Miso pedig bölcsen hallgatott.

— Szeretném tudni — folytatta Nadia — milyen név lenne ez a mi nyelvünkön ?

Miso nem tudott rá mit felelni, de Nadia nem hagyta abba.

— Nem mondjátok másképen e nevet ?

— Mondják úgy is, hogy Mihály — szólalt meg végre Miso.

— Ahá, tudom már, hát Mihajló vagy.

Miso ráhagyta, hogy úgy van, de csak néma hallgatással.

— Hát apádat kinek hívják ?

— Már megholt — felelte Miso nagy okosan.

Nadia hangosan elnevette magát s ujjával megbökte Miso mellét.

— De mikor élt, csak volt valami neve ?

— Volt, volt, — felelte Miso teljesen megzavarodva. — Nikolájnak hívták.

— Hát ha az apád Nikoláj volt, te a fia vagy, akkor téged Nikolajevics Mihájlónak hívnak.

— Nem úgy — tagadta Miso — nálunk nem úgy nevezik el az embert, én csak Palencsár Miso vagyok, mert én magyar vagyok, Nadia.

— Magyar, magyar, — milyen nép lehet ez? Talán . . . igen én hallottam valamit, hogy a mi katonáink harcztoltak ellenetek és le is győztek benneteket.

— Igen — bosszankodott Miso — mert annyian rohantatok ránk, mint a darazsak. Százan is egy ellen.

— Ojé, — csodálkozott Nadia.

— Meg aztán minek is jöttetek ránk — morgott tovább Miso.

— Mit tudom én? — válaszolt Nadia. — Bizonyosan vétettek ellenünk.

— Olyan messziről mit tehattünk ellenetek? — veté ellene Miso.

— Mit tudom én. Hát akkor az atyuska* úgy akarta, ha pedig ő akarta, azon már nem lehetett változtatni — mondotta mély meggyőződéssel Nadia.

— Elég rosszul tette — dörmögte kedvetlenül Miso.

Nadia önkénytelenül észrevette, hogy ez a beszéd nem kedves előtte, azért hirtelen másra fordította.

— Hát te magyarul beszélsz velem, Miso? Nagyon hasonlít ez a beszéd a miénkhez.

— Nem magyarul, de a mi vidékünkön így beszélnek — magyarázta Miso, — de tudok én magyarul is.

— Igazán tudsz? Akkor mondj nekem valami szépet, Miso, magyarul. Hadd halljam gyorsan, gyorsan mondd Miso — és hamiskásan szemét összehúzva nézett Misóra, fejével hozzáhajolva, úgy hogy egy göndör hajszála Miso homlokát csiklandozta.

Misót egyben elöntötte a hőség, nagyon mélyen akart gondolkozni, hogy valami szépet találjon ki, de hirtelen semmi sem jutott eszébe.

Nadia türelmetlenül sürgette.

— Nem szólsz semmit? Beszélj már, Miso. Ejnye, hát megnémultál? — kiabált reá.

Miso, mennél jobban sürgették, annál kevésbé tudott vallani. Az izzadság kiverte homlokát, míg végre kinyögte magyarul:

— Olyan szép vagy, mint a kinyílt rózsa!

* A csár.

Nadia tapsolt.

— Szép, nagyon szép, de nem értem. Mondd csak, mondd csak, hogy van ez a mi nyelvünkön.

Misónak idejébe került, míg akadozva elmondta. Az erős ember homloka verejtékezett, még szemét is lesütötte utána. Mikor megértette, Nadia is elkomolyodott. Két kezét a háta mögé tette, lekapta tekintetét Misóról és ő is a földet nézegette.

Hallgattak mind a ketten. Nadia azt gondolta, hogy Miso folytatni fogja a beszédet. Miso érezte is, hogy még kellene mondania valamit, mozgatta is a száját, de egy szó sem tudott kijönni rajta. Ez erőlködése közben felhangzott Tomcsik Palyo éles hangja.

— Nézd csak, Miso, ez a Dnyeper olyan folyó, akárcsak a Tisza, a melyen tutajoztunk is valaha.

Palencsár Miso felkapta fejét, végignézett a hömpölygő széles folyamon.

— A túlsó parton éppen olyan rónaság van, Palyo, mint az Alföldön, — kiáltotta álmélkodva Miso.

— Csakhogy itt végig füves, a meddig a szem ellát, míg nálunk gabonatenger hullámozik rajta, — elmélkedett Tomcsik. — A tutajokról is látszik. De egyszer aratni is voltunk ott. Emlékszel-e, Miso, rája?

Erre már Nadia is megszólalt.

— Még hazátok minden földjét elbeszélitek itt nekem. Inkább lássatok utána, hogy fogyjon a kosár.

Palyo nagyon helyeselte ezt a hasznos tervet. Nadia mindjárt mutatott neki egy zöld nagy kapus házat, a hol igen sok kosarat fognak eladni. Palyo nem is sokat gondolkozott, el is szaladt oda egy átalvató kosárral. Nadia együttmaradt Misóval meg a számmárral. Mind a ketten hallgattak, csak lopva néztek egymásra. Miso váltig beszélni akart, de nem tudta, hogy és mivel kezdje, Nadia pedig daczosan várta, hogy Miso folytassa, a mit elkezdett. Ebben a kölcsönös várakozásban aztán eltelt az idő. Tomcsik örömtől sugárzó arcczal jött ki a házból, a kosár mind eltűnt róla, csak az átalvató kötél csüngött a vállán.

— Minden kosár elfogyott, Miso, — dicsekedett Tomcsik. — Valóságos kincs nekünk ez a leány. Társunknak fogadjuk. Ismeri a gazdag embereket.

— Igazad van, Palyo, — hagyta helyben Miso — nem is kincs, de drága kincs.

— Hová menjek, merre parancsolod evvel a másik átalvatóval? — tudakozódott Palyo mohón a drága kincsnél.

Nadia szívesen utasította egy másik házba. Megint magokra

maradtak. Miso újból kezdte összeszedni gondolatait, de nem sok eredménnyel, csak annyit tudott Nadiának mondani, hogy nagyon szép napunk van, Nadia pedig bizonyította, hogy ez igaz. Miso nem tudott egyebet csinálni, leült a talyiga árnyékába, Nadia pedig elébe guggolt és kíváncsian jártatta rajta szemét, mintha várt volna tőle valamit, közbe félig nyitott ajkából apró fehér fogait villogtatta, mint valami kívánatos, édes falatra.

Miso végre is nem tudott mást mondani, hát megkérdezte tőle :

— Ide való vagy ebbe a nagy városba ?

Nadia kedvetlenül felkapta fejét. Egy darabig hallgatott, de mikor látta, hogy Miso nem folytatja a beszédet, féloldalt nézve rá, azt kérdezte tőle :

— Hát én kérdeztem tőled, hogy te városi vagy falusi vagy-e ? Azért mégis itt ülök veled szemben.

Miso még jobban belezavarodott mondanivalójába.

— Csak úgy mondom . . . csak azért kérdeztem . . . gondoltam.

— Mit gondoltál ? — kérdezte Nadia éles, szinte parancsoló hangon, a miből egy kis gúnyolódás is kiértett.

Misonak ez a hang nagyon megütötte a fülét. Ő szokta meg másokkal szemben a határozott beszédet, most egy fehércseléd kordázza itt s annyira uralkodik rajta, hogy azt se tudja, mitevő legyen vele. Ez a gondolat felébresztette kevély önérzetét.

— Nekem igazam van, mert . . . kezdte el nyomatékos hangon, de nem tudta hirtelenében folytatni.

Nadia ingerkedőleg felkaczagott.

— Úgy látszik, neked mindig igazad szokott lenni, — de egyúttal csipőit is rengette, miközben kerek válla, kiálló melle emelkedve mozgott.

Miso is elmosolyodott, még a nyaka is elvörösödött.

— Mert — folytatá erős hangon — azt hiszem, te is falun termettél, én is falusi vagyok, a városi kertekben sohase nyílik olyan teli virág, mint te vagy.

Nadia hirtelen elkomolyodott.

— Eltaláltad, Miso, falusi vagyok én is. Lykovában születtem. Nem is olyan nagyon messze, nem is olyan nagyon közel van ide. Az is rónaság, olyan, mint a miről ti beszéltek. Zöld bokrok között jár ott a szekér, azontúl búzakalász ringatózik, a miből kihallik a fűrj pitypalattyolása, a mezei virág pedig barátságosan tekint reánk. Mert nekem is van földem, Miso, a hol a búza kihányja fejét, a hol a haris hallatja éles szavát. Én is részese vagyok a *Mir*nek, de szüleim elhaltak, most bátyám uralkodik az én részemben is . . .

— Mi az a Mir? — kérdezi álmélkodva Miso.

— Nem érted te azt, Miso, — felelte Nadia. — Nálunk a közösségben közös minden. Az ősgyűlés kiosztja minden évben a muzsikoknak a rájuk eső földet, azt vetik-szántják, osztoznak a szénán, a fán . . . Eladni semmit sem lehet.

Miso nagy csodálkozással hallgatta Nadiát s meggyőződéssel felkiáltott:

— Ez nálunk is jól volna, legalább nem menne ki annyi ember apai örökségéből.

— Hát én meg mit érek veled, mi hasznát látom Kiewben a földemnek? — sóhajtotta Nadia.

— Hát miért hagytad ott? — kérdezte Miso.

— A miért te, — vágott vissza Nadia — valami leküzdhetetlen vágy fogott el a nagy városok után. Az élet zaja, az emberek sokasága után vágytam, a csend, az unalom megölt volna. Úgy éreztem magam otthon, mintha halott volnék. Hát te is itt vagy, itt kóborolsz a nagy városban. Miért nem maradtál te is kis faludban?

— Én azért járom a nagy városokat, — világosította őt fel Miso — mert itt szerzem a pénzt arra, hogy odahaza falumban földet vegyek rajta.

— Úgy! — mondá Nadia s felállott guggolásából. Féloldalt fordulva gondolkozott s aztán így folytatta: — Neked igazad lehet, de a falu — mondom — oly csöndes, hogy az ember élve is halottnak érzi magát benne.

Palyo rikoltva érkezett meg egy pár kosárral a hátán.

— Megint jó vásárt csaptam. Most hová menjek? Merre parancsolod?

Nadia megmutogatta neki a házakat. Örült, hogy újra lerázta a nyakáról. Most már Miso mellé telepedett a földre, könyökét Miso lábára fektette, állát balkezére támasztva nézett Misóra, összehúzott zöldes szemével hol komolyan, hol mosolyogva.

— Hát aztán olyan könnyen tudnád itthagyni a nagy városokat rongyos faludért? — faggatta Misót.

Miso a beszéd helyett tette határozta magát, a mi, úgy gondolta, sokkal kellemesebben esik neki. Elkapta Nadia fejét, csókolta száját, két piros arczóját, homlokát és azt a hamiskás gödröcskét ott az állán hevesen, forrón, szenvedélyesen, egyik csók szédítően csattant a másik után. Nadia elvörösödött a szeme fehéreig, két kezével bódultan támaszkodott Miso széles vállára, de aztán hirtelen elkapta fejét s Misótól jó távolságra leült, szoknyáját eligazítván maga alatt.

Miso kérdőleg nézett reá.

— Haragszol reám, Nadia?

Nadia lesütötte szemét, két karját leeresztette maga mellett s körmével a föld porában kaparni kezdett.

— Nem haragszom én reád, Miso. De lásd, meglátják az emberek. Aztán nem feleltél arra, a mit kérdeztem.

— A felelet megvan **abban** nagyon jól, a mit tettem. Nem tudom, mi lesz, de azt érzem, hogy mi már sohasem hagyjuk el egymást.

Nadia rávetette tekintetét s pajkosan mosolyogva kérdezte:

— Úgy gondolod, Miso?

Miso komolyan, ünnepiesen, határozottan válaszolt:

— Nemcsak gondolom, de erősen hiszem. Azt várom és nagyon várom tőled, Nadia, hogy te is mindig így gondolkozzál.

— Mindig, mindig... Nagy szó ez, Miso. Hát aztán minde-nüvé magaddal viszel? — kérde Nadia állát karjára támasztva.

— Azt hiszem, nemcsak viszlek, de magad is jönni fogsz. Hát így érzed-e, Nadia?

Nadia elgondolkozva válaszolt:

— Nem tudom, talán, lehet, mert semmi sem bizonyos a nap alatt. Miso nevetve hátra ütötte Nadiát.

— De a nap alatt is bizonyos az, hogy a halál és az asszony sohasem hagyja el az embert.

Nadia nem felelt egy darabig, aztán hirtelen feléje fordult.

— Hát faludba is veled menjek?

Miso bocskorát kezdte kapargatni, eszébe jutott, hogy bizony az furcsa lesz, hogy egy kis orosz leánynyal állít be oda, mikor a leányok nagyon is számítanak reá odahaza. No, hiszen majd össze-súgnak a néném-komámasszonyok, mint a törött fazék, korsó, kútnyi-korgás, nyikorognak, zúgnak; a leányok hogy vihognak majd a szemébe. De aztán felkapta fejét, kinek tartozik ő valamivel? Avval, hogy egyik-másik leányt megcsipett s elmondta neki: «Beh kövér vagy, hallod,» mire az pajkosan kezére ütött, még nincsen nekik lekötelezve. Hirtelen felkapta fejét s erős hangon kérdezte:

— És miért nem jöhetnél te oda velem?

Majd be se várva Nadia feleletét, szapora szóval dicsekedni kezdett falujával.

— Nem olyan sima, fátlan a mi falunk, mint erre a tietek. Egy nagy völgykatlanban van, azontúl az égig érő hegyek teli sugár bükkal, haragos zöld színű fenyves erdővel. A hegyoldalra, mint pántlika-szalagok szaladnak fel a földek, a hol jó gabona, tengeri,

kolompér terem. Még az ökor is szaladva érkezik a dombról a faluba, annyira örülnek rajta, hogy megérkeztek falujukba.

— Oj-éj, — csodálkozott Nadia — hát olyan szép helyen van a ti falutok? Még az ökrök is . . .

— Bizony még azok is, — vágott szavába Miso. — Aztán a városok is közel vannak hozzá. Bártfa csak egy futamodás oda, Eperjesre gyorsan elvisz a vasút. Akármelyik városba elmehetsz tejet, tojást, vaját, csirkét, miegymást árulni, meg egy kicsit ácsorogni, ha már annyira szereted a városi lármát.

Nadia nagy érdeklődéssel hallgatta a beszédet.

— Akkor mégsem olyan unalmas arrafelé az élet.

— Nem bizony, még mulatságos is. A falubeliek ugyan boszszankodnak rajta, a mit rájok fognak, de én csak mulatni tudok ezen is.

— Hát aztán mi is az a mulatságos dolog, a mit a faludról mesélnek? — érdeklődött Nadia Miso vállára ütve.

— Elmondom, — mosolygott Miso — csak addig elő ne kerüljön Tomcsik, mert akkor az összes szenteket előszedi nagy mérgében. Azt tartják rólunk, hogy elődeink mint ravasz barkácsok járták a világot mézzel, viaszkkal kereskedve. Egyik-másik különféle alakokat, bábukat, sőt szentképeket is formált viaszkból. Evvel is jó vásárt csaptak. Különösen Mackanics Juro volt ennek nagy mestere, olyan nagy képeket formált, mint a fél ajtó, pirosra, kékre, zöldre festette, hogy csodájára jártak. De volt is látszatja munkájának, mivelhogy nem is volt ő bolond ember. Semmi nélkül kezdte s javakorában már földje, erdeje, legelője, rétje volt. Ekkor elkapta a kevélység s olyan házat akart építeni a faluban, melynek nemcsak ott, de messze földjén se lejjék párját. Meg is lett a nagy kontignációs ház, azután különös művészettel hozzáfogott egy olyan szentkép készítéséhez, a minél szebb még sohase került ki a kezéből. Hónapokig dolgozott rajta, de volt is eredménye a nagy munkának. Kevélyen beállította a háza elejére. Az egész falu odacsődült bámulására, de a környéken is híre futott a nagy esetnek. Már messziről lekapdosták fejökről a kalapot a férfiak, az asszonyok keresztet vetettek és mindnyájan hangos énekszóval zengedezve dicsőítették a képen levő Krisztust és Szűz Máriát. Mackanics pedig kevélyen pipázva az ablakból hallgatta az éneket. De nem is csoda, mert olyan szép piros Krisztust és Máriát még a templomokban se lehetett látni.

— Akkor igazán nagyon szép lehetett — csodálkozott Nadia.

— Olyan szép, — folytatta Miso — hogy az asszonyok mindig csak a természetes Krisztus szép arczát nézték, míg a férfiaknak a szép-

séges szűz Máriában telt minden gyönyörűségök. Ennek a nagy bámulásnak az lett a vége, hogy a faluban nyakra-főre születtek a Krisztushoz és szűz Máriához hasonlatos pufók, piros arcú gyermekek. Ezt aztán úgy magyarázták, hogy ez azért van, mert a férfiak a Máriát, az asszonyok a Krisztust csodálták meg... Tudod-e, Nadia, rólam is azt tartják, hogy ahhoz a Krisztushoz vagyok hasonló.

— Jéj Miso, — mondotta Nadia mély meggyőződéssel — én mindjárt, a mikor először láttalak, sejtettem is, hogy valami szenttel vagy összeköttetésben.

— Én bizony azt nem tudom, Nadia, — nevetett Miso, — de úgy beszélnek, a mint mondtam. A kép tehát nagyon híressé, nevezetessé tette a falut. Kevélyek is voltak reá a belovezsaiak, míg egyszer rettenetes dolog történt, a mi szörnyen felháborította a falu népét. Egy búbos banka naponként rászállott a képre és elmondani is szörnyűség, ocsmányul mindig bepiszkolta. A büszkeségében mélyen megsértett Mackanics rohant is azonnal Kurilla Stefóhoz, a kiről mindenki tudta, noha ő váltig tagadta, hogy jó lövő és a rozsdás puskát nem hiába rejtegeti házában, mert állatbőrököt is árulgatott, a minek eredetéről nem szeretett nyilatkozni. Mackanics egy darabig hiába dicsérgette Kurilla Stefo nagy lövő ügyességét, ő szerényen elhárított magáról minden dicsőséget, közönséges hazugságnak mondotta azt a híresztelést, hogy ő lövöldözéssel foglalkoznék. De az ígért ajándék: hat itcze pálinka és egy süldő-malacz megtántorította, nagy öblös hangon fogadkozott, hogy egy durranás és a búbos banka Mackanics háza tövében holtan fog elnyúlni. Kurilla Stefo ki is vonult rozsdás fegyverével és a kicsődült falu népével együtt közös izgatottsággal lesték a gyalázatos madarat. Dél felé meg is jelent s körbe repülve, bizonyos tétova keringés után újra csak rászállott a képre. «Ni, mintha megijedt volna a saját gonosztettétől,» — vélekedtek a falusiak. «No de most következik a keserű bűnhődés.» A puska nagyot durrant, a gonosz madár víjjogva repült el, de Stefo nagy szerencsével és pontossággal széjjellötte a Szűz Mária fejét. Általános elszörnyedés és rémület szállta meg a népet, sőt itt-ott öklök is emelkedtek Stefo felé, a ki ilyen gonosztságot mert elkövetni. Stefo riadtan, szemlesütve menekült haza, Mackanics az ablakból káromkodott utánna. De minthogy a banka délután megint csak a képre szállott, ellátogatott újra Stefóhoz, az átkozott madár ledurrantását követelte tőle, sőt ígérte, hogy a pálinkát is megtoldja két itczével. Stefo azonban váltig ellenkezett; azt állította, hogy néki minden lövése sikerül, ha tehát most nem talált, az ördögség nélkül meg nem eshetik. Mikor czélezott, kékes-vörös lángok cikáztak szeme

előtt. Kétségtelen tehát, hogy e lángok körül vagy mögötte csak az ördög rejtőzhetik. Ha azonban Mackanics hajlandó a pálinkát előre megfizetni, ő ebből bátorságot és erőt merítve, még egyszer megpróbálja a gyalázatos banka elpusztítását. Másnap újra lesbe állott Stefo, közben haczukája zsebéből sűrűn előszedegette pálinkás kobakját az erőgyűjtés tekintetéből. A gyalázatos madár megint megjelent, most már vakmerően, minden tétova keringés nélkül szállott a képre. Kurilla Stefo egy jót húzott kobakjából, sóhajtott utána egy irgalmasat és eldurantotta puskáját. Most már a Krisztus fejét zúzta széjjel lövése, míg a megriadt madár nyílsebesen az erdő felé repült. Stefo a lövés után megtántorodott, a nép átkozódott. E második kudarc után baja is történt volna Stefónak, ha dadogó beszéddel és vörös szemét törülgetve, ki nem jelenti: «Láttam, majd belé vakultam, hogy kékes, vörösés lángok között egy hosszúszarvú, széles bozontos farkú valami kergette a madarat a kép felé... Emberek, ez nem tiszta dolog, felettünk jár az ördög!» Nagy volt az elszörnyedés. Morilla Dorko, a vén leány bizonyította, mintha ő is olyat látott volna a levegőben. De valamelyik úkapám, a ki katonaviselt, világlátott ember volt, kereken kinyilatkoztatta: «Nem látjátok, hogy részeg? Alig áll a lábán. Kivörösödött a szeme a sok pálinkától, azért lát mindenféle lángot. Még löni se tud. Én mást mondok: fel kell keresni fészkében és ott kell megsemmisíteni ezt a gyalázatos jószágot.» Nagyon tetszett ez a tanács, míg Kurilla szégyenszemre visszavonult, mindenki felfogadta, hogy a falu becsülete érdekében figyelni fogja a madár járását és iparkodik felfedezni a fészket. Pár nap múlva már jelentette Hrivnyák Andrej, hogy a fészket megtalálta. Mackanics hat erős, nagy társával rögtön kisetett az erdőre, hogy a bosszú művét végrehajtsa. Mert csoda nagy emberek termetek akkor a mi környékünkön. Mikor némán sompolyogva közeledtek a fához, hogy a madarat el ne riaszszak, eszökbe ötlött, hogy jutnak majd a tetejébe. Létrájok nincsen. A ki megpróbálta a mászást, az ág letört alatta, sorban lepotyogtak a fáról. Mackanics azonban gyorsan kijelentette, hogy semmi baj sincsen. Olyan ember ő, hogy akár az egész falut eltartja a vállán. Ő odaáll a fa alá, a másik felmászik a vállára, a harmadik mindkettőjükön jut fel. A gonosz állat tehát nem fog megmenekülni. A szót gyorsan követte a tett. Szegény úkapám jutott fel harmadiknak, bedugta kezét a fészek odvába és kezében érezte a madarat, mire diadalittasan felkiáltott:

— Megfogtam!

Mackanics fejvesztett örömében kiugrott a második Hrivnyák Andrej alól és hangosan kiabálta:

— Mutasd!

Persze Hrivnyák a földre terült, de csak két fogát ütötte ki s arcza megdagadt, mint a lopótök. Szegény úkapám azonban póruljárt, jobb kezével függve maradt a fán. Mikor leesett onnan, még mindig kezében tartotta a kitekert nyakú bankát. Arcza halottsárga volt, alig bírt lélegzeni. Szomorúan körülállották a tótok, haza akarták vinni, de ő csak azt hajtogatta:

— Hagyatok nyugodtan meghalni. Gyorsan hozzatok savanyú levest (kiselyu) s egy itcze pálinkát. Legalább étlen-szomjan ne menjek a másvilágra.

Könnyezve teljesítették kívánságát. Megette jóízűen a levest, kiitta a pálinkát s egyet rugott és meghalt. Szomorú Mackanics még törvény elé került. A banka ugyan meglakolt, de még egyéb baj is támadt a dologból. Mackanics háza egy éjjel leégett, a kép is végképpen elpusztult. Mackanics annyira szívére vette a dolgot, hogy eladta mindenét és valahová az alföldre költözött. A szomszéd falubeliek azonban felkapták a kép történetét és vásárokon és búcsúkon kérdezték a belavezsaiktól:

— Hogy is van a ti híres ördögi szentképetek, meg a bűdös banka?

Az ilyen ékes szóváltások nyomán láb- és kartörés, kékre vert hát, bevert fej támadt. A belovezsaik megátkozták még azt is, a ki az első mézet és viaszkot természetete. Így kezdtek kosarakkal kereskedni. Azóta hányódunk a nagy világban össze-vissza, — végezte be sóhajtvá elbeszélését Miso.

Nadia mélyen elgondolkozott ezen a szomorú történeten. Végre felütötte lázasan piros orozáját és szakadozott hangon mondotta:

— Ez, Miso, akármit beszélsz, ez a túlvilágról ered. Hallgass ide! Még alig voltam tizennégy éves, mikor egy éjjel megjelent előttem egy fehérruhás, pirosképű, szépséges asszonyi állat és rám kiáltott: «Alszol-e Nadia?» «Nem alszom. Mit parancsolsz?» — kérdeztem tőle megijedve. A szent asszony nem szólt semmit, de titokzatosan mosolyogva rámutatott egy legényre s azzal kaczagva tűnt el a felhőkben . . .

— És miféle legény volt az, a kit mutatott néked? — kérde Miso elcsodálkozva.

— Szakasztott olyan volt, mint te . . . te Miso. A neve Mihajló . . .

Ujjával mutogatott rá, aztán két karjával átölelte nyakát, fejét félrehajtvá, szemét félig lehunyta, csak nedves ajka maradt félig nyitva, a honnan fehér fogai kivillogtak.

Miso derekánál fogva elkapta a leányt és vad szenvedélylyel csókolni kezdte arczát, haját, homlokát, vállát. Nadia hirtelen felnyitotta szemét. Kibontakozott karjai közül, miközben gyöngéden súgta a fülébe :

— Ne most, Miso, majd később . . . este, mikor nem látják.

— Ejh, mit törődöm én az egész világgal, — kiabált Miso.

— Igaz, de azért ne . . . mégis . . . tudod — hebegett Nadia, haját igazgatva. — De az bizonyos, hogy bennünket az isten és az ő szentei egymásnak szántak.

Igy kóboroltak az utczákon. Tomcsik járt a házakba a kosarakkal, Miso rakta el a pénzt, a mint a gazdának illett s Nadiával elmélkedett az ő csodás történetökön.

Dél felé egy fa árnyékában húzódtak meg. Körben ültek ő, Nadia, meg Tomcsik Palyo. Miso tarisznyáját előszedte, a legjobb falatokat bicskájára szűrva, szívesen felkínálta Nadiának.

— Nesze, egyél, nem rossz ám ez !

És Nadia nagy gyönyörűséggel falatozta fel, a mit Miso oly kedvesen felajánlott neki.

Tomcsik Palyo egy darabig megütődve nézte ezt a nagy bizalmaskodást.

— Hisz ezek úgy esznek, mintha már házaspár volnának.

De aztán belenyugodott. Kiewben úgy sem maradhatnak örökké. Misóért otthon is bolondultak a leányok.

— Másik város másik pár, — gondolta nagybölcsen.

Míg Tomcsik Palyo az állhatatosság e jelszaván tünődött, Nadiának határtalan kedve kerekedett. Felállott és Tomcsikkal évődni kezdett, csipejét riszálva.

— Ejnye be szép bunkó fejed van, Palyo !

— Bizony első fáról való fej, ilyen még arra mifelénk sincsen olyan sok, — válaszolt önérzetesen Palyó.

— Azután a törzsököd is olyan, akár egy tölgyfáé. Bizonyosan bolondulnak is utánad a leányok.

— Már azok nem olyan könnyen bolondulnak, mint errefelé, — vágott vissza csipősen Palyo, — mivelhogy én feleséges ember vagyok.

— Hiszen éppen azért szomorúak, hogy nem az övék vagy, hanem a másé. Te Palyo, én is súgnék neked valamit.

Kaczéran villogtatta reá szemeit, míg titokban az ujjával intgetett Misónak.

Palyo önkéntelen is belenézett zöldesen csillogó szemébe, szeme végigsiklott emelkedő mellén, rengő csipején s a füle kezdett vörösödni.

— Hát aztán mit akarnál nékem súgni? — kérdi tőle elégedett széles mosolygással.

— Mit . . . mit . . . hát semmit, — vontatva kezdte a szót, csak a befejezést mondta el pattogva.

Miso szívéből kaczagott, ujjával fenyegette.

— Te, te . . . gonosz csont!

Még Palyo is nevetett rajta, miközben elégülten mondogatta:

— Fránya egy fehércseléd, hamis, mint valamennyi.

Míg ők így mulattak, észre sem vették, hogy a hátuk megett illő távolban megjelent többi kosaras társok Kotriba vezetésével, a ki vészjósló pillantásokkal mutogatott Nadiára és Misóra, aztán a mily óvatosan előkerültek, éppen úgy el is párologtak. De ki is gondolna ilyenkor holmi párafelhőre, mikor az ifjú kedv és az Uristen napja sütött ragyogva reájok.

Miso kedve csak akkor borult el, mikor Nadia a délután elején több ízben felállott, mintha valamit mondani akart volna, de aztán újra leült, csakhogy izgett-mozgott, türelmetlenül fészkelődött a helyén.

— Valami bajod van, Nadia? — kérdezte tőle Miso komolyan.

— Nincs, Miso . . . nincsen . . . Csak el kell mennem, tudod, megígértem.

— Kinek? Mit ígértél? — fakadt ki Miso gyanakodva.

— Senkinek, semmit — válaszolt Nadia elvörösödve. — De elmegyek, — tette hozzá határozott hangon.

— Mi bajod, miért akarsz elmenni?

— De visszajövök, — erősítette Nadia. — A mi lelkünket felsőbb hatalmak kötötték össze. Tudom, hol a csürötök, a hol kosaraitokat tartjátok. Ott Walamovics Ivánnál. Már akkor beláttam, te vagy az, a kit akkor éjszaka nékem ígértek. Kotribával is azért állottam szóba, hogy rólad halljak valamit. Úgy, Miso, úgy . . .

— Ha már elmégy, jőjj vissza minél hamarabb, — kérte Miso majdnem elérzékenyedve.

Nadia gyöngéden megsimogatta állát.

— Tudod, majd akkor magunkban leszünk együtt, — mosolygott szemébe. Aztán szinte szaladva indult el, mintha menekülni akart volna tőle. De nemsokára visszafordult, hozzászaladt s édesen súgta a fülébe:

— Mennél jobban fogsz rám várni, annál jobban sietek. Ezt megérzi az én lelkem távolról is s akkor jobban fogok iparkodni hozzád.

Még mielőtt Miso felocsudott volna édes kábulásából, úgy el-tűnt szeme elől, mintha ott sem lett volna.

Miso gondolkozni kezdett, de sehogyse tudta megérteni, hogy lehetett egy teljesen ösmeretlen leánynak az első percztől kezdve édes foglya, mikor a faluban azokkal, a kikkel együtt nőtt fel, évekig se tudott úgy megbarátkozni, mint Nadiával egy nap alatt. Minthogy sehogyse találta el a dolog nyitját, abban nyugodott meg, a mit Nadia állított, hogy ezt már a mennyei akarat így végezte el s ezen nem lehet és nem is szabad változtatni. Bizonyos, hogy Nadia olyan okos, hogy mindenkibe, mindenbe belé tud látni. Mikor Tomcsik Palyo visszakerült, ő fogott hozzá a kosarakkal való házaláshoz. Tomcsik egyre kérdezte, hová tünt el a leány. Miso nyugodtan válaszolt neki:

— Elment, de visszajön!

Miso, lelkiismeretes kosaras tót létére is alig várta a nap le hanyatlását. A mint esteledni kezdett, abbahagyta a vásárt. Palyót is siettette, hogy mennél hamarabb táborozó helyükön legyenek. A nagy csűr vagy a környéke persze nemcsak raktárjok, hanem lakások is volt. Válogathattak, ki benn, ki kinn hálhatott, a hogy úri kedve tartotta. A többiek jóval később érkeztek meg. A vén Kotriba és Bomba Miron vésztijslóan méregette végig, a többiek is mogorva gyanuval vizsgálták. De Miso észre se vette, nem is törődött vele. Arról is teljesen megfeledkezett, hogy szokása szerint tréfálódzék velük. Másfelé jártak most gondolatai. Csupelya Fedor megdöbbsent az általános fenyegető hangulattól s elhatározta magában, hogy Misót észre téríti.

— Te Miso, — mondotta neki, — mit is akarsz tulajdonképen avval a leánynyal?

Miso dühösen felütötte fejét s még dühösebben válaszolt:

— Mi közöd hozzá? És mi bajod van azzal a leánynyal?

— Nekem semmi, — válaszolt Fedor, megütődve, hogy jóakarát ily durván visszautasítják. — De a te javadat keresem és nagyobb bajtól akarlak megőrizni.

— A mi nem tartozik rád, abba ne üsd bele az orrod! — jelentette ki kurtán Miso.

A vén Kotriba kárörömmel integetett a tótoknak. A tót nemzet megértette ezt és egymás ujjasát kezdte rángatni.

Csupelya még tett egy kísérletet.

— De Miso, hát veled nem lehet beszélni?

Miso keményen és kurtán megadta a választ:

— Fölösleges!

Fedor vállát rángatta, a vén Kotriba és Bomba Miron meg ragadták Tomcsik Palyót és kijelentették neki, hogy jőjjön azonnal

velök a csűrbe, mert nagyon fontos dologról van szó. Húzták magukkal, taszították előre, vitte őt is a nemzeti áradat, noha valójában azt se tudta, miről van szó, de bizonyos, hogy gyanús, vészes dolgot orrontott. Miso süket is volt, vak is volt, mint egy szerelmes fajakakas. A csűrben körbeültek a tótok s a vén Kotriba kenetteljesen előadta a nagy dolgot. Miso egész nap ország-világ láttára legyeskedik egy utcza leánynyal, csak az ő éberségöknek köszönheti a társaság, hogy ő még a kezdetén észrevette a nagy veszedelmet, a mibe így kerültek. Nem dicsekszik véle, nem is vár érte semmi hálát, mert őt már a felséges Úristen is úgy teremtette, hogy mindig csak a közös érdeket és ne a magáét nézze. Ilyen lesz ő és ilyen marad, a míg csak egy íz mozog belőle, hiába éri méltatlanság és hálátlanság szidalma ősz fejét.

Tomcsik sehogyse helyeselte ezt a beszédet.

— Ugyan, ugyan, micsoda veszedelem van abban, hogy egy fiatal ember a leánnyal nyájaskodik? Misóban vér van és nem szilvalé, ki tilthatja meg azt neki!? Más volna, ha Kotriba bátyám cselekednék olyat, mert a szerelmes vén kandüroknál nincs ügyefogyottabb és kártékonyabb teremtés a földszinén.

A vén Kotribát elevenén találta a szó. A füle hegyéig elvörösödött. Rimánkodva szólalt meg.

— Ki is tudna már az én tisztos ősz fejemről ilyet feltenni!

Még az égre is pillantott. Csakhogy úgy ott, itt is, mint mindenütt, mikor az áradatot megereszti egy-két kolompos, nehéz azt elgátolni. Bomba és Miron kezdett kiabálni:

— Itt most nem arról van szó, vér-e vagy szilvalé, de arról, hogy Misó gazdánk és pénztárosunk. A mit mi keserves futkározással szerzünk, azon egy csavargó leánnyal nem osztozunk.

Ezt mindenki nagyon jól megértette. Mindnyájan kiabáltak: «Igaza van Bomba komának.» Még Csupelya Fedor, Miso másik párhíve is hallgatott. Tomcsik azonban nem egykönnyen hagyta magát.

— Mit osztotok avval a leánnyal? Ki meri azt állítani? Ha egy-két falattal megkinálta, a magáéból tette. Kinek ártott véle?

— Hohó — kiáltott Kotriba — a falat után jön a drága kötő, selyemkendő és viganó, azt én is, azaz mindenki tudja.

— Mindezt már a leány magán hordja — harczott tovább Tomcsik. Meg aztán a leány hasznunkra is van. Minden jó házat ismer Kiewben. Ő mutatta meg, hová menjünk kosarainkkal. Így árultunk mi legtöbbit.

— Ez sem igaz — harsogott diadalmasan a vén Kotriba. Mi

valamennyien többet árultunk, sokan közülünk kétszerannyit s ezek között vagyok én is és diadalmasan ki is düllesztette a mellét.

Ez a váratlan igazság lesujtotta Tomcsik Palyót is. Csak annyit tudott reá felelni:

— De utoljára azt se tudjátok, folytatni fogja-e véle dolgát Miso.

— De ne is folytassa — zúgta közbe a banda. Tomcsik Palyo látta, hogy magára marad. Itt nagy baj van, no de majd beszél ő Misóval okosan, csak olyan vasfeje ne volna.

Kotriba eközben keresztbe font karral járt előttük az ajtóig meg vissza, mint egy diadalmas hadvezér. Még egyszer a csúrájtóból dühösen felkiáltott:

— Ott van ni, ott... mellette az a leány! Csakugyan Nadia állott Miso előtt, a ki egy szilvafa alatt ült. A hold fényében tisztán ki lehetett venni gömbölyű termetét. Élénk tagjáratással magyarázott Misónak valamit, Miso meg reá nézett és figyelmesen hallgatta.

— Mit szölköztek ehhez? — fordult vissza táborához.

A tábor Tomcsik és Csupelya kivételével kijelentette hogy ennek nem lesz jó vége.

Csak ők ketten voltak annyira elfoglalva magokkal, hogy semmit sem akartak tudni a világ folyásáról. Miso csendesen, szelíden azt bizonyígtatta Nadiának, hogy késett, pedig ugyancsak várta. Nadia pedig fejével, karjával, szájával bizonyígtatta, hogy igenis ő nagyon sietett, dolgait is csak imígy-amúgy végezte, hogy mennél hamarább nála legyen. De minden fáradsága kárba veszett. Miso komoly arczán meglátszott, hogy kimozdíthatatlanul áll a mellett, a mit mondott. Végre Nadia elnevette magát.

— No de itt vagyok, melletted vagyok. Hát ez sincsen jól?

Miso meggyőződéssel bizonyította, hogy ez valójában jól van.

Nadia már melléje akart telepedni, mikor oldalvást nézve meglátta a nyitott csúrt és benne a nagy homályosságot. A tót bandát persze nem láthatta a sötétségben, de azért ez a hely nem tetszett neki.

— Menjünk beljebb, Miso — biztatta — bizony jobb helyet is találunk ennél. A földről felvette azt a kis csomagot, a mit mindjárt megérkezése után Miso mellé tett s előre szaladva biztatta Misót. Csak bizd rám!

Miso engedelmesen ballagott utána. Nadia egy kereklobbú almafa alatt állott meg. Leült és Misót átkarolva őt is maga mellé ültette.

Aztán műértő gyorsasággal kibontotta a csomagot. Meg is terített nagy ügyességgel a papiroson. Finom jókora darab hús, egy pár

sütemény, néhány nyakravalós drága szivar és egy pezsgós üveg volt rajta.

— Mindezt azért hoztam — magyarázta mosolyogva Misónak — hogy jobb kedvünk legyen.

Miso csak bámult a nyakravalós szivarra és különösen a pezsgőre.

— Haj, haj, ilyen nálunk csak az urak isznak, azok is ritkán... gondolta magában. Nem is mert előállani véle, hogy néki inni nem szabad, csak a nyála csurgott.

Az evésre azonban nem kérette magát. Vetekevedve dugdosták egymás szájába a jobb falatokat. Nem gondoltak semmit a világgal, pedig észrevehették volna, hogy a vén Kotriba a fűben meglapulva lesi minden mozdulatukat. A szeme zöldes égő fénynyel ragyogott, mint a leselkedő kanduré.

— A kezemben vagytok — sziszegte, mint a kígyó, összeszorított fogai közül.

Miso végre rágyújtott egy felséges szivarra, de szomoruan pislogott az üvegre.

Nadia szokatlan ügyességgel bontotta fel a pezsgós üveget. Ugyan hol tanulta meg? Misónak ez a kérdés eszébe se jutott. A pezsgő nedüből előbb Nadia ivott, azután orosz áldomással kínálta Misónak.

Kotriba majd felordított diadalittas, bosszúszomjas örömeiben. De befogta száját és az árnyékban meglapulva tágult a csűr felé. Nagyon jól tudta, miért.

De Miso keservesen megrázta fejét.

— Nem iszom, Nadia. A mi társaságunk még a magyar határon megesküdött, hogy egész útunkon egy korty szeszes italt nem iszik meg.

Nadia kerekre nyitott szemmel bámult reá.

— Csak nem bolondultatok meg? — kiáltotta végre.

— Pedig ez már úgy van. Megesküdtem én is, hogy se hegyen se völgyben, se pusztán, se mezőben, se városban, se falun, se korcsmában, se szekeren nem iszom.

Nadia hangosan, szívéből felkaczagott.

— De arra nem esküdtél meg, hogy ezen az almafán pezsgőt nem fogsz inni. Upré, mászsz fel csak reá — és gyengéden megveregette a vállát.

Miso maga is szívéből kezdett nevetni erre a bolondos öltre. Az Éva tolt a Misó-Ádám mászott fel az almafára. Épen elhelyezkedett egy ágon, mikor mintha a földből nőttek volna ki, kilencz

toprongyos tót alak ugrott elő, égő forgácscsálat tartva kezökben, ott teremtek az almafa előtt. Még csak tagadni se lehetett, olyan tökéletesen rajtaütöttek. A hold rá világított Misóra, a szivar a balkezeiben, jobbájában a pezsgős üveg. Csupelya és Tomesik távol tartották magukat e gyanús jelenettől.

— Alávaló czudar, esküszegő — ordították Kotriba és Bomba versenyezve. Így pocskékolod te el a keservesen szerzett garasainkat?

Misó erős, bátor legény létére is annyira meg volt rémülve, hogy szóhoz sem tudott jutni. De beszélt helyette Nadia, ki mint a párját védő nőstény tigris ugrott eléjük.

— Hát ti híresek, ti rongyosok, ki és mikor vett a ti pénzeten ilyen vacsorát, meg ilyen italt? Azt én magam szereztem, a ti rongyos garasaitoknak ehhez semmi köze.

— Ugyan, ugyan kitől vetted rá a pénzt? — ugrándozott előtte a vén Kotriba.

Nadia a szemefehéréig elvörösödött.

— Nem tetőled, te vén kötni, égetni való, te képmutató, a ki titokban iszol. Tagadni mered? Az én jelenlétemben is megtetted, s azzal melléje ugrott, úgy pofon vágta Kotribát, hogy bele tántorodott és mindkét kezével a levegőben kezdett kapkodni. Mikor felocsúdott, Nadiának akart rohanni, de már ekkor Miso is lent volt a fáról.

— Úgy nyúljon valaki ehhez a leányhoz, hogy se Kiewben, se Magyarországon nem iszik több pálinkát!

Nadia megvetőleg vonogatta a vállát.

— Sohase tüzelj, Miso, bizd rám, kiszorítom én ebből a reszketős inú, vén ördögből a párát magam is . . .

Bomba azonban ordított, mint egy özvegy-sakál.

— Verekedéssel és Kotriba rágalmazásával nem ütitek el a dolgot. Lecsapjuk a pénztárosságról. Emberek — kiáltott végig nézve a tót nemzetet — úgy van-é?

A banda viharos helyeslése és haragja végigrohant a hatalmas Misón és elsöpörte a nagy hivatalból. Miso látta, érezte ezt, de azért méltóságosan hátraszegte nyakát és azt kérdezte:

— Mit akartok?

Kotriba már ekkor kiheverte a pofon hatását.

— Ide a pénzzel, a mi pénzünkkel . . .

Bomba teli tudóvel ordított: «Oda kell adni néki, a mihez jussa van».

Misó csöndesen válaszolt.

— A jussomat majd megvédem magam. A mi a tiétek, kiadom.

Mellénye hátából kiszedte a pénzt. Mert az a fő dolog, hogy nem sejtett helyen kell tartani a kincset.

— Kinek olvassam ki? — kérdezte.

Még mielőtt Bomba észbe kapott volna, Kotriba már ott termett, oda tartotta két tenyerét.

— Az én markomba, én vagyok a gazda — és diadalittasan méregette serét-szemével Misót.

— Hát csak nőjtek véle nagyra, ha én nem voltam jó nektek — bökte ki Miso.

Mint hogy a pénz már olvasta a kezibe Miso, a banda nem akart más véleményt mutatni. Csak épen a dolognak a végén vágta szemökbe Miso:

— Igen jól választottatok. Hozzátok való!

Bomba igaz haragja, hogy így kicsöppent a vezérségből, még keserűbben forrott Miso ellen.

— E percztől kezdve semmi közünk hozzá, az ő kosarait dobáljuk ki, emberek.

Ki is hányták nagy halomba a kertbe valamennyit. Miso hallgatva nézte végig a nagy sürgést-forgást. Nadia mindég az oldala mellett állott, de ő se szólott egy szót se. Mikor vége volt a nagy megtorlásnak, Nadia megfogta kezét, a halom másik oldalára vezette. Miso ment utána mint egy gyermek. Nadia innen nézett vissza a csűrre, fenyegetőleg, vésztijszólag emelte fel öklét.

— Hej ha én most tűzokádó sárkány lehetnék, hogy elpusztíthatnám azt a csűrt, tót nemzetestől, kosarastól egyetemben!

Miso legyintett kezével:

— Hagyd abba, Nadia. Hány özvegy asszony és árva gyerek siratná azt meg a mi kis falunkban.

— No de jól van, Miso — vágta fel fejét Nadia — ez a halom kosár most már a miénk és biztosítlak, kincscsé válik a kezünkben. Jer ide mellém te, te édes szivem, a ki annyit szenvedtél miattam.

Gyengéden magához húzta Misót. A csendes éj rájuk borult. Csak mély lélegzések hallatszott s egy tücsök czirpelte nekik muzsikáját.

III. Az atyuska előtt.

Mikor Miso másnap hajnalban felébredt a kosár-halom tövében, Nadia már előtte ült, karját térdén összekulcsolva, mosolyogva nézett rá, mint a ki nagyon meg van elégedve. Miso kábult fejjel ült fel, szeméből az álmod dörzsölgette ki. Végignézett Nadián, azután szemét lehunyva, elgondolta, hogy az asszony a boldogság mellett mennyi

bajt zúdít az ember fejére. De hangosan nem nyilatkozott erről a dologról. Hallgatása bántotta Nadiát, szemét összehúzta s úgy szólt reá.

— Tán bizony nem aludtál eleget az éjszaka, hogy oly bambán nézel reám?

Nadia összecsapta kezét és úgy nevetett, majd hirtelen Miso ölébe fektette arcát s onnan vizsgálgatta nagy nevetések között.

— Jéj, milyen együgyű orczád van, mintha a világon semmit se tudnál még...

Miso mit tehetett egyebet, felkapta Nadia fejét és össze-vissza csókolta.

Nadia elkomolyodott.

— Mily gyámoltalanok is vagytok ti férfiak. Ha valami kicsiny baj megkörményékez benneteket, azonnal elveszítitek a fejetekeket. Mit is csinálnátok, ha az Uristen asszonyt nem teremtett volna mellétek? Mi lenne belőled, meg ebből a halom kosárból, ha Nadia itt nem volna?

Miso mosolyogva hallgatta, de egy szót sem szólt.

— Látod, én már tudom mihez kezdünk — folytatta Nadia a beszédet.

— No, erre már én is kíváncsi vagyok — felelte Miso.

— Kíváncsi is lehetsz, mert ha százhusz esztendeig élsz is, te sohase találtad volna ki azt, a mit én.

— Halljuk hát, de mennél hamarabb — incselkedett véle Miso.

— Itt nem maradunk e kosarakkal. Nagyobb árt se kapunk érte, meg ez a Kiew utálatos egy hely, valóságos fészek, nem város. Különösen az, a mióta a vén Kotriba meg a társai járnak benne.

Nadia mély meggyőződéssel beszélt és még hevesebben folytatta:

— Nem tudok kezeskedni magamért. Vagy rájok gyújtom a csürt, vagy megfojtom a vén utálatos, dög Kotribát, ezt a szőrös bandzsalitó ördögöt. Kiewnek csak ilyen kosaras tótok valók, mint ők, de Moszkva, az város, czári város, az atyuska most is benne lakik.

— Tán bizony még a czár is venne tőlünk kosarat? — kérdezte Miso nevetve.

— Bizony vesz, majd meglátod — bizonykodott Nadia, még a fejével is ütögetett reá. Gárdatisztjei közül sokat ismerek, a főszakács pedig francia ember, majd meghal értem...

— Te Nadia — csodálkozott Miso — hát te ilyen nagy urakat is ismersz? Hogy lehet az? — kérdezte csodálkozva Miso.

— Hát úgy lehet, hogy lehet — válaszolta Nadia vállát vonva. Ösmerek én urat, parasztot egyformán, a ki arra való.

Miso nem hiába volt gazda és pénztáros, mindjárt átlátta a dolog üzleti értékét.

— Hát akkor menjünk Moszkvába — mondotta hirtelen elhatározással. De hát sok pénzbe kerül a szállítás.

— Azt csak bizd rám. Visszük rögtön a vasútra vagyonunkat — tette hozzá nevetve.

Hamarosan szerzett is egy szállítót, egy vaskos holdképű németet, a ki mindég mosolygott Nadiára, a mi sehogyse tetszett Misónak. Arra meg épen egy láng lett Miso arcza, mikor szállítás közben egyre legyeskedett Nadia körül, megcsipte arczát, mellét, ha egyebet nem tehetett, akkor simogatta vállát, hátát. Nadia hol mosolyogva, hol komolyan a körmére ütött, néha oly erővel, hogy bekapta, mintha leforrázták volna. A búcsuzáskor a német elérzékenyedett.

— Mikor jösz megint vissza, Nadia? — kérdezte tőle.

— Majd visszajövök — válaszolt Nadia kurtán.

— Hát akkor minden jó lesz, jobb szívvel leszel hozzám? — érzékenyedett a német.

— Igen majd akkor . . . megvállik — mondotta néki. Miso felé meg azt súgta — «Csak azt várd!»

Így aztán Miso is, a holdvilágképű német is meg volt elégedve. Mert Miso fontolóra vette, hogy a kiszállítás alig került valamibe. Még aziránt is kezdett érdeklődni, hogy talán a vasúton is engednek a díjokból.

— Már abból nem — nevette Nadia Misót.

Moszkvában azonban nagy baj érte őket. Egy bozontos, szőrös, majompofájú vámhivatalnok a festett s különösen a piros-fehér-zöld színű kosarakat mély meggyőződéssel az egészségre veszedelmeseknek jelentette ki. Már pedig ő neki esküvel erősített nagy kötelessége, hogy a szent Moszkva lakosainak jólétére felügyeljen. E miatt a kosarakat egyszerűen elkobozta a hivatalos és kötelességtudó férfiú. Hiába világosította fel Miso, hogy ő nem egyszer barangolta be a szent Oroszországot festett kosaraival, ha akkor is megvették és senki sem halt belé, most se fog senkinek kárára válni. De a majom ember változatlan mozdulatlansággal állott meggyőződése mellett. Miso azután végül kivágta a nagy tromfot, hogy a piros-fehér-zöld Magyarország szent színe, azt megsérteni még Moszkvában sem szabad. Szegény megszorult Miso ezt csak vesztére mondotta. Szava olaj volt a tűzre. A szőrös férfiú hivatalos dühre fakadt.

— Mi, ti ilyen lázító veszedelmes magyar színekkel akarjátok megfertőztetni a mi szent országot? Mindjárt láttam a pofátok-

ból, hogy ti veszedelmes zavargók, összeesküvők vagytok. Azonnal értesítem a rendőrséget, ti mákvirágok, itt nem zavarogtok, mert a szent Moszkvában rend van és rend lesz, a míg én élek!

Nadia eddig türelmesen hallgatta, hogy mit beszél össze-vissza a borzas pofájú, de erre már kijött a sodrából.

— Ejnye te szőrös orángutáng, hát mit beszélsz itt nekünk össze-vissza mindenféle butaságot? Add vissza a kosarainkat, mert megütöd a bokádat. Tőlünk ugyan egyet sem kapsz ingyen, annyit mondok . . . Te telhetetlen kapzsi zsák.

A méltóságos hivatalnoknak a szája is nyitva maradt erre a vakmerő beszédre. Egy darabig szóhoz sem tudott jutni elszörnyűködésében. De aztán annyira feltátotta száját, mint egy kapunyílás s ordítva szólott a szolgálkhoz, szájából szanaszéjjel fercsegett a nyál, a mikor kiadta a parancsot:

— Ezeket a csavargókat úgy dobjátok ki innen, hogy a nyakokat törjék ki!

Nadia eléjük penderedett.

— Úgy merjetez hozzám nyúlni, hogy Szuhomlinov tábornok fog veletek számolni!

Erre a kijelentésre a majompofájú láthatólag meghökkent. Mert csakugyan úgy volt, hogy Szuhomlinov, e szigorú, tekintélyes férfiú csak az imént lett tábornoki ranggal vezető hivatalnok. E nagyon jelentékeny férfiú sorsa iránt Nadia már az úton érdeklődött és ott tudta meg, hogy tábornoki rangot kapott. Nadia ismerte, de hogy mi úton, módon került vele ismeretségbe, ezt csak ő meg a jó Isten tudja. De a szőrös férfiú az életben jártas, ravasz férfiú is volt. Lehetetlenségnek tartotta, hogy e tekintélyét és rangja méltóságát oly féltékenyen őrző nagy jellem ily toprongyos népséggel törődnék. Tekintélyét ő is meg akarta védelmezni s valamivel alsóbb hangon és rövidebb formában, de újra kiadta a parancsot:

— Dobjátok ki azonnal őket!

A szolgálk — mit is tehettek egyebet — teljesítették parancsát. De nem dobták ki, csak kituszkolták őket az utcára, miközben Nadia persze egyiket és másikat pofon ütötte, a harmadikat véresre karmolta és valamennyiöknek megígérte, hogy kivájja a szemöket. A majomembert megfenyegette öklével:

— Majd találkozunk Szuhomlinov tábornok előtt.

Mindezen heves jelenetek ellenére azonban Misóval együtt az utcán találták magokat. Miso kétségbeesve vakargatta füle tövét.

— Végünk van, Nadia, mire jutunk ebben a gyalázatos szent városban!

— Ne félj semmit — biztatta Nadia — a míg engem látsz. Csak gyere utánam.

Misót azonban nem lehetett megvigasztalni. Nadia biztatása sem birta megnyugtatóni. Mint a kit leforráztak, úgy kullogott Nadia után nagy szomorúan. Nadia értekezett gyors beszéddel egyik-másik járókelővel, végre megállott egy nagy épület előtt. Visszaszólott Misónak :

— Várj itt a kapunál, mert elveszel ebben a nagy városban. Én pedig akkor nem foglak kidoboltatni, hogy rád akadjak. Avval eltűnt a kapun. Miso meg szomorúan dőlt a kapufélfának, még gondolkozni sem tudott kétségbeesésében.

Nadia pedig haladt a maga útján, a hatalmas nagyjellemű férfiúhoz iparkodott. Ez a hatalmas nagyjellemű férfiú természetesen csak mostanában vált ilyenné, azelőtt elég jelentéktelen volt, sőt az igazat megvallva, biztos, hogy nála sok hatalmasabb és nagyobb jellemű férfiú akadt volna még Moszkvában, ha az ember keresni és kutatni akarná a valóságot. De bizonyos az, hogy ő maga nagyságával, hivatala nagy hatalmával tökéletesen el volt telve. Épen azért sohasem mulasztotta el, mindenféle módon tudtára adni alantasabb hivatalnokainak, hogy sorsuk teljesen az ő kezében van. Alapjában véve szíves, nyájas, sőt jószívű ember volt, barátjaihoz ragaszkodó, nekik mindenben kedvökre tenni hajlandó. De a váratlanul elnyert tábornoki rang teljesen kiforgatta minden eddigi emberi formájából. Mindég és mindenütt tekintélyesen iparkodott magát viselni. Ha magához hasonlónak ítélte a társaságot, akkor szívesen, jóízűen elbeszélgetett s ha feljebbvalót látott maga körében, annak mély hódolattal el tudta számolni teljes czímeit és dicsőítette nagy érdemeit, a melyek, az ő szent meggyőződése szerint, még nagyobb állásra méltatják az előtte álló, általa alázatosan tisztelt nagy férfiút. E kijelentései rendszeren igen nagy hatással voltak azokra, a kiket illetett. De ha csak egy kisebbrangú is fordult meg körében, akkor már valósággal nem tudta mit csináljon, hova tegye kezét, lábát, hogy üljön, hogy mozogjon és mindenekfelett, hogyan beszéljen. Mert erősen hitte, hogy egy-egy mozdulata, egy-egy rosszul kiejtett szava csorbát ejthet az ő valóban nagy és érdemes tekintélyén.

Bizonyos tehát, hogy az ilyen nagyra termett férfiú a hivatalnokok előtt igen nagy tekintélynek örvendett, olyan formában, hogy reszkettek előtte, mint a nyárfalevél. Ha messziről látták, kutya kötelességök volt elébe szaladni és nagy alázatosan hajlongni előtte. Ha véletlenül valamelyik irodába benyitott, a jámbor kancelláriai emberek, mint a gyertyaszál, sorfalat állottak előtte s ő ilyenkor sohasem mulasztotta el kijelenteni előttük :

— Tudják és ha nem tudják, tanulják meg, hogy az én főlvem a rend, a szigorú rend!

Ilyenkor aztán mindenkinek merően a szemébe nézett, hogy az illetőknek annál inkább tudomásául essék az ő nagy szigorúsága. Ez a gyakori kijelentés természetesen merőben felesleges volt, mert úgyis reszkettek tőle. E nagy félelmökben észre se vették, hogy a szigorú férfiú alig ellenőrizte munkájokat, annál kevésbé akadékoskodott benne. Javarészen nem is értett hozzá, de az ilyen nagy embereknek fölösleges is a tudomány. Elég a szigorú rend emlegetése, a tekintély csorbíthatlan megóvása. Ehhez még egy másik nagyszerű szavajárása volt, a mit rendszeren minden nap más alantásának jelentett ki:

— Nincsen kendben semmi igazi törekvés és vágy előhaladására?

A megszeppent hivatalnok még alázatosabban a földig hajlongott előtte.

— Azért — jelentette ki nyomatékosan a nagy férfiú, — mert nekem úgy tetszik, mintha már azt is elfelejtette volna, hogy tartozik nékem köszönni.

Ilyen nagyérdemű férfiúhoz sietett Nadia a maga ügyének megmentése végett. Persze arról fogalma se volt, hogy új rangjában milyen dícséretes átváltozáson esett keresztül. Berontott előszobájába és az elképedt hivatalnokok előtt kijelentette, hogy ő azonnal beszélni akar a tábornok úrral. Hiába magyarázták neki, hogy az nem megy olyan könnyen, ahhoz írás, iktatás és külön jelentés kell. Nadia hajthatatlan maradt vakmerőségében. Mikor evvel se győzött, kijelentette a hivatalnokok előtt, hogy ha őt a tábornok elé nem bocsátják, akkor meg fogják keserülni. Végre az egyik vállalkozni mert arra a szerepre, hogy bejelentse. (Az főtt a fejében, hátha kedves szolgálatot tesz neki ilyen szép leányzó bevezetésével.)

Alázatosan hajlongva állott meg az ajtó mellett, míg a tábornok észrevette. Ez ugyanis igen kedvesen beszélgetett egy régi ismerősével, a kit már nagy ideje nem látott. Ebben a jóleső állapotban semmi sem látszott meg rajta abból a tábornokból, a ki tekintélyét oly hatalmasan meg tudta védelmezni. De a mint a tábornok rászegezte a hivatalnokra szemét, újra nagyjellemeű és nagy tehetségű ember lett:

— Mi az, mit alkalmatlankodol? Nem tudod, mi az a rend, a szigorú rend? . . .

— Alázatosan, kézsókkal jelentem, hogy igenis tudom. De itt van egy közrendű Nadia nevű nagyon szép leányzó, a ki sürgősen óhajt kegyelmességgel beszélni s biztosan állítja, hogy kegyelméből azonnal bebocsátást nyer, a miért bátorodom . . .

A tábornok teljesen megfélemezett hivatalos tekintélyéről s nagy örömmel kiáltotta:

— Nadia csakugyan előkerült? Azonnal bocsásd be! — Majd maga is megijedt e nagy egyéniségéhez nem méltó viselkedésétől, akadozva hozzátette: — Rend, szigorú rend... fontos dolgok, de te ezt nem érted. Szaporán indulj!

A hivatalnok ember persze, hogy nem értett a dologból semmi egyebet, csak a parancsot. A tábornok most teljesen megzavarodva magyarázta barátjának:

— Tudod, kedves barátom, a szigorú rend mellett az embernek az alsóbbrendűekkel szemben bizonyos kötelességei is vannak. Mert hiába, csak leereszkedés útján lehet rajtok sokszor segíteni.

Barátja bizonyította, hogy teljesen igaza van. Ő már régen ismeri az ő arany, nagy szívét. Mikor Nadia megjelent s a jó barát látta teljes kívánatos szépségében a tábornok segítségének tárgyát, akaratlanul is csettintett egyet a nyelvével. Ezt már a jószívű tábornok nem vette észre, csak barátja dicsérete, eljárásának ez az igazolása csengett fülébe.

— No Nadia, hol, merre jártál eddig? Annyi ideje nem láttalak... — örvendezett néki szemmel láthatólag a tábornok.

Nadia azonban rövidesen csak annyit jelentett ki, hogy Kiewből jön és kosarait a szőrös vámhivatalnok mily hallatlan erőszakkal foglalta le, a miért ő a tábornok úr kegyes pártfogását, de egyúttal gyalázatos ember megbüntetését is kéri.

A tábornok csodálkozva kiáltott fel:

— Ej, ej, Nadia, hát te már kosárkereskedésre adtad magad? Mire való az néked?

Nadia feleslegesnek tartotta bővebben megmagyarázni az ő kosárkereskedése körülményeit, tehát csak annyit mondott:

— Van bizony elég kosaram. Itt Moszkvában akarom eladni, ha nem csurran, cseppen...

— No, no, ha úgy találsz jónak — nyájaskodott Nadiával, miközben majd elnyelte mohó tekintetével. Azután szigorúan kifakadt: Hát mit cselekedett az a vakmerő, otromba ember?

— Lefoglalta összes kosaraimat avval az ürügygyel, hogy különféle színekre vannak festve, ez pedig megártana szerinte a moszkvabeliek egészségének.

— Nagyszerű, fölséges! — kiabált a nagyjellemű férfiú. — Hiszen a kosarakat festeni szokták, hordanak benne valamit, de meg nem eszik. Hallottál ilyen butaságot, Nikolajevics Iván? Hallottál? Az ember teljesen tönkremegy, ha a szigorú rendet kötelességsze-

rűen fenn akarja köztök tartani és belé bolondul, míg a helyes, józan felfogásra szoktatja őket, ezeket a vakmerő lázongókat. Már látom, hogy még egy Szibériára volna szükségünk iskolázó helynek, az ily elvetemedettek részére, a kik onnan visszakerülve talán megjavulnának.

A nagy férfiú gyorsan fel s alá száguldott a szobában, hol Nadiára, hol barátjára pillantgatva. Nikolajevics Iván mosolyogva, vagy komolyan nézte mindkettőjüket és bólingatott hozzá fejével.

A szigorú rend oszlopos férfja végül méltóságosan megállott Nadia előtt és így mondotta ki a kemény határozatot:

— Rögtön megiratom a rendeletet, egy idevaló ember veled megy. Azonnal rendet csinállok.

— Annival is inkább kérem kegyelmes uramat, mert minden percz veszteséget jelent nálam — kérte őt Nadia.

— Jó, hogy eszembe juttattad. Károdat is tartozik megfizetni megegyezések szerint.

Közbe hunyorgatott szemével Nadiára és halkán odasúgta néki:

— Mikor és hol találkozunk, Nadia?

Nadia hamiskásan mosolygott a félig ősz emberre, de csak annyit mondott:

— Hiszen hosszabb ideig maradok Moszkvában. — A félig ősz, nagy férfiú igen kedvesnek és biztatónak találta ezt a feleletet és hangosan kijelentette:

— Várj odakinn, míg a rendelet elkészül, — avval] ujját szájába téve egy éleset füttyentett. E jelre egy odavaló ember valósággal behrohant és alázatosan kérdezősködött parancsáról. A szigorú férfiú kiadta a parancsot:

— A másik szobában leírja igazságos rendeletemet, mert azt nem akarom, hogy szószerint tudják. Ez hivatalos titok. Azonban szóval röviden parancsolom, hogy értésökre adja a többieknek is, hogy ez esetben mint jártam el. Okulások és a jövőben való mihez-tartások végett erre határozott szükség van.

Az irodai ember ment a mellékszobába kötelességét végezni. A nagy férfiú pedig méltóságos tagjártatással fordult barátjához:

— Látod, úgy iparkodom tanítani, nevelni őket. Mennyi hiába-való, kárbaveszett fáradság! Mindennap elől kezdhetem.

Nadia megelegedve távozott. A nagytekintélyű férfiú még az ajtón is kidugta utána a fejét.

— Minden rendben lesz, Nadia! — így biztatta.

Elképedt ezen a hivatalos sereg. El nem tudta képzelni, micsoda hatalmas hölgy lehet ez a közrendűnek látszó fehércseléd.

Mélyen hajlongva köszöntötték Nadiát, a ki egy fejjel megnöve tekintélyesen lépett el.

Kevélységét, örömét Misóval is meg akarta osztani. Rohant le a búslakodóhoz, a ki még akkor is a kapufélfát támasztotta. Nagy örömmel ütött a vállára:

— A kosarak rögtön a kezünkben lesznek, Miso, a vén majom még kárunkat is tartozik megfizetni.

Miso hitetlenül nézett rá.

— Bár úgy volna, de én lehetlenségnek tartom, Nadia. A mire a hatóság ráteszi a körmét, azt igen nehéz onnan kivájni, még nálunk is, hát még Oroszországban.

Nadia nagyon meg volt sértve.

— No ha nem hiszed, saját szemeddel fogsz meggyőződni róla. Egy kis idő múlva felmegy, csak az én nevemet mondd, kezeden lesz a parancs. Még egy hivatalnok ember is jön velünk a vámhoz, hogy mindent elintézzon.

— No ezt csakugyan szeretném a magam szemével látni — kapott rajta Miso — felmegyek értök magam.

Nadia most már megbánta elhamarkodott beszédét, de hiúsága nem engedte meg, hogy visszatartsa Misót. De ő is utána sompolygott.

Misót bámulással vegyes elképedéssel fogadta bent az irodai sereg e hallatlan betolakodásáért. Miso azonban fejét hátraszegezve, önérzetesen viselte magát. Elmondta, hogy Nadia nevében jött. Kéri a parancsot és azt a mélyen tisztelt urat várja, a ki a parancs végrehajtása miatt velök jön.

Nadia nevének hallatára a hivatalnoksereg csakugyan megjuhászodott. Az a szolgálatkész hivatalbéli ember, a ki az imént Nadiát oly szerencsésen bevezette a rend szigorú őréhez, buzgón ajánlkozott őt is bevinni a nagy főemberhez, hogy előbbi bokros érdemét ez újabb cselekedetével szaporíthassa. Tolta maga előtt be Misót, a háta mögött erősen hajlongva a nagy ember tiszteletére.

A jeles főembernél még mindig ott volt vidéki barátja, a mikor a szokmányos embert maga előtt látta a hajlongó hivatalbeli emberrel, tekintélybeli öntudata teljesen felháborodott e hallatlan tolokodás vakmerősége fölött.

— Ki vagy te, mi vagy te, hogy mertél ide cseppenni? Miféle szerzet vagy? Te megátalkodott oktalan pára, hogy merted ide eresztetni és hogy mertél színem előtt vele megjelenni?

A hivatalnok ember szólni se tudott ijedtségében. Fehér lett, mint a kréta, lábaszára is remegett. A szobában minden tánczolt

körülötte. Miso is meghökken, ez éppen nem várt fogadtatásra, de azért szólni kezdett:

— Nadia megbízásából jöttem kosaraink ügyében. Alázatosan kérjük parancsát és vele azt az uraságot, a ki velünk jön, hogy kegyes akarata szerint történjék minden.

A nagy férfiú toporzékolni kezdett dühében.

— Mi közöm nekem a te kosaraidhoz és mi közöd neked Nadiahoz? A világ melyik végéből kergettek ide az én akaratom ellenére? Tudod-e, mily vakmerőséget cselekedtél, tudod-e, ki előtt állsz? Hát már szent Oroszországban csavarog minden toprongyos, hogy itt a szigorú rendet lépten-nyomon megzavarja?

E viharos jelenet hallatára a vidéki jó barát feszengni kezdett székén és búcsúzni akart avval, hogy ígérete szerint ebédre megjelenik nála. A dühös nagy férfiú vissza akarta tartani.

— Maradj itt és lásd meg, hogy mily erőfeszítéssel kell nekem megvédelmezni a szigorú rendet az ilyen szaladgáló, gyanus alakokkal szemben.

A jó barát azonban sürgős dolgaival mentegetőzve sietett el a veszedelmes helyről. Az erős férfiú akkor a hivatalnokra rohant.

— A milyen vakmerően ide merted hozni ezt a tolaikodó vadállatot, olyan hirtelen tedd ki innen, mintha itt se lett volna. Még az ajtót is kinyitotta nekik saját erős kezével.

A megrémült hivatalnok kétségbeesésének minden erejével tolt ki Misót.

— Jó, jó, megyek én magamtól is — zúgta Miso keserűen. — De van Isten az égben!

— Mit, te még az Istent mered emlegetni? Az Isten a szigorú rendet miáltalunk tartja és tartátja fenn, különben minden felfordulna szent Oroszországban! Ki innen, te vakmerő lázadó! — harsogott a nagy ember.

Nadia elképedve nézte Miso csúfos kidobását és a nagy jellem csodálatos, hirtelen változását. Fenyégetőleg rivallt a nagy férfiúra:

— Hát ilyen az adoott szó s a fülembé ezerszer meg ezerszer sugdosott örök hála! Forduljon fel, de azonnal! Gyere Miso, van még igazság a földön. Meg sem állunk az atyuskáig, a ki nem fogja eltűnni, hogy az ő itt-tartózkodása alatt ilyen égbekiáltó igazságtalansággal bánjanak el velünk.

Ezzel becsapta az ajtót, hogy csak úgy rengett belé az egész épület. A nagyratermett férfiú anyyira meghökken, hogy egy szót sem tudott szólni, pedig a szája is nyitva volt. Csak mikor Nadia eltűnt, beszélt a becsapott ajtónak.

— Nadia, Nadia, de mi közöd neked ehhez a toprongyoshoz?

Utána akart rohanni, de akkor eszébe jutott, hogy ez tekintélyének ártalmára volna, mikor annyi alantas szem figyel rája. Ekkor méltó és igazi dühében a szájatató hivatalnokok ellen fordult, éktelen szitkozódással még a keresztvizet is leszedte róluk. Mikor így tekintélyét megvédelmezte, szobájába vonult és teljesen megzavarodva gondolkozni kezdett rajta, hogy kerítse meg újra Nadiát tekintélyének legkisebb csorbulása nélkül.

A mi párunk azt se tudta, hogy jött le a lépcsőn, meg ki a kapun. Miso eszmélt fel először és keserűen odaszólt Nadiának:

— Ujra az utczára dobtak bennünket s mehetünk koldulni.

Nadia daczosan rázta fejét:

— A mit mondtam, megmondtam. Megyünk egyenesen az atyuskához.

— Megbolondultál nagy keserűségben, Nadia. Egyebet nem tudok erre mondani. Úgy látszik, nem nyugszol addig, a míg a Kreml tornyáról le nem dobnak mind a kettőnket, ha még arra a vakmerőségre is vetemedünk, hogy az atyuska szent színe elé akarunk tolakodni, — elmékedett Miso nagy keserűségében.

— Ejh, te azt nem érted, — vágott vissza daczosan Nadia, — én meg mit magyarázgassam neked.

És hurezolta Misót is magával a vakító fehér fényességű Kreml felé. A czifra faragású nyitott kapunál mosolyogva nézegette a csillogó ruhájú gárdafőtiszteket. Öröme gyuladt arezczal hirdette Misónak:

— Meg vagyunk mentve, Miso. Az ott Apraxin Nikolajevics Fedor főtitst.

Miso sehogy se tudta felfogni, miért örüljön ő Apraxin Nikolajevics Fedornak; még morgott is:

— Olyan különös, hogy te mindenféle nagy úrral ösmeretségben vagy, Nadia.

Nadia vállát vonogatta, de folyton mosolygott a tiszt felé s lopva integetett neki. A tiszt nem átallotta Nadia felé sietni, miközben mosolygós arezczal nézegette, hosszú fekete bajuszát pödörgetve.

— No, Nadia, már azt hittem, sohasem kerülsz Moszkvába. Ugyan hol bujdestál eddig?

Nadia szólni próbált, de ekkor ijedt meg attól a vakmerőségtől, hogy Misót a czár színe elé akarja vinni és válasz helyett sírni kezdett. Nikolajevics Fedor őszinte részvétell, szinte ijedten kezdte vágasztalni:

— Az Istenért, mi bajod van, Nadia? Szólj, hiszen tudod, hogy én mindég készen vagyok rá, hogy rajtad segítsek.

Nadia elpanaszolta a kosár ügyét, elmondta azt is, hogy dobta ki őket Szuchomlinov tábornok.

— Oh, a vén gazember! — vágott közbe Nikolajevics Fedor mély meggyőződéssel. Tőle egyebet nem is lehetett várni.

Bizonyosan igen megszorodott volna Szuchomlinov szíve, ha ezt az erős ítéletet hallja magáról. De hát az ilyen kiszólások csak az ember háta mögött esnek meg.

Nadia ezután még jobban zokogva, elbeszélte, hogy ő ezt a szegény magyarországi embert valamiképen az atyuska felséges szent színe elébe akarná juttatni, hogy ott bajának elintézésére az igazságot megkeresse.

Nikolajevics Fedor egy darabig meghökkenve nézett rá, de aztán eszébe jutott, hogy a czár népének egy része Felső-Magyarországon lakik, tehát ez az ember is tulajdonképen kisorosz. Beszédbe elegendett véle és mind maga az ember, mind világos feleletei megtetszettek neki.

— Hallod-e Nadia, te nagyon okos gondolatot eszeltél ki. Biztosan hiszem, hogy a czár a messze idegenből hozzá oltalomért folyamodó orosz embert nem fogja kérésével visszautasítani. Magyarország felső része orosz föld. Előbb-utóbb a miénk lesz!

Misónak már a nyelve hegyén volt, hogy ő nem orosz, az ő földjük magyar föld és soha sem lesz az oroszoké, de a jobb jövő reményében jónak látta elhallgatni igaz érzéseit. A gárdatiszt elgondolkozott s aztán így folytatta:

— Az persze nem szükséges, hogy a czár színe elé bocsássuk. Főddolog, hogy a kosarait visszakapja és az a vén képmutató is megkaphassa a megérdemelt orrot. Gyertek utánam.

Bevezette őket a gárda szobájába. Misónak szeme-szája elállott, mikor a terem vakító pompáját nézegette. Zöld malakit fala, csillogó aranydíszítései elkápráztatták szemét.

— Istenem, sohasem láttam még álmomban sem ilyent. De felvitte az Isten a dolgomat Nadia oldala mellett, — így gondolkozott Miso önérzetes reménykedésében.

A főtiszt azután egy falhoz erősített kis szekrényhez lépett és Miso nagy csodálkozására nemcsak belebeszél, de rendes társalgást folytatott valakivel ügyökről. Majd e szavakkal fordult Nadiához és Misóhoz:

— Várjatok itt. Fel kell mennem ügyetekben. — Nemsokára örömtől sugárzó arccal jött vissza és nevetve mondta nékik:

— Ördögös egy leány vagy, Nadia! Nem úgy lesz, a hogy én véltem, hanem a hogy te gondoltad. Ily tisztesség nem ért egy magyarországi oroszot sem! A főhadsegéd nevetve említette a szent és felséges czárnak, hogy messze idegenből milyen vendége érkezett, a ki igazságát egyenesen nála keresi. A komoly nagy ember elmosolyodott rajta s azt mondta: «Védelmünkbe vesszük, mert hozzánk fordult teljes bizalommal». Már ki is akarták állítani az írásos rendeletet az ügyében, mikor a czár kijelentette: «Úgy legyen, a hogy ő együgyű jámborságával elgondolta. Vezessétek fel hozzám, adja elő személyesen panaszát. Akarom, hogy lásson engem, mert ő úgy kívánja.» Nem is gondolja a felséges czár, hogy a háttérben, mint igen sok dologban, itt is egy szépséges női személyiség intézi a dolgokat. Ez te vagy, Nadia és a dolog megyen is a maga rendjén, a hogy te előre kitervezted.

A főtiszt jókedvében csipkedni, ölelgetni kezdte Nadiát, sőt Miso nagy elképedésére oly közel ért Nadia orcájához, hogy talán meg is csókolta. Így aztán minden öröme mellett is nagyon zord ábrázatot mutatott. Nadia hiába integetett neki, hogy megnyugtassa. Végül talált reá módot, hogy odasúgja neki:

— Óh te golyhó, én csak téged szeretlek. Most vak is légy, süket is légy. Tudod, úgy legyen!

Misónak jól esett a biztatás, nagyon érte ez az asszony a dolgát és rátért arra a gondolatra, hogy az ölelés nem árt az egészségnek, Nadia a csipkedéstől, a csóktól se lesz kisebb vagy vékonyabb.

A jókedvű gárdatiszt nem épen Miso füle hallatára súgdosta Nadiának:

— Hogy fogod nekem mindezt megköszönni?

— Sohasem voltam hálátlan, — mondotta csendesesen Nadia és hamiskásan reá villantott szemével.

Ezalatt Misót szeliden megmotozták. Hosszú nyelvű csillagos bicskáját elszedték tőle. Misónak ez sehogy se tetszett.

— Én ezt a bicsakot a szikszói vásáron vettem. Ki tudja, mikor megyek arra, hogy újat vegyek? — tiltakozott Miso a maga tulajdonát védelmezve. A gárda-katonák nevettek rajta, megbámulták a jómivű szerszámot, de bizony nem adták vissza. Majd a pénzét is elvették, olvasni kezdték, Miso kiabálni kezdett.

— Ez az én pénzem, mit olvasgatjátok, adjátok vissza!

A gárdisták úgy kacagták Misót, hogy a könny is kicsordult a szemökből. Miso azonban egy cseppet sem tartotta mulatságosnak a dolgot, nagyon elkényszeredett arcot vágott. Hiába biztatta Niko-

lajevics Fedor, hogy a csári kihallgatás után mindent visszakup, Miso gyanusnak találta a dolgot.

— Tudom én, milyen veszedelemben forog a szegény ember pénze, — vélekedék Miso.

Végre Nadiának kellett közbelépni.

— Ne okvetetlenkedjél Miso, mikor ilyen nagy tisztesség előtt állasz. Ne félj, míg oda leszel, én őrködni fogok minden holmid felett.

Végre Miso két gárdatiszt kíséretében elindult az atyuskához. Úgy látszik, Apraxin Nikolajevics Fedor jobbnak látta Nadiával lent maradni. Miso szerette volna, hogy száz szeme legyen, nem győzött eleget széjjelnézni, a mint a remekműű lépcsőzeten ragyogónál ragyogóbb termeken keresztül vezették. Végül egy csillogó aranyfalú terembe ért, a hol a csár várta. Ő állott ott legelől, két oldalról három-három ragyogó ruhájú tábornok sorakozott tőle egy lépésnyi távolságban. Miso előbb megkérdezte az őt kísérő gárdatisztektől, hogy melyik a csár, aztán letérdelt előtte és keresztet vetett magára. A mi görög katolikusaink épen úgy vetik a keresztet, mint az oroszok. A csár érdeklődve jegyezte meg ezt a hasonlóságot tisztjeinek. Különben is megtetszett neki Miso piros-pozsgás erőteljes alakja. Bánatosan merengő arczával figyelte minden szavát, a mint panaszát és kérését röviden előadta.

— Oltalmunkba fogadunk! Minden károdát megtérítettjük, — így szólt hozzá kegyesen.

Azután megkérdezte tőle, hova való. Miso elmondotta, hogy sárosi, belovezsai termés, a falujok egy mély völgykatlanban fekszik. Kevés földjök van, azért kosarakkal kereskednek szanaszéjjel az egész világon.

— Pecsétes levelet is kapsz, a miben megparancsolom, hogy senki se háborgasson országomban. Szabadon járhatsz-kelhatsz mindenütt. Mondd meg odahaza, hogy mindig jóindulattal vagyok a ti rokonfajtátok iránt. Áldásomat vidd el nekik!

Miso még egyszer keresztet vetett magára és mély hajlongások között távozott a csári teremből, de magában elgondolkozott.

— No bizony még csak az kellene, hogy ilyeneket hirdessek. Nem vagyok én pravoszlávni.* Egyáltalán nem kívánom, hogy a pan orszacki (főszolgabíró) maga elé czitálgasson.

Miso ily kétszínű gondolatok között, de nagy örömmel jutott vissza a csár kegyes színe elől. Az írást megkapta, a mivel Miso

* *Pravo szlavin*nak (igazhitű) nevezik azokat a görög katolikusokat, a kik görög keleti hitre tértek át.

nagyon meg volt elégedve, mert a sasos czári pecsét se hiányzott róla. A mellett még rögtön ötven rubelt fizettek ki neki, mint a czár ajándékát. Apraxin Nikolajevics Fedor maga vitte a szigorú parancsot Szuchomlinov tábornokhoz, Nadiának és Misónak azt az utasítást adta, hogy csak menjenek le a vasúti raktárba, eszköz nélkül ki fogják adni a kosarat.

Szuchomlinov ijedtében szóhoz sem tudott jutni, mikor a czári rendeletet átadta neki Apraxin. Végre akadozva megszólalt, mentegetni kezdte magát, ő már intézkedett, hogy a dolgot jóvátegyék, de az a bolondos Nadia elrohant és fölöslegesen zaklatta a czár szentséges személyét. De különben is ő semminek sem az oka, a vámhivatalnok vétke ez a nagy felfordulás. Igen, egyedül az övé. Mutogatta az írást Apraxinnak, unszolva kérte, hogy olvassa el. Nikolajevics Fedor azonban eltolta magától az írást és vállát vonogatva felelt:

— Nekem mindehhez semmi közöm. Én csak a czár parancsát hajtom végre.

Evvél otthagya a hebegő, kétségbeesett tábornokot, a ki azt sem tudta, mitévő legyen. Végre is mint tekintélyét fentartó nagy férfiúhoz illik, ráförmedt alantasaira. Toporzékoló dühvel ordított rájuk:

— Én mindent tudok és mindent látok. Alantasaim egy idő óta igen gyanúsán viselkednek. Tekintetök elárulja, hogy gondolatokban azzal foglalkoznak, hogy a szigorú rendet nem fogják megtartani, sőt a szentséges czár akaratának is tökéletesen késlekednek magokat alávetni. Én még a gondolatokat is elolvasom. Vigyázzatok, annyit mondok. És rémületes arczczal hozzátette:

— Huszonnégy óra alatt sutty Szibéria felé.

A szegény emberek el nem tudták képzelni, mi lelte a nagyjellemeű férfiút. Megdöbbenve némán álltak sorfalat előtte s egész testökben reszkettek. A tábornok végignézett rajtuk és a mikor így végig élvezte nagy hatalmának hatását, lerohant a lépcsőkön és kocsiba vetette magát, hogy a vámhivatalnok ellen is teljes erejével eljárjon a szigorú rend érdekében. Misót és Nadiát már ott találta. Behívta őket a vámhivatalba, hogy személyesen győződjenek meg róla, milyen igazságot tud ő tenni.

— Te nem is ember, de ördögi gonoszságú szőrös fajzat, mit míveltél? Mit cselekedtél? Mit vittél véghez? A czár szentséges akara-
rata ellen mersz te lázongani? Az ő megdönthetetlen akara-
ta ellenére le merted foglalni ezek kosarait? Te féreg, nem, még annál is alább
való! . . .

A majom-ember szörnyű ijedtségében dadogni kezdett.

— Mit te még szólani mersz? — rivalt reá a nagyjellemű férfiú. Ilyen még nem történt a föld kerekéségén. Tudod-e, ki vagyok én? Tudod, ki előtt állsz? Igen, van-e neked erről fogalmad? Itt a czári parancs, mely ellened szól. Én most a czár szentséges személyét képviselem!

És vészjóslóan lobogtatta előtte a nagy papirost.

— Felnégyeltetek, felnyársaltatlak, felakasztatlak. A szibériai ólombányák legsötétebb mélyében pusztulsz el. Igen, ott!

A szegény ördög észre se vette nagy kétségbeesésében, hogy fogják őt felnégyelni, felnyársalni, felakasztani, hogy végül mégis a szibériai ólombányák legalján veszszen el. Ő csak azt értette, hogy a czár kedve ellen tett. Ez a gondolat annyira leverte a lábáról, hogy kilelte a hideg. A nagy férfiú teljesen meg volt elégedve a hatással.

Míg Miso a kosaraival bajmolt, a nagy férfiú Nadiához sompolygott.

— Nadia, Nadenka, miért csináltad ezt a nagy kavarodást, mikor én is mindent a legnagyobb szigorúsággal elvégeztem volna?

Nadenka azonban hátát mutatta neki és Misóhoz menekült. A nagy férfiú fogcsikorgatva távozott. Érezte, hogy az alantasaival nyert csaták mellett veszteségei sem jelentéktelenek.

A szőrös vámhivatalnokot azonban félholtan vitték haza. Ágyának esett és lázas álmában látta, hogy nyársalják fel, hogy szedik négy részre, hogy akasztják, hogy verik véresre a kancsukával a legsötétebb ólombányákban. Mikor nagynehezen felépült, órákig ott látták a hagyma-tornyos Blagojevicsenszkij-templom kőlépcsőjén fennhangon imádkozni, mert mint nagy bűnös nem tartotta magát méltónak arra, hogy bemerészkedjék a szent helyre. Sírva könyörgött az Úristennek és minden szentjeinek, hogy segítsék meg e szörnyű veszedelemben, a mibe belejutott. Verte fejét a kőhöz nagy ájtatoskodása közben. Mindennap várta, mikor akasztják fel vagy hurczolják Szibériába. De napok, hetek multak, az egyik szörnyű eset sem történt meg vele. Mindezt a szentek segítségének tulajdonította és lassankint magához jöve, megint a szigorú régi vámos lett. Szuchomlinov tábornok soha többé nem említette előtte a dolgot, az atyuska is, úgy látszik, teljesen megfeledkezett a nagy esetről.

Azonban Misónak virágzott az élet. Híre ment a történetnek szent Moszkva városában. Miso nemcsak nagy vásárt csapott, de a moszkvaiak kíváncsisága is mindenütt üldözte. Mindenki érdeklődött iránta, a czár kosaras tótjának nevezték el. Mindez nagyra nevelte Miso önérzetét. Nadia Misóra, Miso Nadiára volt kevély. Így éltek ők egy darabig teljes boldogságban Moszkva városában.

IV. A nisnij-novgorodi vásáron.

Azonban a nagy fényt az árnyék is nyomon követi. A kosarak javában keltek, de velők mintha Miso és Nadia boldogsága is fogyott volna. Nadia ugyan legtöbbször Misóval járta a moszkvai kosárárulást, de gyakran szótlan, elmélázó, sőt izgatott volt. Ezek után rendszeren fél napokig is magára hagyta. Sokszor nem is hallotta, mit beszél néki Miso. Miso is, mikor meggyőződött, hogy lángoló szavai céltalanul röppentek el a levegőben, maga is türelmetlen lett, nagy fenszóval kiáltott reá:

— De voltaképen mi a bajod? Olyan különös vagy!

Nadia türelmetlenül vonogatta vállát, de egy szót se szólott. Misót sehogysen elégítette ki az ilyen viselkedés. Végre is megállapította magában, hogy Nadia különös vállvonogatása után nyomban következik gyors, visszatarthatatlan távozása. Kénytelen egyedül ödöngeni a hires, nevezetes czári városban. És bizony ő ezt nagy szomorúsággal cselekedte. Bosszankodása nőttön-nőtt, mikor azt tapasztalta, hogy Nadia különös viselkedése, gyors távozása napról-napra nemhogy szűnőfélben volna, de bosszantóan szaporodik. Ez semmiképen sem tetszett Misónak. Neheztelése újra meg újra szóban is utat tört Nadia felé:

— De nem tudom, mit akarsz, Nadia! Sokszor félnapig se látalak. Elmégy, eltűnsz, azt se tudom merre jársz.

Nadia elkomolyodott, de aztán mosolyogni próbált.

— Hát nem elég, ha én tudom?

Misónak fejébe szökkent a vére erre a kurta feleletre.

— Ha vélem összeszúrted a levegőt, akkor én is akarom tudni. Nadia felkapta fejét erre az éles hangra.

— Rossz helyen kopogtatsz, hallod-e, mert én azt teszem, a mi nekem jól esik.

Misónak se kellett több, sarkon fordult.

— Ezt én is meg tudom tenni.

Nadia erre erősen megfogta vállát.

— Hohó, de nagy urak vagyunk, mióta a czárt is megjártuk. Ugyan úgy-é?

És mert Miso nem akart megfordulni, Nadia izmos kezével megfordította.

— Tulajdonképen mit akarsz? Beszélj!

Összehúzta szemét s úgy nézett reá mereven.

— Nem az a kérdés, — válaszolt Miso — most már sokkal

szelidebben — de szeretném tudni, hogy te mit akarsz és mit csinálsz?

Nadia nevetve nézett Miso szemébe.

— Mit csinálok? Hát itt vagyok előtted. Vagy megöregedtem az alatt a pár óra alatt, míg odajártam?

Miso kénytelen volt bizonyítani, hogy nem öregedett meg Nadia, épenséggel nem.

— No, látod te golyhó — felelte Nadia diadalmasan. — Vagy csókom lett keserűbb?

Miso mit tehetett egyebet, tettel bizonyította, hogy Nadia csókja neki legédesebb a világon.

A nagy kibékülés után Nadia szagatottan bizonyítgatni kezdte Misónak:

— Tudod, én a szabadsághoz vagyok szokva. De meg a merre járok, ott is csak a te hasznodat keresem. Majd meglátod, Miso, a végét. Tudod... tudod, nem szeretném, ha kételkedni tudnál bennem.

Ebbe azután Miso kénytelen-kelletlen belenyugodott és nem szólt a dolgról tovább semmit.

Egy alkalommal azonban Nadia megint csak elment. Miso egy-magában ödögött az utcákon, mikor hirtelen átpillantott az utca túlso sarkára, s meglátja szemben véle Apraxin Nikolajevics Fedort, a ki egy fehércseléddel beszélget. Ez ugyan háttal állt Miso felé, de Miso megesküdött volna reá, hogy Nadia és senki más. Mintha ostorral kergették volna, úgy szaladt feléjük. De azok hirtelen egy zárt kocsiba szállottak be és Miso egyebet nem tehetett, mint keservesen nézett a gyorsan elrobogó kocsi után. Az izzadság kiverte homlokát, levette kalapját és balkezevel végig simította fejét. Állott egy helyben, mint a kőbálvány. Az emberek jobbra-balra lökdösték, mint olyat, a ki útjokba állott, de ő semmit se tudott róla, senkit se látott, csak az egy gondolat fúrta agyát:

— Nadia a fényes gárdatiszttal kocsikázik!

Miso kábultan járta a várost. Vevőivel is teljesen megzavarodva, össze-vissza hadarva beszélgetett, úgy hogy kinevették a czár nagy-hírú kosaras tótját. Mikor végre is be kellett látnia, hogy tekintélyének nagy csorbulása és Nadia nélkül nem árulgathat tovább, hát közös tanyájokra menekült s lázas türelmetlenséggel leste a leány megérkezését. Bizony sokáig kellett várakoznia. Estefelé fordult már az idő, mikor Nadia betoppant sugárzó arcczal és mint rendesen, jó falatokkal, itallal megrakodva.

Nadia észre se vette Miso bős komorságát, mikor módosan és

kivánatosan elébe rakosgatta a sok jó enni és inni valót. Csak akkor hökkent meg, a mikor Miso ételt, italt dühösen eltolt magától. De erre már Nadiának állott feljebb.

— Hát beléd megint hányadik ördög bújt?

Miso felelet helyett dühösen fel-alá kezdett jární Nadia előtt. Nadia a földön guggolva, leeresztett karjait térdére fektetve nézte, méregette egy darabig. De mikor látta, hogy Miso nem hajlandó nyilatkozni, lassan kiegyenesedett hajlékony testével, mint a macska, a ki prédájára készül ugrani, hirtelen rácsapott Misóra, vagyis elkapta fejét jobb kezével, baljával pedig gyengéden czirógatta piros arcát. Miso azonban durczásan kirángatta magát Nadia karja közül és tovább folytatta dühös sétáját.

Nadia elkedvetlenedve ült a földre terített gyékényre s kezét térdén összefogva, egy darabig rábámult Misóra.

— De tulajdonképen mi lelt? Szólj! Néma gyermeknek anyja se érti szavát.

De Miso makacsul és némán tovább sétálgatott.

— Vagy az a bajod, — kötött belé újra Nadia, — hogy előkerültem?

Csak sétálás és semmi felelet Miso részéről. Nadia egy darabig komoran maga elé nézett, azután hirtelen elhatározással felugrott. Megfogta az ajtókilincset, mint a ki távozni akar, de onnan még-egyszer megszólalt.

— Konok hallgatásodból annyit meg kell értenem, hogy nem akarsz tudni arról, hogy én is itt vagyok. Jól van, hát elmegyek!

Miso feléje forgatta öklét.

— Csak menj oda vissza, a honnan jöttél!

Nadia Misóhoz ugrott és ott toporzékolt előtte.

— Hová küldesz te engem? Tudod is te, hol jártam, merre jártam. Szóltam-e én néked erről egy szót is?

Miso gúnyosan felkaczagott.

— Óh jéj, ti asszonyok, a magatok ügyéről mélyen tudtok hallgatni. Csak a barátnétok minden búját és szégyenét szeretitek világgá kürtölni.

Nadia idegesen rángatta vállát:

— Ejh, ne kofálgodj itt vélem. Nékem úgyis nagyobb nyelvem van, mint néked. Bökd ki már végre azt, a mit értésemre akarsz adni. Úgyis a nyelved hegyén van. Szólj! beszélj!

— Minek beszéljek én? — fakadt ki Miso elkeseredve — mikor te ma eleget beszélgettél Apraxin Nikolajejics Fedorral.

Miso a gárdatiszt nevét valósággal bömbölve ejtette ki. Nadia

tágra nyitott szemmel nézett reá, mint a ki meg van hökkenve, de ez csak egy pár pillanatilag tartott. Következő perczen nagy méltatlankodással jelentette ki:

— Derék, nagyon derék. Háládatosságod csakugyan megindító. A földönfutástól ment meg bennünket és te így veszed ajkadra az ő nevét.

Miso most már alsóbb hangra csapta.

— Azt én tudom, hogy mit tett értünk s ezért meg is áldja a felséges Úristen. Itt azonban nem arról van szó, hanem rólad. Mit jársz te utána?

— Én járok utána? — tagadta Nadia büszkén. — Én sohasem jártam a férfiak után, azok járnak én utánam.

— Hát akkor kivel beszéltél ma a bérkocsi-állomáson? — folytatta Miso.

Nadia megint tágra nyílt szemmel nézett Misóra, majd süvítő hangon támadt reá:

— Hogy mered ezt állítani?

— A mit állítok, azt láttam. Háttal felém fordúlva beszélgettél a gárdatiszttal. Én futva iparkodtam felétek, de már akkor beültél véle egy zárt kocsiába.

Nadia diadalmasan felkiáltott:

— Neked vagy a szemed káprázott, vagy valamelyik rossz szellem ingerelt ellenem. Azután miféle beszéd az, hogy a hátamat látod? Olyan háta sok fehércelednek lehet, mint a milyen az enyém, de már olyan eleje mint nekem, senkinek sincsen ezen a világon. Legalább eddig ezt magad is állítottad.

És a Miso szeme közé nevetett.

— Egyébképen — folytatta Nadia sebesen, de azért mégis akadózva — én nem is láttam Apraxint azóta. Pedig hálából fel kellene keresnem, mert a hálátlanság legnagyobb bűn a világon. Bizony a legnagyobb, — erősítette Nadia. Már arról is felvilágosítottalak, hogy ha el is megyek tőled, mindég csak a kettőnk javáért teszem. Hiszen látod, hogy viszek magammal olyankor egy pár kosarat. Még nem számoltam be véle neked. Nagy úri házakhoz viszem . . . És . . . és látod . . . nézd, mennyit hozok érte.

A kebeléből előhúzogatótt egy csomó papiros rubelt.

— Olvasd meg — így nyújtotta oda néki a pénzt.

Miso csak nézett reá. El se tudta gondolni, mit feleljen. De mikor a markába csúsztatta a sok rubelt, Misó nemcsak Nadia kezének a melegségét érezte, de a papiros-pénz kívánatos, selymes simaságát is. Önkéntelenül is hozzáfogott a pénz olvasásához s arczának

komorsága perczről-perczre engedni kezdett. Utoljára már Nadia is segített neki a nagy munkában. Közben meg is csókolta Misót. Miso örömtől sugárzó arcczal nézett Nadia szemébe, de egy szót se szólt.

— Ládd — fejezte be a czivakodást Nadia diadalmasan — nekem van igazam!

Miso erre számtalan csókkal bizonyította Nadia nagy igazságát, de azután felébredt benne a pénztárnoki józanság.

— Elteszszük, Nadia, a pénzt. Tudod, asszony azt nem tudja úgy megőrizni.

Nadia ezentúl egy perczre se hagyta el Misót, a min Miso szerfölött csodálkozott. Többször már a nyelve hegyén volt a kérdés, miért nem indul el már megint egynehány kosárral. Hiszen olyan árt kap érte, a mi valóban bámulatos. Szóval Nadia a legkülömb kosaras tót az egész világon. Csakhogy maga sem tudta megmondani hogy miért, olyan kellemetlen volt neki a kérdés. A szó torkán akadt. De azért százszor is belé kezdett, ilyen formában: «Te Nadia. Hal-lod-é Nadia». De tovább nem merte folytatni. Utoljára már Nadiának is feltűnt ez a folytonos beszélni akarás és bosszúsán megkérdezte:

— Tulajdonképen mit akarsz már megint tőlem?

Miso valósággal megijedt, csak makogott, hogy izé, így, meg aztán ... amúgy ...

— Ezt én nem értem — dünnyögött Nadia. De ha újra kellemetlenkedni akarsz, jobb is, ha abbahagyod.

Miso erősen tiltakozott a kellemetlenkedés ellen. Ő csak olyat gondol, a mi mindkettőjük javára és boldogságára fog válni.

Nadia nevetett Misón, a miből ő újabb bátorságot merített és így kertelt elébe a dolgoknak:

— Héj Nadia, Nadia, ha te azt tudnád, milyen jó annak, a kit az Isten elég földdel áldott meg.

— Aztán, ha tudnám is, mi hasznom volna belőle? Vagy földet vegyek néked, ez volna aztán mindkettőnk java és boldogsága?

Miso elvörösödött és durezza válaszolt:

— A földvételhez én már jobban értek, azt bizd csak te reám. De azt szeretném tudni, hogy te is megértetted-e, mi következik abból, ha elég földünk van.

— Hát mi következik? Tán bizony elevenen megyünk az égbe? mosolygott Misón Nadia.

— Ejh, félrebeszélsz — morgott Miso — nem akarsz megérteni. A jómódú ember bizonyos, hogy kevesebbet vétkezik. Nem irigyli a másét, nem szántja el a szomszéd barázdáját, mert érzi, hogy elég

jutott néki. Nem kaszálja éjszaka a más réjtét, nem legeltet a mások legelőjén, nem keresi a fát a más erdején.

— De mi közöm nekem mindehhez? — fakadt ki türelmetlenül Nadia.

Miso nagyot fújt pipája füstjéből.

— Hogy nem akarsz megérteni! Te első asszony lennél a mi falunkban. Mindenki szeretne, tisztelne vagy félne tőled. Még a főszolgabíró is megsüvegelne, pedig az nagy úr...

— Mintha én nem ismernék itt elég nagy urat — vonogatta vállát Nadia.

— Jaj, de az még ezeknél is nagyobb úr. Neki a czár se parancsol! — nyilatkoztatta ki nagy hévvel Miso.

Miso igaz lelkesedésében igazat is mondott, mert a magyar szolgabírónak csakugyan nem parancsol a czár. Nadia azonban el is álmétkodott rajta.

— Ejnye, miféle nagy úr lehet az?

— Cseng, peng a sarkantyúja — lelkesedett tovább Miso. — Bársonyban, selyemben, aranyban jár, csillogó görbe kard van az oldalán.

— De hát mit csináljak én, hogy ez a nagy úr engem megsüvegeljen? — kérdezte nevetve Nadia.

— Olyan okos vagy és mégis olyan nehézfejűnek tettetted magad — ötlött-hatolt Miso.

— Nincsen a világon az a kosaras tót, a ki náladnál drágábban tudná eladni portékáját. Földet veszünk az árán, Nadia, te mégse akarsz megérteni.

Nadia ijedten meredt Misóra, még a szava is elakadt. Miso teljesen megzavarodott Nadia viselkedése miatt, öntudatlanul is érezte, hogy Nadiának valami különös oka lehet, a miért olyan kellemetlen néki a kívánsága. De akárhogy hányta, vetette a dolgot, nem tudta felfogni, hogy miért ne árulná Nadia tovább is a kosarakat, mikor az olyan jövedelmező foglalkozás. De azért zavarában csak annyit tudott mondani:

— Hát miért ne tennéd meg? A mi közös javunkra, egymást segítve... Miért nem akarod?

— Hát kívánod, Miso? — szólalt meg végre Nadia szomorúan.

— Miért ne kívánnék olyat, a minek mindketten hasznát fogjuk látni?

— Úgy, úgy, hasznát — mondta Nadia szomorúan maga elé nézve.

Misonak sehogysem fért a fejébe Nadia viselkedése.

— Hát könnyelmű, czéda embernek tartasz te engem? Majd meglátod, olyan házunk, ökrünk, lovunk lesz, hogy mindenki bámulja. Meg milyen asszony leszel te a faluban! Hát nem akard ezt megérteni, Nadenka, édes, aranyos szívem, virágom?

De Nadenka csak nem tudott jó kedvre derülni, hiába járt körülötte Miso, arca bánatos volt, szava lassú és tompa.

— Ha úgy akard, megyek, Miso.

Felkapott egynéhány kosarat és elfutott velök. Miso előre örült a busás jövedelemnek, de maga sem tudta miért, keserűség is lopódzott be szívébe. Nyugtalanul végezte dolgát, este korán tért haza tanyájokra, nagyon türelmetlenül várt Nadiára, a ki jó későn került elő.

— Hol voltál annyi ideig? Olyan türelmetlenül vártalak! — fogadta Miso Nadiát.

— Hja barátom, — válaszolt Nadia, különösen, de éppen nem jókedvűen mosolyogva, — a rubeleket meg kell érdemelni.

Odadobta Misonak a szerzett papiros pénzt. Miso mohón kapott utána. Gondosan olvasgatni kezdte. Nadia összehúzott szemmel nézte Misót s olyan hangon, a miből kiértzett a kicsinylés, rászólt Misóra:

— De mennyire szereted a pénzt, csak úgy csillog a szemed, a mikor olvasgatod!

Misonak egy cseppet sem zavarta meg véle örömét.

— Ma megint jó napunk volt, — rikkantott Miso.

Nadia fásultan válaszolt:

— Ha éppen úgy akard, holnap is lehet olyan.

Miso örömeben ölelgetni kezdte Nadiát.

— Miért ne lenne, addig fogjuk a szerencsét, a míg markunkban van.

Nadia csendesesen bontakozott ki ölelő karjából.

— Hát csak fogjuk, fogjuk, míg el nem repül, — válaszolt Nadia tétovázó hangon.

Nadia ezentúl majd minden nap eltűnt egynéhány kosárral, de kevés öröme telt a hozott rubelekben. Nagy izgatottságában helyét sem tudta találni, vagy pedig ha leült, tétovázó, szomorú tekintettel nézett maga elé. Miso jókedvűen járt körülötte. Szeme előtt mindig ott lebegett a nagy ház, az ökrökkel, lovakkal teli udvar, a megakott csűr. Már előre annyira örült neki, hogy avval foglalkozni sem tudott, miért nem tud Nadia is örvendezni neki. Gondolat- és érzelmi világok eddig egy nyomon járt. Minden szavok, tekintetök elárulta, hogy mindenben megértik egymást. Ma már Nadia úgy érezte, hogy Miso eltévedt és valahová más útra csapott le tőle. Talán nem is ő

az, a kit álmában ígérték neki a mennyei szentek. Misónak is hivatja magát, igaz, Mihálnak mondja nevét, de álmában világosan Mihajló nevet hallott a szent asszonytól. Ki tudja, ki tudja . . .

Ilyen gondolatokkal tépelődött Nadia, mikor egy alkalommal a világ legnagyobb és szent harangja előtt bandukoltak Misóval. Nadiát megszállotta a vallásos ihlet. Bement Misóval az óriási harang belsejébe, hátha ott megvilágosodik elméje, a jó Isten és minden szentjei akaratja szerint mindent meg fog tudni. Reszkető kézzel húzta Misót a haranghoz, mint olyan, a ki érzi, hogy most fog eldőlni sorsa. Megállottak a nyílása előtt, a hol a toronyból való leesésekor egy óriási kapuval is felérő darab kitorlott belőle. Reszkető kezével kereste Miso kezét. A nap éppen a szemébe sütött s a fény elől Nadia aláztatosan lesütötte szemét. Hirtelen Úgy érezte, hogy ez a mennyei fény engedelmességre kényszeríti. Szívében megnyugvást érzett, a szent helyen megbékült sorsával. Úgy érezte, hogy igenis Miso az igazi, az övé . . . Miso semmit se sejtett Nadia lelki háborgásából. Csodálkozva nézett szét a harang belsejében s álmélkodva felkiáltott:

— Nadia, ez olyan nagy belül, hogy a mi falunkba templomnak is beillenek.

Miso ájtatosan levette kalapját, szelíden húzta magával Nadiát a harang belsejébe. Nadia keze már nem reszketett a Misóéban, csendes megnyugvással ment a szent helyre véle. Miso letérdelt és hangosan imádkozott. Nadia is hirtelen melléje térdelt s ájtatosan, lesütött szemmel hallgatta Misót, a ki imáiból mindent elmondott egyfolytában, a mi csak eszébe jutott. Mikor Miso elvégezte ájtatosságát, megcsókolta Nadiát, a ki szelíden vállára hajtotta fejét. Miso ünnepiesen, meghatva súgta fülébe:

— Úgy érzem, mintha odahaza, kis templomunkban megesküdünk volna egymásnak, hogy soha, soha el nem hagyjuk egymást.

— Ebbe már én is teljesen belényugodtam, — válaszolt Nadia. — Így aztán azt is elhatároztam, hogy mindent megteszek kedvedért. De gyere innen, valamit mondani akarok neked és nem akarok ilyen bűnös dolgokról e szent helyen beszélni.

Csendesen kijöttek, hittel és benső nyugalomban, megelégedésben.

Nadia félénken nézett Misóra és még félénkebben megkérdezte tőle:

— Ugy-e Miso, már eleget árultam kosaraidból, nem kívánod, hogy tovább árúlgassak?

Miso csodálkozva nézett Nadiára. Arczán meglátszott a kedvetlenség, a mit szóval így mondott el:

— De mikor olyan nagyszerűen megy a vásár! Nadia, hát neked terhedre van, hogy jövődó boldogságunk alapját rakosgatjuk mind a ketten?

— Igaz Miso, igaz, — válaszolt Nadia — de sírva fakadt. Hanem már nagyon sokfelé jártam itt Moszkvában kosarammal, meg már nem is sok van belőlök. Itt, tudod, szégyelem magam... De mondok valamit... Eszembe jutott. Elmegyünk a nisnij-novgorodi vásárra, ott temérdek ember van most.

Könnyein keresztül nevetett reá.

— Igen, odamegyünk, Miso. Meglátod, mennyit kapok én ott kosaraimért, sokkal többet, mint itten.

— Olyan messze menjünk megint? — akadékoskodott Miso.

— Mostanság már semmi sincsen messze, — kapott a szavába izgatottan Nadia. A vasút odáig is elviszen mindenkit, bennünket is.

— Vásár, vásár! Mi az a nisnij-novgorodi vásár? Van itt Moszkvában is elég vásár, különbet ott se várhatunk.

— Ejh, mit értesz te ahhoz és a mit nem tudsz, arról ne is beszélj, — torkolta le Misót Nadia. — A nisnij-novgorodi vásáron ott az egész világ. A harcabajuszú tatár, a nagyszakállú perzsa, a selyemburnuszos, kajlaszemű bocharai, a sárgapofájú khinai, meg mit tudod te, mennyi fajtájú népség!

— No én nem hiszem, hogy ezek mind az én kosaraim kedvéért gyűltek volna oda — nevetett Miso.

Nadia bosszúsan kifakadt:

— Inkább az idevaló kosárvásárlást nevezhetnéd ki, de keserűen és szégyenkezve. Ha már neked mindenáron minél több pénz kell a kosaraidért, odamegyünk, mert én mennél hamarabb túl akarok lenni ezeken a vásárlásokon. Ott pedig a gazdag idegenek között csak annyi az ismerősöm, mint itt a nagy urak között. A vásáros ember, ha jó vásárt csap, könnyen kerekedik jó kedvre és könnyen szórja a pénzt is. Én már utálok a kosaraidat az mennél hamarabb túl akarok adni rajtok.

Miso zavartan bámult Nadiára. Azt állítja, hogy sokkal jobb vásárlás lesz Novgorodban és mégis olyan dühösen beszél róla. Lesütötte szemét és csak annyit mondott:

— Ha te úgy akarod, Nadia... te tudod jobban.

— Azért, — válaszolt kurtán Nadia és el is járt benne, hogy mennél hamarabb Nisnij-Novgorodban teremjenek.

A vasút repült velök. Miso kibámult az ablakon, elgondolkozva nézte óráig az előtte elterülő síkságot, mezei nagy térséget. Mintha

látta volna már valahol. Eltűnődött rajta, ugyan hol, merre, hiszen errefelé életében sohasem járt. Annyira elmélyedt gondolataiba, hogy Nadia kérdésére mitse válaszolt. Nadia egy darabig próbálta szólásra indítani, de aztán ő is önkéntelenül megérezte, hogy Miso lelke messze elkalandozott s kérdéseivel nem szabad őt háborgatni.

— Nini, — gondolkozott Miso — még a házak is olyanok. A parasztlakások, az úri udvarházak. Megvan — újjongott Miso — ez szakasztott olyan, mint a magyar alföld, a hová suttyó legénykoromban aratni jártam.

Nadia éppen ekkor felkiáltott:

— Az ott Nisnij-Novgorod . . . ! Ott a hegyen, mellette a nagy, a *boldog* Volga.

Miso arra fordította fejét, a merre Nadia mutogatott. A hegy háton ott gubbaszkodtak a soktornyú templomok, a nagy házak mellett kicsi kunyhók. A Volga szélesen, méltóságosan hömpölygött előttük. Miso elsodálkozva mondta:

— No, ilyet még odahaza se látni. Hiszen ez nagyobb víz, mint a Tisza és Duna együttvéve; valóságos tenger.

— Micsoda az a Tisza és Duna? — kíváncsiskodott Nadia.

— Nálunk ez a két legnagyobb folyó, — válaszolt Miso.

— Az a tettek lehet, — vélekedett kevélyen Nadia — ez meg a miénk. Még a tatárok is *idelnek*, azaz gazdagságnak mondják.

— De az a temérdek rózsaszínű hajó ezen a tenger vizen, — csodálkozott Miso.

— Ott tanyázunk mi is, — világosította őt fel Nadia, mert itt csak a milliomos kalmárok laknak szobában. Olyan embereket látsz majd a jarmarkán*, Miso, a milyenekről még csak álmodni se tudtál volna.

— Bánom is én, akárhol hálunk, akármilyen emberek is vannak itten, csak a vásár igazán vásár legyen.

Nadia elkomorodott:

— No persze, nálad az arany, a rubel — minden!

Elhelyezkedtek ők is valahogy a nagy sokaságban egy heringszagú vörösre festett hajón. Másnap ott ödöngtek kettesben a hullámzó tarka néptömegben. Lökdösték őket jobbra-balra, de a kosarak iránt mennél kevesebbet érdeklődtek, a mi Misót végtelenül bosszantotta. Nadia azonban a kíváncsiságát elégítette ki. Vidáman nézegett körül. Jókedvűen mutogatta a turbános perzsákat, a hegyes süvegű tatárt, a mandulaszemű khínait. Miso duzmadtan vonogatta a vállát és így vélekedett:

* A vásáron.

— Inkább daróczban járnának, csak több kosárra volna szükségök.

Nadia elszomorodva nézett végig rajta.

— Azt hittem, legalább pár napig békében hagysz. No de jól van, elmegyek, majd megmutatom én néked, hogy milyen a nisnij-novgorodi vásár.

Elindult kiválogatott kosaraival. Miso nem győzte a hajóra visszavárni. Hajnal felé került vissza.

— No, mi az ujság? — kérdezte Nadiát Miso. — De sokáig voltál oda!

Nadia kedvetlenül vonogatta vállát. Felelet helyett egy csomó rubelt dobott oda neki, a mit Miso nagy gonddal megolvasgatott, a papirost megforgatta, mindkét oldalát megvizsgálta, az ezüstöt, aranyat megpengette, zengően cseng-e? Nadia előtte guggon ülve, egy darabig nézte összehúzott szemöldökkel. De csakhamar elnyomta az álmot, mint olyat, a ki halálra fáradt. Már jól fenn volt a nap, de Miso nem tudott belé lelket verni. Nadia morogva, bosszúsán dörmögte:

— Eredj dolgozdra, majd én csak később indulok . . . Ejjel-nappal nem leszek szolgálatodra.

Miso, hogy az idő ne teljék hiába, bosszúsán elindult egyedül kosaraival. Vissza-visszament a hajóra, de Nadiát már nem találta ott. Csak hajnal felé vetődött megint haza. Másnap ismétlődött a reggeli jelenet és Miso most már egyedül ödöngött nagy szomorúan a végtelen emberáradatban. Így ment ez egy darabig. Mikor aztán Nadia Miso ölegetését is lerázta magáról és számára már csókra sem állott a szája, a legény gyanakodni kezdett rettenetesen, míg végre a féltékenység teljes erővel kitört rajta. Rárivallt Nadiára:

— Hol jársz, merre kódorogsz? Tudni akarom.

Nadia elfordult tőle és úgy beszélt neki:

— Mi közöd hozzám? Ott vannak a rubeljeid, gyönyörködjél bennök!

Miso e kurta válasza ököbe szorított kézzel közeledett hozzá. Nadia mereven nézett reá, a szeme meg se rebbent, egy szót sem szólt. Miso ökle lehanyatlott, lehajtott fővel, szomorúan, lassan szólt Nadiához:

— Ne kínozz, ne titkolózzál előttem. A jó Isten nevére kérlek, beszélj, mert én a magam eszével a te dolgaiddat nem tudom felfogni.

Nadia vállat vont.

— Ha tudnád is, mi hasznod volna belőle? — Több szót nem eresztett. Teljesen kimerülve, mély álomba merült. Miso próbált egy-

szer-kétszer lelket verni belé, de legfeljebb ezt a pár szót tudta belőle kívájni:

— Ejh, hagyj békében!

Miso árván, egyedül ödögött kosaraival. Útjából megint többször vissza-visszatért a hajóra, Nadiát azonban sohasem találta ottan. Egy este újra egyedül üldögélt a hajó egyik zugában, akkor is Nadia körül járt minden gondolata. Hol van, merre járhat? Hogy soha magával nem viszi titokzatos útjain! E gyötrődésében végre is felugrott és elhatározta, hogy ha török-szakad, ha a lába is elkopik, felkeresi Nadiát és viselt dolgait kitudakolja. Miso a kosaras tót elmés-ségével könnyen tájékozta magát már e nagy vásáros városban is. Ösztönszerűleg is azok felé a nagy faházak felé indult, a melyek a keleti kalmárok szórakozó- és lakóhelyéül szolgáltak. Sorra járta valamennyit. A hová beeresztették, még a tágas termekbe is besompolygott. De Nadiát sehol se tudta felfedezni. Végre egy nagy tornáczos vendéglő elé jutott. Végigsurrant a tornáczon, bocskoros lábával ujjhegyen lépegetve, hogy észre se vegyék, ki ne kergessék. A legvégső üveges ajtón egy darabon fellibben a függöny s a mint benéz rajta, szemben látja egy asztalnál Nadiát, a ki mosolyog, nevet, hadonáz a kezével. A teremben rajta és négy kísérijén kívül senkit sem látott. Az egyik — hosszú, fényes fekete szakállú — galambszürke köpönyegben volt, bizonyosan valami bocharai tózsér, a másik harsabajuszú perzsa, szürke gyöngyszínű, mesésen drága sapka fején, a harmadik selyemturbános tatár, a negyedik kalmuk lehetett, tömpeorrú, vörösén mintázott sárga selyem burnuszban. Komoly arccal, de vágyódó villogó szemmel nézték a bájos, kívánatos leányzót, a mint ott köztük illegette, kellemeztette magát. Bizonyosan eszökbe jutott az a huri, a kit a nagy és hatalmas Allah ígért nekik, kegyes hívőknek.

Miso hatalmasan megrázta a kilincset, de az ajtó zárva volt. Abban a pillanatban egy óriás testű orosz termett mellette, a ki sutogó, de dühös hangon kérdezte:

— Mit keresel itt? Takarodj dolgodra, mert pórul jársz!

Miso fogcsikorgatva válaszolt:

— Azt a leányt keresem, a ki odabenn dőzsöl. Az enyém, másnak semmi jussa hozzá.

Már ekkor két segítőtársa is került a nagy mahomed oroszoknak. Befogták a száját, hiába rugott, kapálódzott Miso, kivitték az utcára, messzire ellökték, úgy, hogy hanyatt vágódott a porban s valami olyat mormogtak utána, hogy ide kerüljön megint vissza, ha élete kedves.

Miso elkábultan feküdt egy pár perczig az utca porában. Mikor feleszmélt, egy darabig szédelegve nézett a tatár mulatóházra. Fel-tápáskodott, megfenyegette öklével s jajgatva kiabálta :

— No megállj, Nadia, ha te úgy, én is úgy. Én is el tudok a leányokkal bálni.

És lehorgasztott fővel indult a sátor-tebernák felé, a hol a boldog vásáros parasztság itta a vutkit és énekelgette szomorúan egyhangú nótáit. Sorra járta s egy kedvére való formás nőszemélyt keresett, a kivel bosszút állhasson Nadián. Végre egy sátorban nagy éneklést hall. Belép, a kecskelábú asztalok körül forog a vutkizó társaság. Egy szögletben égszínkéek felöltös énekesek énekelnek dudakiséret mellett. Bánatos, szívreható a dalok. Előtte egy támolygó paraszt, kezében a vutkis üveg, sír s az ismétlődő kardalt velök énekei, zengő, mély hangján. Mellette egy vörösinges, pufókképű leány áll, mellén akkora virágbokréta, mint egy kis kosár.

— Luka, Luka — szólóngatja a férfit — ne sírj annyit, inkább beszélj velem !

Luka odadörmög neki :

— Nem tehetek róla, mikor ezt az éneket hallom, majd meghasad a szívem. Ez is ott termett, a hol én, a Dnyeper partján. Visszajutok-e oda valaha, vagy soha ! Éjh, hiszen te is odavaló vagy, Nastyjenka.

— Oda, oda — mondotta kedvetlenül a leány, — de azért nincs kedvem egész éjszaka a te sírásodat hallgatni.

A férfi azonban nem ügyelt reá, tovább ivott, tovább sírt és tovább énekelt az énekesekkel.

Misonak összeszorult a szíve. Azért hánytavetette a sors e messze, idegen országba, hogy ilyen keserves csapásokat mérjen reá ? Otthon a kapu előtt pipázna ezen a csillagos estén és el-eltréfálgatna a pirosképű leányokkal, a kik megbecsülnék. Míg itt ? . . . Miso a fogát csikorgatta. Hirtelen elhatározással oda lépett a leányhoz.

— Nastyjenka — mondotta neki — már régen kerülgetlek, gyönyörködöm szép orczádban, de nem volt alkalmam véled beszédbe elegyedni. Nagy az én örömöm, hogy itt rád akadtam. Gyere üljünk az asztalhoz !

Nastyjenka csodálkozva, de azért látható kedvteléssel nézett végig az erőtől duzzadó, pirosképű legényen, azonban mégis negédesen válaszolt :

— Ha olyan régen ismersz, a nevemet is tudod, mért nem szóltál előbb hozzám ?

Miso hirtelenében nem tudott egyebet válaszolni :

— Csak titokban szerettelek. De azért szólok mostan, hogy a dolog rendesen kivilágosodjék. Mert nékem is volt egy Nadia nevű szeretóm, de meghalt, igen, meghalt!

Nastyenka a daloló Lukához fordult és ezt mondta néki:

— A falumból megjött egy bátyám. Rám talált, odaülünk ahhoz az asztalhoz.*

Luka szomorúan, de erős szorítással kezelt Misóval.

— Te boldogtalan, te is oda hagytad szülőházadat?... Csak üljetek le, majd én is hozzátok megyek. Én, ládd, itt sírok, búsulok, énekelek. Az ívást nem emlegette Luka, de azért nagyot húzott az üvegéből.

Miso fene jókedvében hangos dáridóba kezdett, a mi jobban is esett Nastyenkának, mint Luka síró fájdalma. Mikor Luka elkeseredve a sok sírástól, dalolástól, az asztalhoz támolygott, Nastyenkának ez szemmel láthatólag nem tetszett. Azonban Luka nem sok vizet zavart, két karjára támasztotta fejét s aludt mint a bunda. Csak ez kellett Nastyenkának, a nyakába borult Misónak, szerelmes, gyengéd szavakat sugdosott a fülébe.

— Jaj, csak ezt láthatná — gondolta Miso magában — az a másik, az a hűtlen!

V. A boeskor titka.

A bosszúnak csak természetes folytatása volt, hogy Miso korán reggel érkezett tanyájokra, mikor Nadia már az igazak álmát aludta s a mint ilyen nagy multság után illik is, fűtyörészett, dalolgatott, csak az volt a baj, nem volt, a ki észre vegye. Nadia aludt jóízűen, édesen és mélyen. Miso tehát mit tehetett egyebet, nekiállott Nadiát költögetni, hiába tiltakozott még félálalmában is: «Hagyj békében.» Misót a guta kerülgette erre a közömbös kijelentésre, mikor néki olyan nagy baja van véle.

— Nem hagylak és vége — ordította rekedten. — Mit kerestél ma egész éjjel azok közt a gyönyörűséges tatár, perzsa, meg mit tudom én miféle mákvirágok között? Még hadonáztál feléjük a kezdeddel, még neveltél rájuk és ki tudja, mit csináltál még ottan velök!

Nadia kinyitotta szemét és csendesen, ridegen válaszolt.

— Te bolond, hát te azt hiszed, hogy drágalátos kosaraidon gorombasággal lehet túladni?

E nagy kijelentés után megint becsukta szemét és rendületlenül aludt tovább. Beszélhetett Miso a hajónak vagy a volgai haboknak. Ez aztán végképen felbőszítette. Elővette kis baltáját avval az erősen el-tökélt szándékkal, hogy Nadia fejét nyomban kettéhasítja. De a míg

baltáját keresgette, az is eszébe jutott, hogy a mint hitelesen beszél, a szibíriai ólombányákban nagyon kellemetlen a lakás. Azonfelől állva se jó meghalni, nem is említve azt, hogy az orosz akasztófa túlságosan magas. Így tehát baltájával csak mutatta Nadia fején, hogy hol akarná kettéhasítani. Nadia, úgy látszik, semmit se tartott a nagy veszedelemtől, mert álmában e veszedelmes mutogatás alatt is édesen mosolygott. Miso, mikor ezt látta, dühösen eldobta a baltát.

— Még kinevet az átkozott — dűnyögte elkeseredetten.

Leült a hajó padozatjára és elkezdett mélyen gondolkozni. Végül akarata ellenére is oda tévedtek gondolatai, hogy talán Nadiának is igaza van. Maga is mindig mosolyogni szokott vevőire, mikor kosarait kínálgatja. Ha aztán Nadiát közbe meg is csókolták, attól se lett kisebb. Ő se viselte magát tegnap, a mikor bosszúját végrehajtotta, szent Mihály módjára. Meg aztán ő is megbosszulta magát hatalmasan, a tegnapi éjszakán. Mikor idáig jutott gondolataival, mindjárt ellenök is mondott. Kezdte volna sorra czáfolni, de ebbéli töprengései közepette horkolva és mélyen elaludt.

Már jól fenn volt a nap, a mikor felébredt. Nadia éppen akkor kapaszkodott fel a hajó bordáján, mert fürdött a Volgában. A nedves ruhában kilátszott vakító fehérségű idomainak formás teltsége. Miso csak úgy oldalvást pislogatott reája.

Nadia nevetett, szívéből, hosszasan kacagta Misót.

— Mit bámulsz reám, te álomszuszék?

No még így ingerkedett véle.

Miso két kezére támasztotta fejét és azt gondolta magában: «Érdemes dolog ám ezt a fehércselédet jobban megőrizni.» Fölvetette tehát fejét és így szólt Nadiához:

— Nadia, ezentúl ketten együtt fogjuk árulni a kosarakat. Érted: ketten? Te magadban sohasem.

Nadia keserűen legyintett kezével.

— Ez előbb is eszedbe juthatott volna, de csak most mondod, mikor már alig van kosarad.

— No már akár sok van, akár kevés, de úgy lesz, a hogy mondom — fakadt ki Miso. — De ép azért, mert már kevés van, gondolnunk kell a hazamenetelre is. Útközben árulgathatjuk a megmaradt kosarakat, utunkra és élelműnkre is kell valamit hagyni.

Nadia elgondolkozott, félrehúzta a száját, de aztán hirtelen elhatározással azt mondta:

— Elég volt már nekem is a nisnij-novgorodi vásárból. Menjünk azonnal tovább!

— De hová, merre? — kérdezte Miso elgondolkozva.

Nem mondta, de az főtt a fejében, hogy a kosarak eladása után a készpénzből kell majd elvenni, akkor napról-napra kevesebb marad a földvétele. Pedig Duved koresmájában lehetne a földvétele-ről beszélni. Ez a gondolat nagy szöveget ütött a fejébe. Nadiának azonban csak a gyors távozás volt eszében. A mit elkezdett, abban szeretett gyorsan végezni is.

— Indulunk és pakolunk, Miso — válaszolt határozottan.

— Már akkor — felelt Miso — csak Magyarország felé mehetünk. Még a cséplésre hazaérünk.

Igy aztán ketten árulgatták a kosarakat, míg tartott bennük. Egy perczre se távoztak egymástól. Miso nagy gyönyörűségére Nadia gyöngéd, odaadó, hűséges volt Misóhoz, mint ismerkedésük első napjaiban, a mi őt boldog megleléssel, gyönyörűséggel töltötte el. Nadia egy alkalommal Miso ölébe hajtotta fejét, nézett reá hosszasan és a könyvek végig csorogtak orcáján.

— Miso — kérdezte tőle — hát igazán veled menjek?

— Hát aztán miért ne jönnél? Vagy itt tudnál hagyni? — válaszolt reá Miso.

— Nem, nem tudnálak itt hagyni, Miso — jelentette ki Nadia — de látod mégis, hogy menjek el idegen országba? És hangosan zokogni kezdett.

Miso lecsókolta Nadia könyeit.

— Az én hazám nem lehet idegen ország néked, Nadia, hiszen én se vagyok idegen hozzád. Apád, anyád, testvéred helyett én vagyok mindened.

Nadia könyein keresztül is mosolyogni próbált.

— Hiszen azt én is úgy gondoltam, Miso, de jól esik, hogy a te szájadból hallom. Azonban mégis milyen furcsa lesz az idegen földön idegen emberek között.

— Nem is lesz az olyan furcsa, Nadia, mint te gondolod és nem is lesz néked olyan idegen a mi földünk, népünk. Nézd csak ott azt az erdei utat, a füves tisztás, az a hárs, tölgy, nyírliget, a hol a nap arany sugarai játszanak a leveleken, az éppen olyan, mint a mi vidékünkön. Még a zsupfedeles házakat, falukat is megtalálod nálunk.

— Ne mondd — csodálkozott Nadia — de ha olyan a ti földetek is, mint a miénk, miért nem foglalja el az atyuska?

Miso jóízűen nevetett.

— Mert nem engedjük, ez az egyszerű oka.

— Nem engeditek, — vélekedett Nadia — hát ti különb emberek vagytok nálunk?

— Külömbek, de hasonlók hozzátok. Ha ott leszel az én ha-

zásban, magad meggyőződhetel róla, hogy a függönyös nagy szobákban kényelmesen, karosszékekben üldögélve úgy pipáznak a mi uraink is. A vadászkutyák lábok körül heverésznek, — isznak, dalolnak. Örömök telik benne, ha fiaik duhajkodnak, a leányoknak szórják az aranyat. Épen olyan jókedvűen tudnak nevetni, mint nálatok. A nagy lakoma és nagy nevetés közben megeresztek szíjjal a nadrágjakat. A mi alföldi pusztáinkon a csikósok szintén olyan kemény pillantású legények. Begyűrik a kalapjokat s mint a villám vágtnak szilaj csikóikon. Mint nálatok Kisoroszországban, fehérre meszelt vályogházak vannak mindenütt. A kiskertben, az ablakban virít a rezeda és a muskátli. Még a gémeskút sem hiányzik. A naplemente is szakasztott olyan csodálatos, mint a ti rónaságotokon. Az izzó tüzes gömb épen úgy csüng a levegőben, mint itt.

Nadia tapsolt örömében.

— Nagyon jó és szép, Miso! Mi csakugyan boldogok leszünk ottan is, akárcsak az én hazámban.

És ez a boldogságuk zavartalan is volt addig, a míg a kosarakban tartott. De mikor velök a kereset is elfogyott, Miso feje bográcsában szomorú gondolatok kezdtek kóvályogni. Egy kopek se jön be és mindennap ki kell adni a pénzt vasútra, élelemre. Nastyenkának sárga, piros szoknyát, kék vállat kell venni. Misónak vérzett a szíve, mikor a készhez kellett nyúlni. Nadiának szólani azonban nem mert, csak magában gyötrődött. Számítgatta keservesen, hogy az elgurult rubeleken hány barázda földet vehetett volna. De nem is birta szólás nélkül ki sokáig. Egy nap egy darabig szótlánul, lehorgasztott fővel üldögélt Nadia előtt. Végre kínos mozgolódások és vetrengések után ily szókra nyílt szája:

— Nadia, borzasztó, borzasztó . . .

Nadia ijedten felkapta fejét.

— Borzasztó, mi az a borzasztó?

Miso lógatta nagy fejét és újra csak ismételte:

— Bizony nagyon borzasztó, iszonyatosan borzasztó!

Nadia bosszúsan válaszolt:

— Ebből én egy kukkot sem értek. Beszélj, mi a bajod?

Miso megvakarta füle tövét és rémületes suttogással kijelentette.

— A kincs volt és nincs!

— Mit beszélsz te itt össze-vissza? — nyugtalankodott Nadia. —

Talán megbolondultál?

— Ha egy kicsit úgy is volna, az se lenne olyan nagy baj, el lehetne hinni, hogy nem is igaz, a mit mondok. De bizony pénzünk nincsen, elveszett vagy ellopták, nem tudom!

Nadia piros arca oly halavány lett egyszerre, mint szemének a fehére.

— Jaj, te boldogtalan! Keservesen szerzett pénzem!

— Hát még az enyém! — válaszolt Miso és igen kétségbeesett arcot vágott. — Tegnap óta sehol sem találok.

— Mi lesz már most velünk? — jajgatott Nadia kezét tördelve.

— Maradt ugyan még valami — nyögte Miso — a mit költőpénzül szántam és külön tartottam, hogy könnyebben hozzájussak, de a többinek vége. Ezzel pedig még takarékoskodva is alig tudunk hazáig érni.

— Takarékoskodva — siránkozott Nadia — hát már ne is együnk?

— Bizony nem tudom, hogy lesz-e mit — jelentette ki zordúl Miso és bánatosan lecsüggesztette fejét.

Nadia hangos sírásra fakadt, de mikor elsírta ez alkalomra való könnyeit és látta Miso keservesen elnyúlt ábrázatát, nőies rokonérzéssel gyöngéden simogatta, vigasztalta Misót.

— No hát ha így is van, nem tehetünk róla. Az Úristen adta, az Uristen elvette. Ne búsulj, térj eszedre! A jó Isten áldjon meg, még valami bajod talál történni nagy bánatodban. Majd csak megsegít bennünket a jó Isten.

Miso csakugyan hamar eszére tért. Lassan, akadozva mondotta:

— Majd lesz valahogy! Mindég úgy van jól, a hogy van és a hogy lehet. Már gondolkoztam rajta, hogy segítünk a bajon. Minden valamire való városban kiszállunk, én apró munkámmal keresni fogok egy pár kopeket. A mikor összerakunk egy kis pénzt, tovább indulunk, utazunk addig, míg pénzünk futja.

Nadiának a szava is elakadt, úgy megijedt Miso kijelentésére.

— Hát megint különválva járunk egymástól? Vagy azt akarod, hogy én is keressék, járjam újra a várost?

És kétségbeesetten sírni kezdett újra. Miso el se tudta képzelni hogy miért sír most még jobban, még keservebben, mint a mikor a pénz gyászos elvesztését tudatta vele. Savanyuan válaszolt néki:

— Én egy szóval se mondtam, hogy te is keress. Mennyit is tudna egy gyöngé fehércseléd keresni?! Kapálni úgysem mehetsz. Én csak magamról beszélek.

Nadia e kijelentésre szemmel láthatólag megjuhászodott, nem sírt oly szívszakadva, csöndesen abba is hagyta.

— Hát jól mondog, Miso, azt hittem, hogy megint elől kell kezdenem. Köszönöm, hogy nem kívánod tőlem.

Miso nem értette a beszédet, de minthogy Nadia egy csöpp

hajlandóságot sem mutatott, hogy megmagyarázza, a dolog annyiban maradt.

Miso pedig hozzálátott a kenyérkereséshez, a mint ő azt furfangosan kieszelte. Tudniillik a kilincseket tisztogatta, vagyis magyarul mondva, végig koldulta az összes úri házakat. Ilyenkor lecsüggesztette kevélyen hátraszegett fejét, igen nyomorúságos ábrázatot vágott. Még nagyobb szomorúsággal elpanaszolta, hogy ő a szent czár kosaras tótja, az írást is felmutatta, de néminémű gonosz tolvajok ellop-ták minden keresetét. Most itt van idegen országban, beteg feleségével együtt nem tud hazamenni, ha a méltóságos úr meg nem segíti. De a jövő esztendőben a czár oltalom-levelével megint eljön szent Oroszországba kosaraival s akkor a kegyes uraságot legszebb kosarával megajándékozza. Ravaszul úgy gondolta Miso, hogy az ígélet nem árt meg egyikőjüknek sem, legfeljebb jó hangulatot kelt az adakozásra. Na, úgy Miso!

De még ily körmönfont kilincselés után is változó szerencsével folytatta az új üzletet. Hol beütött az üzlet, hol nem. Ha beütött, Miso hangos jókedvvel tért vissza Nadiához, ha nem sikerült a dolga, igen keserű ábrázattal mutatkozott előtte.

Nadia igen keservesen viselte Miso szomorúságát, sírva fakadt:

— Már úgy látom, nekem is újra hozzá kell fogni a pénzszerzéshez, de igen nagy baj, hogy ezekben a városokban egyáltalán nem vagyok ismerős.

— Kell is az ilyen munkához ismerettség, — dűnnyögte Miso keservesen.

— Tudod is te — szomorkodott tovább Nadia — mihez mi kell.

Így aztán Nadia újra kerített valami úton-módon egy pár rubelt, egy-egy jó falatot. De mi volt ez a régi állapothoz, mikor ismerős helyeken kosaraival járogathatott!? Azonban az megnyugtatta Nadiát, hogy Miso most már a kevésnek is nagyon örül.

Igy értek el sok hányódás után Eperjesre az orlói vonaton. Mikor Miso talpa alatt érezte a hazai földet, jó kedve nem ismert határt. Majd kiugrott a bőréből, ugrált, tánczolt a hosszú vasuti utcán, a mi a városba viszen. A járókelők megálltak, megmosolyogták a jókedvű legényt. Igen, mert Miso kijelentette Nadiának, hogy úgy érzi magát, mintha már otthon, Belovezsában volna. Innen egy ugrás vasuton Bártfa, azután repülve érhetnek Belovezsára.

— Még madarakká változunk Bártfa környékén — nevette Nadia Misót.

— Bizony — válaszolta Miso széles jó kedvében — olyan aranyos kedvem van, hogy madarat lehetne velem fogatni. Hallod, egy

uras estét töltünk itt, mulatok akár egy szolgabíró — de veled! Tudod, olyan kis korezmába megyünk, a hol a parasztok mellett a nagy szálában az urak duhajkodnak. Pénzért azt iszunk, eszünk, a mit ők. Ejh haj haj ha . . . és Miso jókedvében földhöz vágta kalapját.

Be is tértek és Miso uras vacsorát rendelt, a legjobb borokat hozzá. A nagy vigalom hírére két vályogvető cigány is érkezett, Miso huzatta, énekelte a sárosi híres nótákat: «A vén bacsó nótáját» «A kapi legényt», «Ablakom zuzmarás», «Jávorfáról hull az esőcsepp», «János jön az erdőből» és a többieket. Nadia tiszteletére zeneszó mellett elénekelte, eltánczolta a «Poza bucski, poza krak» híres tót mutatványt is. Nadia boldogan mosolyogva nézte Miso mulatozását, de mikor már Miso rákvörös lett a boritaltól s támolyogni kezdett, nőies érzékével megsokalta a devernázást. De nem hallgatott reá Miso.

— Egyszer élünk! — kiabálta. Oda se a bajnak Nadia.

Nadia végre is pedzeni kezdte Miso gyöngé oldalát: a pénz kérdését.

— Hiszen tudod, úgyis milyen szegényesen érkeztünk meg; mire való ez a bolond költekezés?

— Micsoda! — kiabálta Miso mámoros fővel és Nadia mellé állott volna, ha lába bírja, de így leesett melléje a fapadra. Annyi pénz van, mint a pelyva!

— Te részeg vagy és bolond is vagy — válaszolt Nadia. Már elfelejtetted, mily keservesen vergődtünk idáig?

— Már hogy én bolond volnék — fenekedett Miso. Több eszem van mint neked. Túljártam a te eszeden is, mindenkién. Hehehe — nevetett Miso, — az elázott ember bamba nevetésével — te persze azt hiszed, hogy a pénzemet el engedtem lopni a ti szent-Oroszországotokban, a ti sok, még szentebb tolvajotoktól. Ezt ni! — és fűgét mutogatott Nadia orra alatt.

Nadiának a szívverése is elállt a váratlan kijelentésre. De a mint magához tért, vadul rákiáltott:

— Te tökrészeg vagy, nem tudod mit hadarsz itt össze vissza, vagy a legsemmirekelőbb ember vagy a világon!

— Én tudom azt, hogy mit csinálok — habogott Miso. Te jámbor, te együgyű vászoncseléd. Ide nézz!

És lehúzta bal lábáról boeskorát. Megmutatta Nadiának. Kettős talp volt rajta, közte egy finom, erős vászonba göngyölt csomag. Miso kibontotta, benne a sok, már magyar bankóra váltott pénz.

— Van-e az Uristennek olyan kosaras tótja, a ki ennyit hoz haza? — ezt mondta nagy kevélyen.

Nadia torkát fojtogatta a szó, a köny végig pergett orcáján. Időbe került, míg szóhoz jutott.

— Nincsen, nincsen olyan gazember széles e világon, mint te vagy! Megesalnád te még az Úristent is, eladnád a Krisztus köntösét is. Juj te sátán-fajzat, feketébb az ördögnél is! A pokol nem lehet olyan sötét, mint a te kiarendált, hazug lelkiösmereded. Jaj, miért nem nyílik meg a föld alattam, vagy miért nem nyel el téged tüstént, mert inkább megvakulok, mint hogy rád nézzek. Nem, nem, az nem lehet, hogy a mennyei szentek engem ilyen fekete lelkű csaló, hazug ördöghöz szántak volna.

Nadia egész testében rángatózott, majd letérdelve a puszta földre, felfelé emelte kezét, hangja következőleg csendült:

— Isten, ha még az égben vagy, tégy értem igazságot! Ha szent asszony voltál, a ki még kisleány-koromban igazi embert ígértél nekem, jelenj meg előttem, világosítsd fel elmémet, csakugyan ez az álorzás ördög lesz-e az enyém, vagy a pokol ördögei szabadi-tották reám őt. Kényszerítlek az égre, annak minden szenteire, vagy a pokolra, összes ördögeire, add tudtomra az igazságot... Úgy van, úgy, — vijjogott vad örömmel — látlak, itt vagy előttem, fejeddel, kezeddal tagadóan intsz. Igaz, úgy van, csak valamelyik emberbőrbe öltözött kamasz sátán űzte velem irtózatós játékait.

Nadia felugrott, odarohant Misóhoz, verte öklével fejét, homlokát, arcját.

— Te, a kiért eladtam testemet, lelkemet... Te, a ki még akkor is kivertél az idegenek közé az utczára kóborogni, mikor ördögi hazugsággal eldugdóstad az én keresményemet... Megloptad testemet, lelkemet... És ütötte, verte. Miso bambán nevetett.

— De Nadia, — motyogta a tökrészeg ember — én földet veszek... Első gazda leszek a faluban, te meg első asszony.

— Ne első asszony, ne első gazda! — és hullott reá öklének csapása.

Miso a boritaltól, az ütésektől teljesen elkábítva, végigesett a pal on és félig eszméletét veszítve tehetetlenül elaludt.

— Nem, ez nem az ígért Mihál, ez az ördög, Miso. Az igazit csak Oroszországban találhatom meg, — kiabált Nadia.

Az asztalra borúlva jajszóval sírt, egész teste vonaglott a kintól, fájdalomtól. A koresmában már senki se volt rajtok és a «Jótét-lélek» csapláron kívül, a ki borzadva, megdermedve nézte a szörnyű jeletet. De mire felocsudott, úgy gondolta, hogy ebben az asszonyban is nekividult a részegség dühe, óvakodott belészólni a nagy vitába. Megvárta, míg magától megszűnik a veszedelem.

— Huj, huj, ez veszedelmes egy némbor, — így gondolkozott a korcsmáros.

Miso másnap támoľogva ébredt fel ott, a hová Nadia levette. A «Jótét-lélek» korcsmáros nem tartotta volna okos dolognak, hogy az ilyen költekező vendéget az utcára dobja. Miso bambán körül-nézett.

— Nadia, Nadia, hol vagy? — kiáltotta riadtan.

A korcsmáros már akkor a söntést támogatta, hosszú, fekete, alól vékony szakállát simogatva, de egy szót se szólott.

Miso rárivallt.

— Hej, árendás, hová lett az asszony?

A korcsmáros közömbös arcczal válaszolt.

— Mit tudom én? Elment valahová. Én nem fogom a kezét.

— Elment, elment, — morogta. De aztán egy nagyot ordított. — Hát a bocskorom hol van?

— Azt se tudom, nem is láttam.

Miso meglátta az asztal alatt. Mohón utána kapott. A kettős-talp megvolt rajta, de a bankócsomó sehol sem. Kétségbeesve végig-kutatatta magát, még a bőrét is végigvakarta, mintha az alól is ki akarta volna szedni kincsét. Hiábavaló iparkodás! A nagy kincsből csak a csár oltalomlevele maradt nála.

Miso szótlanul ült egy darabig. Nézett merően maga elé, még a szeme is megakadt. Ki vitte el a pénzt? Nadia vagy a korcsmáros? Mit kérdezze tőle, úgyse mondja meg.

— Felgyujtom a házát a gazembernek, — gondolta kétségbe-esésében.

És támoľogva ösztönszerűleg a vasút felé indult. Ott megtudta a vasúti szolgálótól, hogy a keresett idegen nözsemély, ki nekik már tegnap is feltűnt, nagy zokogással felült az orlóí vasútra. Tehát csak ugyan elment végképen, bizonyosan Oroszországba.

Miso megállott egy helyben, mint a kőbáľvány, végre félhangon megszólalt:

— Legalább a bocskorom megvan!

Elindult gyalogosan a sebesi rétek között a bártfai úton, fejét lehorgaszta. A nap sütött, a mezőn kolompolva legelt egy vén juhász nyája, a jegenyefák leveleit nyájas szél borzolta végig, de ő nem látott sem embert, se fát, se nyájat, sem eget. Egy pár megmaradt réz fillérjét csörgette kezében s rákezdett egy tót nótára.

— Nem baj, hogy semmim sincs. Tegnap még volt pénz, szerető, ma egyik sincs!

GALAMB PÉTER.

A megosztott Széher Árpád-díjjal jutalmazott pályamű.

REZEK ROMÁNTÓL.

1.

Péter, Galamb Péter az erdőőr úgy jóllakott, hogy szuszogott. Libaaprólékot ebédelt rizszsel, sűrűn megtetézve májjal. Az igazi gyönyörűség még csak ezután következett. Túrós csusza is volt. Akár a püspök is megnyalhatta volna utána az ujját.

A mikor föltápáskodott az asztaltól, ezt mondta feleségének, Lidinek :

— Ugy jóllaktam, mint a duda. S nevetve hozzátette :

— A minthogy így is van ez rendjén. Szegény ember sohse tömhesse meg a bendőjét?

Azzal a diványra dőlt, mely a gróftól került hozzá. Igaz, hogy a méltóságos úr után az inasok használták s csak ezektől kapta meg ő, de hát mégis csak grófi portéka marad az. Péter azóta, hogy a házába került, ebéd után végigtehenkedett rajta, a mint az urak szoktak és ugyancsak nagyurak szokásához híven nem tegezte a feleségét. Hja így törtet az ember előre, lassan, de biztosan.

Az imént nem azon nevetett, hogy jóllakott. A jókedvének az volt az oka, hogy szegény embernek mondta magát. Mert hát tudni kell, hogy akadnak nála jóval szegényebbek is — de menyien ! — a kiknek nincs házikójuk, földjük, tehenük, hízójuk, aprómarháik, mint neki s még kevesebben vannak az olyanok, a kik bankókat, — nem kettőt, sem hármat — őriznek a ládájukban. Ő pedig őriz ! Annyira őrizi, hogy még a feleségének sem szólt róla.

Valamicske pénzről, igaz, tud az asszony, de hogy a bankók összesimulásukban szinte nekiduzzadnak, azt nem is sejti. Megtakarított, javarészt öröklött pénz, ki tudja, mikor veszi majd hasznát, addig csak hadd lapuljon a láda alján, nem is kell, hogy fiazzon.

Nem mintha Péter nem szeretné a pénzt, — jaj, dehogyan is nem, hiszen csak úgy reszket érte, — hanem hát komisz a világ. Péter jól tudta, hogy a gazdaságát nem titkolhatja, de a pénzét letagadja az utolsó csöpp véréig. Az emberek nappal alattomosak, éjjel pedig —

ej no, nem utolsó eset volt, hogy a multkoriban koldussá rabolták a tóparti molnárt. Mert a molnár így meg úgy verte a mellét, hogy azt mondja, malmot épített, de nem olyat, mint a mostani, hogy ha elfogy a patak vize, hát fölkopik az ember álla, hanem igenis gőzmalmot épített. Az lesz még csak igazi csuda, akárki meglássa!

És a molnár addig hiesztelte tervét fűnek-fának, míg minden fillérijétől meg nem fosztották, félholtra nem verték. Hát nem okosan teszi az ember, ha hallgat a pénzről? Nem jó azt még az asszonynak sem tudni. Minek is? Még az vinné szét a hírt, hogy jaj, lelkem, drágám, a bankók majd felvetik a ládánkat! Hiszen ha Kalánkáné, Fabriczyné, vagy uram bocsá' Mátyusné a papgazdaasszony megtudja, hát menten tudomást szerez róla az egész vármegye.

Hanem igenis úgy kell tenni, mint ő. Az öröklés után azon melegiben azt hiesztelte, hogy a pénz legjavát el kell fizetni adósság és — a lidércz nyomná meg, a ki kitalálta — jótállás miatt. S hogy még szorultabbnak lássék, vásárok idején vagy ünnepek előtt ettől is, amattól a gazdától is kér kölcsönt, elkuncsorog siránkozni a plébánoshoz, hogy súlyos a párbér, sok az éhes gyerek, az adó pedig, — tessék elhinni, megkövetem alássan, — úgy nyomja az embert, mintha malomkő volna a hátán.

Az emberek adnak neki, ő elteszi a pénzt s a kölcsön lejáratkor azonmód adja vissza, a mint kapta, még hálálkodik is, mint a kit nagy bajból rántottak ki.

Hát ezen nevetgélt, a mint az asztaltól fölkelve végignyúlt a grófi diványon. Nemcsak az étel hízlalta, hanem a gondolatai is, s hogy kedvére foglalkozhasson velük, a fal felé fordult, behunyta a szemeit. Aludni nem akart, — ezt az egyet még nem tudta megtanulni az uraktól, — hanem e helyett maga elé képzelte a bankóit és simogatta, nagy szeretettel simogatta őket. Fölséges mulatság az ilyesmi! Mintha forgatná a selymes zizegésű papirpénzt, pedig a bankók ott lapulnak a láda alján összeölelkezve, mintha testvérek volnának. Hát persze, hogy azok!

Lidi szeliden rázogatni kezdte:

— Péter, még eltalál aludni...

A csiklandozó képzelődésnek vége szakadt, Péter megfordult, megnyitotta a szemeit s kelletlenül szólt:

— Mi az no?

— Az idő eljár... és ha elalszik...

— Dehogy is alszok. Tán nyujtózni sem szabad?

— Hogyne volna szabad. De ha keresik odakint s megtalálják itt hortyogva.

Péter nem volt kötekedő természetű, úgy sem kívánta az alvást, hát fölkelte. Az pedig, hogy valamelyik följobbvalója keresni találná, kiverte az eszéből a heverést. Katonaviselt ember ő, jól tudja mi a kötelesség.

Fölszedelőzködött, megtömte a pipáját s a közben, hogy rágyujtott s nyomkodta a dohány tetejét, sűrű pöfékelés közben kérdezte:

— Aztán maradt-e vacsorára abból az aprólékból?

— Maradt.

— Hát a májából? Mert az még csak az igazi krisztusi étel!

— Kerül majd az is.

— És a csuszából?

— Eltettem egy mély tányérravalóval.

A tűz pörkölni kezdte Péter ujját, hát elkapta a pipától, nagyokat csettintve:

— Nem tudom, elég lesz-e... Fölkapta a puskáját s kifelé indult. Az ajtóban megállt:

— Isten áldja, — mondta Lidinek, — megyek a szeretőmhöz.

Az asszony mosolygott:

— Isten áldja.

Mosolygott, mert tudta, hogy az ura az erdőt nevezi a szeretőjének. Péter csakugyan élt-halt az erdőért. Benne nőtt fel s meg sem tudott volna lenni nélküle. A mint nekivágott az erdei útnak, két helyütt is szólt a rigó, mintha hívnák őt, mintha várná az erdő.

— Jövök, már jövök, bólogatott Péter s teleszívta levegővel tüdejét. Úgy járkált a fák, bokrok közt — ismerte mindannyit — mintha az övé volna az erdő. Hej, tudja is a gróf, hogy micsoda gyönyörűség az erdő! Az erdő susogni, muzsikálni, sóhajtozni tud, az erdőnek titkai vannak és Péter ismeri azokat. Érzi, mikor jókedvű, mikor panaszkodik akár a miatt, hogy bágyadt, szomjas, esőt kíván, akár pedig a miatt, hogy levert, mert megtépázta a vihar. A ki megszereti az erdőt, soha el nem kívánkozik belőle. Ő sem.

Keresztül-kasul járt úttalan úton, közben megállt, szemlélődött. Egy leányra, a Tar Katára gondolt, a kinek a szeme nagyobb, mint a szája, s a kit a multkor itt fogott a tilosban. Kata akkor úgy nézett rá, hogy a kő is meglágyult volna, pedig Péter nem akarta, dehogyan is akarta elvenni a kendőjét, csak megölelte.

Gyanus zörejt hallott a sűrű felől. Arra tartott. Talán megsebzett nyúl vergődik a közelben s a gézengúz most itt húzódik meg a sűrűben? Áttörte magát a bokrokon, ide-oda csapkodott a botjával, — semmi. Csönd.

Még beljebb került. Nini, valami feketéllik előtte. Hát e mi a csuda? Tán csak nem? Megszeppent, öngyilkosságtól tartott. Óvatosan előrehajolva félrehajtotta az útba eső fa ágait.

A szíve gyorsan dobogott. Igen, jól sejtette, valaki felakasztotta magát, egy nem idős, feketeruhás úr. Ej, ej, nézd, nézd. Idejött meghalni az erdőbe és ilyen halállal!

Lassan-lassan nekibátorodott, odaállt eléje. Megérinteni nem merte, csak bámulta, találgatta, ki lehet? A kalapja ni, itt hever a földön. Azt fölvette. Puha szalmakalap volt, ép olyan, mint a grófé. A fejét csóválta. Ilyesmit!

És rászólt a halottra:

— Ilyen fiatalon, ilyen fiatalon! Így eldobni az életet!

A faluból kakaskukorékolás hallatszott.

Péter körüljárta a fát, így is szemügyre vette a halottat. Biz' ennek vége, míg csak meg nem szólalnak a túlvilági harsonák. No de ilyen halált! Pedig micsoda finom ruha és czipő van rajta.

Jelentést kell tenni a dologról, határozott Péter s indult is, de valami gondolat kapaszkodott beléje. Ő menni akart, ám a gondolat útját állta, rátámaszkodott, nem engedte. Visszafordult, vissza kellett mennie, úgy mondta a halottnak:

— Jelentést . . .

Tétovázott, tanakodott, aztán félig hangosan mondta ki azt, a mi a mellére düleszkedett:

— Hátha értéktárgyak vagy pénz van nála!!

S ugyanekkor csodálatos erő tartóztatta:

— Péter! Ne lopj!

Akárcsak a háta mögött szólna valaki, egyelőre még szeliden fenyegetve a mutatóujjával:

— Péter!

Megriadt, megfordult. Ki az? Körülnézett. Semmi, no, csak az erdő nézi őt. Még Péternek állt följobb. Ki lop? Csak arról van szó, hogy ha talán a halottnál felejtődött valami? Hogy ő lop? Micsoda piszkos beszéd ez? Nem bánt ő senkit, csak más ne tolakodjék ide addig, a míg ő majd odajár jelentést tenni! Csak ez a más valaki ne vetemedjék gyalázatosságra! Ez itt a bökkenő, nem pedig az, hogy ő készül vétkezni! Hát persze. Mindig jó pontosan megismerni, hogy mire bukkant az ember s nem mindjárt hanyatt-homlok futásnak eredni.

Fölemelte a kezét. Úgy emelte föl, mint valaha gyerekkorában, mikor virágon üldögélő lepkét akart megfogni. A lepke nagy bután csak ül, ül s ő óvatosan ráteszi a kezét. Így tett most is. De a keze reszketett.

— Péter!

Ugyan no! Hiszen csak megnézheti, hogy van-e nála valami. Ha ez tilos, akkor akár nem is lett volna szabad ránéznie vagy megállnia előtte!

Megérintette, visszahőkölt. Várt, riadt szívvel csitította magát. Nagynehezen nekibátorodott. A keze remegve futott végig a fekete ruhás úr kabátján. Ép csak megérintette a ruhát. Nem is volt lát-szatja a tapogatózásnak, pedig nyitva van a kabát, akár belé is nyulhatna az ember. Megint nekikészülődött, végigfuttatta a kezét a kabát kül-sején, aztán a belső részen, de időbe, nagyon sok időbe telt míg be mert nyúlni a zsebbe.

Háromszor is visszakapta a kezét, mintha tűzhöz ért volna, pedig hát üres volt a zseb, teljesen üres.

Úgy belefáradt ebbe a munkába, hogy szakadt róla a veriték. Pihennie kellett, az arcát törölgette. Nézd no, a homloka is, az arca is csupa veriték. Nagyokat fúj, mint a ki fárasztó út után végre-
valahára megállhat.

Egy szó, mint száz: a baloldali zseb üres, ebből nem lophat ki senki semmit, a míg ő 'odajár jelentést tenni, de . . . mi lehet a jobb-
oldaliban? Bizonyosan ebben felejtődött valami, ha már a baloldali üres! Nekigyürkőzött, hallotta a szíve dobbanását. Megtapogatta a jobboldali zsebet. Ez nem üres! könyvecske van bent vagy pénztárca. Pénztárca? Meg kell nézni!

— Péter!!

Megrázkódott, reszketett, a veriték szakadt róla. Kínosan vonagló arcczal nyúlt a zsebbe s úgy érezte, bőrholmit tapint. Igen, pénztárca! Érte nyúlt s húzta kifelé lassan, nagyon óvatosan, mintha attól tartott volna, hogy a csöndes munka daczára is fölkelthetne valakit. De a mint a zseb széléig ért a holmival, hirtelen kirántotta, vadul szétnyitotta. Igen, pénztárca! Hátha bankók vannak benne?

Kutatni kezdett; előbb a tárca kövérebbik felében. Remegve motoszkáltak ujjai az írások közt. Pénzt nem talált. El sem akarta hinni. Ilyen duzzadt tárca s csak irkafirkák volnának benne? Ej, még egyszer nekifog a vizsgálódásnak, csak hogy nyugodtan. Persze, meg-
embereli magát. Hiszen annyira zaklatott, hogy a tárca majdnem ki-
esik a kezéből. Ki tudna ilyen viharos nyugtalansággal megtalálni
valamit? Csak nyugodtan!

Nagyokat fúj, törölgette magát, várt. Aztán nekifeküdt a mun-
kának. Fényképet, igazolványokat talált, — pénzt nem.

A lába megroppant térdben. Hamar a tárca másik felét! Hiszen ha még soká tart a kutatás, nem bírják el a lábai. Mintha

sziklatömböket hengergettek volna a vállaira. Egyet-kettőt még megbirt, de nini, most a harmadik, a negyedik is ránehezül. — jaj, hamar a tárcza másik felét!

Meglibbentette a fedőlapját, belepillantott s részegítő szédüléssel dűlt a háta mögötti bükknek. Hát ebben van a pénz! Nem volt ereje kivenni az összeget. Számok cikláztak előtte, — ötven, száz, kétszáz, — be kellett hunynia a szemeit, pedig a számok így még csalogatóbban kínálkoztak: nohát, nem kellünk?

Aggódni kezdett, hogy keveset fog találni, jóval kevesebbet, mint a mennyit az imént elképzelt s a nagy felbuzdulásnak bosszuság lesz a vége, — hadd lássuk már! Kivette a pénzt, kábultan hajolt rá. Száz koronás! Hát mégis! Szép, sima százkoronás összehajtogatva. Szinte vastagoeska. Talán még egy... Szétnyitotta s íme megvillant előtte a másik. Az anyás gyermek nem simul úgy az anyjához, a hogy a két bankó egymásba lapult. Hát még a harmadik! Mert az is volt, ott bujkált, szinte eltűnt a másik kettő mögött. Három százkoronás! Ennyi pénz! — Kinyújtotta a kezét, az ujjai karmok módjára markolták meg a bankókat. Talált pénz!

— Péter!!

Mi, hogy nem talált pénz? Tán számot tartott rá a feketeruhás úr? Ugyan! A halálba kívánczozott, hát nem törődött velük, akár az útszélre dobhatta volna őket. Megrázkódott, körülnézett. Frissen el innen, még megláthatja valaki! Talált pénzről van szó, igaz, de nem jó az ilyesmit mutogatni.

Fölszedelőzködött; a tárcza ott hevert előtte. Hová tegye? Fölvette, hús lépéssel beljebb húzódott az erdőbe s ott bokor tövébe rejtette, halom falévél alá. És most hamar jelentést tenni! Útnak indult, aztán mégis meggondolta a dolgot. Hiszen az arca csupa tűz! Jól tenné, ha lehülne a patakban. Visszafordult. A patak nem volt messzi, mindjárt odaért. Ledobta a csizmáit, feltúrta a nadrágját s a vízbe dugta a lábait. Milyen pompásan hűvös! Tisztára érzi, mennyire szorul a forróság a fejéből a lábaiba, onnan meg íziben elviszi a víz.

Soká maradt így. Aztán a kezeit hűsöltette, betetőzésül pedig az arcát, fejét. A fejet hűsöltetni, ez a legjobb orvosság az ellen, hogy ne zakatoljon annyira. Kedve szerint lehült. Így ni, most aztán szép rendjén elvégzi a hátralevő dolgát, a jelentést. Fölkészült, vállára vette a puskát, a falu felé indult; ám alig hagyta el az erdő szélét, meglassította a lépéseit s hamarosan megállt.

A bankók ott lapulnak a zsebében és... a csendőrök ravaszok, még megmottozzák!... Hogy ravaszok? Nem addig a! Annyi esze

neki is van, mint azoknak. Előbb elteszi a pénzt, el ám, okosan s csak azután megy jelentést tenni. Megint befordult az erdőbe. Hosszan kémlelődött s miután meggyőződött arról, hogy senki sincs a közelben, a pénzt egy tölgyfa odvába dugta. No erre ugyan nem akad senki, még a mókus sem.

Megnyugodott. Hamar túlesni a jelentésen! A falu felé került s hogy lehetőleg ne találkozzék senkivel, a kertek alján bandukolt a csendőrség felé. Senki sem akadt útjába. A Kalánkáék háza előtt ludak gágogtak, az egyikük a füzes felé repült, a többi pedig erőlködő repüléssel utána.

Péter megrezzent. Tán csak nem ijesztették meg a ludak? Ilyesmitől is megijedjen?

Vízcsobbanás hallatszott, — a ludak már elérték a patakot.

Péter tovább haladt. Arrább a Fabriczyné meg a Kalánkáné súlykolt, — ezektől féljen? Hiszen még ők örülnek, ha nem akad dolguk hivatalos személylyel.

Csak már túl volna a jelentésen! Ő ugyan igen nagy barátja a pénznek, hanem ez egyszer nem átallana eresztetni egy kis szórt, csak már áteviczkélt volna a dolgon.

Hús szellő fujdogált, megnyugtató gondolatot hozott, a mely belevette magát a fejébe, hízelgett odabent, nem hagyta tovább menni.

Hát igen, arról van most szó, hogy mi a csudának tesz ő jelentést? Köteles ő nap-nap után minden bokrot, fát számon tartani? A ki ráakad a halottra, hát ráakad. Miért kell ép neki az ilyesmit észrevenni? Ott a sűrűben? Igen, igen, arról van szó: ki parancsolta meg, hogy gallyankint, levelenkint vizsgálja az erdőt? Neki az a kötelessége, hogy naponkint akár húszszor is megtegye a körútját, ügyeljen a vadra, riogassa a tilosban járókat, lelőjje az erdőbe tévedt macskát, gazdátlan kutyát, de egyebet nem kívánhat tőle senki, a mint hogy az ilyesmiről nem is esett szó soha.

Néhány perczig azon volt, hogy hallgat a dologról. Mi bántódás érheti? Aztán mégis letett a szándékáról. Őt mindenki, különösen a följebbvalói nagyon buzgó embernek ismerik, hát hadd lássák most is, hogy ő nem az az ember, a ki pipaszó mellett árnyékban hűsölve lopja a napot. Hadd lássák, hogy ő bizony gallyankint tartja számon az erdőt, a mi pedig nem a kötelessége. Jelentést tesz, aztán folytatásuk az urak a munkát, neki többé semmi köze hozzá. Csak nyugodtan! Röviden, nagyon röviden elmondja az esetet, azzal megy. Mit tudhat ő még egyebet? Ki kereshet rajta valamit? Húsz év óta őrzi a grófék erdejét és soha semmi megszólás nem érte. Csak nyugodtan!

Szép csöndesen bandukolt a maga útján. A mondókáját betűről-betűre meghányta-vetette. Tisztességesen köszön, mint rendesen, aztán — nagyon röviden! — megjelenti az esetet. Akár az ujjain is megszámálhatná, hogy hány szóra terjed a mondókája.

A csendőrlaktanya előtt megint kilelte a forróság. Belülről tüzel, zakatol a hőség, majd szétveti a fejét. Alig hogy bekerült az udvarra, ismét eszébe ötlött, hogy kár volt eljönnie. Az ember könnyen bele-rántódik egybe-másba. Az egyik úr is kérdez valamit, a másik is, hogy volt-e pénz a halottnál, meg ilyesmiket, ez pedig ijesztő. Mit tud ő pénzről?

Neki csak be kellett volna izennie a faluba, ő meg az erdőn maradt volna halottörzöknek. Az urak aztán kijöttek volna s a vizsgálat, a sok irka-firka miatt ügyet sem vetettek volna rá. És ő buta fejjel mégis eljött, itt van egyedül, védtelenül, szinte a kezükre játsza magát. Az egyik is, a másik is kérdezi majd:

— Mondja csak el még egyszer, Péter, hogysis történt az eset?

Vigyáznia kell! A kihallgatás valóságos róka-út. Minden szó egy-egy csapda, háló, tör. És se szeri, se száma a kérdezősködéseknek. Olyan ez, mintha tüvel döfködnék az embert:

— Mondja csak el még egyszer... Hogy az ember is mindig későn találja meg a jobbik eszt!

Észrevették, megszólították, már nem fordulhatott vissza. Az elébb azért adott volna pénzt, ha túl lett volna a jelentésen, most kevesebbrel is beérte. Már azért is szép pénzt olvasna le, ha ő, beüzelve a faluba, odakint várta volna meg az urakat.

Az arcát egyre törölgetve úgy állított be az őrzővezetőjéhez, mintha nagy sietve érkezett volna meg:

— Alásan jelentem — kezdte a mondókáját, — súlyos az eset...

Észrevette, hogy elfelejtett köszönni, hát sebtiben hozzá tette:

— Adjon Isten jó napot, a mi... a mi nincs.

A parancsnok ráemelte tekintetét:

— Mi az, Péter? Súlyos eset!?

Péter eszében vadul nyargaltak az események. Minden zúgott, kavargott körülötte. Hogy nagyon röviden végez? Hisz azt sem tudja, min kezdje a beszédet. Félt, hogy elárulja magát, hát mentegetőzik:

— Agyon vagyok ijedve!

Az őrzővezető röviden, de annál barátságosabban biztatja:

— No... Súlyos eset?

A barátságos hang fölbátorítja Pétert, kapva kap a szón:

— Azt bizony, kérem. Hát... a mint keresztül-kasul járom az

erdőt, — mert megkövetem alásan, nem vagyok az az ember, a ki pipaszó mellett hűsöl az árnyékban s úgy lopja a napot, — megkövetem alásan, a mint lépésről-lépésre fürkészek, bujkálok, erre is, arra is, hát egy halott emberre akadtam . . .

Nem merete mindjárt megmondani, hogy akasztottra, csak aztán tette hozzá :

— Ott lóg a fán bent a sűrűben. Majd kilelt tőle a hideg.

A parancsnok mosolygott.

— Hát megijedt, Péter ?

— Hogyne kérem. A csöndes lelkű embert nagyon levágja az ilyesmi. Most történt meg velem először. Az ember csak megy-megy lassacskán, végzi a dolgát pontosan, aztán — huh! hirtelen ott van előtte. Most is borzong tőle a hátam.

— No majd megnézzük, Péter. És hogy minél hamarább a végére érhessünk a dolgunknak, hát segítsen maga is. Értesíteni kell az urakat. Az orvos, a bíró, a jegyző urat.

Péter megkönnyebülten sóhajtott. Minél hamarább a végére érni! Ez már beszéd!

Kikutatta az urakat, végül az iszákos Krajezár Mihály gazdát is, a ki bármiféle fuvarozásra vállalkozik. A társaság kis idő múlva elindult az erdő felé. Elől Péter, utána néhány lépésnyire az urak, leg hátul meg Mihály. Most is kapatos volt, mindenáron danolni akart, azt, hogy: «A szép asszony ábrázatja», — de az urak leintették. Még csak az kellene, hogy így menjenek a halottért!

Péter búsan kullogott elöl, szinte mászott. Csak a puska volt a vállán, mégis úgy érezte, mintha mázsányi terhet czipelne.

Kis félóra múlva ott voltak a kérdéses helyen. Péter megállt, bevárta az urakat, aztán a sűrű felé mutatott:

— Jelentem alásan, itt volnánk . . .

Ő kívül maradt az úton, — be nem ment volna a szentnek sem. Az urak nagy bátran áttörtettek a bokrokon, A Mihály utánok. Jó ideig csöndesen voltak, aztán megszólalt az orvos:

— Ez bizony leszámolt mindennel.

Azzal Mihály felé fordult:

— Vigyázzon, öreg, én majd elvágom, maga meg fogja fel.

Kés csettent s alig telt el három pillanat, tisztára hallatszott a kénytelen-kelletlen terhétől megszabadult faág fölcsapódásának a zaja. Ugyanakkor megszólalt Mihály:

— Fogom már!

S hozta ki a sűrűből a kocsi felé.

Pontos jegyzőkönyvet írtak az esetről, megemlítvén azt is, hogy

négy korona hús fillért találtak a halottnál s hogy az illető hosszúra összevarrt, igen keveset használt női harisnyakötővel oltotta ki az életét, olyan harisnyakötővel, a minővel úri dámák szokták a harisnyájukat a fűzőjükhöz erősíteni, — azzal elmentek.

Péter megvárta, míg eltűntek a szemei elől. No most hamar a bankókért! Elfutott az odvas tölgyhöz. Kiásta a pénzt, eldugta a kisebbik zsebébe s szaladt haza. Négy-öt lépésnyire a házikójától megállt. Így nem állíthat be, hiszen agyon van hajtva, mint a hajnaltól késő estig zavart vad. Pihenni, csak pihenni! Úgyis sötétedik, hát nem látja meg senki. Ledült a föbe, hallgatózott. Jó ideig egyebet sem hallott a vére lüktetésénél, aztán gyereksírást. A kis Palkó fia sír. A gyerek sírdogált, sírdogált, majd elcsöndesült.

Péter a kisebbik zsebébe nyúlt, megvan-e a pénz? Megvolt, ott lapult úgy, a mint betette.

A bankóknak mondta, a nélkül, hogy kivette volna őket a zsebből:

— Büdösök, megdolgoztam értetek!

Főttápáskodott, hazabotorkált.

Lidi már várta:

— Az asztalon a csusza meg az aprólék. Máj is kerül benne bőven.

Péter a diványra dült s mivelhogy bajban volt, már tegezte a feleségét:

— Ne bántsd, anyjuk. Félholt vagyok.

A felesége megrémült:

— Mi baj, az Istenért?

— Ej, a fene hitte volna, hogy az én mesterségemnek is megvan a maga keserősége. Halott embert találtam az erdőben...

Az asszony összecsapta a kezeit:

— Az erdőn? Hol? Mikor?

— Bent a sűrűben, délután. Elszaladtam az urakért, kijöttek s megírták a protokollumot.

— Falubeli volt?

— Dehogy. Valami feketeruhás finom úr. A hideg még most is nyaldossa a hátamat.

— De hiszen csupa izzadság a kend arcza.

— Mit tudom én, mi bajom. Lefekszem, nem bírnak a lábaim.

— Ó, ó, sopánkodott az asszony, még megbetegszik kend.

— Nem tudom.

A Palkó megint elsírta magát a konyhában:

— Mi baja a gyerekeknek? kérdezté Péter.

— Csuszát akar meg aprólékot.

— Hát adj neki belőle. Nekem nem kell.

Az asszony kiment s hogy valamicskét elidőzött odakint, Péter előtt hirtelen megvilágosodott a legközelebbi fontos tennivaló. A pénzt el kell dugni! Hamar az ágyba a bankókkal! Fölugrott, a pénzt fejtől a legelső vánkos alá tette s mire a felesége megint bejött, már ott hevert a diványon.

Az asszony megvetette az ágyat, lehúzta az ura csizmáit, lefekette őt s Péter szinte megkönnyebült, a mint a felesége a homlokára tette a kezét.

2.

Péter gyorsan lélegzett, az asszony a homlokán tartva a kezét aggodalmasan nézte.

— Borogatás kéne ide, — mondta — jó hideg borogatás. Hozok is mindjárt.

Péter ledobta magáról a takarót:

— Az ám, jegünk ha volna! A tűz majd szétveti a fejemet.

— Nem ivott kend hirtelen hideg vizet? — szepegett az asszony.

— Nem ittam. Hanem főtt a fejem, hát megáztattam a lábam a patakban.

— Izzadtan?

Péter vállat vont:

— Volt is arra gondom. Megkivántam.

Lidi a szívére tette a kezét:

— Uram, teremtóm! Izzadtan a hideg vízbe!

Könyvek gyűltek a szemeibe, úgy folytatta:

— Még hektikás lesz kend s én magam maradok a gyerekekkel. Mihez kapjak?

— Ne sírj, no! — vigasztalta Péter az asszonyt. — Nem hagyjak itt, mit rémüldözöl?

Várt, fújt egyet:

— A borogatást, hamar! A fejem, a fejem! — Az asszony kiszaladt s Péter jól hallotta, hogy megereszti a kútvödröt. A henger sebesen forog, a vödör meg száll, száll, gyöngécskén lóbálózva, a míg végre csettenve éri a víz színét; ladikázik rajta, elmerül s íziben megtelik. No most aztán fölfelé! A henger nyikorog, a megfeszült lánc zörög s nagyot csobban a vödörből visszahulló víz.

Várakozásában fölült fektéből. Csak már hűsölhetne a hideg borogatás alatt!

Lidi sietve jött a vízzel, tarka pingálású cseréptálban hozta s

három kendőt vett ki a ládából. Az egyiket megáztatta, vizét kicsavarta és sietett az urához.

Péter elcsodálkozik :

— Mi az ördögnek három ?

— Hogy fölváltva borogassuk, azért. Meglássa, hogy kiszívja a hektikát a víz. Van egy maroknyi csodafüvem, azt megfőzöm theának. Az öreg Gubriczkyné adta. A király is megihatja, ha megfekszi a hideglelés.

Péternek a homlokát éri a kötés és mindjárt sóhajt, hosszan, elhalón :

— Ááá . . .

— Ugy-e finom ? — aggódik az asszony.

— Ez a mennyország ! — suttogja az ura.

Lidi az ágyhoz húzza a széket, ráteszi a zizetálat. A borogatások sűrűn váltakoznak vagy félórahosszat.

— Már jobban vagyok, — dicsekszik aztán Péter s hálásan néz a feleségére. — Jobban vagyok, akár ehetnék.

Az asszony leveszi Péter fejéről a borogatást, megújítja frissel :

— No még előbb ezt a jéghideget. Igy. Aztán majd a theát jó keserűn. Ó, csak még ez egyszer ne forduljon el tőlünk az Isten !

A malaczkok igen sivalkodtak odakint.

— Megyek, megyek, — szólt Lidi az udvar felé.

— A Palkónak adtál a csuszából ? — tartóztatja Péter a feleségét.

— Adtam.

— Hát Klárinak ?

— Annak is.

— Adj nekik az aprólékból is. A legjavából adj.

Az asszony kilibben, Péter nagy szeretettel néz utána. Mennyire a gondját viseli ez a teremtés ! Az övét is, a gyerekekét is.

— Nesze Palkó, fogd Klári, — hallatszott kis vártatva az ablak alól az asszony szava, aztán hozzát teszi :

— Köszönjétek meg az édes apátoknak. Eridjetek. — A két gyerek betotyog, Palkó kezében libamell, a Kláriéban czomb ; maszatosak a csuszától. Péter mosolyogva nézi őket. A gyerekek megállnak a szoba közepén s kerekre nyitott szemekkel hallgatnak. Félve nézik a bekötött fejű apjukat, elfogódottságukban a rágnivalójukról is megfeledkeznek.

Péter bátorítja őket :

— Palkó, hát nem jössz apádhoz ?

A fiú lesüti a szemeit.

— Klári! Szép virágom! — biztatja Péter a kis lányt.

A gyerekek nagyon meg lehetnek ijedve: tudatlanul egymásra néznek, azzal szó nélkül kisompolyognak a szobából.

— Kis bogaraim! — beczézgeti őket gondolatban Péter, csöndesen feküdve az ágyában.

Nemsokára előkerül az asszony. Friss borogatást tesz az ura fejére:

— Oda voltam fejni, — mondja a szorgoskodása közben.

— Ihatnék! — veti rá Péter.

— A tejből?

— Persze.

— Hát a tea?

— Azt majd azután vagy akár sohase. — És a gyógyuló beteg nekificzánkoló kedvével mosolyog:

— Tán beteg vagyok én?

Az asszony mosolyog:

— Csakhogy jókedvűnek látom!

— A csuszából is eszek, meg az aprólékból is, — legénykedik

Péter.

— Nono.

— Megették a gyerekek?

— Kerül még.

Péter felül, úgy kíváncsiskodik:

— A csuszából is? Az aprólékból is?

— Mind a kettőből.

— Hát csak ide velük. Kutya-bajom. És hogy bőjtöljek? Nem vagyok én barát! Ámbátor ha mindig úgy ehetnék, mint azok! Tyűh, de megéheztem!

Áradozik belőle a beszéd s nem is szűnik mindaddig, míg eleibe nem kerül az étel. Mohón fog neki. A feje megfrissült, — micsoda gyönyörűség így az evés!

A konyhából furesa szag terjeng a szobába.

— Mit főzöl, anyjuk? — szól ki a feleségének.

— A csudafüvet.

— Mi az ördögnek?

Lidi megjelenik az ajtóban, kezében a párolgó italú bögre:

— Kendnek. Hát nem beszéltünk róla? Olyan ez, hogy no!

— Kell a fenének. Hát hektikás vagyok én?

— Ó jaj! De hátha belevette magát a nyavalya?

— Én belém? Úgy vágom! . . .

— Péter!

— Hát persze. A Gubriczkyné kotyvalékját igyam a csuszára?

— Mit adjak, édes uram?

— Bort, a kirelejumát! Hadd szopom le magam. Lemék a pinczébe.

S menne is, ha elébe nem állna az asszony:

— Inkább én.

— Hamar a ládába a bankókkal! — pizskálta Pétert a nyugtalanság és leült:

— Nem bánom. Hát menj te.

A mint kifordult Lidi a szobából, Péter kikapta a pénzt a vánkos alul, megnyitotta a ládát s a legaljára dugta a bankókat. No, most már biztonságban vannak. A bankók is, ő is.

Nevetgélt magában, mulatva a turpisságán, meg azon, hogy majd elfogta a hideglelés, de még idejében eloldalgott. Attól az akasztott embertől származott rá. Úgy tetszett neki, hogy a gyógyulása holmi álomból való ébredés. Hogy is volt csak? Igen, a jelentés miatt főtt annyit a feje.

Ha már belerántódott abba, hogy ő maga ment el jelentést tenni, vajjon okosan beszélt-e? A helyén volt-e minden szó? Mert az ilyesmin bukik meg legkönnyebben az ember. Egy-két betűn. Elhatározta, hogy sorra veszi a délután minden percét, lépését s alaposan meghányja-veti, nem csúszott-e bele a munkába valami hiba, ha mindjárt csak mákszemnyi is és ha igen, miképpen kell majd résen lennie ezentúl.

Hirtelen a torkán akadt a falat.

Miért mosolygott rá az őrparancsnok a jelentés hallatára? Nincs ebben csalafintosság? Hányszor megesett már, hogy hagyták beszélni a tolvajt, a mint jól esett neki, el sem fogták, vártak vele, de közben egy-egy szóval mindig közelebb férkőztek hozzá, szinte láthatatlan hurkot vetettek a nyakába s a mikor aztán kellőleg megérlelődött a dolog, a hurok egy rántással összeszorult. Megvagy, gazember!

Eltolta maga mellől a tányért. Miért mosolygott rá az őrparancsnok? Ez a bökkenő, ezt kéne tudni! Száz koronát is adna azért, ha tudná. Százat? Kétszázat! Miért mosolygott? Ezen fordul meg minden!

Visszaemlékezett arra, hogy mikép jutott nyomára az akasztott embernek s hogyan vette ki a zsebéből a pénzt. Lehetett volna ezt ügyesebben nyélbe ütni? És ki látta volna? Ott a sűrűben? Hiszen mielőtt még megtapogatta volna a feketeruhás úr kabátját, hát előbb

majd kinézte a szemit, nem kémkedik-e valaki! És ugyan ki lesett volna rá, ő rá, Galamb Péterre, a kire tisztelettel néz a paraszti ember, mivelhogy mindig elkel az ilyenféle ismeretség. És ha senki sem látta, kitől tudhatná az őrparancsnok az esetet? Hiszen ha tudná, hát menten rátenné a kezét! Micsoda beszéd az, hogy a tolvajt kedvére beszéltetik s el sem fogják! Bolondság! Ha csak azért nem kukoricáznak vele, mert elevenbe vágó bizonyíték van a kezükben, olyan bizonyíték, melyről a bűnös nem tud.

Mi bizonyíték lehet az akasztott ember dolgában a kezükben? Semmi, épenséggel semmi, még annyi sem, mint a bolha szeme.

Ha a jelentéstételkor pénzt szimatoltak volna nála, gyanus pénzt, hát szent, hogy íziben megmottozzák, vallatóra fogják. Csak-hogy neki nem ment el az esze, hogy a bankókat lobogtatva tett volna jelentést! Eldugta őket s csak akkor kaparta ki, a mikor már túl voltak a protokollumon. Ez aztán az ügyesség! Mi? Tán nem az?!

Száz koronát, vagy uram bocsa', kétszázat adni azért, hogy az őrparancsnok miért nevetett? Hát mitől volt jó a nagy nekigyürkőzés? Egy fillért sem! Más kedvéért reszketett?

Hehe, nevetgélt s megint nekilátott a falatozásnak. Eddig hiba nélkül esett túl a dolgon, de ezután is vigyáznia kell, hogy bakot ne lőjjön. Csak nyugodtan! Nyugalommal sok bajt lehet elkerülni, ha nem is nagyon okos az ember.

Hej, csakhogy biztonságban vannak a bankók! Úgy meglapulnak, összebarátkoznak majd az övéivel, mintha mindig együvé tartoztak volna.

Lépéseket hallott. Csitt! Okos ember csak akkor foglalkozik magának való gondolatokkal, ha egyedül van. A titkos gondolatok könnyen árulkodnak. Hamar félre velük, majd máskor, később . . .

A lépések közeledtek, Péter jól ismerte őket. A Lidi jött, a bort hozta:

— Soká voltam oda, — mentegetőzött az asszony, mikor az asztalra tette az üveget.

Péttert jólesően csiklandozta, hogy a bankók már a ládában vannak:

— Nem baj no.

— Nem tudtam, hogy melyik hordó van soron.

— A középső.

— Én meg a szélsőből vettem, — röstelkedett az asszony.

— Ne bánd, ha mondom.

Felkapta az üveget, a szájához emelte. — Itt a pohár, itt a pohár! — kiáltotta Lidi, de Péter nem hallgatott rá. Csak húzott,

húzott az üvegből jó nagyot, mélyen járót, úgy, hogy a lelke is átmelegedett, fölfrissült belé. Ez aztán a csudaorvosság, nem a Gubriczkyné giz-gaza! Ebből igyék a király, azaz hogy kerül az asztalán különb bor is, ám most csak arról van szó, hogy nagyon szívetmelegítő, bátorító ital ez is. Péter dicsekszik is vele:

— El nem cserélném még a papéval sem!

Az asszonynak hízeleg a dícséret, nem mintha szeretné a bort, — legföljebb megkóstolja, a míg must, — hanem hát örül az ura megtért egészségének. Pirongatáskép mondja, de a hangjából megelégedés érzik:

— Jézusom, egy hajtásra itta meg a felét!

— Nem is méregetem gyűszűvel!

— Hát a tea?

— Azt igya meg a Gubriczkyné. Én ma borral öntözgetem a gégém. Még riogatni talál az akasztott ember, hát aludni akarok.

Lidi észbe kap. Az elébb hektikától féltve az urát, megfélekedezett az akasztottról, most, hogy hall róla, olyan mozdulatot tesz, mint a ki kapva kap az után, a mit elszalasztott.

— A szerencsekötél! — kiáltja. — Hozott kend az akasztott ember köteliből?

Péter elkomorul. Rosszul esik neki a tudakozódás. Másról, mindenáron másról kívánna beszélni s kelleetlenül válaszol:

— Nem törődtem vele. Nem hiszek az olyan szerencsében.

Végigfut a hátán a hideg s úgy érzi, megint szüksége van a bátorító italra. Jót húz az üvegből, az ital erősen megcsappan, külden kell az asszonyt borért:

— No még egy üveggel, fiam.

Igy italozik Péter s közben végére jár az apróléknak is, a csuszának is. Az idő későre hajlik, akár le is fekehetnék az ember. Lidi vetkőződni kezd, de nem sietősen; közben nagyon érdeklődik az akasztott úr iránt. Péter a beszéd elől az ágyba bújlik, a fal felé fordul, úgy mondja:

— Majd holnap. Most hagyj aludni. — S a fülére húzza a takarót.

3.

— Mindjárt elalszok, mindjárt! — biztatta magát, mégis álmatlanul hevert. Fázott, vaczogott a foga, pedig jócskán ivott bort.

Bosszantotta az ijedősége, szidta magát: Bolond, mit félsz? Nem ügyesen csináltad a pénzzel? Lehet ezt okosabban kiókumulálni? Ki tudhat a talált pénzedről? Mit reszketsz?

Valamennyire megnyugodott. Hát persze, persze. Kitől, mitől kell tartania? A pénzt a láda aljára csukta, ezzel úgy el van vágva a dolog, hogy no. Csak már reggel volna!

— Mindjárt elalszok!

S hogy a kívánsága minél hamarább teljesüljön, fölült az ágyban, felibe hajtotta a vánkosát. Hátha nagyon alant feküdt s ez késleltette az alvást? Visszadült. Lám, ez aztán az okos fekvés! Az ember feje nem temetkezik el a vánkosban, hanem jó szabadon szellőződik. Ez pedig aranyat ér! Csak szellőztetni a fejet!

Várta, várta, várta, hogy elalszik. Az álom egyszer-másszor mintha a szemekre lopózott volna, aztán mégis meglépett. Szinte csúfolódott vele: aludni szeretnél? Hohó! Nem addig a!

Elalszok, elalszok, verte a fejébe a vágat. Hol a bal, hol a jobb oldalán feküdt, majd a hátán, de hát az álom makacsul elbujt, nem lehetett siettetni. Felibe hajtotta az alsó vánkost is, szinte meg volt támasztva a feje, a mint visszadőlt rá.

Az óra berregni kezdett, no most mindjárt megszólal. Péter várta, hogy éjfél mondjon. Az óra kis szárnyas ajtaja megnyílt, a kakuk kibujt, de csak tizenegyszer kakukolt.

Péter fejét csóválta. Legalább éjfélnek kellene lennie s az óra tizenegyet ütött. Vagy tán mégis tizenkétszer szólt s csak ő számolt roszzsul? Meg kell nézni, mennyit mutat! Fölállt, világot gyújtott s az óra felé közeledve, magasra tartotta a gyújtót. Nagy figyelemmel nézett, az óramutató most billent el a tizenegyről.

A feleségére pillantott. A Lidi békeségesen aludt a másik ágyban, mellette a kis Klári. Öröm volt nézni, a mint átkarolva fogta az anyját, mintha sohasem akarná elereszteni. A Palkó a diványon alszik, a másik kettő a kisebbik ágyban, mind szunnyad zavartalanul, csak neki kell bámulnia a siket sötétségbe. Inkább követ törne nap-szám, pedig ugyancsak elszokott a keményebb munkától.

Visszafeküdt. Mikor lesz éjfél! Hát még hajnal! Vagy sohse hajnalodik ki? Legalább pitymallanék már!

Nem volna szabad csodálkozni a virrasztáson, ha itt kisértene az akasztott ember lelke, de hiszen erről szó sincs. A pénz is jó helyen van, hát mi a mennykőtől kell ijedezni?

És mégis. Az ijedősség beléje lopakodott, egyre rágicsált rajta.

Az idő igen lustán koczogott. A kakuk elkiáltotta az éjfél, az egy órát, majd kettőt, Péter úgy meggörnyedt a várástól, mintha napok óta zsákot hordott volna a tóparti molnárnál.

Három óra tájt az álom elunta a gúnyolódást, rászállt Péterre, de hamarosan elunta a barátkozást is.

Péter fölriadt. Arra riadt, hogy valaki a vánkosa alatt kotorász s a pénzt kutatja. A talált pénzt, a bankókat!

— Mi az, mi az?! kiáltotta holtrémülten s a vánkosokra könyökölt, maga elé tartva a másik karját, a mint támadás ellen szokás. Védeni kell a pénzt, védeni rogyásig! Időbe telt, míg a ládára gondolt. Hiszen a bankók már ott vannak, nincs mit védenie! Nagy megnyugvás melengette, lecsitultan szólt:

— A láda, a láda!

A Lidi állt mellette, szeliden tudakolta:

— Álmodott kend? Megnéztem, hogy nincs-e baj? S a vánkos mind' össze van túrva.

— Úgy jó az, összehajtogatva, keményen.

— De hát hadd igazítsam meg, ha már összehajtogatva akarja. A feje nem is volt vánkoson, még majd megint megfájdul.

— Vánkos kéne.

— Adok — mondta Lidi s már hozott is egyet a maga ágyából. Megrázta s a két felsőt felibe hajtva annyi szeretettel igazította az ura feje alá, hogy Péter szívesen csókolt volna neki kezét, a hogy a gróftól látta. De Péter attól félt, hogy az asszony elneveti az ő nagy nyomorúságát, a min sírni kellene, nem nevetni. Egy ember pénzt talált az erdőn s aztán ne adj Isten, hogy aludni tudjon miatta...

— Jó lesz így? — aggodalmaskodott Lidi.

— Jó. Mindjárt elalszok.

— Tán még nem is aludt kend?

— Hogyne aludtam volna. Úgy mint a tej.

— Talán mégis jó lett volna a tea...

— Nem vagyok én hektikás!

— Nem, nem! Hála Istennek, de a teától csudamód elalszik az ember. Gubriczkyné mondta.

— Mondta? — bukik Péter a remény után.

— Hogyne mondta volna! Hitet tesz rá a falu is.

— Ide vele.

— Főzök mindjárt.

S szalad ki a konyhába. Hallani, hogy tapogatózik a sötétben, itt is, ott is keresgél, hopp, most eldőlt valami, holmi bögregéle, jaj tán tejföl volt benne...

Péter sebtiben világot gyújt s igyekeznék ki a konyhába. De a gyújtó elalszik, óvatosabban kellett volna vele bánni. Meggyújt még egyet, Lidi után megy.

— Eldült valami? — kérdi tőle.

— El, — röstelkedik az asszony, — egy kis aludttej.

— Nem baj no. Hamar a lámpát!

Lidi leveszi a lámpát a falról, lekapja az üvegjét s az ura elé tartja. Péternek már az ujját pörköli a tűz, mégis életre támasztja vele a lámpa belét. Frissen rá az üveget! Alig hogy ráteszik, a láng lobogni kezd, féloldalt ég, végül megmarad.

Csöndes világosság ömlik el a konyhán. Az asszony gallyakat tör, a tűzhelybe tömi őket, a tetejükbe papirost s meggyújtja. A papiros lobbot vet; ropog, hajladozik a lángjától a száraz galy. Péter meglepődéssel nézi a munka sietségét:

— Meglesz mindjárt, úgy-e? — Lidi a tűzhelyre állítja a bögrét:

— A míg elmond egy miatyánkot.

Péter nem válaszol. Nem mintha imádkozni akarna, — tudja Isten, elszokott tőle, fehérszemélynek és gyereknek való az ilyesmi, — hanem hát az asszony ügyeskedésére fordul a figyelme.

A tea felforr, Lidi lekapja a tűzről, átönti egy másik bögrébe s hogy hűljön valamicskét, fúja, fújdogálja, azzal viszi be a szobába. Péter lefekszik, az asszony még egyszer megigazítja a vánkosokat, — no most már a püspök is elalhatik rajtuk! — s nyújtja a teát.

— Olyan ez, mint a mennyei manna, — kínálgatja Lidi boldogan, hogy az ura mégis csak megfogadja az okos szót.

Péter kezibe veszi a bögrét, ő is fujja, hűti, végre megizleli. De mindjárt elhúzza a szájától:

— Keserű, — mondja csalódottan, — ménkü mód keserű és forró, mintha meg volna veszekedve.

Lidi nem tágít:

— Úgy jó ez — rátartóskodik szeliden — keserűn és forrón gyógyítja a mellet, különben gyógyítja, mint az elektrika.

Péter nagysokára legyűri az italt s hamarosan érzi is a hatást. A tea, úgy véli, átjárja a csontjait is, mi tagadás benne, jobban mint a bor. Átjárja, megmelegíti és nini, el is álmósítja. Ej de mesés ital! Ki hitte volna, hogy az öreg Gubriczkyné ilyen okosan válogatta össze a fűvit!

Reggel már javában zsvajkodtak a ház körül a gyerekek, még mindig aludt. Talán föl sem ébredt volna délig, ha Lidi nem költögeti:

— Péter...

Megnyitotta a szemeit, álmosan pislákol:

— Megyek!

— Ne adjak előbb borogatást?

— Nem kell. Olyan tiszta a fejem, mint a forrás vize.

— Hát teát?

— Majd este.

Fölkászálódott az ágyból, megmosakodott derékig, megette a falat szalonnáját, rá egy pohárka törkölyt s nyúlt a puskája után.

— Csakhogy meggyógyult, — nevetgél Lidi.

— Olyan vagyok, mint a makk!

Nekivágott az erdőnek, de nem ám a sűrű felé, a hol tegnap mászkált, — a szentnek sem menne oda! — hanem az ellenkező irányba. Az este és az éjjel ugyan ezerszer meghányta-vetette a tegnapi esetet, most megint sorát ejtette. Nem bujkál-e hiba valahol?

Soká járkált, nem törődve mással, csak a maga bajával, de hibát nem talált. Lehet is az olyasmiben szálkát találni, a mi okosan van kifundálva!

Minden a kedvére volna, ha nem dülleszkednék rá annyira a fáradtság. Tán a miatt, hogy nem aludt eleget? — A tisztáshoz közeledett, no ott majd megpihen. Pipára gyújt, aztán — nagy úr legyen, a kivel cserélne.

Zörgést hallott. Megállt, fülelt. Talán őz vagy szarvas? Meglehet. Alig várt egy szempillantásig, a bokrok mögül öregasszonyi hang alázatoskodott:

— Én vagyok, aranyom, én vagyok...

A Gubriczkyné volt, hát persze, hogy az. Mindjárt gondolhatta volna, hiszen mindennap itt botorkál az öreg, hol gallyért, hol pedig gombáért.

Az öreg asszony előbujt:

— Én vagyok...

Péter a teának örülve szívesen köszöntötte:

— Adj Isten, néne.

— Fogadj Isten, lelkem. Egy kis rőzséért küzködök, a mit a törődött hátamon elbirok... ha már szabad a szedés...

— Szabadnak épen szabad...

— Persze hogy az! Mi volna, ha ezt is megvonnák a szegény embertől? Azóta, hogy megköszvényesedett az uram lába s nem bírja fűjtatni az orgonát, bizony, betevő falat is alig kerül.

— Nehéz sor az élet, — okosodik Péter.

— Ó, ha azt maga tudná, aranyom! Az ember folyton lesi a szerencsét, de hiába s összefonnyad, mint az aszalt körte, mint jómagam.

Péter szánakozóan nézi az asszonyt:

—Ezen a Poncius se segíthet. Mit tehetünk?

— Mit? Megmondom. Egy darabka kéne a szerencsekötéltől... egy darabka, csak annyi, hogy épen lássuk...

— Miféle kötéltől?

— A tegnapiól, drágám, az akasztott ember köteliből.

Péter meghökken, a haját borzogatja a kérés.

— Közeliben sem voltam az akasztott embernek!

Gubriczkyné szemei megélenkültek, látszik, hogy nem hisz Péternek:

— Tegnap, tegnap, — bizonyítgatja az igazat.

— Tudom, tudom, értem, értem és mégsem mondhatok mást. Csak messziről láttam feketélleni, de a közeliben nem voltam. A milyen komisz szája van a világnak, még ráfognák az emberre, hogy... meglopta a halottat...

— Ó, ó, hát lehetséges volna az ilyesmi?

— Mi? Hogy ráfognák az emberre?

— Nem, hanem hogy meglopja a halottat.

Péter nekitüzesedik:

— Én nem hiszem, nem tudnám elhinni még a legczudarabb emberről sem, de hát, mondom, a világnak az a mosdatlan nagy szája...

— Hát nem is látta?

— Nem én. Ép csak úgy odapillantottam. Feketélt, lógott, nekem sem kellett több, szaladtam a csendőrökhöz. Megjelentettem az esetet. A többihez semmi közöm. Az már az urak dolga. Hogy volt-e nála pénz, mennyi és halom ilyenféle kérdés, az már mind a protokollumba való.

— Persze, persze. De mivelhogy a Mátyusné tegnap azzal verte föl a falut, hogy ilyen meg olyan finom úri ember akasztotta föl magát, mutatott is a köteliből egy darabkát... széles pántlikaforma volt... hát mondok magamban, én is kérek belőle egy szemernyit... Szegény embernek való szerencsét... A Mátyusné azt is firtatta, hogy az Istenben boldogult meg sem csunyúlt...

— Ördögöt nem! — szaladt ki Péter száján a tiltakozás. Kiszaladt orvúl, árulón, visszaszívni nem lehetett.

— Mégis látta? — kíváncsiskodott Gubriczkyné.

Péter neheztelőre fogta a hangját:

— Ej, hát nem hisz nekem? A mit tudok, azt a Krajezár Mihálytól tudom, meg az uraktól. Én vezettem őket az erdőbe, aztán beszéltek a halotról. Tőlük tudom, a mit tudok. Nem érti, néne?

Az öreg asszony bólogatott.

— Értem, hogyne érteném, aranyom. Hát nem kaphatok a szerencsekötélből? . . .

— Magamnak sincs.

— Pedig azt hittem, van. De kár . . .

— Ez bizony nincs máskép, — szolt Péter s azon iparkodott, hogy minél előbb odébb állhasson. Az ördögnek kell az ilyen terefere!

— Fölsegítsem a hátára a rőzsét, néne?

— Az Isten is megáldja! — Péter fölemelte a rőzsét, az öregasszony nagy sopánkodva megindult a falu felé. Péter körüljárta a tisztást, közben meg-megállt. — Csakhogy megszabadult Gubriczkynétől! Nézd no, hogy vallatóra fogta az öreg! «Hát nem látta? Mégis látta?» Az volna még csak az igazi szégyen, hogy vénasszony csalja törbe! Ő jól megállta a helyét a jelentéssel az őrjáratparancsnok meg az urak színe előtt, — tán nem igaz? — most meg majd a Gubriczkyné kezdi piszkálni a kérdéseivel: hogy is volt az, lelkem? Hát nem látta? Mégis látta?

Nagy kedve támadt, hogy utánaéjzen Gubriczkynének, a mint hogy az ember utánaéj annak a veszedelemnek, a mi elmúlt tőle. Kikerült az útra, a melyen az asszony előbb elindult. Mindjárt meglátta az öregot, — bizony jó messzi botorkált már. Péter csak nézte, nézte. — Ha ő ijedős ember volna, még azt hinné, hogy Gubriczkyné föl van bérelve, hogy az urak megfizették holmi puhatolózás kedvéért. Csak akkor gondolná ezt, ha ijedős volna. De ő nem ijedős! Mi? Hogy tán az? Bolond beszéd! Kitől, mitől kéne félnie? Ugy-e hogy senkitől, semmitől? No hát!

Az erdei út hosszú volt, soká bámulhatott Gubriczkyné után.

A közelben harkály kopogott, az erdő meg sütkérezett, alig pihegett.

Péter összereszt. Nem volt-e hiba halottfosztogatásról beszélni Gubriczkynének?! Mitől jó az ilyesmi? Az öregasszony könnyen gyanús fog s megtoldva kürtölgeti világgá, hogy így meg amúgy iszonyatos bűn történt, csak azt nem lehet tudni, hogy ki követte el . . .

A homlokát törülgette. Tyüh, a tagadóját, ez sehogy sincs jól! Hiba, hiba. Meg szerette volna magát ütni. A vére olyan bolond lüketésbe fogott, mint az este. Hogyan köszörülje ki a csorbát?!

A faluból ideszolgált a déli harangszó, a mikor egérutat talált.

Halottfosztogatás? Hiszen ott találták az urak a pénzt a halottnál. Négy korona 20 fillért találtak. Kinek van még egy szava, mi? Tessék bizonyítani, igen, igen, bizonyítani és ne szájaskodni. Hiszen csak megmukkanjon Gubriczkyné, úgy elrángatják a nótáját, hogy attól koldul.

Megkönnyebbült, mintha hájjal kengették volna s új hunczutság körül ravaszkodott.

Mihelyt hazaér, első dolga lesz a pénzt kivenni a ládából s a padlásra dugni a mestergerendák közé, úgy hogy a herköpáter sem találja meg, ha ötször annyit igérnének is neki.

Nincs mitől félnie, — már hogy volna! — de hát... tegyük fel, Gubriczkynének el talál járni a szája, hogy meggyanusítja őt s egyszer csak meglepik az urak. Hoczi, Péter azt a ládát, hiszen majd fölvetik a bankók... Ő majd nagy sunyin a bajuszába fog nevetni az ilyen beszédre és nyugodtan — de milyen nyugodtan! — sorra nyitogat mindent. Legelől a bankós ládát. Tessenek megvizitálni... kerül benne bankó, hogyne kerülne, de legjava örökség. Írás van róla, megkövetem alássan és mivelhogy nem vagyok devernya ember, hát megőriztem mind az utolsó fillérig. Aztán meg, könyörgöm, húsz év óta szolgálok egy gazdát, húsz év óta ismer a falu, de még soha senki sem hányt rám ennyi kígyót-békát. Ennyit? Egy mákszemnyit sem! Köpjének a szemembe az urak, ha nem igaz, a mit mondtam...

És mit tehetnek az urak? A pénzről írás van, ő mocsoktalan ember, ezt mindenki tudja, hát mit tehetnek? Eloldalognak s még majd őt követik meg... A bankók pedig ott lapulnak a padláson, — hej sokért nem adná, ha már ott volnának. Sietni kezdett. A bankók mindjárt a padláson lesznek. No, kell ide különb ész?! Ki fundálná ki ezt okosabban?

Lidi a kapu előtt várt rá, mosolygott feléje:

— Semmi baj, úgy-e?

Péter is mosolygott:

— Mi volna?

— Hát a hideglelés meg a...

— A hektika?

— Az. Hogy pusztítaná el az Isten...

— Kutyabajom!

— Mindig így legyen.

Finom peccsenyészag pajkoskodott a ház körül, Péter úgy szaglálta, mint a virágot:

— Vendég lesz?

— Dehogy lesz. Csibét sütök, kendnek sütöm. A félholt is fölébredne tőle. Azt akarom, hogy megerősödjék kend.

Beléptek a szobába. Péter az ágyra tette a kalapját, helyére akasztotta a puskáját s a pénzes ládára pillantott:

— Jól van no, hát csibét eszünk. Csakhogy... izé... nem mindjárt...

— Pedig készen van. Akár hozhatom is.

— Sok a dolgom. Írásokat kell előhajkurásznom az adóru, meg aztán elkéne már egyszer rendet teremteni a padláson. A széna úgy össze van túrva, mintha disznók gázolnának benne.

— Ebéd után nem lehet? — sajnálkozott Lidi.

— Ebéd után elnyújtózok — mondta Péter határozottan. — Hozz addig egy kis bort, fiam, én majd hamar összevágom a magam dolgát.

A mint Lidi kifordult a boros üveggel a konyhából, Péter a ládánál termett, felnyitotta a lakatját s elvette a pénzt. Mind együtt volt, megnyálazott ujjal lapozgatott benne. Egy, kettő, három — ennyi volt. Ni, a negyedik százaz az övéből hogy odasimúl ehhez a háromhoz. Gondosan különválasztotta őket, még csak az kéne, hogy a saját maga pénzével is bujkáljon! Azt a bizonyos három százkoronást a nadrágja zsebébe dugta s csöndeskén elzárta a ládát. A Lidi még a pinczében volt, mikor ő a padlásra ment.

Odafönt megcsapta a szénaillat. Körülnézett. Nem látja senki. Óvatossággép az udvarra is lenézett, de csak a kotlós tyúkot látta, a mint kapirgált, körülötte meg vagy egy tuczat pihés csibe lábatlankodott. Soká időzött. Minek sietne? Nem éhes, de ha az is volna, a mostani dolga mindennél előbbre való. Jól kifürkészte a padlás minden zugát, míg végre kedve szerint való helyet talált. Ni, ebben a szögletben, felül . . . kívánni sem lehet külön helyet! Odadugta a bankókat.

Jó ideig tett-vett a széna körül, csakugyan elrakosgatott egyet-mást, azzal lejött.

Lidi már szólóngatta:

— Péter!

— Itt vagyok, — lépett be a konyhába — itt vagyok. Hadd lám, merre van az a csibe?

Lidi előbb a levest hozta, utána a pecsenyét.

— Csak egy csibe? — tréfálkozott Péter — hiszen ennyi egy fogamra sem elég!

— Igen ám, de töltelék is kerül benne . . . No meg tepertős pogácsát is sütöttem.

Bánta is Péter a pogácsát! A bankók helyen vannak, ez a beszéd! Most már igazán túl van minden bajon. Félhajtott egy pohár bort, csettintett a nyelvével:

— A királylyal sem cserélnék!

4.

Hogy a királyljal sem cserélne? No, ezt csak úgy mondta, hogy az egészsége miatt ne aggódjék az asszony. Mert a mi a cserét illeti, arról lehetne beszélni, legalább is addig, míg a tegnapi eset el nem csitul. A király bankókkal törülközik, — ó, ha neki ilyen dolga volna!

Ebéd után ledült a grófi diványra. A pénz már a padláson van! Ezt süsse ki valaki! Már most is túl van minden bajon, — köd előttem, köd utánam! — hát még akkor mennyire lesz túl, ha elfelejtődik a tegnapi eset. Erre a gyönyörűségre még várnia kell s ő fog is várni türelemmel.

Alig hevert félórásckát, megint nyakába vette az erdőt. A míg erre-arra járkált, az a bolond kívánsága támadt, hogy jó volna, ha lehetne, kettőt-hármat csavarintani az idő kerekén. Micsoda pompás sor volna az, hogy ha holnap reggel arra ébredne, hogy a tegnapi eset óta már három hónap is elmúlt, vagy ha már három nem, hát legalább kettő. No, majd lefogy, ha mindjárt sántítva kullog is.

Elővette a pipáját, megtömté. Épp hogy rágyújtott s folytatta az útját, megint öregasszonyt látott maga felé közeledni. Az Ambrozyné volt. Odaszerénykedett hozzá:

— Adjon Isten jó napot, lelkem. Hogy szolgál az egészsége?

Péter tovább akart menni, csak úgy elmenőben mondta:

— Jobban is szolgálhatna.

— Ó, ó, — bólogatott az öregasszony — csak nem az akasztott ember babonázta meg?

Péter megállt, kelletlenül vetette oda:

— Engem? Mi közöm hozzá?

— No ha már ott találta a sűrűben — alázatoskodott Ambrozyné.

— Én? Ki mondja?

— Istenkém, hiszen tele van vele a falu.

— Hogy én találtam meg? — tiltakozott Péter.

— Persze.

Péter megbékítette a hangját:

— Hát iszen szó, a mi szó, látni én láttam meg először, de csak messziről s szaladtam mindjárt a faluba, hogy meg ne lopja valaki, a míg oda járok... Azért szaladtam.

— Tudom, tudom.

— Senki sem parancsolta rám, mégis szaladtam. És megjelenttem. Tudom én, mi a kötelesség!

— Ó, hát ki gondolna rosszat! — nevetgélt Ambrózné.

Péter meghökken:

— Micsoda rosszat? Hogy meglopta valaki?

— Dehogy! — mosolygott Ambrózné ezer ránczba szalajtvá az arczát — dehogy! Arra értettem, hogy magáról nem gondolhat senki rosszat. Hogy tudja, mi a kötelesség...

Péter kifeszítette a mellét:

— No hát azért!

S mindjárt barátságosan kérdezte:

— Gombát szedett, néne?

— Azt, lelkem, egy keveskét. Legalább ez jusson a szegény embernek, ha már más nem jut.

Péter az erdő túlsó sarka felé mutatott:

— Kosárra való úrigombát láttam amarra. Kár volna ott-hagyni őket.

Ezzel elköszönt; az öregasszony utána tipegett.

— Ha meg nem sértem... és adna egy darabkát a szerencsekötélből...

Péter alig tudott tőle szabadulni. Bosszankodott. Mi bújt ezekbe a vénasszonyokba, hogy máskor kerülve kerülték, most meg mind idefut hozzá? Ez már mindig így lesz?

Nagynehezen kihúzott három napot, akkor meg Lapsánszkyné ujságolta neki az erdőn, hogy az akasztott emberről az ujság is szól. Még pedig a pesti ujság! A Mátyusné mondta. A főtisztelendő úr olvasta.

Eddig is föl-fölriadozott az álmából, de ezen az éjjelen nyitott szemekkel hánykolódott. Mi a csuda lehet abban a pesti ujságban? Tán csak nem akadtak meg az eseten? Meg fogja kérni Mátyusnét, hogy ő is elolvashassa. Holnap ebéd után, a mikor szundikálni szokott a főtisztelendő úr, majd beállít a plébániára.

Alig bírta bevárni az időt. Kábultan botorkált az erdőn. Sehol sem volt maradása, mintha tükön járna.

Szinte reszketett, a mikor benyitott a pap kapuján. Levett kalappal került beljebb az udvar felé. A Mátyusnét fürkészte, — hiába. A veranda felé tartott, bizonyosan ott lesz. Itt sem látott senkit; körülnézett, visszaindult, hát akkor szólalt meg a háta mögül a főtisztelendő úr. Az udvar tele volt rózsákkal, nem lehetett őt észrevenni.

A plébános úr kibujt a virágok közül kertészollóval a kezében:

— No, mi járásban van Péter?

Péter hajlongott:

— Dicsértessék...

— Mindörökké.

— Az ujságért jöttem, könyörgöm, a pesti ujságért. A melyikben benne van az akasztott ember esete. Azért jöttem, instálom. A Lapsánszkyné mondta, hogy benne van. Szívesen elolvasnám...

— Odaadom, olvassa el — bólogott a pap s mindjárt a konyha felé kiáltott:

— Mátyusné!

A papgazdasszony megjelent:

— Tessék parancsolni, főúr.

— A Péter a tegnapi lapot kéri. A hintaszékemen van vagy az íróasztalon. Hozza ki.

Mátyusné eltűnt s a plébános úr közelebb jött Péterhez. A fejét csóválta:

— Ilyen borzasztóság! Eldobni az életet, a mivel Istennek tartozunk!

Péter leverten bólogatott. Várt, nem tudta, mit mondjon, aztán kinyögte:

— Bizony, bizony. Igen súlyos eset. — A papgazdasszony megjelent, hozta az újságot s nyújtotta Péternek:

— Tessék. Többet is írhattak volna, ha már a mi falunkban történt.

Péter háromszor is megköszönte a főtisztelendő úr szívességét. Épp csak hogy kívül volt a kapun, gyorsan igyekezett tovább. Hamar az erdőbe!

A mint elérte az erdőt, nem is ment tovább. Az erdőszéltől beljebb négy-öt lépésnyire hatalmas tölgy hűsölt, az alá dőlt. A kabátját is levette, hogy annál kényelmesebben olvashasson. Lefeküdt s mindjárt az első oldalon betűzni kezdte az ujságot, de itt nem esett szó az akasztott úrról, csak a királyról, miniszterekről, meg ilyenféle nagy urakról. Végigkászolódt a második, a harmadik oldalon, ott sem beszéltek a feketeruhás emberről. Majd a negyedik, majd az ötödik oldalon fürkészett, — hasztalan. Ha a plébános úr nem mondta volna, hogy bent van az ujságban, el sem hinné. Izzadt, fűjt, ide-oda kapkodott. Aztán kénytelen-kelletlen elhatározta, hogy elolvassa az ujságot az első betűtől az utolsóig. A nagy eset úgy el van benne dugva, hogy másképp sehogysem tudná megtalálni.

A szomszéd fán mókus szökdösött, Péter észre sem vette, nem is hallotta. Úgy nekidült az olvasásnak, hogy a pipájáról is megfeledkezett. Bizony, kemény munka volt a keresgélés, ám Péter olvasott elszántan. Benne van, hát meg kell találni, ha éjfélig olvas is. A mi királyunkon kívül az angol királyról, a spanyol királyról is

írt az ujság, meg a török szultánról, — hiába no, nagyurakkal mindig teli van az ujság.

Már-már alkonyodott s még mindig nem akadt a várva-várt részre. Kihúzódott az erdő legszélére, úgy olvasott tovább. A szemei kápráztak.

Hát hol van, merre van?! Jóformán el sem sóhajtotta panaszát, a mint eléje sorakoztak az öngyilkosságról szóló sorok. Sorok? Hisz ha annyit írtak volna a dologról, mint a királyokról, de nem, — alig három sor volt odavetve az ujság vége felé tetűnyi betűkkel arról, hogy ismeretlen úriember hullájára akadtak s hogy a nyomozás megindult.

Péter húszszor is elolvasta a hírt. A nyomozás megindult! Letette az ujságot, maga elé bámult. Miféle nyomozás? Csak nem gyanakszanak rá?! Hiszen meg sincs említve a neve! Vagy hogy éppen a gyanu miatt nem írták meg ilyesformán: a hullát Galamb Péter erdőkerülő találta meg?! Tyűh, a teremtésit, ezt kéne most tudni! Rágódott, törte az eszét, a feje is megfájdult belé: kit vagy mit nyomoznak?! Ez a világfölforgató kérdés!

Föltápszkodott, elindult hazafelé. Bandukolása közben meleg gondolat vigasztalta: miért dugtad a padlásra a pénzt? Hátha fölviszi az urakat a padlásra az ördög? Az urak nagy kópék! Sok mindent kisütnek. Hanem varrd a pénzt a viselt gunyád belsejébe, ott a kutya sem keresi. Én mondom!

Nekibátorodott. Bevarrja a bekecsibe a bankókat! No urak, van-e ennyi sütnivalótok?!

Vacsora után előszedte a kalendáriumot, az ideit is, a tavalyit is. A míg az asszony el nem alszik, addig olvas, aztán aló föl a padlásra a pénzért! Ezt ugyan most is megtehetné, de hát a Lidi ne akadjon meg semmin, még azon se, hogy vacsora után mit keres ő a padláson.

A kalendárium sokat írt Afrikáról, elefántokról, meg fura viseletű népekről, de hiszen írhatott volna akármiről, Péter szeme úgyse fogta a betűt. Csak Lidit leste, mikor fekszik már le.

— Kend még olvas? — ásított az asszony tíz óra tájt.

— Persze. Muszáj. Nagyon el vagyok maradva a világtól.

Lidi alighogy ágyba került, elaludt. Péter még várt. Csak hadd aludjék jó mélyen. Tizenegykor már hortyogott az asszony. Péter lehúzta a csizmáit, lábujjhegyen kilopózott a szobából. Csöndesen akarta visszahúzni a konyhaajtó tolózárát, ám az kenetlen volt, nyikorgott. No csak óvatosan! Az ajtó megnyílt, zajt csapott. Péter mozdulatlan maradt, figyelt. Hátha fölébred az asszony? Lidi aludt tovább. Kimehet bátran!

Fölsurrant a padlásra, a gerendák közül kikaparta a pénzt, azzal usgyé vissza. A nagy ládából előszedte a bekecsét s negyedóra sem telt belé, a bekecs megint ott lapult a ládában a régi helyén, bélésében a bankókkal.

A munka végeztével Péter majd hogy hangosan nem mondta: no most már nyomozhattok!

A minthogy úgy is van. Ha már mindenáron nyomozni akarnak s akár fölvetik a padlást is, a foldozott, majdnem koldusnak való bekecsre senki sem gondolhat!

A következő héten már meg az vette magát az eszébe, hogy a pénz csak egy helyen volna biztonságban: nem a bekecsben — nem ám! — hanem a tyúkólban. Nincs mit tartania a nyomozástól, de hátha idehossa a nyakára az urakat az ördög, fölvagdoszák a ruhákat s a bekecsben megtalálják a bankókat: hát ez mi a csuda, Péter? Nem az akasztott ember pénze?

Megrázkódott.

. . . Hamar a tyúkólba, csak a tyúkólba velük, — ilyet még nem fundált ki földi ember! S azzal az ürügygyel, hogy kimeszeli a tyúkólat, — így van ez a plébános úrnál is, — még aznap oda-lopta a pénzt.

Éjjelenként mégis föl-fölradozott. Pedig már elkelt volna a békességes alvás, mert a nagy eset óta megsoványodott, a szemei beestek. A pénzt még csak eltitkolja, de hogyan titkolja el azt, hogy egyre fogy?

Egyik éjjel, a mikor úgy rémlett neki, hogy nyomozni jönnek a házába, nagyot kiáltott s majd kiugrott az ágyból.

A Lidi is fölriadt, odaszaladt hozzá:

— Mi baj, az Istenért?

Péter a vánkosára könyökölve, szótlánul nézte az asszonyt.

Az udvar felől besütött a hold.

— Beteg kend? — ijedezett Lidi.

— Megbolondult a fogam, — nyögte Péter.

— Jaj, de megijedtem, — reszketett a felesége. — Főzők teát, jó?

— A Gubriczkynéét?

— Azt.

— Jó a fogfájástól?

— Hogyne volna jó! Kifog az még a halálon is.

— Főzz no belőle.

Az asszony úgy is tett, Péter jócskán ivott belőle.

— Öblögesse, öblögesse, — nógatta Lidi.

Péter féloldalt hajtotta a fejét, mintha fájós fogra eresztette volna a teát.

— No még! — biztatta az asszony.

Péter úgy itta meg a teát öblögetve.

— Kiállt a czudarból a fájás, — mondta, a mint visszafeküdt.

— Mégis félek, — rebegette Lidi.

Péter a nyomozásra gondolt:

— Mitől?

— Attul, hogy . . . hogy . . .

— Ne félj no, — bátorította Péter az asszonyt, pedig maga is reszketett.

Lidi a nyakába borult:

— Attul, hogy mégis csak hektikás kend, — siránkozott az asszony, — úgy meg van soványkodva, mint a kibe hálni jár a lélek.

Pétert szörnyen levágta a felesége sírása. — Ihol a, nem lehet az asszony elől eltitkolni a bajt. Hogy is lehetne, hiszen jóformán úgy lötyög rajta a ruha, mint a madárijesztőn. Még majd tán meg is öszül s olyan lesz, mint a görbehátú öreg Osskó. Hej, a keservit annak a czudar pénznek!

Alig tudta megvígasztalni Lidit.

A következő éjjel megint nem nyughatott az ágyban. Föülte, hallgatózott. A nagy csöndben idehallatszott a faluból a kutyák ugatása. — Hisz még megbolondul ettől a kálváriától! Meg, ha túl nem ad a pénzen! Mi a csodának őrzi? Megveszi a tóparti molnár tehenét s malaczkokat is vásárol. A háromszáz korona úgy eltűnik, mint a füst. Ingyen téhen, ingyen malacz kerül a házhoz, — kell ennél nagyobb öröm?

Kivárta, hogy még inkább elcsituljon az eset, aztán egy vásárnap pitymallatkor előszedte a pénzt a tyúkölből. — Gyertek a molnárhoz, bűdösök! Eluntalak benneteket!

A régi turpissága szerint előbb majd három-négy gazdához is beállít kölesönt kérni. Soha jobbkor nem veszi hasznát ennek a csalafintosságnak, mint most. Ki gyanakodhatik rá azért, mert tehenet vásárol? Mi, hogy lopott pénzből vette? Ott az öreg Osskó, a Fullajtár, meg a fiatalabbik Csalán, azok hitet tesznek rá, hogy tőlük kapta a pénzt. Miféle piszkolódás ez? Azért, mert szegény ember valaki, még nem kutya! . . .

A reményében nem csalatkozott: az öreg Osskó is adott pénzt, Fullajtár is, meg a fiatalabbik Csalán. Hármójuktól majd kétszáz koronát kapirgált össze, — hja, pontosan fizető embernek nagy a

hitele. A kétszáz koronát hazavitte, elzárta a ládájába. A bajuszába nevetett. Csak hadd pihenjen ez az új pénz! Ha elkövetkezik a fizetés napja, azon mód fizeti vissza, a mint kapta. Most pedig frissen a molnárhoz!

Lidinek nagyon tetszett a tehénavásárlási szándék, — hát ezen-túl majd két tehenük lesz!

— Sokat alkudjon az árából, — figyelmeztette az urát a kapuban, — az öreg molnár is sokat elcsipeget a lisztből.

Péter az erdőn át igyekezett a tóhoz. Örülni szeretett volna, hogy végre-valahára megszabadul az átkozott pénztől, de valami nyomasztó érzés ült rá, szinte húzta visszafelé. Ni, az erdő milyen haragos zöld foltokkal néz rá: no Péter, ez aztán derék dolog volt! Halottat meglopni! Csak a neved szelíd, a lelked az ördögé!

Szemére húzta a kalapját, úgy ment tovább. A mint a fele úton volt, valaki utánaszólt:

— Hová viszi a háromszáz koronámat? Tárcaztul együtt kivette a zsebemből. Nem emlékszik?

Sietősebbre fogta a lépéseit, csakhogy a hang utánalopakodott s oly tisztán szólt, mintha közvetlenül a füle mögött beszélne valaki:

— Kivette a zsebemből, nem emlékszik? Hová viszi?!

Futásnak eredt s meg sem állt, míg ki nem jutott az erdőből. Csak innen mert visszanézni. Seholy lélek. Ej, ej, de görbén vet az esze!

Megpihent s ballagva ment a malomhoz. A közelébe jövet három szelindek csaholt feléje, biztos, hogy megtépázzák, ha a láncz nem marasztalja őket. Az udvar felé került, a molnár akkor jött ki a fészertől s lecsöndesítette a kutyákat.

Péter köszönt:

— Adjon Isten, Máté gazda.

A molnár a kezét nyujtotta:

— Fogadj Isten. Tyűh, de rossz bőrben van Galamb uram! Beteg tán?

— Beteg? — veti föl a kérdést ijedten Péter. — Nincsen nekem semmi bajom.

Azzal, a mennyire éppen kitelik az ijedtségétől, mosolygóan teszi hozzá:

— Csak hogy szegény vagyok . . . — Máté nem derül fel a tréfára:

— Szegény? Mit szóljak én? Engem azok a bitangok koldussá tettek. Szerencse, hogy agyon nem vertek!

Péternek elröppen a nótázó kedve. Nem érdekli a molnár baja, csak a magáé.

— Hát csakugyan megsoványodtam?

— Ha még csak az volna! De olyan a színe, mint a citromé.
Sohsem láttam ilyenek.

Péter előszedi a pipáját, megtömi s rámutat:

— Pedig épp oly jól esik, mint előbb.

— Csodálom.

— Mitől csodálja?

— A betegségétől.

— Úgy vagyok, mint voltam, — erősködik Péter.

— Dehogyan van. Nem köhög kend?

— De nem ám! Nem vagyok én hektikás!

— Pedig azt hittem. Adja Isten, hogy ne is legyen. — Péter tüntetőleg pöfékel:

— Száz évig is elélek én! — S körülnéz:

— Min dolgozgat, Máté gazda?

— A kocsikerekeket kalapálgatom. Mindent magam végzek, nagyon meg vagyok szorulva.

— Éppen azért jöttem.

A molnárnak megcsillan a szeme:

— No?

— Éppen azért. Mondok, ha eladja a tehenit, én megveszem.
Ebben a járatban vagyok.

Máténak ínyére van az ajánlat. Bemegy az istállóba, kivezeti a tehenet. Péter közelebb megy. A tehen az istállóra bámul és bög. A molnár megpaskolgatja:

— Ne bögj, bolond.

S Péternek szóló rejtett hízelgéskép hozzászói:

— Úri helyre kerülsz!

Péternek jól esik az elismerés és hálából nem is keres kákán csomót; dicséri az állatot.

— Bizony, a gróf is megkívánhatná.

— Meg is venné, tudom, — kap a szón Máté, — de hát nehezen válok meg tőle, pedig meg vagyok szorulva.

— Hogy adja gazduram?

— Háromszáz korona az ára. Ne fázzon tőle. Ennyit testvérek közt is megér.

Péter máskor kétszázötven koronát is sokallott volna a tehenért, nem is ért többet, de — üsse kő, most megad érte háromszázat is. Ebül szerzett pénz, hát hadd veszzen ebül is!

Benyúl a zsebébe, megfogja a bankókat, — hamar a pokolba veletek! Szinte görcs szorul a kezébe. Hát ez mi a csuda? A pénz

nyomja, gyötri, mintha nagy kővé vált volna. Csak frissen túladni rajta!

Kiveszi a kezét, benne a pénz, nyujtaná is, — itt van ni, végezzünk gyorsan! — ám ugyanekkor hideg dermedtség fut végig a hátán, aztán a szíve tájékára ül a borzongás. A lábaiiban, bent a húsban, úgy érzi, hogy millió hangya mászkál, — azaz dehogy is hangya! — millió piócza iszsza mohón a vérét, a miért hogy elvette az akasztott ember pénzét.

A keze aláhanyatlott, alig fogta a pénzt, leült.

— Mi baj? — csodálkozik Máté.

— Semmi no, — erőlködik Péter. A molnár odaáll eléje:

— Szellőzzön kend... Ej, ej, úgy-e mondtam, hogy beteg kend? Olyan fehér, mint a fal.

— Keveset aludtam az éjjel. Elgyöngített a kutya virrasztás.

— Épp az a baj, hogy nem aludt, — szorgoskodik Máté. — Sokszor nem alhatott kend, azért van úgy elhagyatva. Mert beteg.

Indulna a ház felé holmi szíverősítőért, de Péter kérő pillanással marasztalja:

— Maradjon. Még megtudná a feleségem s holtra ijedne szegény. Igen szeretem az asszonyt. A gyerekeket is. Még lopni is tudnék értük. Maradjon Máté gazda, mindjárt talpon vagyok.

A molnár fejcsóválva nézi, Péter maga elé bámul. Hát érdemes veszködni ezzel a pénzzel?! Lenyomorította, koldusabbá tette a kiveret kutyánál, se éjjele, se nappala, a molnár abban gyanakszik, hogy beleütött a hektika, mert olyan a színe, mint a czitromé. És most, hogy hetek óta túlesett annyi ijedtségen, úgy vergődik a lelke, mint a gyógyíthatatlan betegé, a ki a legvégig járja. Hát két garast ér az ő élete?!

... Nem kell, nem kell, visszaadja, a színét se lássa többé a pénznek!

Alig hogy kigondolta, még ugyanabban a szempillantásban megkönnyebbült, felfrissült. Mintha hízelegve cirógatná a kis Klári: édes apám... Minden a kedvére volt.

Föállt, mosolygott:

— No már helyt állok magamért.

— Hál' Istennek.

Péter úgy tesz, mint a ki eszét töri valamin:

— Izé... okos szóbul ért az ember...

— Halljuk, — pislog a molnár várakozással.

— Eljövök majd mégegerszer. Az asszonynyal jövök el. Hadd legyen neki is beleszólása...

— Szívesen látom. De az árból nem engedek.

— Majd eligazítjuk, — szól Péter; még elidőz keveset, aztán elköszön.

Odaadja a pénzt a csendőrségnek! Olyan jól esett az elhatározása, mint a viszketős embernek a vakarózás, vagy akár a legédesebb gyönyörűség. Bátran ment a sűrűbe, kikaparta a tárczát. Régóta szárazság volt, nem esett semmi baja, csak néhány bogár mászkált benne.

Betette a bankókat:

— Eridjetekek bűdösök! — szól nekik és megindult a falu felé, alig várva, hogy túladjon a pénzen. A ludak most is a patak felé repültek, a Kalánkáné, Fabriczkyné megint súlykolt, — hát aztán? Vígán ment, mint a ki beivott valamicskét.

— Mi baj, Péter? — fogadta az őrzárátvezető, a mint beállított hozzá.

— Pénzt hozok, — nevetett Péter, — pénzt, a ragyogóját!

Az őrzárátvezető nagyot nézett:

— Pénzt? Nekem?

— Nem tudom, kinek adjam, talált pénz. Háromszáz korona. Tessék csak meghallgatni. Félórája sincs, hogy ott bujkáltam a sűrűben. Nézek, nézdegélek, hát egyszerre csak egy sikló szalad el melletttem. Az apád! — mondok — neked majd ellátom a bajod! Aló utána a botommal. De eltűnt előlem. Annál a fánál tűnt el, a hol az az úriember fölakasztotta magát. A fa alja teli van levéllel, ideoda turkálók benne, mondok, hátha ide bujt a czudar? A mint összevissza hányom a fa alját, a botommal ezt piszkálok ki, ni. Úri bugyelláris százas bankókkal:

Az őrzárparancsnok fölugrott:

— Százas bankókkal?

— Kerül benne vagy három, — szól nyugodtan Péter s azalatt ezt gondolja: rajtam ugyan ki nem fogtok!

Az őrzárparancsnok átveszi a tárczát, megvizsgálja, aztán megolvassa a pénzt:

— Háromszáz korona!

— Én is annyinak olvastam. S mivelhogy nem vagyok az az ember, a ki idegen holmira teszi a kezét, hát idehoztam.

— Ez már derék dolog. Még megjutalmazták kendet!

Péter fürdött az örömben. Tánczolva szeretett volna hazamenni. — Otthon sarokra kivágta az ajtót.

Lidi elálmlékvadva az ura vígasságán, összezsapta a kezeit:

— Hát kendet mi lelte? Olesón vette a tehenet?

Péter félrebillentette a fején a kalapot, összeütötte a bokáját, mint a ki azon melegiben csárdásra gyűjt:

— Hogy mi lett? Ménkü nagy dolgot műveltem! Olyat, a milyet még soha!

— Mondja hát!

— Pénzt találtam. Háromszáz koronát. Az akasztott ember pénzit. Ott találtam a fa alatt, a levelek közt. Kotorásztam bennük. Úgy találtam meg. Odaadtam a csendőrparancsnoknak. Első a becsület! Meglásd, még medáliát kapok.

Bort hozatott s mivel sokkal többet ivott a kelleténél, danolászni kezdett s még akkor is nótázott, a mikor lefeküdt.

IV.

BIRÁLATOK ÉS PÁLYÁZATOK.

A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK
1912 OKTÓBER 31.-ÉN LEJÁRT PÁLYÁZATAIRA
A KÖVETKEZŐ PÁLYAMŰVEK ÉRKEZTEK BE:

**I. Széher Árpád-jutalom. (Kisebb regény vagy nagyobb
elbeszélés.)**

1. Frater Paulus. Jelige: Hic sum!
2. Meghalt a legjobb Szazán. Jelige: Cave Graece stb.
3. Vitéz Hány János hőstettei. Jelige: Szép asszonyért stb.
4. Fakult levelek. Jelige: Oh hányan vesznek el stb.
5. Vándorlás. Jelige: Magyar földért.
6. Ignota. Jelige: Egyetlenegy álom stb.
7. Memento. Jelige: Van a ki fölkél stb.
8. Haldokló istenségek. Jelige: — — — ridentem dicere stb.
9. Julia. Jelige: Az emberi boldogságnak stb.
10. Alkotmányos világ. Jelige: Politika úri hunczfutság.
11. Galamb Péter. Jelige: Nil desperandum.
12. Vojánka. Jelige: Fehér sirály.
13. Káin. Jelige: Nyelvünk egyetlen kincsünk.
14. Életképek. Jelige: Szeresd hazádat és ne mondd.
15. Visszatérés? Jelige: Hiába.
16. Hajótöröttek. Jelige: Epizód.
17. A próféta. Jelige: Vénusz.
18. Csáth Péter. Jelige: Ecce homo.
19. Egy az élet. Jelige: ω .
20. Hágár. Jelige: Furulyaszó.
21. A kosaras tót. Jelige: A nagy hegyek közül.
22. Add nekem az életedet. Jelige: Deus videt stb.
23. Ime az ember! Jelige: Sors nil aliud.
24. Egy történet az életből. Jelige: Önmagát legyőzni stb.
25. Dies Veneris. Jelige: Versek ütemére.
26. Sándor Pál. Jelige: A hűség jutalmat nyer.

II. Ifj. bojári gróf Vigyázó Sándor-jutalom. (Magyar történelmi tárgyú prózában írt kisebb elbeszélés).

1. A kém. Jelige : Oh Bem, vitéz vezérem stb.
2. A csodatevő hajdú. Jelige : Nagy hegyeknek ormát stb.
3. A fekete apostol. Jelige : Ne félj te kisdéd nyáj stb.
4. Breznice bevétele. Jelige : A munka nemesít.
5. Szűz szent Margit asszony. Jelige : Virgo rënata.
6. Egy csepp vér. Jelige : Sötét világ.
7. Zavaros időkből. Jelige : Emlékezzünk régiekről.
8. János herczeg. Jelige : Királyidyll.
9. Morász István. Jelige : A haza mindenelőtt.
10. A Márványtenger partján. Jelige : ... egyedül, egyedül.
11. A kihalt ország. Jelige : Simeon.
12. Törökök halála. Jelige : Óh remélj stb.
13. Az ördög czimborái. Jelige : De strigis vero stb.
14. Muzsikáló poharak. Jelige : Metamorphosis Transylvaniae.
15. Istóczy Mihály. Jelige : Homo proponit.

A két pályázat jeligés levélkéi külön-külön közös borítékba helyezve lepecsételtettek, a pályaművek pedig bírálatra adattak.
Budapesten, 1912 november 6-ikán.

Vargha Gyula,
titkár.

Beöthy Zsolt,
elnök.

BIRÁLÓ JELENTÉS A KISEBB REGÉNYRE VAGY NAGYOBB ELBESZÉLÉSRE KITŰZÖTT SZÉHER ÁRPÁD-JUTALOMRÓL.

HARASZTI GYULÁTÓL.

Beérkezett 26 pályamű.

Soron kívül említendő a *Vitéz Hány János hőstettei* mint az egyetlen tréfás elbeszélés. Garay obsitosának életrajza, De Maux-féle historia formájában. Ötletes, mulatságos bolondságain jóízűket fognak nevetni gyermekek és felnőttek, annál is inkább, mert ügyesen van elbeszélve.

A komoly elbeszélések közt több figyelemre méltó akad, így a különben bizarr *Frater Paulus* és főleg a *Haldokló istenségek*, mely képzett tollra, tudományos ismeretekre vall, de erősen irodalmi hatás visszhangja. Azonban főleg a következő három mű válik ki: *Ime az ember!*, *Galamb Péter* és a *Kosaras tót*.

Ime az ember! valamennyi közt a legterjedelmesebb. A darabont-korszak bukása idején játszik. Inkább korrajz, keserű politikai satira. Képsorozat, melynek folyamán szerző sorban végez főszereplőivel, kiket erősen melodramai helyzetekbe állít be, és kik híjával vannak az emberi igazságnak. Annyira feketét fest feketére, hogy hitványúl tudja viselkedtetni máskülönbén aránylag eszményi hősnőjét is, kivel aztán az elbeszélés mint eléggé banális, sensatiós regény fejeződik be. Kétségtelenül mélyebben gondolkozó, szellemes elmének, élénk képzeletű, sokszor túlságosan is virtuózoskodó művésznek érdekes alkotása, melyben főleg a leíró részek kitűnőek.

Galamb Péter a maga igénytelenségében sokkal harmonikusabb mű. Egy erdőkerülő esete, ki halottat találva, ennek pénzét elsajátítja; aztán testileg-lelkileg megszinyli, míg végre a csendőrségnek beszolgáltatja az összeget és így megmenekül a lidércnyomástól. Nehány tárczaközleményre terjedő lélektani rajz egy rövid és minden bonyolultság nélkül lezajló, jó végű kis lelki válságról, ha ugyan szabad ilyen súlyos kifejezéssel élni itt. Minden követelőzés nélkül van megírva; nem törekszik mélységre, sem újszerűségre az elemzésben, de mindenért kárpótol egyszerűségének természetességével, igazságával.

Még annak az eleinte tán kirivónak tetsző ötletnek is, hogy azt a halottat, egy öngyilkos urat, női harisnyakötőre akasztatja fel, megvan a maga jogosultsága: a borzalmon akart enyhíteni szerző, nehogy igenis komor accordok vegyüljenek ez enyhe hangnemű történetkébe, melyet olyan vonzó kedvessé tesz a magyar parasztnak és családi körének meleg humorú képe. Kép helyett tulajdonképen rajzot kellett volna mondanunk, mert a színek hatását itt inkább a vonalak biztossága, a jellemző kifejezés szerencsés megtalálása pótolja. Az elbeszélés ügyességéhez pompás magyaros styl társul. A bizottság egyik tagja, dr. Ferenczi Zoltán, ezt a művet ajánlja jutalomra.

A *kosaras tót* közepes terjedelmű elbeszélés. Egy Kiewbe kosarat árulni menő deli tót legényhez, Misóhoz hozzá csatlakozik Nadia, egy szép, szellemes és erélyes orosz leány, ki kegyeit fel a magasabb körökig bőven osztogatja. Tetszik neki, hogy meghódítsa ezt a nőekkel szemben tapasztalatlan, félszeg kamaszt. Mikor aztán ez arról beszél, hogy elviszi őt hazájába és nőül veszi, Nadia mélyebben kezd érezni és elhitei magával, hogy Misó az a férfi, kit egykor a Szent Szűz neki álmában megmutatott. Mégis, hogy segítsen a legényen, titkon folytatja előbbi életmódját, bár mind erősebben undorodik már ettől. A legény aztán, ki hiszi, hogy valóban a kosarak árából hoz esténként Nadia akkora összeget, mind több pénz szerzésre sűrgeti, hogy otthon majd minél jobb módban élhessenek: így taszítja vissza oktanul, mit sem sejtve, a fertőbe kedvesét, ki hasztalan küzd, resignáltan enged, miközben mind több keserűség gyűl össze lelkében. Megjárják Moszkvát és Nisni-Nowgorodot: ha olykor Misót féltékenység szállja is meg, vak és süket marad továbbra is, fokozódó kapzsiságában; Nadia olykor már kétkedik is, hátha nem ezt az embert látta ő akkor álmában. Végre Magyarországon vannak, Nadiára keserves út után: Misó ugyanis azt hazudta, hogy vagyonkájukat ellopták, tehát útközben úgy segítettek magukon, a hogyan lehetett. Misó most egy kocsmában leiszsza magát és dicsekedve mutatja meg a bocskorába rejtett pénzt. Nadia kétségbeesett felháborodással tör ki. agyba-főbe veri a részegét, ki elkábultan elalszik, míg ő zokogva ül fel az első oroszországi vonatra, hogy otthon keresse tovább azt, kit az Ég neki szánt megváltóul. Misó felébredtekor hült helyét találja leánynak és pénznek, akasztófahumorról gajdolván indul falujába.

Elevenen elbeszélte történet, melynek érdekességét fokozzák az ethnographiai részletek is, miket szerző ügyesen illeszt be az egészbe, mint azzal szorosán összefüggő elemeket. Üde, színes képzelettel, leleményes fordulatosággal vezeti végig a mozgalmas, változatos eseményeken, a hangulatok terjedelmes scalájával, főalakjait, kiknek

esete ha nem is köznapi, de nem is épen kivételesen különlegesség-szerű. Főleg pszichológiai művészete kiváló. Misó fájának fény- és árnyoldalaiból ügyesen combinált, igazán élő alak, kinek morális fogatkozásait naivsága enyhíti és a humor derüje aranyozza be: minket az által is érdekel, hogy jó magyar tót atyafi, ki idegenkedik a panslavismustól. De Nadia alakja uralkodik itt tulajdonképen, a ki mélyebb s merészebb lélektani problémát képvisel. Ez a paraszt Marion Delorme a mint ösztönélete után megnemesül, e küzdelmekkel járó evolúciójában élethíven, erős logikával és különösen kiváló discretióval van rajzolva. A félig kimondás, a sejtetés művészete ez. Míg az enyhébb hangnemű érzések friss közvetlenségét tartózkodás nélkül, többször meglepően költői hangulatossággal festi szélesen szerző, addig a hevesebb indulatokat csak concentrált visszafojtottságukban engedni pillanatra látnunk, Nadia egy egy tekintete, intonatiója vagy csak testtartása révén: és midőn így állítja elénk hősnőjét, jóval mélyebb rokonszenvet tud kelteni iránta, mintha a francia romantika hazugságaival szépitgette volna ezt a kaméliás hölgyet. A végső kiábrándulás tragikumánál, midőn immár szilajon tör ki a fékevesztett szenvedély, a pathos hangneméhez is kitűnően értőnek bizonyúl szerző művészete, mely itt is igaz és így megragadó tud lenni.

Kár, hogy a különben jó stylt több helyt meglepő foltok dísztelenítik, részben a leíró hibájából, részben azért, mert a tót kifejezéseknek megfelelő népies magyar szavakat nem mindig szerencsésen választotta meg szerző. Épen e gyarlóságok miatt, melyeken elvégre nem lesz nehéz segíteni, felmerült a bizottságban az a gyanú, hátha nem is eredeti művel van tán itt dolgunk. Ezt azonban nehéz volna bebizonyítani. Kétségtelen az, hogy a ki írta, jól ismeri Magyarországot is, a magyar alföldet is, — továbbá az, hogy e novella bármely külföldi, akár az orosz elbeszélő irodalomnak is dízére válnék.

A bizottság szótöbbséggel *A kosarus tót*ot ajánlja jutalomra.
Budapest, 1913 február 4.

Hozzájárult:

Berczik Árpád.

Különvélemény a Széher Árpád-jutalom odaítélése tárgyában.

FERENCZI ZOLTÁNTÓL.

A Kisfaludy-Társaság február havi közgyűlésén felolvastatván a múlt évi Széher Árpád-féle jutalomra beérkezett pályázati művekről szóló jelentés, a bíráló-bizottság két tagja, Berczik Árpád és Haraszi Gyula tagtársak, *A kosaras tót* cz. hosszabb elbeszélést ajánlták jutalomra. Alólírt ehhez nem járulván hozzá, jutalomra *Galamb Péter* cz. elbeszélést ajánlotta és noha elismerte, hogy a Haraszi Gyula tag által írt jelentés egészen helyesen emelte ki alólírt álláspontját, mégis még néhány részlet kiemelése miatt felszólalásban is kifejtette álláspontját. Ennek s az ebből keletkezett felszólalásoknak eredménye lett, hogy a Társaság közgyűlése a jutalomnak egyenlő arányban való megosztását határozta el; de egyszersmind megbízta alólírtat, hogy véleményét írásban is nyújtsa be. E vélemény rövid kifejtése e sorok czélja.

A *Galamb Péter* cz. hosszabb elbeszélés témája felette egyszerű, mindössze annyi, hogy Galamb Péter, mint erdőőr, kikutatja egy akasztott halott zsebeit az erdőben, kivesz tárczájából 300 K-át s ezt az összeget megtartja. Az elbeszélés már most annak a lelki küzdelemnek rajza, hogy miként kényszerül belső hatások alatt a pénzt és tárczát beszolgáltatni a hatóságnak. E belső, lelki harc változatai, hangulatai, peripetiái s ezeknek az ő külső életére tett hatásai nagy gonddal, találó megfigyeléssel és helyes fokozással vannak előadva, úgy hogy meggyőző főalakjának arról a lelki kényszeréről, mely kapzsiságra való hajlama mellett is arra vezeti, hogy a jogtalanul szerzett pénzről lemondjon. Ez a folyamat rajza az ő témája. Ennek ügyesen, helyesen felelt meg s mindezt előadja a magyar paraszt, vagy inkább a nép egyszerűbb fia lelki életének helyes felfogásával, tapasztalati ismeretével, jó megfigyelésével. Erre első tekintetre azt kell mondanunk: ezt láttuk, ezt hallottuk, ezt ismerjük, ez a mienk. Ezek a munka érdemei s ezekért kívántam a jutalmat inkább ennek adatni. Mégjegyzem ehhez, hogy noha elismerem *A kosaras tót* nagyobb tárgybeli gazdagságát, bizonyos kalandos változatokban való nagyobb

érdekességét; de egyszersmind ezeknek realitásáról szerző meggyőzni nem bírt. Szerző az ő főalakját átviszi Magyarországról Oroszországba, ott még a czárral is beszél, eljut egész Nisnij-Nowgorodig, számos kalandon megy át. Minde kalandokban és pénzgyűjtésben segítőtje egy bukott leány, ki előtt nincs ajtó, nincs zseb, mely meg ne nyíl-jék; de éppen mindezek elhíttetésében, realitásában rejlik az a nehézség, melyen, engem legalább, nem bírt átsegíteni, nem bírt bennem meggyőződést kelteni. Továbbá idegenszerűen hatott rám az a mód, melylyel ezt a leányt a cselekvény menetébe beállítja, a főalakhoz kapcsolja s nem találtam semmi kielégítő magyarázatát annak, hogy ebből a teljesen züllött leányból hogy akar szerző egyszerre egy megtisztulásra, erkölcsi rendes életre vágó s ehhez most már minden erővel ragaszkodó nőt alakítani. Ebben az átalakulásban nem bírjuk őt végigkísérni, a szerzőt logikája úgy ebben, mint a beállításban, nézetem szerint legalább, cserben hagyta. E mellett rám nézve elidegenítőleg hatott magának a perditának rajza is. Ezt a témát túlon-túl keresi és előszeretettel rajzolja mai regény- és elbeszélő irodal-munk. Feleslegesnek vélem, hogy Társaságunk is egy, még nem is különös művészettel vagy eredetiséggel rajzolt ilyen alakot bemutató elbeszélést éppen jutalmával tüntessen ki. E mellett magyarossága, nyelve sem mindenben kifogástalan. Ezek voltak előadásom főérvei s ezeket kívántam e sorokban röviden felsorolni.

Ferenczi Zoltán,
r. tag.

*

A Társaság a pályaművekről úgy határozott, hogy a díjat egyenlő arányban (500—500 kor.) megosztja *A kosaras tót* és *Galamb Péter* című pályaművek között; az *Ime, az ember!* és *Vitéz Hány János hőstettei* címűeket pedig dicsérettel tünteti ki. Mint a február 9-iki ünnepélyes közülésen felbontott jeligés levelekből kitünt, *A kosaras tót* című (Jeligéje: A nagy hegyek közül) pályamű szerzője Gyöngyösy László, főgimn. tanár, Beregszász; a *Galamb Péter* címűé (Jeligéje: Nil desperandum) Rezek Román, Újpest; a dicséretben részesített *Ime, az ember!* címűé (Jeligéje: Sors, nil aliud) Szerelemhegyi Tivadarné Móczár Jolán, Budapest; a *Vitéz Hány János hőstettei* címűé (Jeligéje: Szép asszonyért...) pedig Haugh Béla, gimn. igazgató, Jászapáti.

BIRÁLÓ JELENTÉS A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRGYÚ KISEBB ELBESZÉLÉSRE KITÜZÖTT IFJ. BOJÁRI GRÓF VIGYÁZÓ SÁNDOR- JUTALOMRÓL.

SEBŐK ZSIGMONDTÓL.

Tekintetes Társaság!

A bojári gróf Vigyázó Sándor-féle jutalomdíjért (történelmi elbeszélés) tizenöt mű pályázott, igen gyöngye eredményvel. A tárggyal való komoly, hivatott foglalkozás és a művésziességre való törekvés egyik pályaműből sem tetszik ki. Túlnyomó részük, majdnem valamennyi, hasonlít ama primitív történelmi képekhez, melyek kifejezéstelen alakjait a pictor úgy akarja megeleveníteni, hogy szájukból pántlikát lebegtet valami mondással. A legtöbbjének még eme pántlikáin sincs semmi olvasni való. Az egységes mese, a jellemzés, azírói egyéniség valamennyiből hiányzik, csak egyikben-másikban találkoztunk olyan kézzel, mely legalább tetszetős köntösbe öltözteti a holt mesét.

A tizenöt pályamű között öt akadt, mely kiválik a többi közül, persze csak úgy, mint a hogy a rézkrajczárok közül kifehérszik a nikkell. Ezüstpéning, sajnos, egyik sem vitte. E nikkell-novellák közt a legértékesebb pénzdarabot képviseli a 13. számú *Az ördög czimborái* című pályamű. Debreczeni krónikás történet, erősen Jókainak *A kassai bíró* című elbeszélésére emlékeztetően. Ebben is a bíró bűnös szerelme a történet alapja, ebben is a bíró itél titkos szerelmesén, a míg azonban Jókaiiban, megrázó drámai körülmények közt, halálra itéli kedvesét, ez a bíró az ítélet kimondása előtt elájul. Határozatlan és tehetetlen báb, valamint czéltalanul bonyolódik az egész történet, melyben azonban legalább mégis van mozgás, cselekmény és türhető elbeszélő hang.

Stylus dolgában elég tetszetős az 5. számú *Szűz szent Margit asszony* című pályamű, de nem érdekes sem Ottokár cseh király ábrándos lovagi alakja, sem Margit elmosódó, légiés képe. A dialogok egyoldalúan hosszadalmas és unalmas volta pedig eltemet minden élénkséget. A 14. számú *Muzsikáló poharak* szerzője is tud írni, a színezéshez talán ő ért legjobban társai közt, bizonyos poesis

is átrezzen sorain, de a története nagyon szétfolyó, lomha; egy bujdosó kuruczból lett apród epizódjá lüktet benne, de a szerzőnek nem volt ereje hozzá, hogy csináljon valamit belőle. Romantikus történet a 11. számú *Kihalt ország*. A magyarok etelközi életéből való és mystikus, regés hangjával némi figyelemre tarthat számot, a nélkül azonban, hogy csekély és gyöngé meséje felmelegítené az olvasót. Néhány jobb részlettel dicsekedhetik a 2. számú *A csodatévő hajdú* című egyébként zavaros és erőszakolt történet is. A többi pályaműről nincs mit mondanunk.

Nem ajánlhatjuk jutalomra vagy dicséretre a pályaművek egyikét sem.

Budapest 1913 január 29.

Hozzájárul:

Pekár Gyula.

Négyesy László.

JELENTÉS A GREGUSS-JUTALOMRÓL.

Első Műkritikai Évkör (1906—1911.).

ANGYAL DÁVIDTÓL.

I.

Greguss Ágost, a Kisfaludy-Társaság volt másodelnöke és felelőse, született Kemény Mária, 1882 november 14-én kelt közös végrendeletükben mint alapítványi tőkét a Kisfaludy-Társaságnak 25,000 forint névértékű, négyszázalékos magyar aranyjáraadék kötvényt hagyományoztak, hogy annak kamataiból évenként egy ezer forintos jutalom osztassék ki, váltogatva egy-egy legjobb kritikai dolgozat, festmény, drámai szerep, szobrászati mű, zenei mű és épület szerzői közt. A Greguss-jutalom szabályai szerint a Kisfaludy-Társaság az említett hat körnek megfelelően hat tagból álló bizottságot választott; a bizottság mindegyik tagja külön-külön egy-egy körnek előadója. A bizottság tagjai: Beöthy Zsolt, Berzeviczy Albert, gróf Zichy Géza, Alexander Bernát, Riedl Frigyes és e sorok írója. A szabályok szerint e hattagú bizottság az illető körökből évről-évre három szakértővel egészíti ki magát. Ez alkalommal a kritikai jutalom kiadásáról lévén szó, az elnök szakértőül a bizottságba Vargha Gyulát, Kozma Andort és Hegedüs Istvánt hívta meg.

Az így kiegészített bizottság először is megállapította a műkritikai jutalom előadójának feladatát. Mert az előadónak feladata nem merül ki abban, hogy jutalomra méltónak ajánl egy dolgozatot, hanem kötelessége egyszersmind az alapítvány szavai szerint «a hat év alatt felmerült figyelemreméltó művekről rövid feljegyzéseket tenni». Az volt tehát a kérdés, hogy az előadó a műkritikai irodalom nagy számú és különnemű termékeit minő irányban vegye figyelembe jelentése ismertető részében és indítványa fogalmazásában?

E kérdésre nézve a bizottság többsége a következőkben állapodott meg:

Greguss alapító levelében a jutalmazandó «műkritikai dolgozat» körét maga határozza meg. E szerint «A kritikai mű lehet valamely irodalmi vagy művészeti korszak, valamely író, vagy művész esztetikai méltatása, de lehet egyetlen műé is». E szerint tehát Greguss

háromféle kritikai dolgozatra gondolt: 1. nagyobb, vagy kisebb irodalom- vagy műtörténeti korrajzra; 2. nagyobb, vagy kisebb írói, vagy művészi életrajzra, jellemrajzra; e csoportba foglalhatók a jellemzésre törekvő emlékbeszédek is és 3. egyes művekről írt bírálatokra, tehát egy költői mű, színi előadás, épület, kép, szobor, vagy zenei műnek és előadásának méltatására. Általában véve tehát az előadónak e három körre kell kiterjeszkednie. Azonban mind a három körre nézve bizonyos korlátokat állított fel a bizottság többsége. Az első és második körre nézve kimondatott, hogy az irodalomtörténeti és műtörténeti irodalmat főképp æsthetikai értéke szerint kell mérlegelnünk. Leginkább oly műveket kell itt figyelembe vennünk, melyekben a műkritikus bonczoló és jellemző tehetségének bizonyos fokú érvényesülését vesszük észre. A harmadik kör az, mely leginkább megnehezíti a Greguss-alapítvány műkritikai előadójának úgysis eléggé bonyodalmas munkáját. Egyes költői, vagy művészeti munkákról írt bírálatok többnyire napi- vagy hetilapokban szoktak megjelenni. Itt tehát nemcsak sokféle, de rendkívül nagy számú bírálatról is van szó. Igaz, hogy Greguss Ágost nem gondolt minden egyes hirlapi kritika megbeszélésére, bizonyára elegendőnek hitte néhány vezető kritikus munkásságának jellemzését és mérlegelését. De ez sem könnyű feladat. Pusztán emlékezés után néhány általános mondatba foglalnunk megjegyzéseinket ily fontos tárgyban mégse volna helyén. Újra át kellene olvasnunk a szóba kerülhető kritikusok hat évi munkásságát s csak ezután kellene határozoznunk gondos összevetés és válogatás alapján. Ez magában véve nem óriási feladat, de ha hozzávesszük azt, hogy az előadónak az önállóan megjelent munkákról, a folyóiratokról s évkönyvekről is be kell számolnia, akkor a napilapi és hetilapi kritikai termés értékelésének munkája — bármennyire selejtezzük is a termést — igen nagy arányokat ölt. És ez a selejtezés nem is olyan egyszerű munka. Az előadó nem lehet nyugodt a felől, hogy az ország valamely csekélyebb hírű lapjában nem jelentek-e meg oly kritikák, melyek ha épen kitüntető jutalmat nem is, de legalább komoly figyelembe vételt érdemelnek? Ez az aggodalom talán később is vissza fogja riasztani a műkritikai jutalom előadóját attól, hogy a napi- és hetilapokat is felvegye jelentése körébe, de az ő feladata mégis könnyebb lesz, mint az első előadóé volt. Nekünk körülbelül két — nem egészen zavartalan — hónapunk maradt oly munka elvégzésére, melyre Greguss Ágost hat évet szánt. Ily körülmények közt tekintetbe véve a már említett okokat, a bizottság többségének beleegyezésével az előadó lemondott a napilapok és hetilapok kritikáinak ismertetéséről. Csak ismertetésükről mondott le, s nem figye-

lembe vételökről. Mert hiszen a napilapok egyes kritikusai legalább tanulmányokat írtak folyóiratokba s így munkásságuk úgyszólván kerül ebben a kapcsolatban. Midőn a bizottság e megállapodását követtem, sajnálattal vettem észre, hogy az 1906—1911. év körül készült bibliographiai kimutatásban, mely e jelentésnek alapja, * hiányzik napilapjaink egyik kritikusának neve, a kit nem szeretnék hallgatással mellőzni. Keszler Józsefre gondolok. Kár, hogy színi kritikáit nem adta ki gyűjteményben. Bizonyára sok olvasója akadna e néha különös formába öltöztetett, de erős józan észszel és — a mi nem utolsó érdemök — bátorsággal írt bírálatoknak.

A bizottságnak még egy általános megállapodását kell előre bocsátanom. Döntenie kellett a bizottságnak arról, hogy a könyvek és tanulmányok szerzői közt figyelembe vegye-e azokat, a kik már nem élnek? Természetes, hogy e kérdésben a hagyományozó szándéka dönt. Itt azonban Gröguss Agost nem adott egészen határozott utasítást. A festményről és színi alkotásról szólva határozottan mondja, hogy az utolsó hat év folytán készült, vagy felmerült legjelesebb alkotásról van szó; a műkritikai dolgozatnál pedig a «készült» vagy «felmerült» jelzők helyett a «megjelent»-et használja. Pedig bizonyára gondolt arra, hogy bármely hat évi időközben megjelenhetik halott írótól is oly munka, mely még nem jelent meg sohasem, vagy megjelenhetik egy halott író régibb műkritikai munkája új kiadásban, vagy munkáinak gyűjteménye első vagy későbbi kiadásban s lehet az is, hogy kidőlt a jutalom odaitélése idején oly író, a ki a szóban forgó évkörben egy komolyan számbavehető dolgozatot tett közzé. Többféle részletre terjedt ki Greguss gondolja; megállapította, hogy a jutalmazott csak magyar állampolgár lehet, hogy állampolgárnő is lehet, hogy állandóan Magyarországon kell laknia s hogy a kitüntetett irodalmi és zenei munkák akár külföldi «születésűek» is lehetnek, a mit úgy értünk, hogy ott is megjelenhetnek, külföldi benyomások visszatükrözői is lehetnek, noha magyar nyelven vannak írva. Csak a halott írókról nem intézkedett, mert bizonyára nem akarta őket kizárni a jutalmazás utólagos dícsőségéből, még akkor sem, ha régebben készült szétszórt munkák gyűjteménye jöhet szóba. Hogy mikor és kik részesülhetnek a halottak közül ily jutalmazásban, annak eldöntését Greguss a jutalom kiosztóinak tapintatára bízta.

* E bibliographiai kimutatást Kéki Lajos tanár úr készítette. Csak egy-néhány adattal egészítettem ki kimutatását, így pl. saját munkáinak felemlítésével stb. Köszönettel tartozom gondos és fáradságos munkájáért.

A bizottság többsége tehát úgy hitte, hogy a halottak jogát sem szabad egészen mellőznünk. A halottnak is van joga a dicsőségre, csak úgy mint az élőnek. És jobban kell vigyáznunk a halott jogára, mint az élőére, mert a halottnak ritkán akad védője, az élő ellenben a maga erejével s a mások segítségével kárpótlást szerezhet sérelmeiért. E kétféle jogot a bizottság többsége ilyen módon egyeztette össze. Azok az írók, kik valamely évkör kezdetén már nem éltek, nem jöhetnek többé szóba. Mert ilyenformán megeshetik, hogy élő író sohasem kap díjat, mivel alig lesz évkör, melyben elhunyt jeles írók műkritikai munkájának valamely kiadása meg nem jelenne. De oly író, ki a sorra kerülő évkör akármely csekély részében még élt s akár új munkával, akár régibb munkái gyűjteményével lépett föl, nem szabad mellőznünk. Ez elvet a mostani évkörre alkalmazva, le kell arról mondanunk, hogy figyelembe vegyünk oly kritikusokat, mint Kemény, Salamon, Keleti Gusztáv és Péterfy Jenő, noha az ő nevük is előfordul az 1906—1911-ig megjelent kritikai művek czím-lapján, de nem mellőzhetjük Katona Lajost, Mikszáth Kálmánt és Gyulai Pált, kik az évkör nagyobb felében még az élők közt voltak.

Ez előzetes megállapodások egyrészt arra valók voltak, hogy útbaigazítsák a Greguss-jutalom első előadóját feladata teljesítésében de másrészt a bizottság azt is reméli, hogy e megállapodásoknak az utánunk következő bizottságok és előadók is némi hasznát fogják venni.

II.

Áttérve tulajdonképeni feladatunkra, megjegyezzük, hogy az írók sorrendje véletlen s nincs kapcsolatban bárminő értékmeghatározással. Tulajdonkép a kronologiai rendet követjük, azokat említve először, kiknek szóba kerülő munkái már 1906-ban és így tovább jelentek meg. Külön vettük s a végire hagytuk azokat az írókat, kiket a bizottsági tagok a jutalomra érdemesek közt leginkább említették.

Horváth Cyrill a régi magyar irodalom történetének már is sok homályos kérdését oldotta meg. Munkáiban nem csupán a középkori és a reformatio korabeli irodalomnak alapos ismerete, nem csupán kutatói tehetsége, hanem a költői és írói sajátságok iránt kifejtett érzéke is segítette. Igen szép jeleit mutatja ez érzékének a *Batthyány-codexről* írt értekezésben, mely már 1905-ben jelent meg, tehát nem tartozik ez évkörhöz, de a *Margit-legendáról és forrásairól* írt

gazdag tartalmú értekezéseiben is találkozunk e kritikai érzék nyomaival.¹

Katona Lajos legnagyobb eredményű dolgozatai nem ez évkörre esnek, de az itt szóba jöhető *Ujabb Adalékait* és *Cymbeline* tanulmányait² is csak oly tudós írhatta, kiben mély vonzalom élt a népköltészet naivsága és a középkori áhitat költőisége iránt. Leginkább szóba jöhet itt *Petrarcáról* írt kis életrajza, mely a *Költők és Írók* című vállalatban jelent meg 1907-ben. Az író és korát az érdeklődés egyenlő hevével jellemzi. A költőt kissé mellőzi, de annál elevebben rajzolja a tudós humanistát és vonzóan beszél el mozgalmas életét a találó kritikával rendezett nagy irodalom alapján. Szerinte Petrarca belső kapcsolatban van korával. A középkor utolsóelőtti századában — úgymond — «a multtól elszakadás minden fájdalma s a bizonytalan jövőnek minden aggasztó sejtelve átrezgett Petrarca finomabb idegzetén». Az életrajzíró lelkébe világít az a gondolat, hogy némi kétség fér ahhoz, vajon Petrarca volt-e az első modern ember, de «bizonyára nem ő volt az utolsó középkori, mert még ma is él ebből a középkori emberből bennünk annyi, a mennyi ennek a két kor határán álló s egy harmadikba visszasíró léleknek megértésére szükséges». Petrarcat ez idézettel jellemzi: *ch'altro diletto ch'm-parar non provo*. Ez volt Katona életének is híven követett jelmondata. Tanulni akart, csak tanulni s mennyit tanulhattunk volna még tőle, ha a végzet idejekorán el nem szólítja könyvei mellől.

Ignotus³ sokféle társadalmi, morális, politikai, irodalmi s művészeti aphorismát gyűjtött össze egy kötetben. Könyve bizonyára tetszett sok oly olvasónak, a ki szeret sokféléről röviden, néha csak úgy futtában egy pár nem épen a tárgy mélyéről kiragadott megjegyzést hallani. Ezek az olvasók élnek, halnak az élezért, a meglepő fordulatért, bálványuk minden, a mi modern s nagyon vonzódnak ahhoz, a mi dekadens. És Ignotus hozzásimul e környezethez, igazi rokonszenyből, de a játék kedvéért is. Tulajdonkép komolyabb lelkű, mint a milyennek néha mutatja magát. Szerettük volna, ha összegyűjti könyvében a legújabb magyar irodalomra vonatkozó cikkeit.

¹ L. *Irodalomtört. Közl.* 1906. és *Budapest székesfőv. IV. ker. közs. réaliskola Értesítője* 1907/8. (Nem láthattam következő két munkáját: *Joannes Vercellinus és a magyar Margit-legendá*. Akad. Értekezések I. osztály kiadása 1908. és *Középkori Legendák és a Legenda Aurea*. Budapest, 1911.)

² *Irodalomtört. Közl.* 1906. és *Magyar Shakespeare-Tár* 1908.

³ *Olvasás közben*. Jegyzetek és Megjegyzések. Budapest, 1906.

Ilyen olvasott és eszes ember állásfoglalását érdemes lett volna vizsgálgatnunk, különösen azért, mert nem külföldieskedik, hanem igazán otthon van a külföldön s a mellett megbecsüli s jól ismeri a magyar irodalmat is. Hiszen ő maga is magyar költő, kit annak idején Gyulai Pál is elismert, noha újabb versein érzünk valamit annak a gondolatnak az ízéből, melyet könyvében így formuláz: «A legszebb emberi bűn: az ízlés». Itt összegyűjtött irodalmi jegyzeteiért nem igen birunk érdeklődni. Például ezt írja: «Mme Réjaneról meg tudjuk állapítani, hogy játszik: kitűnően, tökéletesen, a mesterség a kis újjában van. Duséről nem tudunk megállapítani semmit — sokkal szerelmesebbek vagyunk bele». Ki hiszi azt, hogy Ignotus nem bírna megállapítani egyet-mást Duse művészetéről? Vagy hogy művészi szerelmét nem bírná elemezni? Mire való az ilyen játék? Máskor Schiller Wallensteinjéről megállapítja, hogy a Thekla-epizód tulajdonkép nem illik a nagy történeti színjátékba. Menzel mondásával üti el a kérdést. Pedig az nem olyan egyszerű. Máskép is érezhetünk. Szerintünk Wallenstein családjának katastróphája a hős katastróphájának hatását rendkívül mélyíti. De nem foglalkozhatunk tovább e könyvvel, noha érezzük, hogy igazságtalanok vagyunk iránta, ha röviden végzünk vele. Különös dolog az, mikor azt vesszük észre egy könyvben, hogy írója tartalmasabb, mint munkája, pedig ez a munka végig kalandoz az egész világon. Könyvének nem csekély érdekessége lesz egykor az, hogy mint «oklevél» adatokat fog szolgáltatni mai társadalmi körök lelki állapotának ismeretéhez.

Ez évkörnek, melyről jelentésünket írjuk, nevezetességeihez tartozik az is, hogy műkritikai írói közt Mikszáth Kálmán nevével is találkozunk. A *Magyar Regényírókhoz* írt bevezetéseivel nem foglalkozunk, jelentékenyebb ezeknél két kötetes könyve: *Jókai Mór élete és kora*. * Kiválóan érdekes életrajz. Le nem teszi kezéből, a ki egyszer olvasásához fogott. Tudós életrajzírók tanulhatnak Mikszáthtól abban, hogy mikép kell az élet- és korrajzot megeleveníteni. Jókai szülei, a komáromi gyermekek, a pápai képzőtársulat, a kecskeméti környezet és hatása, a negyvenes évek irodalmi viszonyai, Jókai és Petőfi viszonya, Jókai első házassága, Jókai bujdosása a forradalom után, mikor «a természettel összepajtáskodott»: csupa felejthetetlen rajz. Gyönyörű részlet az, mikor Jókai anyja meglátogatja fiát a svábhegyi villában. Itt kibékül fiának szerencsétlen házasságával, tapasztalván, hogy rendben van a háza tája. Szinte látjuk, mint olvad el a szigorúság a patriarchalis viszonyokhoz szokott anyának

* Budapest, 1906. Révai Testvérek.

tisztos arcán. Jókai külsejét, társadalmi szokásait, otthoni életét az első házasságban, nyilvános szereplését, annyi gonddal s a jellemző adomáknak olyan bőséggel írja le Mikszáth, hogy hőse előttünk áll s bizalmas ismerősünké lesz. Mindezek első rangú életrajzírói ére-nyek s a könyv némi hosszadalmasságot leszámítva, mindvégig lebi-lincselő, de mégis azt kell mondanunk, hogy az életrajz el van hibázva. Nem az adatbeli tévedések rontják el. Igaz, hogy nagyot nézünk, mikor az 1845-iki irodalmi viszonyok rajzában egyszerre csak ezt olvassuk: «Ilyenkor talált egyetlen egyszer betévedni (Pestre) a zárkózott kedélyű mélabús Berzsenyi Dániel, hogy egy estét írók közt töltsön, de elborzadva a tapasztalatoktól, utazott el másnap Nik-lára, hogy soha többé meg ne kívánja az írói társaságot.» Az ily súlyos kronológiai tévedés kételyt ébreszt oly munka hitelessége ellen, mely telve van a politikai és társadalmi történetre vonatkozó ada-tokkal. De az oly hibák, melyek törléssel vagy egynéhány szó és szám helyreigazításával javíthatók, nem számítanak. Azonban Mikszáth életrajzában organikus hibái vannak. Tulajdonképp Mikszáth nem sze-rette Jókait s a mi még nagyobb baj, ezt a szeretetlenséget leplezni akarja. Egyrészt igen is élesen tünteti föl Jókai gyöngeségeit s más-részt, hogy a közönség vissza ne riadjon, aranyos glóriát fest a feje fölé. «Egy kis stréberség mindig volt benne» — mondja egyszer — majd másutt ilyeneket mond: Jókai komolyan nem hitt politikai iránya helyességében, «gyenge politikus, felületes ujságíró volt, a nagylelkűségi frappans poseokat mindig szerette. Hősei mind ilyenek. S ő maga is hőseit játszotta, ha tehette és ha nem nagyon kényel-metlen volt a játék... Móricz modorában sok volt a pose, olyan tartásban állt, beszélt, vagy járt, mintha a photographus camera ob-scurája előtt állana, a hyperloyalitás betegségéből soha sem gyógyult ki, a politika inkább hiúság és urias kedvtelés volt nála, mint hivatás». Az ilyen jellemrajz megmarad az olvasó emlékezetében s aztán nem tudja, hogy mit gondoljon, mikor egyszerre azt olvassa, ugyancsak Mikszáth könyvében, hogy Jókai «nem volt soha stréber». (Ez dicsói-tésnek van gondolva, de érzésünk szerint az ilyen dicséret s általá-ban a «stréber» szó használata Jókai jellemrajzában nagyon sértő.) «Jókai csodálatosan mélyen látó, a politikában is» és általában telve van sok csodálatos ideális vonással. Mikszáth Jókai írói kiválóságá-nak jellemzésében is ugyanilyen kettős mértékkel mér. Néha rend-kívül nagyra tartja Jókai költészetét. A «phantasiából» — írja róla Mikszáth — «egy halandó sem kapott annyit, mint ő. Apafy vagy Teleki M. az marad, a minek Jókai állította be (*Erdély aranykorá-ban*). Tömörebb írók alig ismerünk a világirodalomban» és így tovább

még hangosabb dicsőítéssel. E dicsőítések fűszere a gúny a «tanügyi bácsik, az akadémikus körök, a vaskalaposok, a feltűnni vágyó kritikuskok ellen», kik Jókait bírálni merészelték. Pedig Mikszáth is bírálja Jókai regényeit. Egyszer azt mondja róluk, hogy meglátszik rajtuk Sue és Dumas hatása a rendkívüli, a meglepő, a csattanós, a csodálatos hajszolálásában. Regényhősei nagylelkű poseokban tetszelegnek. Jókai compositiója — úgymond Mikszáth — és karakterei rendszeren kidolgozás közben romlanak meg — nála «tökéletes emberek csak azok, a kik egyetlen epizódban szerepelnek, vagy rövid novelláinak hősei, kiket nincs ideje elrontani». De ha Mikszáthnak ez a véleménye Jókai költészetéről, akkor ő is vaskalapos. Mert Gyulai, Salamon, Péterfy (ő a «feltűnni vágyó»; — minő emberismeret!) ugyanezt mondták. Sőt Mikszáth kénytelen elismerni, hogy «senki sem bírta Gyulainál jobban kiemelni Jókai előnyeit» s aztán idézi azt «a tömör és mesteri jellemzést» (Mikszáth szavai), melyben Gyulai Jókai elbeszélő és genre-rajzoló művészetét méltatja. Lám a lenézett tanügyi bácsik mégsem olyan megvetni valók, mikor maga Mikszáth is az ő iskolájukba jár, ha a regényírókat nem alaktalanul dicsőíteni, hanem valóban jellemezni is akarja. Sőt talán nem ártott volna, ha kissé jobban belemélyed a «tanügyi bácsik» tanításába. Akkor talán nem írta volna Keményről ezt: «mintha elefánt menuette-et tánczolna». Szóval Mikszáth a Jókai életrajzában is kitűnő elbeszélőnek bizonyult. Jókai életének külső fordulóit, szokásait, néhány feltűnőbb jellemvonását nagy művészettel állítja elénk, de Jókai lelkét és költészetét nem bírja egységesen átgondolt és következetesen kidolgozott képben érzékíteni. A könyv epilógjában azt mondja Jókairól: «Ez a lélek nem nyílik meg sehol. Olyan mint a selyemgubó — nem látszik az elevenje a sok selyem miatt.» Valóban Mikszáth könyvében Jókai lelke tarka gubóban (néha nem is selyemgubóban) marad és ki nem bontakozik belőle.

A fiatal nemzedék tagjai közt kitűnt Papp Ferenc néhány tanulmányával. Az *Arany János egyénisége és a romantika** című tanulmányban jól fejti ki, hogy mennyiben rokon Arany a romantícizmussal s hogy mennyiben különbözik tőle; Arany vallásosságát is néhány sikerült sorban jellemzi, de a párhuzam Arany és Széchenyi közt s az ellentétek keresése Arany lelkében nem egészen természetes. Többre becsüljük a szerzőnek *b. Jósika Miklós és Kemény Zsigmond* című tanulmányát.** Helyesen jellemzi Jósikát és figyelmeztet

* *Egyetemes Philologiai Közlöny*, 1906.

** *Budapesti Szemle*, 1909. 140. k.

arra, hogy Jósika több tekintetben hatott Keményre. Ez a hatás nemcsak Kemény első regényén érezhető, hanem későbbi műveiben is. E hatásnak megállapításában látjuk a tanulmányunk főérdemét. De téved a szerző, midőn Péterfyvel vitatkozva azt akarja bizonyítani, hogy «Kemény világnézetében a fénypontok adják meg költészetének uralkodó tulajdonságait». Pedig e költészetnek fősajátága az a sötét tragikai felfogása az emberi sorsnak, melyet Gyulai és Péterfy oly szépen jellemeztek. Papp előadása nem olyan tömör és egyenesen célratoró, mint a hogy óhajtandó volna. Rövidebb bírálati a *Budapesti Szemlé*ben egykorú költőkről figyelemreméltók és érdeklő várjuk tőle Kemény Zsigmond életrajzát. Vértesy Jenőnek könyve *Kölcsey Ferenczről*,* több méltánylást érdemel, mint a mennyiben részesült. Vértesy nem ismételi közhelyeket s ha el is fogadja a mások ítéletét, egyéni színt ad az átvett ítéletnek. A könyv eleven és finom irodalmi érzékkel van írva. Kazinczy iránt malitiosus a szerző, de jól találja el sok gyengeségét és őt is a maga szemével nézi, úgy mint Berzsenyit is, a kit röviden és szerencsésen jellemez. Kölcsey bonyolult belső életének pszichológiájába nem mélyedt el eléggé, de lyrájáról, politikai szerepléséről és prosájáról is sok érdekes és tartalmas megjegyzése van. Szerzőnknek le kellene szoknia arról a kissé lenéző, ironikus hangról s a stylusnak arról a szaggatottságáról, melyek ártanak könyvének. De egészben véve ez a könyv Kölcseynek legjobb életrajza. A szerző kritikai tehetsége őszinte bátorítást érdemel.

Haraszi Gyula legfőbb munkája ez évkörben a *Corneille és kora*** című könyv. Igen kimerítő monographia. A középkori francia dráma történetén kezd s így jut el Corneilleig. Nemesak biographiát ír, hanem széles kidolgozott irodalomtörténeti korrajzot. Végigtekint mindenben, a mit az irodalom elmondott Corneilleről. És higgadt ítélettel összeválogatva a jót mindenfelől, mégis eredeti marad, különösen Corneille egyes jellemeinek felfogásában. Valóban örömmünk telhetik abban, hogy Corneilleről ily alapos és tanulságos monographiát adhatunk a magyar olvasó kezébe. Haraszi több kisebb tanulmányt is közölt a francia irodalomról. Az ő tájékozottságát e téren a legilletékesebb francia írók is elismerték. Segítségét is kikérték egy régi francia dráma kiadására és magyarozatára. Itthon többször rosszakarattal említik munkásságát, de magyar író már föl se vegye ezt a rendesen kijáró hazai jutalmat. Szerencse, hogy a francia irodalomtörténeti munkásság megítélésére nem egyedül a

* Budapest, 1906.

** Budapest, 1906.

hazai forumok vannak hivatva. Haraszi rövidebb tanulmányai közül felemlítjük a Hugo Victorról szólót, mely mint a *Nyomorultak* bevezetése a *Klasszikus Regénytárban* jelent meg. (1910.) Ez nem csupán kimerítő, de egyszersmind koncentrált s élénk jellemzés is. Erdélyi Pál A *Teleki-Énekeskönyvről*¹ írt értekezésében egy új magyar költőt igtatott a magyar irodalomtörténetbe, Barakonyi Ferenczet. Megírta nagy szorgalommal családjá s élete történetét, bemutatja s méltatja költeményeit. A felfedező szokása szerint meglehetősen túlbecsüli Barakonyi költői értékét. Mi úgy látjuk, hogy Barakonyinak több szép strophája és jó sora is van, de a belső formának nem volt művésze. Mindamellert Erdélyi közleménye igen becses. Barakonyi költészetének a magyar dal s kivált a magyar szerelmi dal fejlődésében jelentősége van.

A fáradhatatlan Ferenczi Zoltán munkái közül *Csokonai életrajzát* emeljük ki.² Ferenczi az életrajzi részletek megállapításában oly lelkiismeretes, hogy sokszor szeretik úgy föltüntetni, mintha csupán ez eléggé meg nem becsülhető írói tulajdonságában jelentkeznék életirói hivatása. Pedig Csokonaijából nem csupán adatokat tanulhatunk. Csokonai tanári munkájáról, költészetében az olasz hatás közvetlenségéről s különösen Csokonai szerelméről jellemzőt és újat tud mondani. Jól határozza meg Csokonai költészetének jelentőségét e szavakban: «egy affectált költői világban, midőn a költészetet inkább szép és nemes időtöltésnek, az ízlés és tudás, az ítélet és tudomány eredményének tekintették, úgy jelenik meg, mint egy naiv és ösztönszerű impressionista, ki rendkívül sokoldalú és kezdeményező oly irányokban, melyeknek jelentősége csak irodalmunk fejlett idejében lett nyilvánvalóvá». Csokonai életének megható története mögött a kulturtörténeti háttérre is kilátást nyit. Különösen érdekes Csokonai utolsó napjainak leírása.

Zlinszky Aladár tanulmánya: *Toldi, a természetes ember*³ új világitásba helyezi Arany trilogiáját. Alapgondolata az, hogy Arany Toldija kapcsolatban van a rousseau-i természetesség ideáljával, a szív természetes érényeiben vetett hit van Toldiban megtestesülve. Ha gyilkosságot követ el, a lelkiismeret nem zaklatja; Nagy Lajos ítéletében nem a társadalmi igazság, hanem a természeti igazság győz; a mi a falun, az egyszerű, természetes viszonyok közt történik Toldiban, az mind igazságos is, a városi nép, az udvar pedig romlott.

¹ *Erdélyi Múzeum*, 1907.

² *Költők és Írók*, Budapest, 1907.

³ *Egyetemes Philologiai Közöny*, 1907.

Ez a költemény igazi tartalma szerzőnk szerint. És a ki ezt nem látta, hibás úton járt. Körülbelül ez a szerző értekezésének nagyon is rövidre fogott alapgondolata. Kétségtelenül érdekes szempont és van is benne valami igaz. Csakhogy a gondolat nagyon ki van élezve. Aranyra is hatott a negyvenes évek költészetének demokrata iránya, de szelleme nem volt egészen elfogulva abban, hanem fölötte is lebegett; objectivisálta a népiest és a természetest a keresztyén középkor erkölcsi levegőjével vette körül. Nem áll, hogy Lajos király ítéletében a természeti igazság győzött s nem a társadalmi. Nem a mai társadalmi felfogás győzött abban, hanem a középkori lovagi társadalomé; a középkori lovag felfogása nem a gyilkosság tényét nézi, hanem azt, hogy folt esett-e a gyilkosság által a lovagi becsületen? Toldi csak szolgát ölt, oly úrnak szolgáját, ki álnokul gyilkosságba kergette. A király ítéletén az urak nem ütköznek meg, sőt nagy tetszés követte a király beszédét. Zsenge korához ily ritka bölcseségét.

Ez ítéletben tehát az akkori társadalom igazsága győzött s nem a természeti igazság. Továbbá nem lehet tagadni Toldiban a lelkiismereti motivumokat. Elég csak az ötödik énekre gondolnunk, mikor Toldi egy pillanatra bátyjának megöletésére gondol, de «az örök élet» gondolata visszarántja az örvény széléről azt a hőst, ki nem pusztán a «természeti» ösztönök hatása alatt cselekszik. Különben is hogy nevezhetnők a természeti állapot visszatükrözésének azt a költői trilogiát, mely a végén ép a cultura diadalát dicsőíti a természet ereje fölött? De bármit gondoljunk e tanulmányról, dícsérnünk kell előadása objectiv nyugalmát s azt a szép világirodalmi áttekintést, melybe a szerző gondolatait foglalta.

Horváth János még fiatal, de a mit ír, annak súlya van és formája is felkelti a figyelmet. Az *Irodalmunk történetének fő mozzanatai** című munkájában abból a szempontból tekinti át a magyar irodalmat, hogy mikor jelentkezik először annak történetében az irodalmi tudat, vagyis az írónak elődeihez és olvasóközönségéhez való tudatos viszonya. Azután e tudatos irodalmi fejlődést kíséri nyomon a tartalmi eredetiség és a művészi követelmény felvetése koráig. Ez a felosztás nem változtatja meg gyökeresen az eddigi irodalomtörténeti korszakokat, de ez mellékes. Érdekesek a munkában az egyes írókra vonatkozó megjegyzések. Ezek eredeti benyomásokon alapulnak s többnyire igen csinosak és tartalmasak. A szerző egy-két szóval néha sokat tud mondani. Csokonait például a «legdebreczenibb kos-

* Budapesti II. k. állami főreáliskola *Értesítője* 1907/8. évről s külön is.

mopolitának» nevezi. Horváth János stylusának magyarossága nem mindennapi. Férfias erő van abban s mégis úgy simul nehezen kifejezhető árnyalatokhoz. Horváthnak másik munkája: *Ady s a legújabb magyar lyra** bizonyos feltűnést keltett s nem ok nélkül. A fiatal író e munkában oly kötelességet vett magára, melyet az idősebbeknek illeté volna teljesíteniök. Ady Endre és követői nagy figyelmet keltettek, olyat, a minőt már rég nem keltett magyar irodalmi mozgalom. Csak szertelen dicsőítést vagy gúnyolódást hallottunk, az objectiv bírálat illetékes részről elmaradt. Horváth tehát vállalkozott a munkára bátran, komolyan és elindult a maga útján, nem hallgatva se jobbra, se balra. És könyve olyan, mintha átokra felémelt kezét egyszerre áldásra hajlítottá volna. Követni akarjuk gondolatmenetét. Azt mondja, hogy az Ady nyomát taposó költők a dicsőítők szerint Csokonai és Petőfi folytatói, az új időhöz mérten, pedig «igazi őseik a Baudelaire és Verlaine hatása alatt álló francia decadensek és symbolisták». Az új irány három ponton mondott nemet a mi eddigi általános igenünkre. A mi három igenünk a következő: 1. Erős, de sohasem támadó, sohasem fitogtatott nemzeti érzés és fajszeretet. 2. Tisztes, férfias szemérem. 3. Világos, közérthető beszéd. Az új irány ez igenekkel szemben «gögös nemzetköziséggel, satnya érzékiséggel s nagyképű homálylyal» mondott nemet. Mindez igen jó, alig lehetne jobban elmondani. De következik azután Ady költészetének jellemzése. Őt kiveszi szerzőnk a fent ismertetett csoportból, és körülbelül így jellemzi: Ady költészete — úgymond — az ösztönyszerűség költészete és pedig tudatosan az; gyermeki, ősemberi képzelődés, babona teremtő tehetség nyilvánul benne, nagy mestere a symbolumnak, az ő nagy költői eredetisége abból áll, hogy egy-egy megnyilatkozni kívánó, futólagos, alig észrevehető, elemezhetetlen, mert tudatalatti lélekállapot, vagy lelki esemény kifejezésére suggestiv erejű symbolumot talál. Szóval Ady az ősember naiv hitével tud látni, a teremtő erő van költészete gyökerén stb. Engedelmet kell kérnünk, de ez már sok. Egyetértünk abban a szerzővel, hogy Ady valódi költő, kit kár lett volna hallgatással mellőzni. De a mi benyomásunk szerint Ady tehetségét gyökeresen elrontja az utánzás. A mit Horváth őseredeti, symbolumokat teremtő, homályos, decadens ösztönöket kifejező képzeletnek nevez, az tulajdonkép nem egyéb, mint az utánzás ösztöne és az ezzel együttjáró különféle visszasságok. Ady kezdetben nem volt egészen olyan, mint a minőnek újabb verseiben mutatta magát. Ha nem csalódunk, legelső verskötete 1899-ben

* Budapest, 1910.

jelent meg. Itt is jelentkezett már a halálköltészet s a decadens érzés. Már itt is csak az örök halált ismeri, itt is szól az «édes méregről, mely testet rombol s melynek lassan öló cseppjében elolvad minden akarat», de mégis ebben a kötetben Ady alapjában véve a régi magyar költői hagyományokat folytatta formában és érzésekben is. Rákóczit, Kossuthot énekli, hazafiásan, különben Ábrányi Emil nem írt volna előszót kötetéhez. A kötetet édes anyjának ajánlja, a régi, megszokott érzés tisztos hangján szól róla. A szerelemről akkor még így énekel:

Egy férfinak nemes szerelme
Legyen az égi, tiszta út,
A melyen az asszonyi szépség
Fenséges öntudatra jut.

Lelke fiatal a beleszállt sokféle kétely és ernyesztő benyomás ellenére is. Jellemzően írja:

Reám szakad lelket zaklatva
Egy eltévesztett élet vádja
S egy-egy megtisztult dalba ömlik
Lelkem felújult ifjúsága.

Van benne már ekkor is erőtetettség, rhythmusa sem mindig olvadó s a belső szerkezet nem mindig erős ez első költeményeiben. De néhány egészen sikerült költeménye is van. Hadd idézzünk egyet:

Hervadáskor.

Hervadáskor, pusztuláskor,
Novemberi dérhulláskor
Tinálatok, lent a kertben
Ránk hullott a falevél.
Az öreg fa hervadt lombja,
Mintha nekünk szólott volna,
Mintha minket intett volna:
Vigyázzatok, jön a tél!

Hervadáskor, pusztuláskor,
Novemberi dérhulláskor,
Visszasír a lelkem hozzád,
Szép szerelmem, kedvesem,
Mintha ott a kertben lennék,
Száll a levél, száll az emlék,
Szálló levél, szálló emlék
Körülrepdes csendesesen . . .

Hervadáskor, pusztuláskor,
 Novemberi dérhulláskor,
 Tinálatok lent a kertben
 Most is hull a falevél,
 Most is hervad a fa lombja,
 De most, mintha sírva szólna :
 Ugy-e, ugy-e nem hittétek
 Rövid a nyár, itt a tél . . .

Hinné-e ma már valaki, hogy ezt Ady Endre írta? Versében rhythmus és tartalom szép harmoniába olvad; a költemény olyan lágyan érzelmes, sejtelmes s a mellett mégis világos, mintha az ifjú Gyulai írta volna Kölcsey hatása alatt. De a *Vér és Arany*ban (ha nem tévedünk, 1908-ban jelent meg először) s még inkább a későbbi versekben Baudelaire, Verlaine s mások erősebb hatása alatt Ady lényegesen megváltozott. Ekkor már anyjáról így ír:

Sötét haja szikrákat szórt,
 Dió-szeme lángban égett,
 Csipője ringott . . .

szóval anyja szép, ingerlő nő volt csak azért, hogy őt szülje, az átok sarját. És hogyan változott így át a régi tisztos hang? A magyarázat ott van: Baudelaire *Bénédiction*jában, hol a költő anyja így átkozódik a költemény elején:

«Maudite soit la nuit aux plaisirs éphémères
 Où mon ventre a conçu mon expiation.»

Tudniillik költőt szült, a kinek hivatását azután Baudelaire gyönyörűen dicsőíti a további strophákban, míg az Ady verse üres és ízléstelen. Vagy tudni akarjuk-e, honnan való az *Egy ismerős fiú*-ban az a többször dicsért vers:

Az a kis fiú jár el hozzám
 Mostanában nevetve, holtan
 A ki voltam . . . ?

Verlaineből, a ki arról az «amant»-ról énekel, «qui avait connu toute la chair» és szíve egy zugában mégis megőrzött valamit abból a kis fiúból, a kit Jézuska szeret. Van reminiscencia másutt is Adyban, de nem szükséges részleteznünk. Egész újabb költészetének tartalma majdnem programszerűen van kifejezve Baudelaire e soraiban:

La Débauche et La Mort sont deux aimables filles,
 Prodiges de baisers et riches de santé . . .

Nem azt mondjuk, hogy Ady újabb költeményeiben ne volna néhány csinosabb stropha, sőt néhány olyan költemény is, mely minden különössége mellett hangulatot kelt bennünk. Ady igazi költő és legalább eddigi köteteiben még nem sikerült teljesen elrontania magát. Azonban ne vegyük olyan komolyan az ő halálköltészetét s a mi ezzel kapcsolatos. Itt mi nagyon erősen érezzük a minta követésének szándékát és kedvünket veszítjük. Van Ady halálköltészetében valami gyermekes vakmerőség, mint általában sok versében, a hol a symbolismusra való törekvésben tökéletesen érthetlenné lesz. Azután meg az a radicalismus, melybe belékergették s a magyarság rút szidalmazása! Valóban Ady ez újabb verseiben jó és rossz rímekben, szép strophákban és néha szándékosan facsart stylusban össze-vissza cseng és bong, valódiságban és utánzásban sok sejtelen, érzeki vágy, undor, erkölcsi felhevülés, nihilismus, költői álom, badarság és nagyvási hóbort. Lehet, hogy e hangzavarból még kifejlődik valami rendkívüli harmonia, de most még Ady nagyon mélyen lemerült az idegen decadensek és romantikusok tavába. Ez a merésznek látszó újító tulajdonkép impressiókra hajló költő, ki eddig még sikertelenül küzdött az egyéniség erejéért.

Négyesy László a *Szülőhelyi elemek Katona Bánk bánjában** című dolgozatában azt a kérdést veti fel, miben ihlette Kecskemét Katona Józsefet? A kérdés meglepő és szinte azt hihetnők, hogy oly drámában, mely a lélek mélyén dülő szenvedélyek összeütközését szaggatott dictióban ábrázolja, a szülőhelyi környezetnek hatása nem lényeges. S mégis Négyesy éles szemmel kimutatja, hogy az alföldi származású drámaíró lelke fajrokonosságban van az Alföld nagy lyrikusával és epikusával is. Katona nem vesz máshonnan képet, mint az Alföldön ismeretes jelenségekből. Szólásaiban az Alföldön szokásos indulatkifejezéseket találjuk. Másik értekezésében, *A magyar költészet eredete*** címűben a magyar költészet gyökereit kutatja. A magyar költészet legősibb fokon — ezt a gondolatot fejtegeti — a finn-ugor költészetből eredett. Keresi azután e költészet ősi sajátosságait. Az alliteratio és a parallelismus az összes finn-ugor népekhez akkor kerültek, mikor még együtt laktak. Népdalaink szerkezete szembetűnően hasonlít a török-tatár strophás dalok compositiójához. A török népek szomszédsága a magyarság költészetének tárgyi elemeit is befolyásolta. A népköltést ezután a szláv hatás éri a keresztyén magyar állam korában. Az a népszellem, mely ez ősi költészetet megalkotta, terem-

* *Beöthy-Emlékkönyv*, 1908.

** *Kisfaludy Társaság Évtalaja*, XLIV.

tette meg a magyar léleknek oly hőseit, a kik a világirodalom számára is eredetiséget revelálnak: Petőfit, Aranyt, Jókait és Mikszáthot. E kiváló értekezésben az ösköltészet reconstruálása a finn-ugor nyelvrokonság, a török és szláv culturhatás kapcsán nemcsak nagy történeti belátással van megalkotva, hanem költői érzékkel is. A stylus szép magyarsága és emelkedettsége is fokozza az előadás érdemét. Csak az utolsó négy író együvé állítása ellen volna észrevételünk. A külföld Aranyt alig ismeri, kevésbbé, mint Jókait és Mikszáthot. S mégis Petőfi és Arany Jókainál és Mikszáthnál jóval nagyobb költők voltak, egyenlő rangra nem állíthatók.

Legifjabb Szász Károly *Toldy István mint drámairól*¹ című értekezésében behatóan és érdekesen méltatja a most már majdnem elfelejtett drámaíró. Toldy István a kiegyezés utáni új Magyarországon megvetette alapját a modern társadalmi vígjátéknak és színműnek. Ezt a társadalmat ő rajzolta először drámában és mellőztetése a színpadon nagy igazságtalanság, melynek jóvátételét a szerző meggyőző hévvel sürgeti.

Váczy János *A magyar irodalmi kritika kezdete*² című tanulmányában részletesen s tanulságosan megállapítja, hogy Rát Mátyáson és Rajnison kívül, kik az irodalmi bírálat első csírait kifejlesztették, Bacsányi és Kazinczy működésével erősödött meg az életrevaló ültetvény s már a XVIII. század utolsó évtizedében gyökeret vert. Váczynek *Kazinczy Ferencze*³ oly életrajz, melynek anyaga úgyszólván egy egész élet munkájával van egybegyűjtve. És ez anyagnak érdekességéhez fogható kevés magyar költő életében találunk. Kazinczy rettegése a halálos ítélettől a Martinovics-perben már az életrajz elején leköti részvétünket. Szenvedései a börtönben és szabadulása után még fokozzák azt, különösen mikor a szerző Kazinczy anyagi nyomorát részletezi. És e sivár képből kiemelkedik Kazinczy bámulatos lelki nyugalma. «Én örömet élek a nem mostban» írja egyszer. Már pedig a ki egyszer ily élethez fog, azt a most keményen megrázza. De Kazinczy mindvégig derült maradt. Csak Hébéhez imádkozott vénségében, hogy lelkét itassa és soha elaggni ne hagyja. Megállapítja a szerző Kazinczy nyelvújítása irányait, előbb mérsékelt, majd tüzes, azután megint mérsékeltre hajló nyelvújító volt. Jól mondja Kazinczy költészetéről: «senki sem sóvárgott a költői hírnév után állhatatosabban, mint ő, de inkább átdolgozó és utánzó,

¹ *Beöthy-Emlékkönyv*, 1908.

² U. o.

³ *Költők és Írók*, Budapest, 1909.

mint költő». Az egész életrajz kedves olvasmány, a szerző alapossága igen megnyugtató hatású, egyénisége szerényen a tárgy mögé vonul s így figyelmünket egészen arra fordítja.

Kéki Lajos *Arany János pályakezdése és Arany János elbeszélő költészete*¹ című értekezéseiben Aranynek első kísérleteit, majd Aranynek epikai művészetét jellemzi. A második értekezésben Arany egyéniségét, költői fejlődését, művészetét sok találó vonással rajzolja. Különösen az Arany elbeszélő költészetén érezhető hatásokat kutatja. Foglalkozik a biblia, Homeros, a Nibelung-ének, Ariosto, Firduszi, Byron, a skót balladák, Bürger és Tennyson s a magyar költők hatásával. Megállapítja, hogy Arany művészi fejlődése a cselekvénynek drámaivá tétele felé halad. *Tompa Mihály ifjúkori költészete* című harmadik értekezésében² Tompa népmondáit bírálja s fejtegeti Tompa átmenetét a sentimentalis lyrától Petőfi népies lyrájára. E három dolgozatban a szerző kényes kritikai problémákat gondos elemzéssel bír megoldani. Stylusa is figyelemreméltó, bár néha kissé szónokias. A fiatal szerzőtől még sok jót várhatunk.

Császár Elemérnek talán legjobb munkája, *A deákos iskola* című már ez évkör előtt, 1905-ben jelent meg. De Császár nem szokott pihenni. Kutatói és írói szenvedélye folyvást munkára sarkalja a legkülönbözőbb irodalmi problémák terén. *Csokonai*³ című essayje legtartalmasabb részében kimutatja, hogy a költő külső körülményeinek, származásának, bolyongásának minő volt a hatása költészetére s mennyiben hatott arra a költő tudományos érdeklődése. E hatásokat röviden és csinosan fejt ki. *Kisfaludy Sándorról*⁴ írt könyvét is érdeklő olvastuk. Egy-két hiba az ősök történetében nem sokat jelent, máskülönb a könyv alapos és könnyed tollal van írva. A szerző figyelme mindenre kiterjed, a culturtörténeti háttér eleven rajzára is. Mint elbeszélést, a könyv második felét jobb szeretjük az elsőnél. Röviden jellemző mondata ez: «Sümegeben a próza ölelkezett a költészettel, akárcsak Kisfaludy életében.» Általában e részben a sümegi élet s a költő megyei szereplése frissességgel van leírva. Aesthetikai méltatásaiban támaszkodik a szerző az irodalomra és maga is gyarapítja az irodalmat megjegyzéseivel. Kisfaludy *Naplóját* kissé túlbecsüli, *Himfyjére* a népdal hatását jól emeli ki. A könyv széles látkörrel és elevenen van írva. Egészen új irodalomtörténeti

¹ *Beöthy-Emlékkönyv*, 1908 és *Budapesti Szemle*, 145. k. 1911.

² *Budapesti Szemle*, 138. k. 1909.

³ *Budapesti Szemle*, 137. k. 1909.

⁴ *Költők és Írók*, 1910.

kérdéssel foglalkozik a szerző a *Bessenyei természetérzéke* című cikkében.* Ez oldalról még nem vizsgálták Bessenyeit. Császár kimutatja, hogy Rousseau nem hatott Bessenyeire, ki a természet bevitelét a költészetbe egészen magától tanulta. Bessenyei már 1772-ben fölismerte és kifejtette az Alföldben rejlő költészetet. Ez eredmény bizonyára érdekes; néha az a benyomásunk, mintha a szerző nagytaná Bessenyei leírása érdemeit, például mikor Claude Lorraine tájképeire emlékezteti egy leírás, de ha igaz volna is e benyomásunk, Császár érdeméből mit sem von le. Egy új irodalomtörténeti kérdés felvetése és majdnem teljes megfejtése az ő nevéhez fog fűződni. Egy tévedését nem hallgathatjuk el, mivel úgy vettük észre, hogy sokan osztoznak abban. Arany János *Reggel* című satyrikus verséről ezt írja szerzőnk: «Arany azt akarja e versében megmutatni, hogy a természetet le lehet írni elvontan, tudományosan is, képek nélkül.» Nem így van. Arany *Reggele* így keletkezett: Midón Péterfy Kemény Zsigmond essayje megjelent, egy napilap tudósa azt jegyezte meg, hogy Péterfy alaptalanul dicséri Kemény Zsigmond természetérzékét, mert a Keményből idézett leírása az erdőnek természetrajzi szempontból hibás. A napilap cikkét Herman Ottó tudományosan czáfolta meg, Arany pedig megírta a *Reggelt*, melyben kigúnyolja azokat, kik a költői leírástól természettudományi pontosságot kívánnak.

Oláh Gábor: *Petőfi képzelete*** című munkáját keményen támadta a kritika. Mi nem is akarjuk védeni, de úgy látjuk, hogy Oláh hibáit nem kellene oly szigorúan megbírálunk. Nem volt szerencsés az írónak az a gondolata, hogy Petőfi képzeletét valamennyi metaphorájának összegyűjtésével és különböző rovatok alá foglalásával akarta kikutatni. Mert az ilyen rendszerből többféle baj származik. A sok részletezés a szerzőt körmönfonságra csábítja. Például azt mondja a szív rovat alatt, hogy Petőfi az ifjak szívét azért hasonlítja nyíltajtajú palotához (*A magyar ifjakhoz*), mert előkelő ifjaknak írt, Szilveszter szívét ellenben kunyhónak mondja. Költészetében az ilyen kicsinységek a legnagyobbak — úgymond. Pedig Petőfi ugyanabban a költeményben azt akarja, hogy a hazaszeretet örök *tanyára* tegyen szert valamennyi magyar kebelében, sőt azt mondja ott, hogy «sziveteknek alig marad egy szöglete, A hol titkon magát pók gyanánt szövi be a hazaszeretet». Lám tanya vagy pókhálós szegletű palota lett az előkelő ifjak szivéből, ha Oláh módszere szerint vizsgálgatjuk. Azután meg az ilyen módszerrel együtt jár az, hogy az

* *Budapesti Szemle*, 148. k. 1911.

** *Budapest*, 1909.

író oly metaphorákat idéz, melyek specifikusan nem is jellemzik Petőfi képzeletét. És az eredménye az egész összerakosgató munkának nagyon kevés. Benyomások összesűritése útján biztosabban jellemezhetjük a költő képzeletét. S mégis, noha a könyv el van hibázva, noha egyes nagyon is fiatalos mondások erősen zavarják az olvasót (például dicséri a királyok ellen írt verseket szerencsés történeti érzékek miatt), nem szabad tagadnunk, hogy a könyvet hivatott író írta. A szerző ugyan nem mindig magyarázza jól Petőfit, de lelkesül érte, néhány sorát fölhevíti e lelkéből fakadó szeretet. És az irodalmi hatásokról sok ismerettel és többször tapintattal is értekezik. Oláh tehetsége — úgy hisszük — még tisztulni és erősödni is fog.¹

Pintér Jenő *Magyar Irodalomtörténete*² szorosán véve nem tartozik e jelentés köréhez, mert csak kézikönyv. De fel kell említenünk, mert nem nélkülözhető tudományos kézikönyv, mely gondot fordít a cultura történetére is s nem elégszik meg a problémák összegyűjtésével, hanem irányukban állást foglal s jellemrajzaiban is érvényesít egyéni szempontokat. Voinovich Géza *Madách fiatalkori négy színművéről*³ írt. Kimutatja ez ifjúkori kísérleteken, hogy Madách színműveinek állandó sajátsága e kettős vonás: egyik, hogy főbb alakjain hangulatának fénye-árnya játszik; másik, hogy hősei többnyire fogalmak személyesítőivé nőnek, küzdelmük és sorsuk a költő világnézetét hirdeti. Továbbá kimutatja, hogy Madáchnak valamennyi drámáiról kortársánál több érzéke volt a történet és lélektan problémái iránt. Ez az értekezés részlet egy nagyobb tanulmányból. Látszik is a fejtegetéseken, hogy a szerző finom szálakat sző, melyeken az ifjúkori kísérleteket az *Ember tragédiájához* köti. Voinovich *Othellóról* írt tanulmánya⁴ nagy készültséggel van írva. Shakespearenek az *Othello* keletkezése korabeli hangulatára is világot vet. Shakespeare alakjai — írja szerzőnk — mind elmondhatnák magukról 1604 körül Hamlettel: van bennem valami veszedelmes. Nem elégszik meg *Othello*, *Jago* és *Desdemona* elemzésével, megemlékszik az *Othellót* ábrázoló nagy színészekről is. Helyesli *Zacconi* felfogását, ki mint *Othello* rabszolgáig menő alázattal hajlott meg a senatus előtt; *Desdemonát*

¹ Sajnos, hogy *Irói Arczképek* (1909) című művét nem birtuk megkapni a fővárosi könyvtárakban; egy ilyen arczképét olvastuk már s örömmel olvastuk volna másodszer is.

² *A magyar irodalom története* a legrégebb időktől Bessenyei Györgyig. Budapest, 1909.

³ *Budapesti Szemle*, 137. k. 1909.

⁴ *Budapesti Szemle*, 147. k. 1911.

szépen jellemzi Voinovich és általában az egész tanulmány úgy van írva, hogy az alapos Shakespeare-ismerőt is érdekelheti. Csak Jago jellemrajzát akarjuk kiegészíteni egy lényeges vonással. Szerzőnk szerint Jago «kettős czélt kerget végig a darabon: meg akar lépesedni Rodrigo rovására, a kit végtére egészen kifoszt s ki akarja ütni a hadnagságból Cassiót. Végül mind a kettőt örökre elnémítani, hogy aztán «becsülettel» éljen». Nagyon igaz, de Jago nemcsak gyakorlati czélokot kerget. Abban különbözik a legtöbb intrikustól, hogy művészi gyönyört érez a gonoszságban. I am nothing, when not critical, — így kiált fel. Az ő lelke csupa tagadásból van összetéve. Csak a jónak rontása által érzi magát valakinek. Ez az ő alkotó kedve; a míg a jó él körülötte, tövist érez lelkében; a romboláskor e tövist húzza ki. Voinovichnak négy kisebb essayje is jelent meg ez évkörben a *Klasszikus Regénytárban*.* Az egyikben *Bulwer* meseszövése módját s jellemalkotását igen egyszerűen, világosan állítja elénk. Helyesen mondja róla, hogy nemes és művelt szórakoztatója volt az olvasóközönségnek. *Scott Walter*ről még elevenebb kis tanulmányt írt; stylusának könnyű fordulatossága és erélye e kis essayt vonzóvá teszi, noha kissé keményen ítél *Scott*ról, mintha hajdani népszerűségét akarná most ellene fordítani. *Keller Gottfried*et jobban szereti, csak verseit nem becsüli eléggé. De legjobb a négy közül a *Goncsarov*ról írt essay. Itt belemélyed az író és műve lelkébe és könnyedén fontos irodalmi kérdésekről tájékoztat. Szembe állítja az angol, francia és orosz realismust. *Oblomov*ban látja az orosz írók különös emberei közt a legkirivóbbat. *Goncsarov*ban is bemutatja az *oblomov*ismust, de a kritikuskban is, kik elhanyagolták *Goncsarov*ot. Még meg kell említenünk Voinovich drámái és másnemű bírálatait, melyek a *Budapesti Szemlé*ben jelentek meg. Mindinkább erősödő ítélőtehetség, kritikai lelkiismeret és tájékozottság jellemzik e czikkeket. Nem igen szokás most észrevenni őket, de hiszszük, hogy később felismerik jelentőségüket.

Gragger Róbertnek *Beck Károly és a német politikai költészet* című tanulmánya 1909-ben jelent meg.** Első munkája a fiatal szerzőnek. De olyan munka, melyen alig látszik meg a kezdő tapogatózása. Adatai nagyrészt újak, de nem ez a fő érdeme. *Beck Károly*nak, a *Baján* született német költőnek életét annyi pszichológiai tapintattal bírja elbeszélni, hogy erős érdeket kelt hőse élettörténete iránt. Csupán a lényegre szorítkozik fiatal emberben ritka önmér-

* 1906., 1909.

** Önállóan és a *Budapesti Szemle*, 138. és 139.

séklettel. Beck költészetét is behatóan elemzi, különösen jeles a Jankó taglalása. Kimutatja Beck hatását Lenaura, a Beck-korabeli német költészetet és irodalmi viszonyokat tanulságosan ismerteti s egyszersmind világot vet az akkori magyar culturalis állapotokra is. A várakozást, melyet e tanulmány keltett, a szerző máris igazolta kutatásaival s írói tehetsége újabb jeleivel.

Gragger tanára, Heinrich Gusztáv, ez évben is folytatta nagy tevékenységét a német irodalom ismertetése s a német-magyar kölcsönhatások kutatása terén. Talán egyik legsikerültebb munkáját adta ki 1909-ben ily címmel: *Magyar elemek a német költészetben*.¹ Itt azt kutatja a szerző, hogy mennyiben hatottak magyar motívumok a német költészetre. Kritikai szempontból kiemelendő része e tanulmánynak Lenau jellemzése. Szépen fejtegeti szerzőnk Lenau magyar érzését s igen helyes megjegyzései vannak a költői műfordításról. A tanulmány kíváncsiságot ébreszt bennünk Lenau életrajza iránt, melyet a szerzőtől várunk.

Pap Károly kiadványa, *Arany János Magyar Irodalom Története* (Budapest, 1911.) oly bevezetéssel van ellátva, mely a nagy költő tanári munkásságát behatóan jellemzi.

Ifj. Dengi János *Kemény és Balzac*² című munkájában a két író egyéniségének, munkáinak, művészi eljárásának összehasonlító elemzése alapján Keményre nézve fontos eredményekre jut. Megállapítása szerint P. Kis Sándor állította először a *Hölgyfutár*-ban 1858-ban, hogy Kemény Balzactól tanulta az elemzést. Ezt a tételt azonban az író részletes vizsgálat alá fogja. A Balzac-Kemény párhuzamban nem eléggé emeli ki Balzac nagyságát, de világosan megállapítja Balzac hatását Keményre. Tarnóczynéra mutat, kinek alkotásában Kemény Madame de Grandville és Grandet jellemrajzára gondolt. A *Férj és Nő* problémája felállításában és megoldása módjában Balzac hatását mutatja. (La maison du chat qui pelote). A megoldásra Praslin herceg bűnpöre hatott, az a pör, melynek némi része volt a juliusi királyság tekintélyének aláásásában is.

Hartmann János *Petőfi Tanulmányok*³ című művével tünt fel ez évkörben. Nem rendszeres biographiát ír, hanem nyomon kíséri a költő fejlődését és elemzi legjellemzőbb költeményeit. Hartmann gondolkodó, művelt író, ki valódi belső szükségből fogott munkájához. Nagyon szereti Petőfit, de nem rajongással ír róla, hanem

¹ *Olcsó Könyvtár*, 1523—1524.

² *Budapesti Szemle*, 142. 1910. és külön is.

³ Budapest, 1910. (Gyulai Pál emlékezetének ajánlva.)

kritikai tapintattal s a költői szépségek átértésével. Szeretjük könyvében a lelkesedésnek s a kritikai józanságnak ezt a váltakozását. Ez nálunk nem mindennapi vegyülete a valódi kritikai hivatás sajátosságainak. Igaz, hogy nem minden bírálati megjegyzését mernők elfogadni. Hibáztatja *A puszta télen* első és második stropháját a mérész hasonlat, a szójáték, a tél negatív rajza miatt. Mi ezt nem így érezzük. A szójátékban nincs keresettség, a tél pusztasága pedig valóban felkeltheti a költőben a parasztgazda képét s e képből önként következik a negatív rajz, melyet különben pozitív vonások is váltanak fel. Még határozottabban ellenezzük *A csárda romjai* bírálatát. Itt a szerző erős kifogásai egyáltalán nem győznek meg és nem csorbítják a gyönyörűséget, melylyel e remek költeményre gondolunk. Abban sincs igaza, hogy *A magyar nemes* satyrája gyenge s nem találó. De bizony az, csupa éles demokrata nyíl a régi nemes önértet ellen; olyan nemes ember, mint például Kisfaludy Sándor volt, aligha bocsátotta volna meg a költeményt Petőfinek. Kissé messze megy a szerző, mikor azt mondja, hogy a népiesség tudatossága világosan szól ki Petőfi dalaiból. A «programmosan népies versek»-féle kifejezés félreértésre adhat okot. Talán legszebb része e tanulmány-nak az, mely a *Szeptember végén*-re vonatkozik. Itt egészen átengedtük magunkat a szerző vezetésének. E költeményt, ez énekek énekét «a boldogság zenithjén a kételkedés halk, belső siralmának» nevezi. A kételkedést — úgymond — «egy elejtett szó, kaczer mozdulat, valami, a miben asszonyi van», okozta. Ezenkívül is sok jó észrevétele van Petőfi költészetéről és annak irodalmáról. Stylusában sok az élénkség, szemléletesség, de keresettség is van benne. Még nem tudja megbecsülni a stylus egyszerűségének érdemét. De mindent összevéve, olyan író, kinek nevével minél többször szeretnénk találkozni a kritikai irodalomban.

Várdai Béla *Mikszáth Kálmánja** akkor jelent meg, mikor a költő még élt. A szerző tehát inkább Mikszáth alkotásait akarja elemezni, semmint életét. Mindamellet a pszichologiai fejlesztésre is gondolt. Elmondja, hogy a szklabonyai — ma mikszáthfalvi — palócok phantastikus meséi hatottak a gyermekre. A falu körül a régi nagybirtokos családok emléke felébreszti a költő érzékét a mult iránt; rámutat a tájképekre, melyek Mikszáth képzeletét már gyermekora óta foglalkoztatják. Szóval kimutatja, mint gyökerezik Mikszáth költészete szülőföldjében. Általában az életrajzi rész egészen Mikszáth fellépéséig, életrajzírói gonddal és tapintattal írt munka.

* *Költők és Írók*, 1910.

Az író Mikszáth műveit lelkesedéssel, bár nem minden bírálat nélkül taglalja. Benyomásunk szerint több a részletezés s több a superlativus is e kritikai taglalásban, semmint szükséges volna. De Várdai volt első életrajzírója Mikszáthnak s egynémely munkájának talán első kritikai méltatója. Ha a távolság perspectivájából látja hőstét, talán összefoglalóbb lett volna és több árnyékot is vetett volna a fény közé. Kritikai műveltsége, higgadtsága, lelkes szorgalma, melyek más dolgozataiban is kitűnnek, csorbitatlan elismerést érdemelnek.

Földessy Gyula *Petőfije** sajtósága munká, igazi fiatal rajongással van írva. Szerinte körülbelül mindenki félreértette Petőfit. Nem találták meg a kulcsot lelkéhez és költészetéhez. A kulcs most már megvan. Petőfi vallásossága magyaráz meg mindent életében és körülbelül mindent költészetében is. Ezért néz oly erős hittel a jövőbe, mint soha magyar költő. Petőfi a legnagyobb megváltók között foglal helyet. Csak ő látta előre a forradalmat. Széchenyi csak belső forradalmat sejtett; Petőfinek hihetetlen éles látása volt az akkori politikai helyzet felismerésében és így tovább. A szerző nem veszi észre, hogy más magyar költőt is lehetne a vallásosság érzésének központjából szemlélni, ha nem félünk az egyoldalúságtól. Berzsenyi, Kölcsey, Arany és Tompa nem voltak-e vallásos lelkűek? A szerző nem tudja, hogy Széchenyi nem csupán belső forradalmat jószolt s hogy a szabadságharc körülbelül oly mozzanatokon fordult meg, a minőket Széchenyi előre megállapított. A szerző maga is idézi Petőfinek ezt a mondását, hogy «felszabadultunk a Metternich-kompanya alól s kaptuk a Batthyány-miniszteriumot. Erre ugyan elmondhatni, hogy eben gubát» s mégis Petőfi hihetetlen politikai éleslátásáról beszél. Nekünk különben tetszik a szerző rajongása, sőt elismerjük, hogy ha az ő álláspontjáról nézzük Petőfit, talán látunk egyet-mást, a mit különben nem vettünk volna észre. És azt is elismerjük, hogy a szerző nem közönséges erélylyel és néha szabatsággal is ír ott, hol a rajongás nem rontja el stílusát. Hiszszük, hogy jobban szétnézve az életben, látása egykor tisztulni fog.

De nem folytatjuk tovább. Téből és időből már nagyon is kifogytunk. Pedig beszélnünk kellett volna még sok íróról. Nagyrészt ismerjük munkáikat, de mikor át akartuk vizsgálni gondosabban azokat, le kellett mondanunk e feladatról, melyben örömünk telt volna. Így csak fölemlítjük azokat a szerzőket, kikről már nem szólhatunk részletesebben, de a kiknek nevét figyelmébe ajánlottuk a bizottságnak. Itt a jegyzék véletlen sorrendben: Janovics Jenő, Schöpflin Ala-

* Budapesti V. ker. állami főreáliskola értesítője 1910. 11.

dár, Bayer József, Hegedűs István, Kaposi József, Ritoók Emma, Solymossy Sándor, Kelecsényi János, Huszár Vilmos, Endrődi Sándor, Erődi Béla, Badiacs Ferencz, Palágyi Menyhért, Kacziány Géza, Lenkei Henrik, Sebestyén Károly, Madarász Flóris, Rédey Tivadar, Hatvany Lajos, Babits Mihály, Paulovits István, Lukács György, Elek Artur, Szinnyi Ferencz, Barabás Ábel, König György. És még e névsor sem teljes.

III.¹

Képzőművészeti irodalmunk a legutóbbi hat évben az előző évekhez képest gazdag és sokoldalú volt. Egész sora jelent meg az összefoglaló műveknek és a beható, önálló kutatásokon alapuló monographiáknak. Az összefoglaló munkák sorából való Lyka Károlynak *A képrás újabb irányai* (1906) című kötete, a melynek tartalmát és irányát a *Kisfaludy-Társaság Évlapjai* már ismertették. Ugyancsak tőle jelent meg *A képzőművészetek története és technikai fejlődése* című mű, a *Műveltség Könyvtárában* (1909). E könyvnek czélja a közönséggel megismertetni mindazokat a tényezőket, a melyek a képzőművészetek, az építészet és iparművészet különböző formáit és stílusait létrehozták s a szerző feltárja az utakat, a melyeken a művészetek az őskortól máig fejlődtek.

Lykától több kisebb műkritikai közlemény is jelent meg a *Magyar Figyelőben* s másutt. A szerző lelkesedik tárgyáért s ért is hozzá alaposan, általános műveltsége s nyugodt objectivitása fokozzák iratainak értékét.

Kriesch Aladár *Ruskin és az angol praerafaeliták* című kötetében² a modern művészet egy felette érdekes korát s az iparművészet új útjait egyengető angol mestereket lelkesen, művészi élel és költői előadásban mutatja be. Ez a mű azért is érdekes, mert a benne jellemzett angol mesterek tanítása hazánkban is visszhangot keltett s különösen iparművészetünkben érvényesült.

Még közelebb áll hozzánk Lázár Béla tanulmánya *A modern művészet kezdeteiről*,³ a mennyiben két legkitünőbb mesterünket, Munkácsyt és Szinyei Mersét választotta igen beható tanulmány tárgyául s felderíti azokat a kölesönös hatásokat, a melyek a két mes-

¹ A képzőművészeti irodalomról Lyka Károly úr volt szíves egy-néhány jegyzetet rendelkezésünkre bocsátani. Ezeket közöljük itt némi módosítással.

² Budapest, 1906.

³ *Művészet*, 1908.

ter s néhány világhírű külföldi művésztársuk közt kimutathatók. Egyik érdeme e — különben idegen nyelven is megjelent — tanulmányának, hogy elfogult külföldi írókkal szemben bebizonyítja e nevezetes mesterek hatását külföldi festőkre s így megdöntötte azt a balvéleményt, mintha egész művészeti culturánkat kizárólag a külföldnek köszönhetnők. Tetézi a szerző érdemeit, hogy e két mesterről és Paál Lászlóról írt eredeti tanulmányát több francia és német nyelven megjelent kötetben a külfölddel is közvetítette s ezzel művészetünk ismeretét hathatósan terjesztette.* Lederer Sándornak két szépen illusztrált munkája: *A Szépművészeti Múzeum Velencei Mesterei* 1906 és *A Szépművészeti Múzeum Milanoi Mesterei és Leonardo da Vinci* 1908 igen fontos adalékok a felsőolaszországi művészet történetéhez. Lederer illetékessége ezen a téren világszerte el van ismerve.

Hazai vonatkozású Ernst Lajos összefoglaló kötete is, mely *A magyar történelmi festészetről* szól (Budapest, 1910). A könyv minden idevágó művet szinte statistikai pontossággal sorol fel. Nagy hasznát vehetik a magyar műtörténet kutatói. Egészen hazai vonatkozású és egyben alapvető munka Divald Kornél két műve: *Szepesvármegye művészeti Emlékei (Szobrászat és festészet, 1906. Iparművészeti Emlékek 1907.)* és *Magyarország csücsiveskori szárnyas oltárai* (I. sorozat 1909, II. sorozat 1911). Az első munkában Divald hazánk művészeti emlékekben leggazdagabb vármegyéjének művészeti kincseit mutatja be, miután e megye építészeti emlékeit már régebben mintaszerűen dolgozta fel. Éveken át folytatott fáradságos munkával kutatta fel s vonta elő — sokszor a lomtárak homályából — a már-már elkallódó műtárgyakat és minden darabot szorgosan tanulmányozva, összefüggő képet ad e vidék művészeti multjáról. Munkája egyszerre meggazdagítja művészeti kincstárunkat, temérdek becses anyagot nyújt a stylistikai összehasonlítás számára és új összefüggésekre nyit kilátást. Ugyanezt mondhatjuk másik munkájáról is. A szerző nemcsak tömérdek új anyaggal gyarapította tudományunkat, hanem gazdag tanulmányaira támaszkodva, következetesen bizonyítja mindkét művében, hogy alaptalan az az előítéletes felfogás, hogy művészetünk merőben import. Kimutatja, mint alakultak ki

* Lázár Béla Szinyeiről írt német könyvét és Courbetról írt francia könyvét be is küldötte tekintetbe vétel végett a Greguss-jutalom odaítélése alkalmából. Sajnáljuk, hogy e külföldön nagy elismerésben részesült művek nem vehetők tekintetbe, mivel a szabályok szerint csak magyar nyelven írt műkritikai munka jutalmazandó.

helyi iskolák, mint fejlődtek, mint vettek fel eredeti jellemvonásokat. Ezen kívüli kutató munkájának megvan az a jó hatása, hogy témérek műtárgyat megmentett az elkallódástól, felhíván az illetékes hatóságok figyelmét, valóban egész musæumokat megtöltő anyagot helyzetett biztos őrizet alá.

Kitünő monographia Meller Simon: *Ferenczy István élete és művei* (Budapest, 1906) című műve. Meller újabb művészettörténetünk egyik legérdekesebb hősének életét írja meg, bemutatja műveit és méltatja érdemeit mindig önálló kutatások, a művész összes alkotásainak tanulmányozása, a nyomatott és levéltári anyag szorgalmas értékesítése alapján. Máig is ez a mű a legbővebb és a legértékesebb művész-életrajzunk. Az egyszerű biographia keretét átlépve, a szerző a kor képét is rajzolja, hogy megállapítsa a művész szerepét és jelentőségét.

Malonyay Dezső *A fiatalok (Művészeti Könyvtár, Budapest, 1906)* és *Szinyei Merse Pál* (u. o. 1910) című monographiáiban több modern magyar festő életrajzát adja, súlyt vetve arra, hogy e művének idevágó adatait lehetőleg saját előadásukban ismertesse s így sok érdekes nyilatkozatot adott át a jövő monographia-íróknak. Ugyancsak Malonyay *Munkácsy Mihály (Művészeti Könyvtár, 1907, 2. k.)* című művének legfőbb érdeke az, hogy a szerző jól ismerte Munkácsy egyéni és művészi jellemvonásait, szándékait, belelátott töprengésébe, figyelemmel kísérhette egyes műveinek kialakulását, feljegyezte a legközvetlenebb forrásból a művész regényes élet-története adatait. Könnyed elbeszélő hangon adja elő e tanulmányoknak eredményeit és népszerűen magyarázza Munkácsy műveinek sajátosságait és jelentőségét. A könyv szelvében elterjedt és hozzájárult az ünnepektől népszerűségének gyarapításához. A *Művészeti Könyvtárban* megjelent két kötet alig változtatott új kiadása a régibb életrajznak. Takáts Zoltán *Düerje (Művészeti Könyvtár, 1910)* a legújabb irodalom lelkiismeretes felhasználásával van írva. Pekár Gyula *Ferrara, Ravenna, Firenze (Művészeti Könyvtár, 1907)* című műve nevezetes művészeti központokról fest színes képet.

Szentkláray Jenő: *Brocky Károly festőművész élete* (Temesvár, 1907) és Nyári Sándor: *Brocky Károly festőművész élete és művei* (Budapest, 1911) e délmagyarországi festő ismertetését és méltatását tűzték ki célul. Szentkláray összeállította a magyarországi adatokat, Nyári pedig angliai tanulmányútja eredményeit is értékesítette, úgy hogy e két tanulmány együttvéve teljes képet ad a művészről.

Fieber Henrik *A modern művészet fény- és árnyoldalai* című tanulmányában (*Művészet, 1910*) tömör összefoglalásban szól azokról

az okokról, a melyek a mai művészet stylusát megteremtették, utal azokra az egészséges alapelvekre, a melyek a régi művészet utánzását kiszorították s így az anyagnak, a kornak megfelelő formanyelvet teremtettek. Ezeket az alapelveket az építészet, iparművészet, festészet és szobrászat újabb alkotásain mutatja be és hangsúlyozza, hogy ez az átalakulás oly történeti folyamat volt, a melyet örömmel kell üdvözölnünk. Viszont a mai művészeti termelés árnyoldalaként említi fel azt a charlatánságot, a mely a modern mesterek műveinek külsőségein élösködik vagy a minden áron való feltűnés céljából nevetéses túlhajtásokkal igyekszik a figyelmet magára vonni. Kritikájában ezt az utóbbi, nagyon gyakori jelenséget épp úgy elítéli, mint a régi formák chablonos túlzását.

Megemlítjük végül Malonyay Dezsőnek *A magyar nép művészete* (I. k. 1907., II. k. 1909) című díszművét, a mely népies művészetünk ezer meg ezer termékét mutatja be reproductióban és könnyed olvasmány formájában ad hozzá magyarázó czikkeket. Mindezzel még nem merítettük ki a hazai képzőművészeti irodalmat ez évkörből. Ez irodalom talán soha sem volt oly gazdag, mint éppen most.

IV.*

Ez évkörben a zenetörténeti és zenekritikai irodalom rendkívül nagy.

Molnár Géza több munkáját kell itt megemlítenünk. *A magyar föld zenéje* (Uránia kiadása, 1906.) a magyar zene történetének rövid vázлата. *A magyar tánczok a XVI. századból* (Budapest, 1907.) a legrégebb magyar hangszeres emlékeket közli 1562-, 1577- és 1583-ból egy értekezés kapcsán. *Általános zenetörténete* (Budapest, 1911. I. k.) azt az anyagot öleli fel, mely a zenei ókor és középkor gyűjtőneve alatt szerepel. Eljut 1600-ig. Súlyt helyez arra, hogy a középkorban ne lássuk kizárólag a vocalis zene korát és hogy a zenei renaissance-ot ne a XVI. századból, hanem a trecentóból keltezzük. Az új kutatások kiderítették ugyanis, hogy az olaszoknak már Dantéval és Petrarccal egyidejűleg volt Firenzében igen érdekes zenéjük. Kisebb dolgozatait nem sorolhatjuk itt fel. Olyan író, a kitől szívesen tanulunk, mert bízhatunk szakértelmében; írói ügyesége és sokoldalú ismeretek is jellemzik munkáit.

* Ebben a részben Molnár Géza úr rendelkezésünkre bocsátott jegyzeteit használjuk fel némi módosítással. Neki, valamint Lyka Károly úrnak e helyen is köszönetet mondunk szíves közreműködésükért.

Drumár János *Zenetörténetének* II. kötete (1907) Bachtól és Händeltől a legújabb korig tárgyalja a zene fejlődését. Összefoglaló munka.

Osváth János *Nemzeti zeneművészete* (1908) æsthetikai s történeti tanulmány, melyben a szerző azt fejtegeti, hogy a magyar zene nem illeszkedik szabályokhoz és hogy csak a sugallat szab neki törvényt. Fabó Bertalan *A magyar népdal zenei fejlődése* (Budapest, 1908) című művében a magyar népies zenére vonatkozó messze elszórt adatokat nagy szorgalommal gyűjtötte össze. A magyar költészet története iránt érdeklődő olvasónak a szerző igen hasznos anyagot nyújtott. Járosy Dezső *Az eucharistia zenéje* (Temesvár, 1910) című művében a mellett küzd, hogy a zenei liturgikában a gregorián chorálnak jusson a legfontosabb szerep, szemben az újabb egyházi szerzeményekkel.

Kacsóh Pongrácz *A zene fejlődéstörténete (Művészet Könyve, Athenæum)* és Szentimrényi Imre *A zene története, különös tekintettel a magyar és magyarországi zenére* című művekben népszerű modorban tárgyalják az anyagot. Kacsóh munkájának érdekessége abból áll, hogy a legújabb áramlatokat jellemzi. Világos csoportosítás s a fölösleges részletek kerülése jellemzik e munkát. Csáth Géza *Puccinija* (Budapest) nem életrajz, nem tematikus elemzés, hanem a szerző finom érzékkel és zeneileg is fegyelmezett gondolkozással jellemzi Puccini törekvéseit és a hangulatot, melyet zenéje a hallgatóban felidéz. Folyóiratokban is napvilágot látott sok czikk, mely új adatok vagy új gondolatok tekintetében figyelmet érdemel. E czikkek részletes taglalása itt már lehetetlen. Szerzőiknek névsora a következő: Bartók Béla, Kern Aurél, Haraszi Emil, Seprődi János, Demény Dezső, D'Isoz Kálmán, Kereszty István, Sereghy Elemér, Molnár Antal, Zágón Géza Vilmos, Perényi Géza, Lavotta Rezső, ifj. Jeszenszky Sándor s Wajdits Károly.

V.

Mint látjuk, rendkívül sokoldalú, számban és jelentőségben gazdag műkritikai irodalomnak képe tárult fel a bizottság előtt. Greguss Ágost korában ez az irodalom még könnyebben volt áttekinthető és jobban kiemelkedett akkor a műkritikai írók köréből az olyan tekintély, kire a művelt közvélemény ingadozás nélkül úgy tekintett, mint a legfelsőbb bíróra. Ma már nehezebb a vezető tekintély megállapítása, talán nem csupán a műkritikusok nagy száma s a tekintélyeknek nem kedvező közszellem miatt, hanem azért is,

mert különösen az egykorú költői, színházi, irodalomtörténeti kritika terén nagyon el van terjedve a gyűlölködés, vagy az ernyesztő opportunismus szelleme. És ez a szellem bizalmatlanná teszi az olvasókat még a legőszintébb szándékú bírálat iránt is.

Ezért tehát nehéz volt a bizottság munkája. A bizottság előtt hat olyan író neve fordult elő, kiket a Greguss-jutalomra egyes tagok érdemesnek találtak. Ez írókról szólunk most röviden betűrend szerint.

Alexander Bernátnak csak két tanulmánya jelent meg ez évkörben szorosabb értelemben vett műkritikai tartalommal. Legtöbb tanulmánya inkább az általános æsthetika, általános művészettan körébe vág. *Lear király* című tanulmányában (*Budapesti Szemle*, 147. k. 1910.) azt fejtegeti, hogy e tragédia nem a gyermeki hálátlanság tragédiája, mint rendszeren mondani szokás. Igaz is, hogy ezzel nem sokat mondunk Learról. Alexander szerint: «Lear óriási symboluma az emberi szenvedésnek, az ember tragikumának». De mintha ezzel talán sokat is mondtunk volna. Nem kell-e tulajdonkép minden tragédia hősében ilyen symbolumot látnunk? Mindegyik más részét érzékíti az emberi szenvedés roppant birodalmának. De nem akarunk polemiaiba bocsátkozni. A kis tanulmányban mintegy kicsiben láthatjuk Alexander Shakespeare-tanulmányainak érdemeit: az előadás lendületét, mely e nagy tárgyhoz méltó s Shakespeare művészi eljárásának átható felfogását. Ezt az eljárást jellemzi Learre gondolva e tanulmányában is ilyen szavakkal: «Bámulatos Shakespeare ereje az indulat rajzában. Mi újak ilyenkor dadogunk, félünk a retorikától, egy gestussal jelezzük, mi dúl bennünk, elhallgatunk vagy nyögünk. Nem merünk kivitorlázni az indulat nyílt tengerére, Shakespeare felhúzza hajóinak összes vitorláit és vad nekirohanással künn terem a nyílt tengeren.» Másik tanulmánya a *Kritikáról* szól (*Magyar Figyelő* I. 1911.). A tanulmány dereka párbeszéd, melyben élénk eszmecserében vitatkozik a kritikus az oknyomozóval; a kritikus az értékelő kritikát védi, az oknyomozó a leíró kritika mellett tör lándzsát. Ebben az eszmecserében a kritikai módszer súlyos kérdései elmésen és tartalmasan vannak megvitatva. Hajdan a szerző a descriptiv kritika híve volt, most neki is sok a terjedő subjectivitás és kimondja, hogy «minden kritika értékelés». Néhány igen találó vágást mér a «lyrizáló kritikára». Ezt az epithetont Alexander adta az újabb kritikának és azóta rajta maradt.

De kritikai munkásságának legjava a *Budapesti Hírlap* tárczáiban jelent meg. Alfa tárczáit széltiben olvassák, szeretik és méltán is. Alexander gyors lélektani és æsthetikai pillantással felfogja a lénye-

gest a költőben és művében s benyomását azután ép oly gyors és erős logikával elemzi. Jobban szeret méltányolni, mint hibázta'ni. Az ő humánus jó indulatához és széleskörű intelligenciájához jobban illik a méltánylás, mint a megrovás. Bármily kicsi vagy bármily nagy mű vagy pálya van előtte, lehat az igazi kritikus soklelkűségével az idegen élet mélyére s felhossa onnan a felszínre az értékest. Mindent megért és nagyon sokat megbocsát.

Ambrus Zoltánnak három kis essayje jelent meg a *Klasszikus Regénytárban*, a *Két Dumasról és Zoláról* (1907, 1908). Az újabb francia drámát és regényt kevesen ismerik nálunk oly jól, mint ez a művelt szellemű, éles elméjű és könnyed tollú írónk. Az idősebb Dumasról szóló essay olyan jól van előadva, mint egy novella. És a mellett az irodalmi bírálat benne higgadt ítélet eredménye. Az ifj. Dumasról szóló essayt kevésbé szeretjük, itt kissé nagyítja Dumasban a moralista jelentőségét. Zolát Ambrus igen jól ismeri. Helyesen mondja róla, hogy nem elhibázott elméletével, hanem phantasiája erejével hatott. Kitünő tanulmánya jelent meg Ambrusnak a *Magyar Figyelő* 1911-diki első számában. Címe: *Színházunk és a közönség*. Meg nem állhatjuk, hogy ide ne igtassuk ez élesen kárhóztató tömegpsychologiai rajznak a velejét: Budapest színházi közönsége — úgy mond — a legléhább a világon. Oly lélektelen és izlésben alantjáró, mint sehol a világon. Itt a színműíró és színművész csak a közönségnek érzékiségére számíthat teljes biztossággal. Még a legjobban szereti a zenét, de itt is inkább az érzékit. A közönség rossz izlésének dédelgetésében, a közönségnek (tegyük hozzá: a színészeknek és a collegáknak) való udvarlásban a magyar sajtót nem lehet túlicizitálni. A mi színházi kritikánk a legnagyobb készséggel együtt érez a közönséggel. Ambrus valóban hivatva volna arra, hogy erélyes bátorsággal küzdjön az ár ellen.

Beöthy Zsolt több emlékbeszédben s tanulmányban, prosájának szónoki fényével több meglepő s mégis gondolkodásra ébresztő eszmével gazdagította irodalmunkat ez évkörben is. A *Mikes Leveleskönyve Irodalmunkban* (*Magyar Könyvtár* 461. 1906 s Mikes-dizkiadás.) című tanulmányban igen szépen jellemzi Mikes leveleit. A XVII. századi erdélyi történetírás szellemének folytatóját látja Mikesben. A levelek hangulatából Mikes lelki életének fejlődését olvassa ki. Észreveszi az ifjú Mikest, az elegikus hangulatú férfiút s végül a nyugodtan derüs öreget. Kimutatja kritikai okokkal, hogy a levelek nem másolások. Szerinte Mikes könyve talán az első irodalmunkban, mely egy emberi lelket valójának minden elemével tár fel előttünk. Prosája is az első «minden ízében egyéni» prosa irodal-

munkban. E prosa mint a napsütötte szökőkút vize, oly könnyen ömlik és szökell. *Vadnai Károly Emlékezete (Kisfaludy-Társaság Évtapjai 40. k.)* kiváló emlékbeszéd. Érdekesen rajzolja Vadnai fejlődését, az ötvenes évek irodalmi viszonyait, Vadnait mint embert és írórt s különösen mint a *Fővárosi Lapok* szerkesztőjét. «A hetvenes években» — úgymond — «közművelődésünk fejlesztése érdekében újabb hírlapi irodalmunkban céltudatosabb és érdemesebb munkát alig végzett valaki, mint Vadnai.» *A magyar irodalom a mohácsi csatában* című értekezésben (*Költők és hősök, Magyar Könyvtár 500. sz.*) a szerző arról a tényről elmélkedik, hogy a mohácsi mezőn Perényi püspök, Ráskai, Vásárhelyi és Sztárai találkoztak. Ráskai és Sztárai megmenekülnek és így a romokból kimentik az új szellemet, mely feléleszti az országot. *Szász Károly Emlékezete (Kisfaludy-Társaság Évtapjai, 1909.)* ritka melegséggel van írva. Szász költészetét és bámulatosan sokoldalú tevékenységét igazságosan és nagy hévvel jellemzi. Becses ez emlékbeszédben a körösi tanári kar jelentőségének méltatása. Ez a tanári kar volt a forradalom utáni költészet művészi és kritikai irányítója. Beöthy Szász Károly jellemét a Királyhágóhoz hasonlítja. «Távolról sötét és zordon, közel jutva hozzá, utain barangolva, szakadékaiba tekintve, csupa, csupa vadvirág.» *Madách Ember Tragédiájáról* írt tanulmányában (*Budapesti Szemle, 146., 1911.*) azt a gondolatot fejtegeti, hogy az *Ember Tragédiája* nem objectív philosophiai költemény, hanem a szív vérével írt könyvek közé tartozik. Ádám színváltozásaiban a költő lelke viharzik át. És a költő érzelmi motivumai közt ott van — a mit így észre nem vettek eddig — a nemzeti érzés is. Madách a nemzeti történet tragikai katastrópháira is gondol, midőn Ádám történetét beszéli el és a «küzdj és bízva bízzál» a nemzetnek is szól. Ez a magyarázat talán különösnek látszik, kivált azért, mert Ádámot a szerző nagyon is egyéninek fogja fel, de csak azt akarja érteni, hogy Ádám Madách subjectív hangulatú alkotása s mégis az emberiséget symbolizálja. Meg kell még említenünk *Ferenczy István Emlékezete* című beszédét (*Budapesti Szemle, 140., 1909.*), melyről Lyka Károly azt írja, hogy «messze túlszárnyalja az alkalmi szónoklat színvonalát, mert Beöthy abban egész művészetével jellemezte az első magyar szobrász nemzeti jelentőségét.»

Berzeviczy Albert mellett különösen az a körülmény szólt, hogy egyenlő hivatottsággal foglalkozott irodalmi és képzőművészeti tárgyakkal. Széparányú, választékos ízlésű, egyenletes és hangzatos stylusában írt könyvei és értekezései sokféle ismeretet terjesztettek és nemesítették az olvasóközönség ízlését. *A cinquecento festészete és*

szobrászatában (Népszerű főisk. könyvtár III. 1906), majd *A cinquecentoról* írt nagyobb művében organikus összefoglalásban adja elő a cinquecento művészetét. Gondosan fel van itt használva a legújabb kutatások eredménye és a szerző a saját impressiói után is indul. A *Keleti Gusztávról* mondott emlékbeszédében (*Kisf. Társ. Évl.* 1906), nem a művészről szól, hanem a jeles képzőművészeti íróról, a tanár-ról, az administratorról, kinek oly sokat köszönhet újabb képzőművészeti fejlődésünk. E fejlődésre Berzeviczy élénk világot vet, valamint Keleti szerény, buzgó s művészi lelkére is. *Kazinczy Ferencz Emlékezetében* (Budapesti Szemle 1909., 140 k.) Kazinczy életének oly mozzanataival foglalkozik, melyek Kassához vannak fűzve. Ez alkalomszerű kezdet után Kazinczy egész pályáját s hatását rajzolja s különösen az öreg Kazinczy ellentétét az ifjú nemzedékekkel szemben világirodalmi szempontból világítja meg. Sok ismeret és szóközi lendület jellemzi e beszédét. *A természetfölötti elem Shakespeare színműveiben* (Magyar Shakespeare-Tár II. 1909) című igen alapos művében csoportonként elemzi a tündérvilágot, a varázslatot és babonát, a hitet a csillagokban és természeti jelekben, a jóslatot, az álomlátást, a káprázatot és szellemjelenéseket Shakespeareben. Kimutatja, hogy Hamlet apjának szelleme nem látomás, hanem Shakespeare művében objective él. Eredménye az értekezésnek az, hogy bár Shakespeare fölötté állt a csodás hitnek, mégis hajlott hozzá. A világot áttekintő erős lelkében vallásos érzés élt, mely gyermeki naivságából nem volt kivetkőzve. Az egész értekezés mintaszerű módszerrel van írva, nagyon óvatos következtetéseiben; Shakespeare s a Shakespeareirodalom nagy ismeretén alapul. Legszeretreméltóbb s talán legbecesebb könyve Berzeviczynek: *A tájképfestés a XVII. században* (Budapest, 1910.). Előadja a tájkép történetét ókori előzményeivel Giotto-tól kezdve a XIX. századig, különös súlyt helyezve a XVII. századra. Claude Lorrain, van Goyen és Jacob von Ruijsdael jellemzése alighanem a legszebb részei e mindvégig vonzó könyvnek. Berzeviczy itt főleg a maga impressióira támaszkodik; a tájrajz iránt biztos érzéke van és nem általánosságban mozog, midőn a képeket jellemzi, hanem a festői technikának ismerete teszi értékessé megfigyeléseit. Az utolsó fejezetben a magyar tájképfestést is ismerteti.

Keszler József nevét már fent említettük. Abból a könyvből, melybe összegyűjtené jobb tárczáit, mulatva lehetne tanulni.

Riedl Frigyesnek 1911-ből négy essayje és egy értekezése van előttünk. Riedl Frigyes kiváló essayista. Olyan író, ki igen kényes izléssel, okos itélettel, nagy irodalmi és művészeti áttekintéssel, lélektani érzékkel, írókról, művészekről és irodalmi kérdésekről sok érde-

kest tud mondani. Előadása elegáns, soha sem szaporít szót, minden mondata tartalmával vagy legalább formájával érdekel. A *Budapesti Szemlében* megjelent kisebb irodalmi czikkei közt volt egy *Rédey Péterfyjéről* szóló, mely férfias tömörségével s tartózkodó meghatottságával mély benyomást tett reánk. Az ilyen czikk ritka irodalmunkban, talán Péterfy halála óta senki sem írt jobbat.

Gyulai Párról szóló essayje (*Olcso Könyvtár*) velős tartalmassággal jellemzi Gyulai egyéniségét; az író jellemrajzában is sokat tud mondani kevés szóval, csak azt kell megjegyeznünk, hogy Gyulai verses költészetét túlnyomóan negatív vonásokkal jellemzi. A *Három Jellemzés* című gyűjteményben három tudós nemzedéknek képét mutatja be Toldy Ferencz, Greguss Ágost és Katona Lajos jellemrajzában. Három kis arczkép meleg és erős vonásokkal rajzolva. Toldy Ferencz lelkéből kiemeli a fő sajátyságot (faculté maitresse), a a kegyeletet; szeretettel beszél róla, de hibáit is érezteti. *Greguss Ágostban* «a jellemæsthetikust» rajzolja. Az æsthetika volt életének uralkodó elve. Hitt a szépség, igazság és jóság egységében. Az ő lelkében egy volt a három fogalom. Bizonyította ezt végrendeletével is, melyben vagyont a szép cultusának és hite szerint egyszersmind az erkölcsi érzésnek fejlesztésére hagyományozta. Midőn most utolsó akaratának végrehajtásával foglalkozunk, kegyelettel emlékszünk vissza boldog hitére, melyet irataiban is hirdetett. Riedl méltán dicsőíti Greguss nemeslelkűségét, tudományos prózájának érdemeit és izlésterjesztő munkásságának áldásosságát. *Katona Lajos emlékezete* a legszebb a három rajz közül. Meleg költészet hatja át Katona pályájának és tudományos eredményeinek szellemes s tanulságos ismertetését. A *Korhatások Petőfi költészetében* (*Kisf.-Társ. Évlapjai* 45. k.) című értekezésében nagy irodalmi ismeretekkel és szokott élénkségével mutatja ki, hogy Petőfi bármily meglepő egyéniség, sok eszméje és érzése mégis korának áramlataira vezethető vissza.

E hat író közül azonban senkiben sem tudott megállapodni a bizottság többsége. Ellenben minden tagja a bizottságnak egyetértett abban, hogy ez évkörnek összes szóbahozható jelenségei között Gyulai Pál három gyűjteménye (*Dramaturgiai Dolgozatok*, I., II., Budapest, 1908, *Kritikai Dolgozatok*, Budapest, 1908 és *Bírálatok*, Budapest, 1911) versenytársait vagy formában vagy tartalomban, vagy a meggyőződés erejében, vagy legalább történeti jelentőségben felülmúlja. De azt a gondolatot, hogy a Greguss-jutalom első műkritikai díját e műveknek adjuk, a bizottság csak szótöbbséggel fogadta el.

E sorok írója elmondotta már véleményét Gyulai Pálnak e

három gyűjteménybe először összefoglalt munkáiról, nem akar tehát az ismétlés hibájába esni. Csak röviden akarjuk megjegyezni, hogy kivált a két első gyűjteményben Gyulai kritikai munkásságának legjava van kiadva. Ezek a kritikák küzdötték ki az újabb magyar irodalomtörténeti felfogás diadalát, e munkákban reformálta Gyulai az új magyar prózát. Azt hallottuk a bizottságban, hogy Gyulai e munkáit régen írta, azok egy lezárt korhoz tartoznak. Különös felfogás! Azok a munkák most is élnek, bármily régen irattak. «Minden új és minden régi», mondja Fromentin. Vannak munkák, melyek már születésük után elavulnak s vannak igen régi munkák, melyekben örökké frissen buzog az élet. A kritika nem avul úgy el, mint az adatai miatt fontos tudományos mű, a szép kritika is olyan, mint a szép költemény: egy-két fordulata talán kimegy a divatból, de a mi igazán szép benne, el nem enyészik. És azáltal, hogy Gyulai e korszakos jelentőségű tanulmányai és bírálatai összegyűjtettek, életüknek belső ereje jobban éreztette hatását. Támadták, védelmezték, megbeszélték eszméiket, szóval ez évkörben az irodalmi élet élénkítő elemeivé lettek.

E sorok írója Greguss Ágosttól hallotta, hogy Gyulai azért volt nagy kritikus, mert nemcsak hibákat tudott mesterileg kimutatni és üldözni, hanem felismerte a szépet is a kevésbé ismert művekben és jellemezni bírta meggyőző erővel a költői erőt és bájt. Kritikai pályája dicsőségének mind a két ágára kiválóan jellemző példákat találunk a két első gyűjteményében. Ott találjuk Petőfiről írt tanulmányát, melyet a *Petőfi-Könyvtár* is kiadott ez évkörben, ott találjuk a Petőfi-utánzóknak ellen intézett hadjáratát, ott találjuk a *Szentivánéji álomról* szóló tanulmányt, melyet Bayer József lenyomatott a *Shakespeare-Tárban*, tehát szintén ez évkörben s ott találjuk a Ristoriról szóló tanulmányt, a legszebb bírálatot, mely színészi alkotásról valaha magyar nyelven megjelent s melyhez fogható aligha fog egyhamar megjelenni.

Greguss Ágost eszme körével s felfogásával találkozunk tehát, ha nagylelkű alapítványának első műkritikai jutalmát Gyulai e gyűjteményének adjuk.

Kérjük a bizottság nevében a T. Társaságot, hogy fogadja el ez indítványt és fejezze ki az első Greguss-jutalom kiosztásával hódolatát a legnagyobb magyar kritikus emléke iránt.

Ez a hódolat emelni fogja a Greguss-jutalom dicsőségét a jövő nemzedék előtt.

Goethe mondja, hogy a *kegyelet eszköz, melynek segítségével a legmagasabb culturára emelkedhetünk*. A Kisfaludy-Társaság min-

dig nagyra becsülte ez eszköz nemzetnevelő hatását; bizonyára nem felejtkezik el róla akkor sem, mikor a Gyulai iránt tartozó kegyeletről van szó. Mert ez a kegyelet sokat jelent. Jelenti a feltétlen őszinteség, s az igazságszeretet szenvedélyének tiszteletét; jelenti annak az erkölcsi bátorságnak a szeretetét, mely éltető levegője az egészséges közéletnek. Jelenti azt az erős érzést, mely minden ön-
elégültség nélkül hagyományainkhoz köt és jövőnket biztosítja.

A kegyelet e jelentőségéről bizonyára most sem felejtkezik el a Kiszalud-Társaság és ebben a hitben kérjük, hogy tegye magáévá indítványunkat.

Budapest, 1912 december 23.

* * *

A Társaság döntése a jutalomról a december 29-iki rendkívüli ülés jegyzőkönyvében olvasható (l. 258. l.).

BÍRÁLÓ JELENTÉS ANTAL GÉZÁNAK SCHEFFEL EKKEHARDJA FORDÍTÁSÁRÓL.

HEINRICH GUSZTÁVTÓL.

Tisztelt Társaság!

Szerencsém van ide csatolva Antal Géza úrnak véleményadás végett nekem megküldött Ekkehard-fordítását, melyet gondosan átnéztem, tisztelettel visszaszármatatni.

A fordítás, mely ez esetben a fordító részéről nemcsak a két nyelvnek teljes birtokát, hanem sokoldalú és alapos tudományos műveltséget is föltételez, igen sikerült. A fordító kitűnően érti a német szöveget, teljesen tájékozott a középkori theologia és egyháztörténelem terén és ügyesen igyekszik az eredeti szövegnek népies jellegét magyarul visszaadni, a mi neki sokszor meglepően sikerül. Nyelve zamatos, színes és igen gazdag. A Waltharius-dalt, mely a regénybe be van ékelve, Körös Endre ismeretes csinos fordításában közli.

Scheffel regénye először 1857-ben jelent meg és azóta tudtommal 220 kiadást ért. Értéke, kedveltsége ma sem kisebb, mint volt egy félszázaddal ezelőtt, mikor az egész németiség osztatlan lelkesedéssel fogadta. A regény nem kifogástalan alkotás, főleg szerkezetét hibáztatták sokszor és nem alaptalanul, a mennyiben, a korrajz kedvéért igen kedvez az episodoknak, melyek a főcselekvényt néha erősen háttérbe szorítják. Ezt a kifogást tudvalevőleg a világirodalomnak egyetlen kiváló történeti regénye (már Walter Scott művei sem) sem kerülte ki. De Scheffel művét a rajzolt világnak történeti hűsége, a szereplő számos alaknak élettől duzzadó jellemzése, a költő szeretetreméltó humorának üdesége ma is elsőrangú alkotássá teszik. Mint történeti korrajz pedig egyenesen páratlan, mert bámulatosan tükrözti vissza a rajzolt korszakot, a X. századot, melyet nemcsak művelődéstörténeti külsőségeiben, de az emberek gondolkodásában és érzésében is imponáló tudományos készültséggel és kitűnő alakító erővel elevenít meg.

Irodalmunk és egész műveltségünk szempontjából nagyon óhajtanónak tartanám, ha ez a kitűnő munka, mely a remek hún epi-

sod révén tárgyilag is közelebbről érdekel bennünket, magyar nyelven közkeletűvé válnék. Nemesítőleg hatna közönségünknek igen kifogásos izlésére és mélyíténé történeti műveltségét. Nem kell ugyanis hinni, hogy a regény tárgya, melynek fő eleme a bodeni tó körül virágzó régi benzés kolostoroknak tarka, sokoldalú élete, messze esik tőlünk és ezért nem kelthet talán elég érdeklődést magyar földön. Ez aggály ellenében csak arra utalok, hogy a mi kolostori és tudományos élet a X. században a sváb földön volt, ugyanaz megindult, ugyanazon alapon (Szent Benedek reguláján) és ugyanazon formákban, Szent István alatt nálunk is: a magyar kolostorok társadalmi és szellemi élete hazánkban is szakasztott olyan volt, mint az *Ekkehard* világában, csakhogy körülbelül egy századdal később fejlett ki.

Részemről azért melegen ajánlom Antal Géza úr minden tekintetben jeles fordításának kiadását.

Budapest, 1912 december 30.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

Kihirdették az 1913 február 9-iki ünnepélyes közülésen.

I. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM: A budapesti nemzeti színház története, tekintettel színművészetünk és drámairodalmunk fejlődésére. (Másodszor kitűzetett 1911 február 1-én.)

Jutalma a Lukács Móricztól nejeének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1913 október 31-dike.

II. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM: Greguss Ágost élete és művei. (Másodszor kitűzetett 1912 február 7-én.)

Jutalma a Lukács Móricztól nejeének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1914 október 31-dike.

III. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1911-ről): A lyra fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, különös tekintettel a magyar irodalomra.

Jutalma a Lukács Móricztól nejeének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1913 október 31-dike.

IV. BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZÍN-MŰVÉSZNŐ JUTALMA: Szavalásra alkalmas kisebb elbeszélő költemény.

(Kitűzetett 1912 február 7-én.) Jutalma 1200 kor.

Benyújtásának határideje: 1913 október 31-dike.

V. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: Szigligeti élete és munkái.

(Kitűzetett 1913 február 5-én.) Jutalma 1000 kor.

Benyújtásának határideje: 1914 október 31-dike.

VI. SOMOGYI DEZSŐ JUTALOM: Kisebb tanulmány Henszlmann Imréről. (Másodszor kitűzetett 1912 február 7-én.)

Jutalma 200 frank aranyban.

Benyújtásának határideje: 1914 október 31-dike.

VII. Ifj. BOJÁRI gróf VIGYÁZÓ SÁNDOR JUTALOM: Magyar történelmi tárgyú, prózában irandó kisebb elbeszélés

a mely fél nyomtatott ívtől két ívig terjedhet. (Kitűzetett 1913 febr. 1-én.)

Jutalma a bojári gróf Vigyázó Josefín által elhunyt testvére, Vigyázó Sándor nevére tett alapítványból 480 korona. A jutalom 1915 április 28-dikán adatik ki.

Benyújtásának határideje 1914 október 31-dike.

VIII. A Kisfaludy-Társaság, egykori másod-elnökének, *Greguss Ágostnak* és feleségének, született *Kemény Máriának* alapítványából 1913 deczember 29-én, vagyis az alapítók egybekelésének napján 2000 koronával fogja jutalmazni az 1906—1912. évkörben készült legszebb festményt.

*

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, be-
kötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél
kiséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához küldendők,

Megjegyzendő, hogy mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül
csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél,
hanem a melynek önálló beese is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona marad-
nak. A Társaság fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba fölvehesse,
sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, minden
díjazás nélkül közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratái a Társaság levéltárában maradnak.

V.

TÁJÉKOZTATÓ KÖZLÉSEK.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

AZ 1913-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁVAL.

Elnökség és tisztségviselők:

<i>Elnök</i>	BEÖTHY ZSOLT.
<i>Másodelnök</i> ...	BERZEVICZY ALBERT.
<i>Titkár</i>	VARGHA GYULA.
<i>Másodtitkár</i> ...	KOZMA ANDOR.
<i>Pénztárnok</i>	MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
<i>Ügyész</i>	Dr. SZÖCS FERENCZ.

Gazdasági bizottság:

BERCZIK ÁRPÁD. HEGEDÜS ISTVÁN. NÉGYESY LÁSZLÓ.

Könyvkiadó bizottság:

BEÖTHY ZSOLT, elnök.

ALEXANDER BERNÁT.	MAILÁTH JÓZSEF GRÓF.
FERENCZI ZOLTÁN.	ORMODY VILMOS.
HAJDUSKA EMIL.	RADÓ ANTAL.
HERCZEG FERENCZ.	RIEDL FRIGYES.
KOZMA ANDOR.	VARGHA GYULA.
KÖNIG GYULA.	VÉGH ARTÚR.

WODIANER ARTÚR.

A Magyar Népköltési Gyűjteményszerkesztője:

SEBESTYÉN GYULA.

A Társaság Költők és írók című életrajz-vállalatának szerkesztője:

FERENCZI ZOLTÁN.

Shakespeare-bizottság:

Elnök: BERZEVICZY ALBERT.

Igazgató: ALEXANDER BERNÁT.

Előadó: RADÓ ANTAL.

Szerkesztő: FERENCZI ZOLTÁN.

Belső tagok (a fentiekén kívül): ANGYAL DÁVID, APPONYI ALBERT GRÓF, BAYER JÓZSEF, BEÖTHY ZSOLT, HARASZTI GYULA, HEGEDŰS ISTVÁN, HEINRICH GUSZTÁV, KOZMA ANDOR, LÉVAY JÓZSEF, PEKÁR GYULA, RÁKOSI JENŐ, RIEDL FRIGYES, SOMLÓ SÁNDOR, VARGHA GYULA, VÁRADI ANTAL, VOINOVICH GÉZA, YOLLAND ARTHUR.

Külső tagok: BODROGI LAJOS, GYULAI ÁGOST, HEVESI SÁNDOR, IVÁNYI JENŐ, RUSZT JÓZSEF, SEBESTYÉN KÁROLY, TÓTH IMRE.

Rendes tagok:

	ÁBRÁNYI EMIL	1885	Budapesten.
	ÁBRÁNYI KORNÉL	1878	Budapesten.
	ÁGAI ADOLF	1877	Budapesten.
	ALEXANDER BERNÁT	1899	Budapesten.
5	AMBRUS ZOLTÁN	1899	Budapesten.
	ANGYAL DÁVID	1910	Budapesten.
	APPONYI ALBERT GRÓF	1893	Budapesten.
	BAKSAY SÁNDOR	1872	Kunszentmiklóson.
	BÁRD MIKLÓS	1905	Sepsiszentgyörgyön
10	BÁRSONY ISTVÁN	1898	Budapesten.
	BAYER JÓZSEF	1888	Budapesten.
	BENEDEK ELEK	1900	Budapesten.
	BEÖTHY ZSOLT	1878	Budapesten.
	BERCZIK ÁRPÁD	1873	Budapesten.
15	BERZEVICZY ALBERT	1899	Budapesten.
	CSÁSZÁR ELEMÉR	1913	Budapesten.
	CSENGERI JÁNOS	1904	Kolozsvárott.
	DALMADY GYÖZŐ	1887	Budapesten.
	DÓCZY LAJOS BÁRÓ	1887	Budapesten.
20	ENDRŐDI SÁNDOR	1882	Budapesten.
	FERENCZI ZOLTÁN	1903	Budapesten.
	FIÓK KÁROLY	1902	Debreczenben.
	FRAKNÓI VILMOS	1903	Budapesten.

	GÁRDONYI GÉZA	1903	<i>Egerben.</i>
25	HARASZTI GYULA	1906	<i>Budapesten.</i>
	HEGEDŰS ISTVÁN	1898	<i>Budapesten.</i>
	HEINRICH GUSZTÁV	1882	<i>Budapesten.</i>
	HERCZEG FERENCZ	1893	<i>Budapesten.</i>
	JAKAB ÖDÖN	1895	<i>Budapesten.</i>
30	KOZMA ANDOR	1893	<i>Budapesten.</i>
	LÉVAY JÓZSEF	1862	<i>Miskolczon.</i>
	NÉGYESY LÁSZLÓ	1904	<i>Budapesten.</i>
	PEKÁR GYULA	1901	<i>Budapesten.</i>
	RADÓ ANTAL	1895	<i>Budapesten.</i>
35	RÁKOSI JENŐ	1889	<i>Budapesten.</i>
	RÁKOSI VIKTOR	1897	<i>Budapesten.</i>
	RIEDL FRIGYES	1900	<i>Budapesten.</i>
	SEBESTYÉN GYULA	1909	<i>Budapesten.</i>
	SEBŐK ZSIGMOND	1904	<i>Budapesten.</i>
40	SOMLÓ SÁNDOR	1897	<i>Budapesten.</i>
	SZABOLCSKA MIHÁLY	1899	<i>Temesvárott.</i>
	SZÁVAY GYULA	1910	<i>Debreczenben.</i>
	SZILÁDY ÁRON	1887	<i>Kiskunhalason.</i>
	THEWREWK EMIL, P.	1885	<i>Budapesten.</i>
45	VÁRADI ANTAL	1889	<i>Budapesten.</i>
	VARGHA GYULA	1888	<i>Budapesten.</i>
	VOINOVICH GÉZA	1912	<i>Budapesten.</i>
	ZEMPLÉNI ÁRPÁD	1911	<i>Budapesten.</i>
	ZICHY GÉZA GRÓF	1878	<i>Budapesten.</i>

Levelező tagok:

	BRÁBEK FERENCZ	1899	<i>Prágában.</i>
	BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
	DE GUBERNATIS ANGELO GRÓF	1893	<i>Rómában.</i>
	GENETZ ARVÉD	1911	<i>Helsingforsban.</i>
5	HADZSICS ANTAL	1867	<i>Újvidéken.</i>
	JONES HENRIK	1893	<i>Mumby Vicarageben (Alford, Lincolnshire).</i>
	KALUZA MIKSA	1911	<i>Königsbergben.</i>
	KROHN KÁROLY	1913	<i>Helsingforsban.</i>
	LECHNER GYULA	1905	<i>Budapesten.</i>
10	MOLDOVÁNY GERGELY	1909	<i>Kolozsvárott.</i>

NEUGEBAUER LÁSZLÓ	1882	<i>Budapesten.</i>
NORSA UMBERTO	1913	<i>Mantovában.</i>
ORSZÁGH PÁL	1912	<i>Alsókubinban</i>
SCHNITZER IGNÁCZ	1910	<i>Bécsben.</i>
15 SCHUMACHER SÁNDOR	1898	<i>Kopenhágában.</i>
SIROLA FERENCZ	1912	<i>Fiumében</i>
STEINBACH JÓZSEF	1912	<i>Bécsben</i>
YOLLAND ARTUR	1909	<i>Budapesten.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI

AZ 1913-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápril 21.
1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
1854 NAGY IGNÁCZ márcz. 19.
1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTÁGH GUSZTÁV jun. 7.
CSÁSZÁR FERENCZ aug. 17.
1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápril 9.
SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
1864 KAZINCZY GÁBOR ápril 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.
²⁵ FÁY ANDRÁS, a társaság első igazgatója, jul. 26.
KUTHY LAJOS aug. 27.
MADÁCH IMRE okt. 5.

- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ, a társaság első elnöke, febr. 27.
- 1866 KISS KÁROLY febr. 17.
- 30 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
EGRESSY GÁBOR jul. 30.
ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
CZUCZOR GERGELY szept. 9.
- 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
- 35 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
- 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
- 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
- 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ, a társaság második elnöke, febr. 2.
- 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
- 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
TOLDY FERENCZ, a társaság negyedik elnöke, decz. 10.
KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ, a társaság harmadik elnöke, decz. 22.
- 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* február 26.
SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* július 29.
- 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* január 8.
STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7.
FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
- 1878 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
- 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
- 1880 CSENGERY ANTAL jul. 13.
- 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
- 55 SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
LUKÁCS MÓRICZ, a társaság ötödik elnöke, nov. 5.
DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
- 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
GREGUSS ÁGOST *rendes tag* decz. 13.
- 1884 60 FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* jul. 3.
SZÜCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
- 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
GYÖRY VILMOS *rendes tag* ápril 14.
- 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
- 65 KOVÁCS PÁL *rendes tag* augusztus 13.
IPOLYI ARNOLD *rendes tag* december 2.
- 1887 BALÁZS SÁNDOR *rendes tag* augusztus 1.

- 1888 RING MIHÁLY *lev. tag* október 4.
 HENSZLMANN IMRE *rendes tag* deczember 5.
- 1891 ⁷⁰ P. SZATHMÁRY KÁROLY *rendes tag* január 15.
 PACHLER FAUST *lev. tag* szeptember 5.
 CSIKY GERGELY *rendes tag* november 19.
 HUNFALVY PÁL *rendes tag* november 30.
- 1892 SZABÓ ISTVÁN *rendes tag* márczius 24.
⁷⁵ SALAMON FERENCZ *rendes tag* október 9.
- 1894 PAULAY EDE *rendes tag* márczius 11.
- 1895 STIER TEOFIL *lev. tag.*
 PHILLIPS HENRIK *lev. tag.*
- 1896 GT. SZÉCSEN ANTAL *rendes tag* augusztus 23.
⁸⁰ DEGRÉ ALAJOS *rendes tag* november 1.
- 1897 VAJDA JÁNOS *rendes tag* január 17.
 PULSZKY FERENCZ *rendes tag* szeptember 7.
 PÁLFFY ALBERT *rendes tag* deczember 22.
- 1898 SAYOUS EDE *lev. tag* január 19.
⁸⁵ ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) *rendes tag* április 28.
 ZICHY ANTAL *rendes tag* május 19.
 SZÁSZ BÉLA *rendes tag* július 7.
 ARANY LÁSZLÓ *rendes tag* augusztus 1.
 HORVÁT BOLDIZSÁR *rendes tag* október 28.
- 1899 ⁹⁰ BARTALUS ISTVÁN *rendes tag* febr. 8.
 PATTERSON ARTÚR *lev. tag* szept. 29.
 PÉTERFY JENŐ *rendes tag* nov. 5.
- 1900 IMRE SÁNDOR *rendes tag* decz. 21.
- 1901 SAISSY AMADÉ *lev. tag* április.
- 1902 ⁹⁵ SZIGETI JÓZSEF *rendes tag* február 26.
 TOLNAI LAJOS *rendes tag* márczius 19.
 DOBSA LAJOS *rendes tag* július 8.
 VADNAY KÁROLY *rendes tag* július 27.
 KELETI GUSZTÁV *rendes tag* szeptember 2.
- ¹⁰⁰ MÜNTZ JENŐ *lev. tag* deczember.
 BARTÓK LAJOS *rendes tag* deczember 31.
- 1903 TÓTH LÖRINCZ *rendes tag* márczius 17.
- 1904 JÓKAI MÓR *rendes tag* május 5.
 JOVANOVICS JÁNOS *lev. tag* június 13.
- ¹⁰⁵ ÖMAN VIKTOR EMANUEL *lev. tag* augusztus 23.
- 1905 SZÁSZ KÁROLY *rendes tag* október 15.
- 1906 BACHAT DÁNIEL *levelező tag* április 13.

- 1906 HANDMANN ADOLF *levelező tag* december 8.
1907 VULCANU JÓZSEF *levelező tag* szeptember 9.
1908 ¹¹⁰ SZANA TAMÁS *rendes tag* február 11.
1909 STURM ALBERT *lev. tag* február 14.
JALAVA (ALMBERG) ANTAL *lev. tag* július 3.
SZÜRY DÉNES *rendes tag* október 28.
GYULAI PÁL *a társaság hatodik elnöke* november 9.
1910 ¹¹⁵ HEVESI LAJOS *lev. tag* február 27.
MIKSZÁTH KÁLMÁN *rendes tag* május 28.
CASSONE JÓZSEF *lev. tag* július 31.
BIGAULT DE CASANOVE KÁROLY *lev. tag* október 23.
1911 VÉRTESEI ÁRNOLD *rendes tag* augusztus 1.
¹²⁰ JÁNOSI GUSZTÁV *rendes tag* augusztus 15.
1912 VRCHLICKY JAROSLÁV *lev. tag* szeptember 9.
¹²² KONT IGNÁCZ *lev. tag* december 23.
-

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI

AZ 1913-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

ACZÉL BÉLA BÁRÓ.	BARTHA MIKSA.
ADLER DÁVID.	BATTHYÁNY FÜLÖP HERCZEG.
ADÓDY ISTVÁN.	BATTHYÁNY GÉZA GRÓF (1860 előtt)
ALMÁSSY EDMUND.	BATTHYÁNY KÁZMÉR GRÓF (1860 előtt).
ALMÁSSY PÁL.	BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNÉ.
ANDRÁSSY GYÖRGY GRÓF (1860 előtt).	BAUER ANTAL.
ANDRÁSSY GYÖRGYNÉ GRÓFNÉ.	BAUMGARTEN FERDINÁND.
ANDRÁSSY DÉNES GRÓF (400 K).	BAUMGARTEN FÜLÖP.
APÁTHY ISTVÁN (1860 előtt).	BAUMGARTEN IGNÁCZ.
ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ.	BAUMGARTEN KÁROLY.
ARANY JÁNOS (100 arannyal).	BAY ILONA.
ARANY JÁNOSNÉ, ERCSEY JULIÁNNA	BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.
ARANY JÁNOS SZOBOR-ALAP. (400 K).	BÁRON BENEDEK (6000 K)
Az Arany János budapesti szobrára befolyt összeg feleslegéből 2868 K 27 f.	BEDŐ ALBERT.
ARÁNYI MIKSA DR.	BELGRÁD IGNÁCZ.
ÁCS KÁROLY.	BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH STE- FÁNIA GRÓFNŐ.
BAGHY IMRE.	BENKE GYULA.
BAJAI KATH. FŐGYMNASIUM.	BERCZIK ÁRPÁDNÉ (400 K).
BALABÁN ADOLF.	BEREGSZÁSZY PÁLNÉ.
BALASSA ANTAL BÁRÓ.	BERÉNYI FERENCZ GRÓF.
BALLAGI MÓR (1860 előtt).	BERNÁTFY IDA BÁRÓNÓ.
BALOGH ISTVÁN.	BERNÁTH GYULA (400 K).
BARBÁS JÓZSEF (400 K).	BERZEVICZY ALBERTNÉ (400 K).
BARCZA SÁNDOR.	BETHLEN BALINT GRÓF.
BARKASSY GÉZA.	BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNÉ.
BARKASSY KÁLMÁN.	BEZERÉDJ PÁL (400 K).
BARKASSY MARGIT.	BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ (2200 K).
BAROS GYULA.	BISCHITZ MÓR.
BARTAL GYÖRGY.	

- BLASKOVICH BERTALAN.
 BOCZKÓ DÁNIEL.
 BOHUS JÁNOSNÉ SZÜGYÉNY ANTONIA.
 BOLZA ISTVÁN GRÓF.
 BRÁZAY KÁLMÁN.
 BRÓDY ZSIGMOND (400 K.).
 BUDAI IMRE.
 BUDAI NÉPSZINHÁZ.
 BUDAPESTI I. KER. ÁLLAMI FŐGYMNASIUM SZÉCHENYI-ÖNKÉPZŐKÖRE.
 BUDAPESTI VI. KERÜLETI ÁLLAMI GYMNASIUM KÖNYVTÁRA.
 BUDAPESTI KER. IFJAK TÁRSULATA.
 BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ.
 BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ.
 BUDAPESTI REF. FŐGYMNASIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
 BUDAPESTI SZINÉSZEK (1860 előtt).
 BUDAPESTI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ FŐGYMNASIUMÁNAK IFJUSÁGI KÖNYVTÁRA.
 BUKOVINSZKY JÓZSEF (400 K.).
 ÖZVEGY BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZILÁGYI LILLA (4000 K.).
 BURJÁN PÁL.
 BUTH KÁROLY.
 BUZÁS ELEK.
 CSABAI KASZINÓ (Békés).
 CSANAK JÓZSEF.
 CSAPÓ KÁLMÁN.
 CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
 CSÁKY ALBIN GRÓF.
 CSÁKY KÁLMÁN GRÓF.
 CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
 CSÁVOSSY BÉLÁNÉ BÁRÓNÉ IFJ. (SZ. BEÖTHY KLÁRA.)
 CSENGERY ANTAL (1000K.).
 CSEPELY SÁNDOR.
 CSURGÓI REF. GYMNASIUM CSOKONAIKÖRE.
 CZIRBESZ GYULA.
 DANIELIK JÁNOS.
 DARAY IMRE (1000 K.).
 DARÁZSI ALBERT dr.
 DEÁK FERENCZ.
 DEBRECZENI H. H. FELSŐISK. TANULÓK OLVASÓ EGYLETE.
 DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK ÖNKÉPZŐ EGYLETE (1860 előtt).
 DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ.
 DESSEÖFFY JÓB.
 DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNÉ (400 K.).
 DESSEWFFY EMIL GRÓF (400 K.).
 DESSEWFFY ÖDÖN.
 DEUTSCH MÓR (ifjabb) (400 K.).
 DEVILLE JÁNOS (600 K.).
 DIETRICH VILMOS dr.
 DOMOKOS LÁSZLÓ.
 EBNER EDE (400 K.).
 EGE MIKLÓS (400 K.).
 EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
 ELSŐ MAGYAR ÁLT. BIZTOSÍTÓ TÁRSASÁG (Alapítványát évenk. 400 K-val megújítja).
 EMICH GUSZTÁV.
 EMICH GUSZTÁVNNÉ.
 EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENTIVÁNYI FARKASNÉ.
 EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ (200 arannyal).
 EÖTVÖS JÓZSEF B. ALAPÍTVÁNY (4000 K.).
 ERDEY ANTAL.
 ERDÉLYI PÁL, ÉDESANYJA, ERDÉLYI JÁNOSNÉ EMLÉKÉRE.
 ERDÖDY KAJETÁN GRÓF (1860 előtt).
 FARKAS LÁSZLÓ dr.
 FÁY ANDRÁS (1860 előtt).
 FENYVESSY ADOLF.
 FERENCZY LAJOS
 FIÓK SÁNDOR (ifjabb).
 FLESCH TIVADARNÉ.
 FLUSS JÓZSEFNÉ.
 FOGARASI JÁNOS (1860 előtt).

FORGÓ ISTVÁN (csongrádi).	HERTELENDY-KARÁCSONYI MÁRIA.
FORSTER GYULA BÁRÓ.	HOFFMANN ALFRÉD.
FŐVÁROSI ORVOS (névtelen, 400 K).	HONTMEGYEI KASZINÓ.
FRANK ANTAL.	HORVÁT BOLDIZSÁR (2000 K).
FRAKNÓI VILMOS (400 K).	HORVÁTH DÖME.
FRANKL-VARGA MARGIT.	HORVÁTH LAJOS.
FRIDECZKY BARNÁNÉ BARKASSY BEATRIX.	HORVÁTH MIHÁLY.
FÜLÖP LAJOSNÉ.	HORVÁTH-ROHONCZY ILONA BÁRÓNÉ.
GÉVAY ANTAL (1860 előtt).	HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI KASZINÓ.
GHYCZY FERENCZ (400 K).	IHÁSZ LAJOS.
GHYCZY KÁLMÁN.	ILLYÉS LAJOS (sófalvi).
GICZEY SÁMUEL.	IPOLYI ARNOLD.
GÖNCZY PÁLNÉ GÖNCZY ILONA EM-LÉKÉRE.	IVÁNYOS LÁSZLÓ.
GÖRGEY GUSZTÁV.	JÁLICS GÉZA.
GÖRGEY ISTVÁN.	JÁNOSI GUSZTÁV.
GREGUSS ÁGOST ÉS GREGUSS ÁGOSTNÉ (45,800 K).	JÁSZBERÉNYI ÁLLAMI FŐGYMNASIUM.
GRUBER JÓZSEF.	JEKELFALUSSY LAJOS.
GRÜNWARD BÉLA.	JENEY LAJOS.
GUNDEL JÁNOS.	JOANNOVICS GYÖRGY.
GYENE GUSZTÁV.	JÓKAI MÓR (2000 K).
GYENE KÁROLY.	JÓNY TIVADAR.
GYENES JÓZSEF.	JÓNÁS KÁROLY (300 K).
GYÖRGY ALADÁR.	JÓSIKA SAMU BÁRÓ (720 K).
GYÖRI TAKARÉPKÉPZTÁR.	JÓSIKA SAMU BÁRÓNÉ (2000 K).
GYULAI PÁL (2000 K).	JUST JÓZSEF.
HAJDU LÁSZLÓ.	KACSKOVICS IGNÁCZ.
HAJDUSKA ALBERT.	KAJDACS ISTVÁN (4000 K).
HAJDUSKA EMIL.	KÁLNOKY DÉNES GRÓF.
HAJÓS JÓZSEF.	KANDÓ KÁLMÁN.
HALÁSZ GEDEON.	KAPOSVÁRI FŐGYMNASIUM VIRÁG BE-NEDEK ÖNKÉPZŐ KÖRE.
HAMARY DÁNIELNÉ.	KARAP FERENCZ (végrend. alap. 4000 K).
HAMVAY RAJSZ IZABELLA.	KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.
HANVAY ZOLTÁN.	KARCZAG BÉLA.
HARKÁNYI FRIGYES.	KARCZAG ISTVÁN.
HARKÁNYI FÜLÖP (2000 K).	KARSAI ALBERT (400 K).
HATVANY-DEUTSCH SÁNDOR.	KASSELIK JENŐ (10,000 K).
HECKENAST GUSZTÁV.	KAUTZ GYULA.
HEGEDŰS SÁNDOR (250 K).	KÁLLAY ÁKOSNÉ.
HELTAI FERENCZ.	KÁLLAY BÉNI.
	KÁROLYI TIBOR GRÓF (400 K).

KECSKEMÉTI KASZINÓ.	LÉVAY HENRIK BÁRÓ	(800 K).
KEGLEVICH BÉLA GRÓF.	LÉVAI KASZINÓ.	
KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ.	LÉVAY JÓZSEF.	
KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ	LIPCSEY TAMÁS.	(8000 K).
KEMÉNY ZSIGMOND HAGYATÉKÁBÓL	LIPÓTVÁROSI CASINO.	(800 K).
KENESSEY ALBERT.	LIPHAY BÉLA BÁRÓ.	
KENESSEY KÁLMÁN.	LIPHAY LAJOSNÉ.	
KÉGL GYÖRGY	LIPHAY SÁNDOR (kisfaludi).	(400 K).
KÉGL JULIA.	LÓNYAY GÁBOR.	
KIRÁLYI PÁL.	LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.	
KISS LAJOSNÉ	LUKÁCS ANTAL.	(1860 előtt).
KISUSZÁLLÁSI REF. FŐGYMNASIUM	LUKÁCS GYÖRGYNÉ s TAR SÁMUELNÉ.	
IFJUSÁGÁNAK ÖNKÉPZŐ KÖRE.	LUKÁCS JÓZSEF	(400 K).
KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FŐGYMNA-	LUKÁCS MÓRICZ	(20,000 K).
SUMI IFJUSÁG ÖNKÉPZŐ KÖRE.	MADAS KÁROLY.	
KORNFELD ZSIGMOND.	MADÁCH IMRE.	
KOVÁCS ALADÁR.	MAGYAR ORSZÁGOS KÖZP. TAKARÉK-	
KOVÁCS EDE (berenczei).	PÉNZTÁR	(400 K).
KOVÁCS FERENCZ ÉS NEJE KÜRY	MAILÁTH GYÖRGY.	
TERÉZ	MAILÁTH JÓZSEF.	(400 K).
KOVÁCS KÁLMÁN	MAJER KÁROLY.	(400 K).
KOVÁCS LŐRINCZ	MARKUSOVSZKY JÓZSEF.	(400 K).
KOVÁCS MÁTYÁS	MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY-ALAPÍT-	(1860 előtt).
KOVÁTS GYULA DR.	VÁNY	(400 K).
KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS JUDIT.	MASZÁK ELEMÉRNÉ.	
KÓNYI MANÓ ÉS NEJE.	MAY LAJOS.	
KÖNIG GYULA.	MÁRMAROSSZIGETI REF. FŐGYMNA-	
KRALOVÁNSZKY GYÖRGY.	SIMUM ÖNKÉPZŐ TÁRSULATA.	
KRIEK MÁRIA	MÁNDY ELEK.	(1000 K).
KUBINYI FERENCZ (idősb).	MÁRTON FERENCZ (ABONYI LAJOS).	
KUN GÉZA GRÓF (végrend. alap. 4000 K).	MECHWARTH ANDRÁS.	
KÚN JÓZSEF	MÉSZÁROS KÁROLY.	(400 K).
KVASSAY EDE.	MEZŐTÚRI REF. FŐGYMNASIUM.	
LANDAU HORÁ CZ EMLÉKÉRE ÖRÖKÖSEI	MIKÓ ANNA GRÓFNÉ	(400 K).
LÁNYI GYULA.	MIKÓ IMRE GRÓF.	(2000 K).
LÁNYI GYULA (végrend. alap 400 K).	MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁP	
LATINOVICS ILLÉS	MOLNÁR GYÖRGY.	(400 K).
LEDERER BÉLA.	NADÁNYI ALBERTNÉ	(400 K).
LEHOCZKY TIVADAR.	NADÁNYI FERENCZ	(400 K).
LETHENYEV LAJOSNÉ.	NAGY ELEK (kái).	
LÉBER IGNÁCZ.	NAGY GEDEON (tolcsvai).	

- NAGY IVÁNNÉ, CSATÓ MÁRIA (400 K).
 NAGY KÁROLY (1860 előtt).
 NAGYBECSKEREKI FŐGYMNASIUM ÖN-
 KÉPZŐ KÖRE.
 NAGYBECSKEREKI GYMNASIUM ÖN-
 KÉPZŐ KÖRE.
 NAGYMIHÁLYI KASZINÓ.
 NAGYVÁBADI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 NÁDASDY LIPÓT GRÓF.
 NEMZETI SZÍNHÁZ KÖNYVTÁRA.
 NEUWELT ÁRMIN.
 NÉMETH LAJOS.
 NÉMETHY ANNA, IMRE (400 K).
 NÉVTELEN (1860 előtt).
 NÉVTELEN (1860 előtt).
 NÉVTELEN (400 K).
 NÉVTELEN (1904 december).
 NŐKÉPZŐ EGYLET FELS. LEÁNYISKO-
 LÁJÁNAK ÖNKÉPZŐ KÖRE.
 NYIRBÁTORI KASZINÓ.
 ORCZY ZOLTÁN.
 ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.
 ORMODY VILMOS.
 ORSZÁGOS NŐKÉPZŐ-EGYESÜLET
 VÖRÖSMARTY-ÖNKÉPZŐKÖRE.
 PAJOR ISTVÁN.
 PALLAVICINI SÁNDOR ŐRGRÓF.
 PANTOCSEK-PERESZLÉNYI IRMA
 PAPP ELEK.
 PAPP GÉZA.
 PAULAY EDE (400 K).
 PESTI HAZAI ELSŐ TAKARÉKPÉNZTÁR
 (Alapítványát évenként 400 K-val megújítja).
 PESTI NAPLÓ SZERKESZTŐSÉGE.
 PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.
 PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 PÉTERFFY ISTVÁN.
 PFEFFER JÁNOS (400 K).
 PILASZANOVICS JÓZSEF.
 PILTA JÁNOSNÉ (1860 előtt).
 PIUFSICS LAJOS.
 PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ.
 PODMANICZKY ÁRMINNÉ BÁRÓNÉ.
 PODMANICZKY FRIGYES B. (1860 előtt).
 PODMANICZKY GÉZÁNÉ BÁRÓNÉ.
 POLL IMRE.
 POMPÉRY JÁNOS (400 K).
 PONGRÁCZ ANNA.
 PONGRÁCZ LAJOS (honti).
 RADÓ ANTALNÉ.
 RAKOVSKY ISTVÁN, FŐSZÁMSZ. ELN.
 RÁCZ GYÖRGY.
 RÁNOLDER JÁNOS (400 K).
 REMÉNYI EDE.
 REVICZKYNÉ BAY SAROLTA.
 RÉVAI TESTVÉREK, IROD. INTÉZET.
 RIMASZOMBATI KASZINÓ.
 RITOÓK ZSIGMONDNÉ TORMAY MÁRIA.
 ROSTI PÁL.
 ROTTENBILLER LIPÓT.
 RÖCK SZILÁRD.
 RUPP KORNÉL.
 RUSZT JÓZSEF (1000 K).
 RUTTKAY MÁRTON.
 SAMARJAY KÁROLY.
 SÁRKÖZY KÁZMÉR (ifjabb).
 SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt).
 SCHLICHTER IZIDORNÉ.
 SCHMIDT MÁRIA dr.
 SCHREIBER IGNÁCZ (Kautz Gyula emléke-
 zetére 1000 K).
 SCHOSSBERGER VILMOS (tornyai, 800 K).
 SCHWANFELDER JÓZSEF.
 SELMECZI MAGYAR OLVASÓ KÖR.
 SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
 SINGER ZSIGMOND.
 SOMSSICH PÁL.
 SOPRONMEGYE (1860 előtt).
 SRÉTER KLÁRA (1000 K).
 STEIN I. NÁTÁN (2000 K).
 STERN DÁVID.
 STÉPÁN GÁBOR.
 STIASSNY ILONA.

- STRÁDA BÉLA.
 SVÁB JAKAB.
 SZABADY FERENCZNÉ.
 SZABÓ DÁVID.
 SZARVASI KASZINÓ.
 SZÁSZ GERÓNÉ PAP ANNA.
 SZÁSZVÁROSI KÚN-KOLLÉGIUM.
 SZÁSZVÁROSI REF. KUN-KOLLÉGIUM.
 SZATHMÁRY KÁROLY (50 arannyal).
 SZATMÁRNÉMETI R. KATH. TANÍTÓNÓ-
 KÉPZŐ-INTÉZET.
 SZECSEKAY KORNÉL.
 SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
 SZEGEDI SÁNDOR.
 SZEMERE PÁL (1860 előtt).
 SZENDE KÁROLY.
 SZENGER EDE (300 K).
 SZENTANDRÁSSY LAJOS.
 SZENTESI ÁLLAMI FŐGYMNASIUM
 (Pálya Ferenc tanár adományából).
 SZENTGYÖRGYI ALBERT.
 SZENTIVÁNYI KÁROLY (300 K).
 SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
 SZENTIVÁNYI MIKLÓS.
 SZENTPÁLY KLEMENTINA.
 SZERB GYÖRGY.
 SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
 SZÉCHENYI GYULA GR.
 SZÉCHENYI ÖDÖN GR. (400 K).
 SZÉHER ÁRPÁD, SZALÓKI (400 K).
 SZÉHER MIHÁLY, FIA, ÁRPÁD, EMLÉ-
 KÉRE (10,000 K).
 SZÉKELY FERENCZ, TAKARÉKPÉNZTÁRI
 VEZÉRIGAZGATÓ.
 SZÉKESFEHÉRVÁRI KATH. FŐGYMNA-
 SIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
 SZELESTEY LÁSZLÓ.
 SZIGETVÁRI IVÁN.
 SZIGLIGETI EDE (600 K).
 SZIJJÁRTÓ SÁMUEL.
 SZILÁGYI DEZSÓ.
 SZILÁGY VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE.
 SZILY KÁLMÁN.
 SZINNYEI JÓZSEF ID.
 SZINYEY-JEKELFALUSSY VALÉRIA.
 SZITÁNYI ADOLF.
 SZITÁNYI BERNÁT.
 SZITÁNYI IZIDOR.
 SZITÁNYI VILMOS.
 SZLÁVY JÓZSEF (400 K).
 SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRECSÁNYI
 PAULA.
 SZOMBATHY LAJOS.
 SZONTÁGH PÁL (4148 K).
 SZONTÁGH TIVADARNÉ.
 SZÖCS FERENCZ (2000 K).
 SZÖKE LAJOS.
 SZÖLLÖSY ÉTELE.
 SZÖLLÖSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).
 SZTANKOVÁNSZKY IMRE.
 SZTROKAY BOLDIZSÁRNÉ EDVI
 ILLÉS MATILD.
 SZTUPA GYÖRGY.
 SZÜCS LAJOSNÉ.
 TANÁRKY JULIA.
 TÁRKÁNYI BÉLA (600 K).
 TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).
 TELEKI SÁNDOR GRÓF.
 THAN KÁROLY.
 THANHOFFER PÁL.
 THÓTT (TÓTH) REZSŐ.
 TIHANYI FERENCZNÉ.
 TISZA KÁLMÁN.
 TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD ILONA
 GRÓENŐ (400 K).
 TISZA LÁSZLÓ.
 TISZTVISELŐK ORSZÁGOS EGYESÜLETE.
 TOLDY FERENCZ (800 K).
 TOMORI ANASZTÁZ (10,000 K).
 TORDAI NŐEGYLET.
 TORMAY BÉLA (ifjabb).
 TORMAY CECIL.

TORMAY GÉZA.		VIGYÁZÓ (BOJÁRI) JÓZEFIN GRÓFNÉ,	
TÓTH GYÖRGY.		TESTVÉRE, IFJABB BOJÁRI VIGYÁZÓ	
TÓTH LŐRINCZ.		SÁNDOR EMLÉKÉRE	(8000 K).
TÖKÖLY PÉTERNÉ GYIOKÓ IRMA (400 K).		VIKTORIN JÓZSEF.	
TÖLTÉNYI MIKLÓS.		VIOLA JÓZSEF	(1860 előtt).
TÖRÖK ELEMÉR (400 K).		VISONTAI SOMA dr.	
TÖRÖK SÁNDOR.		VIZAKNAI ANTAL dr.	
TÖTTÖSSY ISTVÁN.		VOJNICIS MÁRE.	
TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).		VOJNICIS TIVADARNÉ.	
UDVARDY CSERNA VINCZE.		WAHRMANN MÓR	(2400 K).
ULLMAN KÁROLY.		WEISZ BERNÁT FERENCZ.	
UJVIDÉKI KATH. MAGYAR FÖGYMNASIUM VÖRÖSMARTY ÖNKÉPZŐ KÖRE.		WEISS MANFRÉD.	
UNGVÁRI FÖGYMNASIUM DAYKA-KÖRE.		WELLISCH ALFRÉD.	
VADÁSZ LIPÓT.		WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.	
VADNAY ANDOR.		WENCKHEIM KRISZTINA GRÓFNÉ.	
VADNAY KÁROLY HAGYATÉKA (2400 K).		WENZEL GUSZTÁV.	
VAJDA ÖDÖN ZIRCZI FŐAPÁT (800 K).		WENINGER VINCZE	(400 K).
VAJDAFY GUSZTÁV.		WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ.	
VALICS ANTALNÉ.		VÁSÁRHELYI WODIANER ARTUR	(régőbbi rendes alapítványán kívül újabb 10,000 K).
VARGHA GYULA (400 K).		WOLFNER TIVADAR.	
VAY ÁDÁMNÉ LÓNYAY MÁRIA GRÓFNÉ.		ZACHAR ISTVÁN.	
VAY KÁROLYNÉ GRÓFNÉ (400 K).		ZENTAI FÖGYMNASIUM KOSSUTH ÖN-KÉPZŐKÖRE.	
VÁRADY JÁNOS.		ZICHY ANTAL	(8000 K)
VÁRADY KÁROLY (400 K).		ZICHY DOMOKOS GR.	(1860 előtt).
VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.		ZICHY GÉZA GRÓF	(1000 K).
VÉGH ARTÚR.		ZSENY JÓZSEF.	
VÉGH ISTVÁN (verebi).		ZSILINSZKY MIHÁLY.	
VÉGHÉLYI IMRÉNÉ PÁZMÁNDY KAROLINA.		ZSIVORA GYÖRGY	(1800 K).
VÉREY JÓZSEF.		ZISEA JULIA, SOMOGYI DEZSŐ EMLÉKÉRE	(1200 K).
VÉSZTÓI KASZINÓ.			
VIDA KÁROLY.			

Az 1860 előtt tett alapítványok rendes összege 100 korona, az 1860 után tettek 200 koronásak. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

KIVONATOK A TÁRSASÁG JEGYZŐKÖNYVEIBŐL.

1912 márczius 6.

1. Elnök a napirend előtt melegen üdvözlö a Társaság nevében Berczik Árpád rendes tagot, kinek ötvenéves vígjátékírói jubilaumát a budapesti Nemzeti Színház a múlt hóban *Himfy dalai* című jeles irodalomtörténeti vígjátékának előadásával ünnepelte meg, mely alkalmal a Társaság tiszteletét, szeretetét és szerencsekívánatait Berzeviczy Albert másodelnök s Pekár Gyula és Kozma Andor r. tagok jelentették az ünnepeltnek. A Társaság nagy tetszéssel fogadja az elnök üdvözlő beszédét, mely Berczik Árpád vígjátékírói működésének jelentőségét, valamint összhangzatos szeretetreméltó szellemét egyaránt méltatja.

2. Titkár jelenti, hogy a Társaság tagjaiból választott Könyvkiadó-Bizottság a következő alapító tagokat hívta meg a bizottság kiegészítésére: Barkassy Gézá, Kónig Gyulát, Ormody Vilmost, Végh Arthurt, kik már a múlt ciklusban is tagjai voltak a bizottságnak, továbbá gróf Majláth Józsefet és Wodianer Arthurt, — e két utóbbit az elhunyt Emich Gusztáv és Görgey István régi bizottsági tagok helyett. A Társaság helyesléssel tudomásul veszi.

3. A Greguss-jutalom bíráló bizottságába, az Ügyrend 79. §-ában részletesen megállapított szempontoknak megfelelően, a Társaság a következő hat tagot választja meg: Alexander Bernátot, Angyal Dávidot, Beöthy Zsoltot, Berzeviczy Albertet, Riedl Frigyeset és gróf Zichy Gézá. Miután az első évben kritikai dolgozat jutalmazandó, a Társaság elnöksége figyelmeztesse a társasági tagokon kívül a M. Tud. Akadémia első osztályát is, hogy a jutalomra vonatkozólag a jutalom-alapítvány szabályzata szerint ajánlási jog illeti meg.

4. Titkár felhatalmazást kér 600 korona erejéig, hogy a Társaság részére, az ereklyék biztosabb elhelyezhetése végett, Arnheim-féle vasszekrényt vásárolhasson. A Társaság a felhatalmazást a titkárnak megadja s köszönettel fogadja el az ily dolgokban jártas Ferenci Zoltán szíves ajánlkozását, hogy a titkárnak a jó és jutányos vásárlás érdekében segítségére lesz.

5. Az orosházi Székács-szoborra kibocsátott gyűjtőív, mely a Társasághoz érkezett, köröztetni fog a tagok közt.

6. A jövő évi ünnepélyes közülés előzetes megbeszélése során a Társaság felkéri Rákosi Jenő rendes tagot, hogy az ünnepélyes közülésen felolvasással vegyen részt.

*

1912 április 3.

1. Titkár jelenti, hogy a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület, mint évenként rendszeren, f. évi közgyűléséből ismét 400 korona összeget küldött a Társaságnak alapítványa emelésére. Köszönettel vétetik. Az alapítványgyarapító adományért a Társaság nevében az elnökség írásban is köszönetet mond a takarékpénztár igazgató-ságának.

2. Rákosi Jenő r. tag, kit a Társaság a jövő évi ünnepélyes közülésre felolvasóul kért fel, szíves levélben jelenti, hogy a kérést hajlandó teljesíteni. Öröndetes tudomásul szolgál. A Társaság megkéri Sebők Zsigmondot, hogy rövid úton tudja meg Rákosi Jenőtől, vajjon prózát vagy verset fog-e felolvasni. A Társaság aztán az ünnepélyes közülés többi felolvasás-számaait a nyerendő válaszhoz képest fogja kitervezni.

3. Vásárhelyi Wodianer Arthur táviratilag mondott köszönetet a Társaság Könyvkiadó-Bizottságába történt taggá választásáért. Szívesen vétetik.

4. A Vallás- és közokt. m. kir. minister leiratban kér tájékoztatást a népköltési gyűjtés-ügy állásáról s kéri egyben a ministerium könyvtára részére a népköltési kiadványok példányait. A leiratban kívánt tájékoztató jelentés elkészítésére, valamint a népköltési kiadványok megküldésének elintézésére a Társaság Sebestyén Gyulát, mint a népköltési ügy vezetőjét kéri fel.

5. Titkár közli, hogy a Társaság felhatalmazása folytán az ereklyék biztosabb elhelyezésére szükséges tűzmentes vasszekrényt 585 K. árban megrendelte. Helyesléssel vétetik.

6. Sebestyén Gyula, mint a népköltési gyűjtemények szerkesztője s a gyűjtési munkák vezetője, azon öröndetes alkalmóból, hogy a Folklore Fellows magyar osztályának (melynek ő az elnöke) kezdeményezésére a sárospataki főiskola hallgatói körében folklore-gyűjtő szervezet alakúl, közli a Társasággal, hogy ő e szervezet kifejtendő gyűjtő-munkálkodásának népköltési eredményeit a Társaság gyűjteményének javára óhajtaná fordítani. Mintán népköltés-gyűjtésre anyagi erővel csakis a Társaság rendelkezik s a gyűjtött anyag megváloga-

tása és kiadása szintén csak itt folyik rendszeresen, a Társaság hivatása, hogy a gyűjtő-kedvet, mely immár a tanuló-ifjúságban is felébredt, éleszsze és irányítsa. E czélból kéri a felszólaló, hogy utalványozzon a Társaság az ő kezéhez valamely mérsékelt összegű pénzalapot, melyből ő a kiváló gyűjtési eredményeket elért tanuló-ifjaknak időnként kisebb, legfeljebb 50 koronás jutalomdíjakat adhasson. A Társaság az eszmét tetszéssel fogadja, azonban a határozathozatalt a Társaság elnökének távolléte miatt a következő havi ülésre halasztja.

*

1912 május 8.

1. Titkár jelenti, hogy *a)* az elnökök megválasztását a Vallás-és közoktatásügyi minister úr önmagyméltósága megerősítette. Tudomásul szolgál.

b) Az Első Magyar Általános Biztosító-Társaság régi szokásához híven alapítványát ez évben is 400 koronával gyarapítja. Köszönettel vétetik.

c) Az Országos Nőképző-Egyesület Vörösmarty-Önképzőköre az iskolának volt kúratora, Beöthy Zsolt iránti tiszteletből 200 koronával a Társaság alapító-tagjainak sorába kíván lépni. Beöthy Zsolt elnök figyelmezteti a Társaságot, hogy az alapszabályok értelmében a Társaság egyesületet csupán külön határozat alapján vehet föl alapítói sorába. A Társaság az Országos Nőképző-Egyesület Vörösmarty-Önképzőkörét az alapító tagok sorába fölveszi s az alapítványért köszönetet mond.

d) A Magy. Tud. Akadémia elnöksége meghívta a Társaságot május 5-én tartott ünnepélyes nagygyűlésére. A gyűlésen a Társaságot számos tag képviselte. Tudomásul szolgál.

2. Elnök ismerteti a jövő évi ünnepélyes közlés tervét. Felkérte felolvasásra Rákosi Jenő r. tag, a ki hajlandó a felszólításnak eleget tenni; tárgyát később határozza meg. Költemények felolvasására Szabolcska Mihály és Zempléni Árpád vállalkozott. Elbeszélést régebben Herczeg Ferencz ígért ez alkalomra; ha ő nem vállalkoznék, Jakab Ödön és Pekár Gyula r. tagok hajlandók elbeszéléssel a műsor gazdagításához hozzájárulni. Tudomásul szolgál.

3. Sebestyén Gyula r. tag, a mit a múlt ülésen röviden említett, most bővebben előadja, hogy tudniillik a néphagyományok gyűjtésére egy nagy szövetség alakult külföldön, Folklore Fellows címmel. E szövetség a Magyar Néprajzi Társaságot is fől szólította közreműködésre. A Néprajzi Társaság Sárospatakon gyűjtőszövetséget szervez, melyben az egész sárospataki collegium, a felsőbb tanfolyamok hall-

gatósága is, résztvesz. Külföldön már nagyban folyik e munka. Szólok, mint a Társaság népköltési gyűjteményének szerkesztője, indokoltnak találná, ha a gyűjtés munkájában, hagyományainak megfelelően, a Kisfaludy-Társaság is részt venne, anyagi segély nyújtásával. A Folklore Fellows terve szerint e gyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban helyeztetnék el, de a Kisfaludy-Társaság a támogatás fejében magának biztosíthatná a népköltési anyag kiadási jogát, melyet a maga vállalatában, a Népköltési Gyűjteményben értékesítene. Szóló 300 koronát kér a gyűjtés támogatására a Társaságtól. Elnök röviden összefoglalja a főlészóáló érvelését és tervét s helyénvalónak tartaná, ha a Társaság a gyűjtés támogatásához a javaslatba hozott 300 K-val hozzájárulna, azon kikötéssel, hogy, bár az anyag a Magyar Nemzeti Múzeumban helyeztetik is el, a kiadás joga a Kisfaludy-Társaságot illesse meg. Javasolja, hogy a 300 korona Sebestyén Gyula r. tag kezéhez utaltassék ki, hogy ő azt legjobb belátása szerint használja fel; köteles legyen azonban a Társaságot fent kikötött jogának elismeréséről mind a maga, mind pedig a Magyar Nemzeti Múzeum nevében írásban biztosítani. A Társaság az elnök indítványát egyhangulag elfogadja.

*

1912 június 5.

1. Titkár jelentést tesz az érkezett meghívókról. Ezekre vonatkozólag a Társaság úgy határoz, hogy a zombori Rákóczi-szobornak június 9-én megtartandó leleplezési ünnepélyére, valamint Inczédi László elhunyt költő szarvasi szülőháza emléktáblával megjelölésének ugyancsak június 9-én végbemenő ünnepélyére távirati üdvözlést küld. A határozat végrehajtása az elnökséget illeti.

2. Titkár jelentést tesz a Könyvkiadó-Bizottság üléséről. E bizottságnak az alapítók közül meghívott tagjaiból egy — és pedig Barkassy Géza — egészségi állapotának gyöngülése miatt a tagságról visszavonhatatlanul lemondott. A Társaság nagy sajnálattal veszi tudomásul és hálás köszönetet mond a bizottságból kilépett Barkassy Géza alapító tagnak, ki a társaságnak régi, nemes és buzgó barátja s általában a nemzeti irodalomnak lelkes, finom izlésű támogatója. Helyébe könyvkiadó-bizottsági tagul a Társaság dr. Hajduska Emil alapító tagot hívja meg.

3. Ugyancsak a titkár jelentésében tudomásul szolgál, hogy a Könyvkiadó-Bizottság 1913. évre az alapítói járulék-sorozatban a következő munkák kiadását tervezi: Katona Lajos tanulmányainak II. kötete, Szász Béla Horatius-műfordításainak egy kötete s egy

Merimée Prosper-regény Ambrus Zoltán r. tag fordításában. Tudomásul veszi továbbá a Társaság, hogy Hegedüs István r. tag Carlyle *Sartor Resartus*ának általa bírált Tankó-féle fordítását azzal a véleménynyel terjesztette a Bizottság elé, hogy e mű a magyar olvasóközönség zömének annyira idegenszerű lenne, hogy az alapítók könyvjárlékainak sorozatában kiadásra nem ajánlatos. A fordító azonban nehéz munkáját egészben jól végezte s megérdemli a Társaság részéről a figyelmeztetést, hogy a jövőben előlegesen legyen szíves bejelenteni a Társaságnak, minő művet szándékozik lefordítani. Nyformán elkerülheti, hogy fordítói becses munkáját a Társaság minden elismerése mellett sem adhatja ki. Alexander Bernát figyelmébe ajánlja a Társaságnak, s különösen a Könyvkiadó-Bizottságnak, hogy Ibsen drámáinak művészi magyarra fordíttatásával foglalkozzék; Ágai Adolf pedig a skandináv népek és nyelvek ismerője gyanánt Antal Sándor, Stockholmban tartózkodó magyar íróra hívja fel a Társaság figyelmét.

4. Miután a jövő évben következik el Szalay László elhunyt tag születésének századik évfordulója, a Társaság felkéri Angyal Dávid r. tagot, hogy a jövő évi ünnepélyes közülesén tanulmányt olvasson fel a nagy magyar történetíróról.

5. Br. Eötvös József születésének századik évfordulója is a jövő évben következvén el, a Társaság elhatározza, hogy ennek a nevezetes évfordulónak megünneplésére a jövő év őszén valamelyik havi ülést szenteli.

6. A Bethlen Gábor-kör a Társaságot meghívta zászlószentelési ünnepélyére s egy zászlószeget küldött, hogy ez a Társaság nevében veressék be. A Társaság köszönetet mond ezért, azonban, híven szigorúan megőrzött hagyományos elvéhez, az igen tiszteletreméltó, de felekezeti jellegű ünnepélyen egyáltalán nem vett részt. Az ülés helyesli.

7. Zólyom város tanácsa Múzeuma közkönyvtárának a Társaság kiadványait díjtalanul megküldeni kéri. A Társaság meghatalmazza a titkárt, hogy mindazon kiadványokból, melyek felett a Társaság maga rendelkezik, egy-egy példányt küldessen.

8. Sebestyén Gyula, mint a Társaság népköltési ügyeinek intézője, bejelenti, hogy a sárospataki főiskolai ifjak népköltés-gyűjtő mozgalmára neki rendelkezésére bocsájtott 300 korona összegből a legjobb gyűjtők jutalmazására a Társaság nevében pályadíjakat tűzött ki. Az eгри, hasonlóan iskolaifjúsági népköltési mozgalom támogatására a jövő évi társasági költségvetésben 370 korona összeg előirányzását kéri. Tudomásul szolgál. A pénzösszeg megszavazására irányuló javaslatot a Társaság annak idején fogja tárgyalni.

1912 szeptember 4.

1. Titkár jelenti, hogy a) a f. évben választott levelező tagok közül Országh Pál és Sirola Ferencz részére a társasági oklevél elküldetett s azt mindketten levélben köszönték meg.

b) Tiszteletpéldányokat kapott a Társaság Umberto Norsa két-kötetes, teljes olasz Petőfi-műfordításából, mely két kötet a *Bibliotheca dei popoli*, a világirodalom remekeit összesítő nevezetes vállalat kiadvány-sorozatában jelent meg; továbbá Silvino Gigantenak ugyancsak olasz műfordítás-kötetéből, mely magyar népkölteményeket tolmácsol és Kohut Adolf, magyarországi származású Berlinben élő írónak Feuerbach philosophusról szóló könyvéből. A Társaság köszönetet mond a tiszteletpéldányokért s különösen örvend az elnök azon közlésének, hogy a *Bibliotheca dei popoli* vállalat, melyben a teljes olasz Petőfi megjelent, a világirodalom legelismertebb, legfeltünőbb remekeire terjeszti ki figyelmét s így igen jelentőségteljes mozzanat, hogy a legnagyobb magyar lyrikus a vállalat kiadványai közé mindjárt kezdetben, úgyszólván a legtüneményesebb világirodalmi nagyságok közé sorozva felvétellett.

2. Hegedüs István r. tag jelentést tesz arról, hogy mint a Társaság megbízott képviselője résztvett Aradon Csiky Gergely és Fábíán Gábor elhunyt tagok emlékművei leleplezési ünnepében, letette az emlékművekre a Társaság koszorúját és beszédet mondott. Köszönettel tudomásul vétetik. A zárt ülésen ezt a jelentést olyan részletekkel egészíti ki jelentésttevő, melyeket tapintatosabbnak tartott a nyilvánosság előtt el nem mondani, de melyeket a Társaság előtt mégsem hallgat el. Ezek szerint a két érdemes elhunyt tag, két volt irodalmi kitűnőség emlékleplezési ünnepének rendezése s a szembetűnően csekély érdeklődés, mely mellett a sikerületlen ünneplés lefolyt, nem volt méltó a magyar irodalom nagy tiszteletre érdemes fontosságához. Jelentésttevő a véleményét a Társaság képviselőjeként Aradon, az ünneplést követő lakomán tartott beszédében is nyomatékosan kifejezte. A Társaság helyesli, hogy képviselőjében Hegedüs István a magyar irodalom méltóságát kellően kiemelte.

3. Titkár összegező jelentést tesz a jövő évi ünnepélyes közülés tárgysorára vonatkozólag eddig tett intézkedésekről s ezek eredményeiről. Tudomásul szolgál, hogy az ünnepélyes közülésen mint felolvasók Rákosi Jenő, Szaboicska Mihály és Zempléni Árpád közreműködésüket megígérték, továbbá a Társaság felkérte Angyal Dávidot, hogy Szalay László elhunyt tagról, kinek a jövő évben következik el születése századik évfordulója, essyrt olvasson föl.

4. Elnök felemlíti, hogy br. Eötvös József elhunyt tag s a Társaság egykori elnöke születésének ugyancsak a jövő évben elkövetkező századik évfordulóját a Társaság legutóbbi havi ülésén hozott határozata szerint valamely jövő évi havi ülésének idejében szintén ünnepléses üléssel kívánja emlékeztetessé tenni. Azt azonban, melyik havi ülés szenteltesse erre a célra, a Társaság még nem határozta el. A Társaság beható eszmecsere után a jövő évi szeptemberi vagy októberi havi ülés helyett kíván Eötvös-émlékülést rendezni.

5. Titkár jelenti, hogy a Társaság körében gyűjtött s illetékes helyre juttatott összegekre vonatkozólag nyugtató és köszönő irat érkezett egyrészt a Madách-émlék ügyét intéző Nógrád-vármegye alispánjától, másrészt a Horváth Mihály emlékének szoborban megörökítésével foglalkozó Szentés-város polgármesterétől és tanácsától. Tudomásul szolgál.

6. Berczik Árpád r. tag már előzetesen levelet intézett a titkárhoz, melyben felhívja a Társaság figyelmét arra, hogy egy hírlapi közlemény szerint Kisfaludy Sándor badaacsonyi háza nyomoruságos állapotban van. Berczik Árpád most szóban ismétli a figyelmeztetést s úgy véli, hogy a Társaságnak érdeklődnie kell az állítólag pusztulásnak indult irodalomtörténetileg nevezetes épület állapota iránt. A Társaság osztozik ebben a véleményben s felkéri Sebestyén Gyula r. tagot, mint badaconyvidéki birtokost, hogy legyen szíves a badaacsonyi Kisfaludy Sándor-ház állapotáról megbízható alapos értesülést szerezni s azt a Társaság elé terjeszteni.

*

1912 október 2.

1. Titkár helyetteseként a másodtitkár jelenti, hogy a) Vrchlicky Jarosláv, a nagy cseh költő, Petőfi és Madách fordítója s a Társaság levelező tagja elhunyt. Temetésén a Társaságot Brábek Ferencz levelező tag képviselte s letette az elhunyt tag sírjára a Társaság koszorúját. A Társaság fájdalommal veszi tudomásul; helyesli az elnökség intézkedését s köszönetet mond Brábek Ferencz levelező tagnak, hogy a temetésen a társaságot képviselte. A Vrchlicky Jarosláv elhunytán érzett fájdalmát a mai ülés jegyzőkönyvében is kifejezni rendeli s megbizza az elnökséget, hogy a cseh irodalom gyászában osztozó részvétét a cseh akadémiával írásban közölje. A zárt ülésen elnök és másodtitkár közlik, hogy Brábek Ferencz levelezőt tag a jövő ülésre emlékbeszédet jelentett be Vrchlicky Jaroslávról. A Társaság nagy köszönettel veszi Brábek Ferencz levelező tag kegyeletes és irodalmi szempontból igen érdekes szíves készségét.

2. A nagyenyedi collegium Magyarigenben Bod Péter emlékére ünnepélyt rendezett. A Társaság az ünneplésre üdvözlő és emlékező táviratot küldött. Helyesléssel tudomásul szolgál.

3. Északamerika Texas államában, Houston városban egy nagyszabású főiskola létesült Rice-Institute nevezettel, a melynek fényes megnyitó ünnepére a Társaság is igen díszes és szíves tartalmú meghívót kapott. Az elnökség ezért a Társaság nevében levélben mondott meleg köszönetet. Helyesléssel vétetik.

4. Fincziczky Mihály polgármester megküldötte a Társaságnak Ungvár-város közállapotairól szóló, terjedelmes nyomtatott kötetet kitevő jelentését; görzsönyi dr. Vargha Zoltán pedig a szemerjai Szász-családról írott s ugyancsak nyomtatásban kiadott, irodalomtörténeti szempontból is érdekes monographiáját. A Társaság köszönettel veszi.

5. A társaság meghívót kapott az Eperjesi Széchenyi-Körnek Csengey Gusztáv költő jubiläumát ünneplő díszgyűlésére, valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének közgyűlésére. A zárt ülésen a Társaság másodelnökét, Berzeviczy Albertet és Jakab Ödön r. tagot kéri fel, hogy az eperjesi Csengey-jubiläumon a Társaságot képviselni s az érdemes költőt a Társaság nevében is üdvözölni szíveskedjenek, Ferenczi Zoltánt pedig, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének közgyűlésén a Társaságot is képviselje.

*

1912 november 6.

1. Elnök az ülést megnyitván, a Társaság keletkezésének előzményeit vázoló rövid beszéd keretében jelenti, hogy a Társaság ereklyetára egy régi gyűjtőívvel gazdagodott, melyen Dubroviczky Simon néhai pestmegyei követ az 1832—36-iki pozsonyi diétán 1600 frtot gyűjtött volt Kisfaludy Károly munkáinak kiadhatására és szobrára. A nagy irodalmi és culturtörténeti érdekességű ívet, melyen a múlt század politikai életének több nevezetessége jegyezte fel adományát és nevét sajátkezüleg, Benkó Imre, nagykőrösi tanár ajándékozta a Társaságnak. A Társaságra nézve ez az ereklye még azzal a különleges érdeklődéssel is bír, hogy első megalapítói a Kisfaludy Károly szobrára begyűlt összeg feleslegét fordították e nemzeti irodalmi és széptudományi intézet alapítására. A Társaság hálás köszönetet mond az ajándékozó Benkó Imre tanár úrnak a nagybecsű adományért, melyet ereklyetárában őriz meg.

2. Titkár jelenti, hogy a) a múlt hó végével lejárt pályázatokra 26 olyan pályamű érkezett, mely a Széher Árpád jutalomért s 15, mely a gróf Bojárj Vigyázó-jutalomért pályázik. Tudomásul szolgál.

b) Schumacher Sándor levelező tag lefordította dánra Mikszáth Kálmán *Szent Péter esernyője* című regényét e műből, mely a dán könyvpiaczon meg is jelent, tiszteletpéldányt küldött. A Társaság ezenkívül is több adomány-könyvet kapott a múlt ülés óta. Köszönettel fogadtatnak.

3. Titkár a pályaművekről tett jelentését a zárt ülésen azzal pótolja, hogy egy *Megbűntetem* című «Mária» jeligéjű munka is érkezett a pályázatok határidejében hozzá, de nem volt rajta megjelölve, hogy mely társasági jutalomért kíván pályázni. Ezért ezt a művet nem sorozhatta be a pályázók közé. Ezenfelül a Greguss-jutalomra is érkezett 3 pályamű. A Társaság helyesli, hogy a titkár a jutalomtétel megjelölése nélkül érkezett munkát egyik lejárt pályázatba sem sorozta be, mert az, a pályázati feltételek szerint valóban mellőzendő. A Greguss-jutalomra vonatkozólag pályaműveket beküldeni egyáltalán nem szükséges s így a 3 beküldött munka egyszerűen tudomására és rendelkezésére adandó annak idején az ezen jutalom ügyével foglalkozó bizottságnak.

4. Birálók nevezése. A Széher-jutalomra pályázó kisebb regények bírálói Berczik Árpád, Ferenczi Zoltán és Haraszi Gyula; a gróf Bojári Vigyázó-jutalomra pályázó magyar történelmi tárgyú elbeszélések bírálói pedig Négyesy László, Pekár Gyula és Sebők Zsigmond rendes tagok.

*

1912 december 4.

1. Titkár jelenti, hogy a) a Shakespeare-Bizottság által ennek-előtte időszaki folyóiratként kiadott Shakespeare-Tár új szerkesztője, Ferenczi Zoltán szerkesztésében immár egységes évkönyv alakjában jelent meg és folytatódik. Tudomásul szolgál.

b) A népköltési gyűjtő munka újabban nagyarányú főiskolai ifjúsági mozgalommal hozatván kapcsolatba, Sebestyén Gyula, a Társaság népköltési ügyeinek intézője és gyűjteményeinek szerkesztője, a gyűjtésbe belevont ifjak részére tájékoztató füzetet írt és adott ki s abból példányt küldött a Társaságnak is. Köszönettel vétetik.

c) Hubay Jenő hegedűművész és zeneköltő levélben mond köszönetet az üdvözetért, melyben jubilæuma alkalmából a Társaság részesítette. Tudomásul szolgál.

d) A székesfehérvári hírlapírók meghívták a Társaságot Prohászka Ottokár püspöknek általuk december 22-én Székesfehérvárott rendezendő harmincz éves írói jubilæumára. A Társaság a zárt ülésen

Négyesy László r. tagot kéri fel, hogy Prohászka Ottokár püspököt jubilaumán a Társaság nevében üdvözölje.

2. A megüresedett tagsági helyekre vonatkozólag titkár jelenti, hogy két rendes tagsági és három levelező tagsági hely üres. Pekár Gyula indítványozza, hogy a két üres rendes tagsági hely közül, híven a hagyományos szokáshoz, csak egyik töltsék be és pedig ezúttal széptudományi íróval. Kozma Andor szintén egy rendes tagsági hely betöltése mellett van, azonban ezt költővel véli betöltendőnek. Ajánlja továbbá, hogy a megüresedett három levelező tagsági hely mind betölthetőnek mondassék ki. A Társaság többsége a rendes tagsági két üres helyre vonatkozólag Pekár Gyula indítványát fogadja el. E szerint a jövő évi február hóban tartandó közülesen egy rendes tag lesz választható, még pedig széptudományi író. Ugyanakkor mind a három megüresedett levelező tagsági hely betölthető leend.

3. Titkár előterjeszti a jövő, 1913. évi ülésrendet. A Társaság az 1913. évi üléseket a következő napokra osztja be: január 8-án rendes havi ülés; február 5-én tagválasztó és előzetes közülés, 9-én ünnepélyes közülés; márczius 5, április 2, május 7, június 4, október 1, november 5 és deczember 3-án rendes havi ülések. Juliusban, augusztusban és szeptemberben a Társaság rendes havi ülést nem tart. A szünetet azért terjeszti ki szeptember hóra is, mert a szünet után első ülését br. Eötvös József százéves születési fordulójának megünneplésére kívánja szentelni s nagyobb arányú ünnepélyes jellegű ülés tartására szeptember 3-ik napja, mikor még az írók és a közönség nagy része távol szokott lenni a fővárostól, nem alkalmas. Az október havi ülés, mely a hó első napján lesz, e szerint br. Eötvös József emlékezetére ünnepélyes üléssé alakúl. A Társaság kifejezi egyben óhaját, hogy már a február 9-iki ünnepélyes közülest követő lakomán is a Gyulai-serleggel mondandó beszéd, melyre nézve az intézkedés joga egyedül a Társaság elnökét illeti, br. Eötvös Józsefről szóljon.

4. Elnök figyelmébe ajánlja a Társaságnak, hogy br. Kemény Zsigmond születése századik évfordulója két év múlva érkezik el. Ajánlja, hogy ezt a Társaság a nagy író elveszettnek hitt, de most megtalált ifjúkori regényének, valamint egyéb könyvalakban eddig meg nem jelent dolgozatainak kötetben kiadásával ünnepelje meg. A kötet szerkesztésére Papp Ferencz tanár lenne fölkérendő. A Franklin-Társulat, mely a Kemény-művek kiadói jogának birtokosa, a jelzett kiadással szemben minden díjazástól eltekint, csupán a nyomdaköltséget számítaná fel a Társaságnak. Az ünnepésre szánt kiadvány az alapítók könyvilletményei közé nem soroztatnék be. A Társaság hálás

köszönettel teszi magáévá az elnök tervét br. Kemény Zsigmond emlékezetének illetően irodalmi megünneplésére s felkéri az elnököt, hogy a terv megvalósításához szükséges intézkedéseket tegye meg.

5. Sebestyén Gyula, mint a népköltési gyűjtemény szerkesztője, tájékoztató jelentést tesz a gyűjteményre vonatkozó kiadási ügyek állásáról, melyek közt a Kálmány-féle alföldi gyűjtés, valamint az Ipolyi-féle népmese-gyűjtemény kritikai kiadását jelzi legsürgősebbnek. Tudomásul szolgál.

6. Ugyancsak Sebestyén Gyula jelenti, hogy Berze Nagy János egy páratlanul értékes mese-szótárt terjesztett elébe kiadásra *Mese-motivumok* címmel. A mű igen terjedelmes, mindazonáltal okvetlenül fölveendő lesz a népköltési kiadványok közé. Tudomásul szolgál.

7. Pekár Gyula fölemlíti, hogy Rákosi Jenő r. tag hetvenedik születésnapját a közelebbi hetekben ünnepelték nagyszámú tisztelői. Úgy véli, hogy az ünnepet ez alkalomból a Társaságnak is üdvözlőnie kellene. A Társaság Rákosi Jenő üdvözlését februárban tartandó ünnepélyes közülésére halasztja, melynek az ünnepelt író és r. tag egyik felolvasója lesz.

*

1912 december 29.

(Rendkívüli ülés.)

1. Elnök az ülést megnyitván, kijelenti, hogy az ülés egyetlen tárgya a Greguss-jutalom ügyében kiküldött bizottság Angyal Dávid előadó által írt, kinyomtatott és a tagok részére megküldött jelentésének megvitatása és a döntés a jutalom kiadásáról. Miután a jelentést minden tag nyomtatásban megkapta s az összes jelenlévők ismerik, felolvasottúl tekintetik. Egyuttal az elnök a Társaság teljes elismerését fejezi ki az előadó kitünő jelentéseért, mely az illető évkör magyar műkritikai irodalmát nagy alapossággal tárgyalja.

2. Heinrich Gusztáv a jelentésbe foglalt bizottsági többségi javaslatot, mely szerint a jutalom Gyulai Pál három gyűjteményének (Dramaturgiai dolgozatok. I. II. Budapest, 1908. Kritikai dolgozatok, Budapest, 1908. és Birálatok, 1911.) adassék ki, nem fogadja el, mert szerinte a jutalom alapítvány-szabályzatának szelleme kizárja, hogy a jutalomban elhunyt író részesüljön. Javasolja ellenben, hogy a jutalmat a Társaság Ambrus Zoltánnak adja ki a *Magyar Figyelő*ben az 1911. év folyamán megjelent *Színházunk és a közönség* című dolgozatáért. Kozma Andor az alapítvány szövegében, mely «dolgozat» jutalmazásáról szól, nem látja kizártnak időközben elhunyt írók műveinek jutalmazását s a bizottsági előadó jelentésébe foglalt javaslatot

elfogadja. Jakab Ödön nem fogadja el a javaslatot, mert ha Cyulai Pál jelzett dolgozatai gyűjteményképen az 1906—1911. évkörben adattak is ki, köztudomású, hogy azokat az elhunyt író jóval előbb írta s különben is úgy véli, hogy pénzbeli jutalmat halottnak adni céltalan és visszás. Kiemeli dr. Lázár Béla nagy nemzeti közhasznú műkritikai működését a hazában és a külföldön, mely az előadó jelentésében is méltatva van s óhajtáná, hogy a jutalomban dr. Lázár Bélának a hat éves cyklus folyamán megjelent dolgozatai részesüljenek. A bizottsági előadó jelentésébe foglalt javaslat ellen szólnak még Szávay Gyula és Pekár Gyula, mellette viszont Vargha Gyula, Négyesy László, Haraszi Gyula és végül maga az előadó, Angyal Dávid.

3. Elnök a vitát bezárja s kimondja, hogy a döntés szavazással hozandó meg.

A kérdés feltevését illetőleg Kozma Andor azt kívánja, hogy a szavazás elsősorban arra tüzessék ki: elfogadja-e a Társaság a bizottsági előadó jelentésébe foglalt javaslatot? Ha nem fogadná el, másodsorban Heinrich Gusztávnak a jutalom kiadására vonatkozó concret javaslatára történjék szavazás; ha pedig ez sem fogadtatnék el, akkor Jakab Ödönére. Csak, ha az eddig felmerült három concret javaslatból egy sem nyerne többséget, tétethessenek az ülés folyamán a jutalom kinek leendő kiadására újabb javaslatok. Vargha Gyula, ennek ellenében ezuttal csakis az előadói jelentésbe foglalt javaslatra véli a szavazást kitéűzhetőnek. Ha e javaslat nem fogadtatnék el, akkor az ülés folyamán bármely jelenlévő tehessen más jutalmazási javaslatot. A többség a szavazás kitéűzését Vargha Gyula indítványa szerint, kizárólag a bizottsági előadó jelentésébe foglalt jutalmazási javaslatra kívánja.

4. Elnök a többség kívánságához képest elrendeli a szavazást az egyetlen kérdésre: elfogadja-e a Társaság a bizottsági előadó jelentésébe foglalt javaslatot? A Társaság hét szavazattal öt ellenében a javaslatot nem fogadja el.

Elnök a szavazás után az ülést rövid időre felfüggeszti.

5. Szünet után az elnök az ülést újból megnyitván, felhívja a jelenlevőket újabb javaslatok tételére, melyek kizárólag arra vonatkozhatnak, hogy a jutalom, az 1906—1911. évkörben megjelent műkritikai dolgozataért, kinek adassék ki.

6. Négyesy László javasolja, hogy a jutalom Angyal Dávidnak adassék ki, Gyulai Párról írt, a Társaság 1911. október 4.-i ülésén székfoglalóul felolvasott s az illető évkörön belül nyomtatásban is megjelent kritikai dolgozataért. Angyal Dávid a teremből távozik.

7. Heinrich Gusztáv, valamint Jakab Ödön a maguk részéről tett egy-egy jutalmazási javaslatot visszavonják.

8. Elnök egyéb javaslat híján szavazásra tűzi ki Négyesy László javaslatát. A javaslatot egyhangulag elfogadják. E szerint a Társaság a Greguss-jutalmat az 1906—1911. műkritikai évkörre vonatkozólag Angyal Dávid Gyulai Pálról írt kritikai dolgozatának adja ki, ezzel egyuttal a legnagyobb magyar kritikus emléke iránti kegyeletének is adván kifejezést. Egyben kifejezi a Társaság azt a határozott kívánását is, hogy az elnökség a Greguss-jutalom ügyrendjének megalkotása céljából a Társaságnak mielőbb előterjesztést tegyen.

*

[1913 január 8.]

1. Titkár jelenti, hogy a) Rákosi Jenő rendes tag a Társaság üdvözlő iratát hetvenedik születésnapjára levélben köszönte meg. A levelet a titkár felolvassa. A Társaság nagy tetszéssel és megilletődéssel fogadja a levelet s elnök javaslatára elhatározza, hogy az mint nagybecsű irodalmi mű az Évlapok legközelebbi kötetébe fölvétessék.

b) Katona Lajos özvegye levélben köszönte meg, hogy a Társaság elhunyt férjének irodalmi tanulmányait két kötetben kiadta. Tudomásul szolgál.

c) Prohászka Ottokár püspöknek Székesfehérvárott megünnepelt írói jubileumán a Társaságot Négyesy László képviselte. Négyesy László írásba foglalt jelentést olvas fel eljárásáról. Vácsolja ebben az irodalmi ünnep lefolyását, üdvözlő beszédét, melyet a Társaság nevében az ünnepelthez intézett, valamint ennek szónoklatát, melyben a Társaságnak iránta tanúsított figyelmét igen melegen köszönte meg. A Társaság köszönetét nyilvánítja Négyesy Lászlónak méltó képviselleteért s a jelentést az Évlapok legközelebbi kötetébe felvenni rendeli.

d) A prágai Ferencz József cseh akadémia köszönő levelet intézett a Társasághoz Vrchlicky Jarosláv nagy cseh költő elhunyt alkalmával tanúsított részvételéért s emlékezetének méltatásáért, megküldve egyben a Társaságnak Petőfi János vitéze és egyéb költeményei cseh nyelvű kiadásának két kötetét a Vrchlicky-Brábek-féle műfordításban. Köszönettel fogadtatik.

2. Titkár jelentést tesz a beérkezett tagajánlásokról.

a) A betölthető egy rendes tagsági (írói) helyre Riedl Frigyes rendes tag Császár Elemért ajánlotta; ugyanöt külön ajánlatban Ábrányi Emil, Ferenczi Zoltán, kiknek ajánló beadványához utóbb Pekár Gyula is hozzájárult. Ugyanazon helyre Ábrányi Kornél rendes tagtól is érkezett ajánlat, mely Molnár Ferencz megválasztását java-

solja. Az összes ajánlatok felolvastatnak. A Társaság a Császár Elemérre vonatkozó ajánlásokat teljesen rendben levőknek találja s Császár Elemért jelöltül elfogadja. Minthogy azonban az írói helyre a Társaság szabályai szerint csak «az elméleti és történelmi szakok művelői» választhatók meg, Molnár Ferencz pedig mint elbeszélő és színmű-költő nevezetes, — nyilvánvaló, hogy Ábrányi Kornél ezuttal őt merőben tévedésből ajánlotta — s eszerint a Társaság Ábrányi Kornélt, az elnökség útján a téves ajánlat visszavonására kéri fel.

b) A három betölthető levelező tagsági helyre mindössze két ajánlás érkezett. És pedig: Radó Antal Umberto Norsa, mantovai olasz író, Petőfi fordítóját, — Sebestyén Gyula pedig Krohn Károly finn folkloristát, ki Helsingforsban egyetemi tanár, — ajánlja.

Az ajánlatok felolvastatván, azokat a Társaság rendben találja s kinyomatásukat és a tagoknak leendő megküldésüket elhatározza.

3. A jövő hóban tartandó ünnepélyes közülésen titkár jelentése szerint Szabolicska Mihály és Zempléni Árpád költemények, Rákosi Jenő pedig prózai mű felolvasásával minden esetre részt fognak venni. Ellenben Angyal Dávid, betegen sanatoriumban lévén, tervezett tanulmányát Szalay László történetirő, elhunyt tagról az ünnepélyes közülésre nem készítheti el. A Társaság tudomásul veszi a jelentést s felkéri Pekár Gyulát, hogy az ünnepélyes közülésen legyen szíves elbeszélés felolvasásával szintén közreműködni. Pekár Gyula készsége, hogy az ünnepélyes közülésen víg elbeszélést fog felolvasni, köszönettel vétetik.

4. Angyal Dávid rendes tag levélben közli a Társasággal, hogy a Greguss-jutalomra vonatkozó előadói jelentésének tiszteletdíját Gyulai Pál szobrára adományozza. A Társaság nagy köszönettel veszi tudomásul.

5. Ibsen Peer Gyntjének magyar fordítását a fordító Plathhy Károly kiadás végett a Társasághoz küldte be. A Társaság a fordítást Alexander Bernát és Radó Antal rendes tagok bírálata alá bocsájtja, a kiken kívül még Ferenczi Zoltán közvetítésével Szász Zsombor urat kívánja, mint a norvég nyelv alapos ismerőjét, a fordítás hűségének ellenőrzésére felkérni.

6. Heinrich Gusztáv benyújtotta Antal Gézának Scheffel Ekkehardja fordításáról szóló bírálatát, mely teljes mértékben elismerő és ajánló. A Társaság ennek alapján a fordítást elfogadja s átteszi a Könyvkiadó-Bizottsághoz, hogy az az alapítói könyvilletmény-sorozatba lehetőleg mielőbb felvétesse.

7. Kiss Menyhért két költeményét küldte be a Társaság valamely ülésén leendő felolvasás végett. A Társaság Somló Sándort és Zempléni Árpádot kéri fel a két költemény megbírálására.

1913 február 5.

(Tagválasztó és előzetes közülés.)

1. Titkár felolvassa a tagválasztásra vonatkozó alapszabályi és ügyrendi szakaszokat s jelenti, hogy Ábrányi Kornél rendes tag, ki Molnár Ferenczet tévedésből írói helyre rendes tagul ajánlotta volt, ajánlatát levélben visszavonta. Az ajánlás a visszavonó levél felolvasása után semmisnek tekintetik.

2. Felolvastatnak a rendes tagsági helyre érvényben maradt ajánlatok, melyek most már kizárólag Császár Elemér széptudományi íróra vonatkoznak. Elnök elrendeli ezután az írott szavazójegyekkel való titkos szavazást a rendes tagsági írói helyre, melyre Császár Elemér az egyetlen jelölt. A szabályszerűen megejtett szavazás eredménye 18 igen, 2 nem és 2 üres szavazat. E szerint Császár Elemér írói helyre rendes taggá megválasztott. Erről levélben értesítendő s a Társaságba meghívandó, melyben székét Vértesi Arnold, elhunyt rendes tagról szóló megemlékezéssel kell elfoglalnia.

3. Felolvastatnak a levelező-tagságra vonatkozó ajánlatok. A három betölthető hely közül csupán kettőre érkezett ajánlás. A két jelölt: Krohn Károly finn folklorista, tudós és író, és Umberto Norsa olasz költő, Petőfi egyik olasz műfordítója.

Elnök elrendeli az írott szavazójegyekkel való titkos szavazást. A szabályszerűen megejtett szavazás eredménye: 19, illetőleg 18 igen szavazat. E szerint Krohn Károly és Umberto Norsa levelező tagokká megválasztottak. Miután mindketten külföldi illetőségűek, választásuk megerősítés végett a Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez terjesztendő fel.

4. Pályázatok eldöntése. a) Széher Árpád-jutalom, kitűzve kisebb regényre vagy hosszabb elbeszélésre. Bírálok: Bereczik Árpád, Ferenczi Zoltán és Haraszi Gyula. Haraszi Gyula bíráló jelentése szerint, melyhez Bereczik Árpád is hozzájárult, a pályaművek közül *A kosaras tót* című jutalmazásra, a *Galamb Péter*, továbbá az *Ime, az ember* és a *Vitéz Háy János hőstettei* címűek pedig társasági dícséretre méltók. Ennek ellenében a harmadik bíráló, Ferenczi Zoltán szóbeli különvéleményt terjeszt elő, mely szerint a jutalom a *Galamb Péter* című pályamunkának lenne kiadandó, *A kosaras tót* pedig elsősorban részesíttetnék dícséretben. Minden egyébre nézve egy véleményen van a bírálok többségével. Beható megbeszélés után, melyben a jelenlévők legtöbbször részt vesz, Berzeviczy Albert azt javasolja, hogy a Társaság méltányolva a bírálok többségének véleményét, valamint a különvéleményben felhozott nyomós okokra is súlyt helyezve, ossza

meg a jutalmat az elsősorban pályagyőztesül elismerendő *A kosaras tót* és a másodsorban szintén pályagyőztesül tekintendő *Galamb Péter* című munkák között. E megoldásba a különvélemény előterjesztője, Ferenczi Zoltán is beleegyezik; Vargha Gyula azonban csupán egy műnek kívánja a jutalmat kiadatni, még pedig a különvéleményben ajánlottak, minthogy az kizárólag magyar népi tárgyú, honi földön játszik s minden érzékiségtől tiszta, míg a bírálók többségétől jutalomra ajánlott, nagyobbrészt idegenszerű pályamű szerinte nem az. A többség úgy dönt, hogy a jutalmat két egyenlő részben: *A kosaras tót* és a *Galamb Péter* című pályaműveknek megosztva adja ki, az *Ime, az ember* és a *Vitéz Hány János hőstettei* című pályaműveket pedig társasági dicsérettel tünteti ki. Fölkéri egyúttal Ferenczi Zoltánt, hogy különvéleményét foglalja írásba és adja át az Évlapokban leendő közzététel végett a másodtitkárnak, mert csak így lesz maradandóan megokolva a közönség s az illető pályázók előtt is a jutalom megosztása. b) Bojári gróf Vigyázó Sándor-jutalom magyar történelmi tárgyú kisebb elbeszélésre. Bírálók: Négyesy László, Pekár Gyula és Sebők Zsigmond. Sebők Zsigmond bíráló-jelentése szerint, melyhez mindkét bírálótársa is hozzájárult, a pályaművek közt sem jutalmazható, sem a Társaság dicséretére méltó nem találtatott. A Társaság a jutalmat nem adja ki s dicséretében egyetlen pályamunkát sem részesít.

5. Új pályázati tételek. A Széher Árpád-jutalom *Szigligeti élet és munkái* című irodalomtörténeti tételre tüzetik ki. A Társaságot e jutalomtétel választásában egyebek közt az a tekintet vezette, hogy éppen a jövő esztendőben következik el Szigligeti születésének századik évfordulója és az esetleg sikeres pályázat e nevezetes magyar irodalmi időpontnak megünnepléséhez fog tartozhatni. A Bojári gróf Vigyázó Sándor-jutalom, a jutalom-alapítvány-szabályzat intézkedése szerint mindig, tehát ezúttal is, magyar történelmi tárgyú kisebb elbeszélésre tüzendő ki.

6. Titkár előterjeszti a Gazdasági Bizottság jelentését. a) A Társaság az 1912. évi zárszámadásokat rendben találja és változatlanul elfogadja s a felmentvényt úgy a Magyar Földhitelintézetnek, mint vagyonkezelőnek, valamint a kézipénztárt kezelő titkárnak megadja.

b) Felolvasásra és tárgyalásra kerül a gazdasági bizottsági jelentésnek az 1913. évre szóló költségelőirányzati része, melynek alapján az előirányzat előbb általánosságban, majd a kinyomatott s a tagok közt szétosztott részletes költségvetés nyomán tételről-tételre vétetik vizsgálat alá. Végül a Társaság köszönetet szavaz anyagi ügyeinek kitűnő intézéséért a Magyar Földhitelintézetnek, valamint az

érdekei felett gondos buzgalommal őrködő dr. Szócs Ferencz társasági ügyésznek.

7. Titkár előterjeszti a Könyvkiadó-Bizottság jelentését, mely szerint az alapítók könyvilletmény-sorozatában az év folyamán Lukács György a dráma-irodalom új irányait tárgyaló művének újabb kötete, Katona Lajos irodalmi tanulmányai s Gyulai Pál *Varju Istvánja* fog megjelenni, azután Szász Béla Horatius-műfordításai és az Antal Géza fordította Scheffel-féle *Ekkehard* kerülnek kiadásra. Tudomásul szolgál.

8. A f. hó 9-én tartandó ünnepélyes közülés végleges tárgysorának megállapítása: 1. Beöthy Zsolt elnöki megnyitója; 2. a titkár évi jelentése; 3. a másodtitkár jelentése a pályázatokról; 4. Szabolcska Mihály költeményei; 5. Pekár Gyula elbeszélése; 6. Zempléni Árpád költeménye; 7. Rákosi Jenő tanulmánya. A lakomán Beöthy Zsolt a Gyulai-serleggel br. Eötvös József elhunyt tagról emlékezik meg.

Csiky Gergely és Fábíán Gábor szobra előtt.

Hegedüs István r. tag beszéde Aradon, 1912. június 16-án.

(Az 1912. szept. 4-diki ülés jegyzőkönyvének 2. pontjához.)

A mikor Fábíán Gábor Székács és Toldy Ferencz haláláról írt és a mikor megemlékezett Deák Ferencznek ugyanebben az időben bekövetkezett haláláról, a nyolczvanegy éves agg kijelentette, hogy ő a nagyok dicsőítésére gyenge, erőtelen. Ő csak házi oltárt emel és külön cyprus-ágot szentel Székács és Toldy fejére, egy koszorút pedig, mint áldozó pap a fején tart. Én ma ezt a koszorút hoztam el Fábíán Gábor fejére és egy koszorút a sokkal fiatalabban elhunyt Csiky Gergely számára is. Csiky Gergely alig húsz éves irodalmi munkássága alatt oly rengeteget dolgozott, mintha a Szigligeti Ede halálával megüresedett repertoíret akarta volna egy évtizeden át betölteni.

Csiky Gergely az átalakuló magyar társadalomnak meggyógyítását és a romok eltakarítását tűzte ki céljául. A gúny, kacaj, satira ölte meg a régi nemesség gögjét, de ugyanekkor halálos sebet üt a capitalismus szívébe is. A proletárok kora, fájdalom, még ma sem múlt el, tele vagyunk proletárokkal és a politika még többet fog csinálni. Gyulai Pál fedezte fel Csiky Gergelynek ezt a satira-tehetségét és buzdította őt társadalmi darabok írására. Élete végén ez a rengeteg munkásságú ember történelmi motivumokon gondolkozott, de belátta, hogy az ő területe a társadalmi satira, a melyen mindig egy női alak ideális eszménye világít be a lelkek romlottságába. A romlottságot érezzük és a gúnynyal megöljük, de az ideális fényt szívünkben eltemetjük. Ez volt Csiky költészetének nemes benső rugója.

Üdvözlő beszéd

Csengey Gusztáv 50 éves írói jubileumán, Eperjesen, 1912 okt. 20-án.
Az 1912 október 2-iki ülés jegyzőkönyvének 5. pontjához.

JAKAB ÖDÖNTÖL.

Kedves Barátunk!

A ki felteszi magában, hogy a hétköznapi, józan munkától zajos, szelidebb völgyekből magasabban fekvő hegyvidékeknek fordítja az útját: annak számot kell vetnie azzal is, hogy a magasságokra vezető utak nem oly kényelmesek, mint a völgyek sokaktól simára taposott útjai. A hegyi magaslatokra vivő utak és ösvények léptenyomon megsebzik a vándort, kinek túlelű cserjék, szúrós szederbokrok, útjába dőlt fatörzsek s éles szikladarabok akadályain kell keresztülgázolni. Azt a tágasabb kilátást, azt a tisztább levegőt, azt az árnyéktalanabb fényt, mikkél a magaslatok várják, szenvedéssel és fáradtsággal kell megfizetnie!

Hát még mit kell annak szenvednie, a ki a mi közéletünk szürke völgyeiből a magyar Parnassus fényes fensíkjainak irányítja útját! Mert az egész földkerekségén talán a magyar Parnassusra vezető utak a legelhanyagoltabbak, a legzordonabbak és a legkényelmetlenebbek! Mikor hallom, hogy egy-egy magyar író ötven éves jubileumot ül: szinte bámulat fogja el a lelkem, hogy ilyen mese is megtörténhetik!

Mert az ötven éves írói jubileum idegen, nagy nemzetek boldogabb íróinál legtöbbször azt jelenti, hogy az illető író átdolgozott ötven évet fényben, anyagi jólétben, kényelemben élve és az egész művelt világ tetszésének forró verőfényében sütkezve. Nálunk pedig azt jelenti az ötven éves írói jubileum, hogy jubilál egy szegény, exaltált, álmodozó ember, a ki még zseni fiatalágában lemondott a meggazdagodás eshetőségéről, az élet vidám gondtalanságáról, a megértő és megbecsülő, lelkes támogatás biztonságáról; a ki feltette magában már pályája kezdetén: olthatatlanul lobogni népeért, élet-emésztő, gyilkos lobogással, munkás nappallá tenni a csendes éjszakákat, hogy szebben zengjen édes anyanyelve, izmosodjék a faj- és

honszeretet, nemesedjenek a lelkek, nyiljanak az elmék s a művelődés szelid napvilága minél intenzívebben borítsa el ezt a magyar földet, melyet az apák kihullott vére és szunnyadó porai megszenteltek; és a ki mind ezért nem számított többre, csupán csak anyyira, hogy majd csak ő is eltengődik valahogy a bölesőtől a sírig, mint a hogy eltengődtek koldus elődei: Bessenyei, Révai, Csokonai, Kazinczy, Vörösmarty, Garay, Petőfi, Reviczky és mások. A magyar író ötven éves jubileuma azt jelenti, hogy egy exaltált, álmodozó ember addig-addig emelte nemzetét, míg maga az időben lassan alá-súlyedt, majdnem a föld poráig, mint a hogy a mérlegnek az a serpenyője súlyed, mely a másikat emeli.

Ezek a keserű gondolatok környékeznek önkénytelenül most is, mikor Csengey Gusztáv barátunk ötven éves jubileumán részt veszek. Mert hisz ő is azok közül való, a kikre a Múzsza már a bölcsoében rácsókolta veszedelmes csókját. Nem hiába, hogy bejárt életútjának vonalai földrajzilag is érintették Aszódon, Sopronban és itt Eperjesen a Petőfi életútjának vonalát, sőt Komáromban még a Csokonaiét is érintették egyszer. És méltán érintették, mivelhogy ő is azok felé a nemzeti, szent célok felé iparkodott teljes életében, melyek a Csokonai és Petőfi nagy lelke előtt lobogtatták a távolból hívogató ragyogványaikat.

Kedves barátom, te is vetettél sokat és keveset arattál. S lásd, mégis téged mintha sokaknál valahogy jobban szeretett volna a kegyes Gondviselés, mikor ezt a várost adta otthonodnak. Ennek a fényes múltú, izig-vérig magyar lelkű városnak nálunk majdnem kivételesen nagy szeretete az irodalom iránt meleggé és széppé tette a te életedet s kárpótolt lehetőleg mindazokért, a mi anyagiakban a magyar író veszteségét teszi. Itt, a hol egykor Tompa, Petőfi és Kerényi is boldogan tudtak álmodozni, álmodozhattál te is boldogan, mert a te poétikus lelkeddel azonos környezetben éltél. Már pedig igazi élet csak azonos környezetben lehet. A hab, ha meghalni kíván, a száraz földre veti ki magát a folyóból, a porból lett ember pedig magát a szárazföldről viszont a folyóba veti. A mi egyiknek élet, az a másiknak halála.

Kedves barátom! Pascal azt mondja egy helyen, hogy az Isten megismerésétől az Isten szeretéséig még nagyon hosszú az út. Szerintem ez a bölcsondás a benne rejlő igazság teljes épentartásával átformálható így is: a kötelesség megismerésétől a kötelesség szere-téséig még nagyon hosszú az út. És te boldog lehetsz, hogy ezt a mindkét hosszú utat már jó korán megtetted. Mert te fiatal korodtól

kezdve nemcsak az Isten dicsőségét szolgáltad és építetted teljes sziveddel és teljes buzgalmaddal, hanem szolgáltad épp oly hű odaadással ennek a nemzetnek a művelődését, nyelvét és irodalmát is egyaránt. Ezért a buzgó hűségédért, példás odaadásodért és lankadatlan kitartásodért köszöntet téged általam a Kisfaludy-Társaság és én boldognak érzem magamat, hogy Társaságunk üdvözlétét és szerencsekívánatait neked itt, e lelkes, nemes város közönsége előtt collegiális szeretettel átadhatom.

Rákosi Jenő r. tag köszönő levele.

Az 1913. január 8-iki ülés jegyzőkönyvének 1. pontjához.

Igen tisztelt Elnök úr!

Igen tisztelt Titkár úr!

Méltóságos uraim!

A Kisfaludy-Társaság nevében és megbizásából hozzám intézett leveletek, 70 éveim alkalmából, én rám nézve díszokmány számába megy. Szavaiból nemcsak a Ti baráti szívetek és a Társaság tagjainak jóindulata szól hozzám. Megszólalnak bennök a mi irodalmi elődjaink, alapítói, tagjai, fényességei ennek a Társaságnak, a kik szellemének letéteményesei vagyunk. Meghatva, megilletődve gondolk rájuk. Koromnál fogva csakhamar egyesülni fogok velök. De élvén is egynek éreztem magam velök mindig érzéseimben, vágyaimban, gondolkozásomban és ideáljaimban. Tanítványuknak s a tanításban szerény utódjuknak tartottam magamat s ha elismerni valót találtok abban, a hogy kötelességemet teljesíteni iparkodtam: ez a fény ő róluk esik a fejemre s áldom érte sorsomat. Oh hiszen ha ők kishitűek, kételkedők lettek volna, ha nem csüggenek vala bálványaikon rajongással; ha ismertek volna más isteneket is a magyarok istenén kívül, s ha mind az a nagyság és dicsőség, melyet Európa nemzeteinél láttak, őket elcsüggesztette és nem inkább annál önfeláldozóbb munkásságra serkentette volna: volna-e akkor ma még Magyarország? Mert a politikusok megmentették a törvények betűjét, de a mi írói elődeink megmentették a nyelvet, az életet, a nemzetet.

Hozzájok való hűtlenségnek, az ő halhatatlan érdemük elárulásának tartottam volna, akadályokkal, csalódásokkal, visszás jelenségekkel szemben elvetni magamtól az ő szent örökségüket, az ő erejüket, az ő sikerök titkát: optimismusomat, a magyar nemzet jövőjében való hitemet.

Isten vezéreljen Titeket, hogy ti vezérelhessetek minket, a Kisfaludy-Társaság tagjait, azokon az ösvényeken, a melyek a mi nagyjaink által számunkra ki vannak jelölve.

Kérlek Benneteket, legyetek köszönetem tolmácsai a Társaság tagjaival szemben és fogadjátok hálás baráti jobbomat szívesen.

Budapesten, 1912 december 9.

Rákosi Jenő.

Négyesy László r. tag jelentése a székesfehérvári Prohászka- ünnepélyről.

Az 1913. január 8-iki ülés jegyzőkönyvének 1. pontjához.

Tisztelt Társaság!

Van szerencsém jelenteni, hogy a mult havi zárt üléstől nyert megbízásomhoz képest Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspök úrnak, a magyar szó egyik leghathatósabb és szárnyaló lelkű művészenek Székesfehérvárt, december 22-én tartott harminczéves írói jubileumán képviseltem Társaságunkat.

Az ünnep az országos tudományos és irodalmi testületek, valamint a helyi egyházi, polgári és katonai társadalom egyetemes és lelkes részvételével folyt le s belső tartalmával is méltó volt az ünnepelt író jelentőségéhez. Társaságunk üdvözlétét az Akadémia és az egyetem szónokai után tolmácsoltam, néhány vonással jellemezve a tudós főpap írói és szónoki művészetét, és utalva arra a művelődéstörténeti emlékre, hogy a magyarországi egyházi szónoklat első országos diadalát is Székesfehérvárt aratta, mikor a rajongó hitű és lángszavú Gellért apát, a későbbi mátyásfalvi püspök, először beköszöntött Szent István királyunk udvarába s Nagyboldogasszony ünnepén beszédet mondott az Apokalypsis e szövegéről: «a napsugárba öltözködött asszony», s a legenda szerint a király és a püspökök és a nép hallgatták őt «és elálmélkodtak az Isten igéjének ily nagy vigasztalásán». Prohászka püspök, a ki ez alkalommal ismét egyikét mondta legköltőibb lendületű szónoklatainak, köszönetei során igen meleg szavakkal tolmácsolta köszönetét, tiszteletét és rokonérzését Társaságunk iránt, mint annak a romlatlan nemzeti érzésnek és tiszta idealismusnak irodalmi köre és letéteményese iránt, mely az ébredő, a szenvedő magyar lelket oly tiszteletreméltóan mutatja be a Kisfaludyak költészetében.

E köszönetet ezennel átadva, maradok mély tisztelettel
Budapesten, 1913. jan. 8.

Négyesy László,
r. tag.

TAGAJÁNLÁSOK

a Társaságnak 1913 febr. 5-én megtartott tagválasztó közülésére.

I. Az íróval betölthető rendes tagsági helyre :

Császár Elemért ajánlják Ferenczi Zoltán, Ábrányi Emil és Pekár Gyula r. tagok s Riedl Frigyes r. tag.

1. Tekintetes Társaság !

Alólrít a Kisfaludy-Társaságban betöltés alá kerülő egyetlen tagsági helyre, mely a t. Társaságnak 1912 decz. 4-iki határozata értelmében íróval töltendő be, ajánlom *dr. Császár Elemér* irodalomtörténész. Alólrítanak már a múlt évben volt alkalma őt ajánlani, mint ezt az *Évlapok* 1911/12-iki (XLVI.) kötetének 383. lapján levő ajánlat tanúsítja. Az említett helyen felsoroltam eddig önállóan megjelent 10 önálló munkáját, mellékeltem 18 nagyobb, 88 kisebb értekezésének, irodalomtörténeti cikkének és 114 ismertetésének, bírálatának (összesen 220) részletes felsorolását. Ez alkalommal ezt technikai okokból annál inkább mellőzhetőnek tartom, mert a t. Társaság *dr. Császár Elemér* munkálkodását, szorgalmát, tanultságát, munkaképességét és munkakészségét úgyis ismeri, jelölését általában kedvezően fogadta, ajánlását gyengédségi okokból a saját maga kértére vontam vissza, tehát szavazás alá nem került. Mind e körülményekre hivatkozva teszem meg újra ajánlásomat abban a meggyőződésben, hogy az ő megválasztása Társaságunknak hasznára és tisztességére is fog válni, mint olyan írónak, a kit szorgalmán, kitartásán, tudományos módszerén és alapos kutatási képességén kívül jellemez a feldolgozás gondossága és kiváló alakító képessége is, továbbá az, hogy munkássága az æsthetikai bírálaton kívül kiterjeszkedik a művészet-történetre is. Hozzáteszem, hogy előbbi munkásságát a lefolyt évben is hasonló kitartással gyarapította, mint kivált az *Egyetemes Philológiai Közöny* szerkesztője s a *Budapesti Szemle* (*Garay Jánosról* és *Komjáthy Jenőről*) munkatársa. Ezek mellett az akadémiában tartott felolvasást a német irodalom hatásáról a XVIII. században, emlékbeszédet tartott Katona Lajosról (*Budapesti Szemle*) s épen Tár-

saságunk megbízásából most szerkeszti és adja ki Katona Lajos értekezéseit, bevezető életrajzzal két kötetben, melyek sajtó alatt vannak. Tehát tulajdonképen már is szolgálatot tesz Társaságunknak. Legyen szabad újra fölemlíteni az e sorok írója által indítványozott kritikai magyar irodalomtörténet tervezetének egy vázlatos áttekintés alapján való részletes kidolgozását, mely szintén dr. Császár Elemér munkája, továbbá azt a szolgálatot, melyet Társaságunknak megindítandó nagy vállalatában, a magyar költők kritikai kiadásában fog tehetni.

Ezek azok az okok, újra hivatkozva mult évi, főntebb említett ajánlásomra, a Verseyhy Ferenczről, Kisfaludy Sándorról, Ányos Pálról írt műveire, művészettörténeti munkájára s más értekezéseire és kritikai kiadásaira, melyeknél fogva újra ajánlom a t. Társaság jóakaratóba dr. Császár Elemért a betöltendő rendes tagsági helyre.

Budapest, 1912 decz. 27.

Mély tisztelettel

Ferenczi Zoltán

r. tag.

Csatlakozik:

Ábrányi Emil

r. tag.

Pekár Gyula

r. tag.

2. Tekintetes Társaság!

A megüresedett helyre *dr. Császár Elemért*, a m. tud. Akadémia tagját, a gyakorló főgymnasium tanárát ajánlom.

Császár Elemértől ép most jelent meg egy új szép könyv *Ányos Pálról* (M. Tört. Életrajzok), mely magában is alkalmoszerűvé teszi ajánlását. Császár Elemérben az irodalomtörténeti kutató összeforrta a kritikussal és a műtörténeti íróval. Műtörténeti tanulmányait, melyek különösen a középkor és korai renaissancera vonatkoztak, ugyan alig fogja már folytatni, annyira leköti most már az irodalom, de kétségtelen, hogy alapos művészettörténeti képzése előnyös módon bővítette már úgyis széles széptani horizontját. A tudós Császár Elemér főműve *Verseyhy élete és művei* cz. könyve, melyet a m. tud. Akadémia adott ki. E mű széleskörű forrástanulmány eredménye és egyszersmind élénk és hű képét adja Verseyhynek és korának. Gazdag, sokoldalú æsthetikai és kritikai tevékenységének legfőbb tanui: *Faludi Ferencz költészete*. E tanulmány példa arra, hogyan lehet egy költő jellemzésénél sikerrel összekötni az æsthetikai szempontot a lélektanival.

A deákos iskola. Ebben az irodalomtörténetileg is fontos tanul-

mányban Császár kimutatja a classikus iskolához tartozó írók kapcsolását koruk kulturális törekvésével, melynek nyomán megfesti a deákos írók arczképeit.

Kisfaludy Sándor életrajza vonzó és alapos módon tárgyalja a jeles költő regényes életét és finom érzékkel elemzi költészetét.

Bessenyei tájképei cz. értekezése a nagy újítónak oly irányát taglalja, melyet azelőtt kevésbé figyeltek meg: *természetérzékét*.

Gazdag irodalmi működésének csak néhány jeles termékét neveztem meg; reám nézve elegendő idéztem munkákra utalni, hogy kimondjam meggyőződésemet, mely szerint Császár Elemér æsthetikai és tudós képességeinél fogva egyaránt méltó tagja volna Társulatunknak.

Budapest, 1912 december havában.

Riedl Frigyes.

II. Levelező tagsági helyre:

1. *Krohn Károlyt* ajánlja dr Sebestyén Gyula rendes tag.

Tekintetes Társaság!

Egyik megüresedett levelező tagsági helyünkre ajánlom *Krohn Károlyt*, a helsingforszi finn egyetem nemzeti és összehasonlító egyetemes folklorisztikai tanszékének rendes tanárát.

Krohn Károly 1863-ban született. Atyja, Krohn Gyula, a finn egyetemen szintén folklort tanított s e minőségében egyike volt azoknak az úttörőknek, a kik a néphagyományt kutató fiatal tudomány-ágot Európában egyetemi és akadémiai rangra emelték. A híres mester mélyreható tanulmányainak főtárgya a Kalevala és a vele szorosan összefüggő finn-ugor mythologia volt. Az oldalán izmosodó ifjú érdeklődése viszont a mesék titokzatos világa felé terült. Több e nemű tanulmányának és kiadványának felsorolását mellőzve, csak azt említem meg, hogy tudós létére a mesék rendszeres gyűjtése terén is utólérhetlen maradt. A Finn Irodalmi Társaság kéziratárába az utolsó kimutatásig 8500 meselejegyzést szolgáltatott be. Főlemlítem továbbá, hogy atyja váratlan halála után nemcsak a gazdag irodalmi hagyatékot dolgozta fel és tette közzé, hanem sikerrel folytatta az elhunyt mester Kalevala-tanulmányait és mythos-kutatásait; a népköltési gyűjtések és feldolgozások terén pedig érvényt szerzett atyja ama történeti-földrajzi módszerének, a melylyel sikerrel összegyűjtötték a finn nép hagyomány- emlékeit és a rendelkezésre álló anyag irtatlan nagy

tömegéből sikerrel kihüvelyezték a finn nép lelki életének középkori eredetű pogány maradványait.

A kis finn nemzetnek a folklóre terén Lönnrot Éliás Kalevalát, Krohn Gyula mythológiát ajándékozott. A nagy gyűjtő és nagy tudós nyomában Krohn Károlynak jutott az a nehéz feladat, hogy a nemzeti ügygyé vált népköltési gyűjtések és feldolgozások menetét tovább irányítsa. Elért sikereit népe azzal jutalmazta, hogy a világ minden egyetemét megelőzve, az összehasonlító egyetemes folklóre számára a helsingforsi finn egyetemen 1909-ben rendes tanári tanszéket létesített. Ezt megelőzőleg Krohn Károly munkásságát már több külföldi tudományos testület, köztük a Magyar Néprajzi Társaság is méltányolta. A Kisfaludy-Társaság figyelmét sem kerülheti el immár az, hogy Krohn Károly a finn-ugor néphagyományok kutatásának összehasonlító műveleteiben legelső sorban a finn és a magyar népköltési emlékek nemzetközi ismertetése terén fejt ki olyan munkásságot, melylyel magának s a fényesebbnél-fényesebb eredményekkel büszkélkedő finn-ugor folkloristikának Európában máris vezető szerepet biztosított. Kiváló tanártársával, Setälä Emillel 1901-ben megalapította a Finnisch-Ugrische Forschungen című német nyelvű vállalatot s vele módot nyújtott arra, hogy a művelt világ előtt a magyar és finn tudósok közös népcsaládjuk őstörténetének szolgálatában együtt működjenek. Noha e munkásság keretében a folklóre méltó helyet foglalt el, Krohn Károly 1907-ben már szövetkezett a dán A. Orlikkel és a svéd C. W. von Sydowval és megalapította a Folklóre Fellows-t, vagyis a néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetséget. Így emelkedett fel a finnek legnemzetibb tudománya ama magasztos nemzetközi hivatásig, mely a világ népköltési gyűjteményeiben való eligazodást a népek és nemzetek munkamegosztásával és tudományos csereviszonyával teszi lehetővé. Ez a szövetkezés ma még folyamatban van; de az eddigi eredményekből máris megállapítható az, hogy a Finn Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő nemzetközi tárgyú kiadványok az egyetemes folklóre terén is legelső sorban annak a kis rokonnépnek csodálatos rátermettségét hirdetik, a melynek Lönnrot és a két Krohn a fia.

Végül mivel Magyarországon a népköltési gyűjtéseknek és az ezekkel kapcsolatos tudományos munkásságoknak a Kisfaludy-Társaság a legfőbb foruma, még alkalomszerűen is vélem kötelességemet teljesíteni, midőn e Társaságban Krohn Károlyt abban az esztendőben ajánlom, a melyben a magyar folkloristák az említett nemzetközi

szövetség keretében munkásságukat megkezdték és a hazai néphagyomány összes emlékeinek tüzetes összegyűjtése céljából finn példára országos gyűjtést indítottak.

Budapest, 1912 decz. 31.

Dr. Sebestyén Gyula
r. tag.

2. *Norsa Umberto*t ajánlja Radó Antal rendes tag.

Tekintetes Társaság!

Az üresedésben levő levelező tagsági helyek egyikére van szerencsém ajánlani *Umberto Norsa* mantovai olasz író, ki nemrégiben bocsátotta közzé Petőfi összes lyrai verseinek igen hű és gondos fordítását. Ő az első olasz műfordító, a ki a mi nagy költőnk lyráját a maga egészében tolmácsolta, még pedig közvetlenül az eredetiből. Jól megtanulta nyelvünket és lelkes buzgalommal végezte munkáját, melyet remélhetőleg más nagyjaink átültetése is fog követni. Hogy erre buzdítsuk és egyúttal eddigi működéséért elismerésünket fejezzük ki neki, iktassuk be nevét levelező tagjaink sorába!

Tisztelettel
Radó Antal
r. tag.

A TÁRSASÁG VAGYONA

1912 december 31-én.

1. Kinn fekvő alapítványokban	16,520	K —
2. Értékpapirokban névérték szerint	464,000	„ — „
3. A Magyar Földhitelintézetnél vezetett folyó számlákon	1,035	„ — „
Összesen	481,555	K — f

0120

